

A'

KELET NÉPE.

1841.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

PESTEN,

NYOMT. TRATTNER-KÁBOLYI BETŰIVEL.

“Jó hazafinak lenni nehéz, de nem lehetetlen.”¹⁾

Virág Benedek.

1. Kik emberi méltóságuk' érzetében anyagi kéjek elibe teszik a' lélek' gyönyörít és inkább ezek után szomjadoznak, lehetetlen, hogy visszaemlékezvén nemzetünk' 15—20 évvel ezelőtti létére, örömrivalgásra ne fakadjanak! Igen földiek! — Élünk még, nem vagyunk holt nemzetnek szerencsétlen rothadt tagjai, nem "Élő szobor"^{a)} leirhatlan kinok közt. Becsületesen vívtunk; kicsi, nagy, tehetsége szerint. 'S lám azon kevesek is, kik lelkesedésünket fel nem fogák, nyelvünket érteni nem bírták, 's nem sejdítvén, hogy embernek édesb eledele is lehet, mint a' mindennapi kenyér, szorgalminkban nem osztottak, sőt utainkat állották, ezen kevesek is mindinkább olvadoznak hazafiságra. Megmentettünk egy új családot, egy lelkes nemzetet az emberiségnek; — 's hála! "Annyi szív hiában nem onta vért, 's keservben annyi hű kebel hiában nem szakadt meg a honért."^{b)} Honunkra hajnal derül, 's akár mi legyen is sorsa a' magyarnak ezentúl, rút önfertőztetés, gyáva lelki öngyilkolás által állatként veszni nem fog többé. Kivívtuk a' nagy természetbeni állásunkat, 's annak salakjához már nem tartozunk. 'S bár mi legyen sorsunk — oh az érzéseknek legédesebbje! — a' jövő kor, és magasb, az istenekhez közelb álló lények nem fognak undorodással emlékezetünknel elfordulni, nem; mert mint bár parányi 's felette
2. szerencsétlen de derék nép még a' halál' küszöbén is erőt || leltünk magunkban, a' tökéletes megsemmisedés ellen szegülnünk, és a' nagy egyetemeni pályánk' keresztül futására nemesen indulánk meg.

Ha a' bátorlétet, a' tulajdonnak szentségét, 's általában a' kifejlettebb, felmagasult polgárisodás' kísérőit, mint például, a' családi viszonyok' nemesb elrendezését, 's mind azon anyagi javakat és kéjeket kellő méltánylatra akarjuk venni, melyek az emberiség' legmagasb fokán álló nemzeteknek sajátai, 's melyeket kellőleg nem méltánylani buta állatltság, vagy hiú cynismus; akkor mint becsületes emberek nem tagadhatjuk, hogy a' régi zavarhoz képest, újabb 's kivált az 1760 és 1790-iki időkben kimondhatlan előmenetelt tőn Magyarország' lakosa. 'S ha elfogultság és áltatás nélkül vesszük régibb és újabb honi állá-

a) Vörösmarty *Élő szobor* c. költeményére célzás, melyet a leigázott lengyel nemzetről írt.

b) Idézet a Vörösmarty *Szózat*-jából. Eredetije így:

Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiába onta vért,
Keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

sunkat fontolóra, vagy más szavakkal: ha sem állatként nem csuszunk örökleg, mint egyedüli porragasztvány, sem levegőben nem nyargalódzunk szünet nélkül, mint testetlen lény, de e' kettő közt valamely egyensúlyt tartunk, meg kell vallanunk, mikép újabb időkben csakugyan növekedett Magyarországon a' megelégtelhetésnek 's szerencsének tömege. — Távul vagyok ennél fogva, az akkori vezető egyesek, vagy az akkori kormányok ellen legkisebb keserűséget érezni. Nem vagyok illy hangulatban, tudja Isten, nem, sőt azt hiszem 's erősen hiszem, hogy az, ki most fejledező körülményeink közt — midőn a' legkisebb keserűség is tökéletes elszakadásnak lehet oka — 'keserű', az bizony vagy nem tudja, mit mivel, vagy ha tudja, || az mit elérni akar, rá nézve tán igen is jó, honunkra bizonyosan nem hoz áldást. Nem keserűséggel de haladattal emlékezem tehát mind azokra, kik vagy a' kereszténység' szelidebb érzelmit t-rjeszték anyaföldünkön, vagy erős karukkal magasbra emelék a' magyarnak hadi hir- 's nevét, vagy kik bölcs eszközléseik által tűrhetőbbekké tették a' pór és hatalmasb közti viszonyokat, 's így tovább. Hála és béke hamvaiknak! Mert Isten és ember előtt az ország' becsét emelték, a' Duna Tisza és Dráva Száva — közti tért lakhatóbbá tevék. Annyi azonban bizonyos, hogy alkotmányunknak, vagy inkább minden alkotmánynak 's képviseleti rendszernek alapköve *nihil de nobis sine nobis*^{a)} már már ki vala forgatva sarkaibul, nemzeti életünk pedig, vagy jobban mondva: nemzetünk, mintha a' nagy végórán már túl, csontmeredségben, hideg marasmusban fekütt, elannyira, mikép néhány lelkes barátimmal én legalább, tökéletesen holtnak, és semmi által többé fel nem éleszthetőnek tartám a' nemzeti testet.

Azóta mind alkotmány mind nemzetiség mennyire fejledezett, mennyire virult, mindenki előtt ismeretes, úgy hogy akármilly érdemei lehetének elődinknek hazánk körül — mit tagadni vagy kérdésbe venni nem akarunk — azon szerencse — hogy ne mondjam 'dicsőség' — még is nekünk újabbaknak jutott, hazánk' állását magasb szempontbul fogni fel; mihez képest mi, jóllehet anyagi kifejtéseket is elkerülhetlen szükségesekeknek tartunk, és azokban már becsülete- || sen fáradozánk, nemzeti jóllétünket még sem állítjuk anyagi sarkalatokra, nem; mert nemzeti jóllétünknek t. i. olly jóllétnek, melyre a' lelkes magyar képes, egyedül nemzeti ujjaszületésünk, azaz alkotmányunknak tökéletes kifejtése, 's mindenek előtt: nemzetiségünk megmentése és jövődő biztosítása szolgálhatnak alapul. Vagy más szavakkal: ámbár mi felette magasra állítjuk mind azt, mi az embernek legsürgetőbb szükségait pótolja, és ekkép legelhatározottabb pártolói vagyunk az anyagi kifejtésnek; ezen felül azt is felette jól tudjuk, milly szerencsés hatása van sokszor az anyagi kifejtésnek a' szellemi kifejtés' előmozdítására: mi még is, nemzeti jellemünkhez, állásunkhoz és egyéb körülményeinkhez képest — mennyire mi vagyunk képesek a' dolgok' mélyibe hatni — csak úgy remélünk ránk és utódainkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon

a) „semmit rólunk nélkülünk“. Az alkotmányosság alapelve nálunk az 1790/91-ik országgyűlés óta, melyen az 1790/91: X. t.-e. alapul.

nyugszik jelenünk és jövődünk, ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésünk; és nem viszont.

- Sokan ezen különböztetést nem fogják fel, mert általában nem egészen könnyű, a' nemzeti élet' szövevényes és néha felette egybe-bonyolított gombolagából kiszemelni és felvenni a' fonál' valódi végét, és világosan kitudni, mi a' hatás, mi a' következmény, és elhatározni, mikép 's mennyire hat, és hat vissza egyik a' másikra; ezen felül valamint különböznek egyesek' sajátsági, úgy száz meg száz árnyéklatban mutatkoznak előttünk külön nemzetek' hajlami és végirányai,
5. minélfogva némelyekben az a' legfőbb vágy, || mi másoknál kisebb 's csak mellékes tekintet, 's viszont. Így például, a' francia népnek — bármily nagyon áltassa is e' részben szüntelen magát — nem alkotmányos rendszer, nem szabadság, legfőbb vágya, nem, én legalább nem hiszem, és gondolom, még sokáig sem lesz, de ez csak mellékes tekintet; mert ám adjad kezébe csak a' dicsőség' templomának kulcsát, 's öntsd egyszersmind a' közvéleménybe azon biztos hiedelmet, hogy ő e' szent lakot fel is bírja nyitni, és a' két kamara rögtön két, négy-fal közti, lelketlen teremmé alacsonyul le. Rázzad viszont fel például a' nyugalmas törököt; irtsad ki belőle az anyatéjjel beszítt praedestinato szellemét és ebből folyó lelki csendét, 's megint innen származó komoly elhatározottságát; ültess viszont charybdis és scylla, vagy másképp mondva: a' kormányi csábok és nép-kecsek 's fenyegetések közti alkotmányos bákára — *nihil de nobis sine nobis* — minden apály- és dagályival, 's a' szegény törököt a' nevetség' színpadára állítod! — Így van minden nemzetnek — valamint egyesnek — bizonyos eleme. Vedd el egynek becsületét, 's nem élhet; másik nélküle is jól van, csak pénzét ne bántsa senki. Egy harmadik a' multkornak ismétli eljátszását tüzi ki magának életpályául, és ez eleme; míg a' negyedik vissza soha nem tekint, sőt a' jelent is gázolván, csak a' jövőben keresi a' hajnal-fakadást. 'S így tovább.

- „Az élet' külön szakához, a' nemzetek' kifejlési lépcsőjéhez van ez kötve; miszerint régi népnek fő vágya nem lehet gyermek népnek főiránya, valamint || az ifjúságtul pezsgő sem osztozhatik az érettebb vagy túlértett kor' hajlamiban.” Így okoskodnak a' fentebbiekről sokan; de nem helyesen, sőt felette kártékonyan; és azért hozom azt itt közbevetőleg fel, mert fertelmes csalóképzet lappang okoskodásukban, 's elannyira, hogy alig van axioma-fényben járó képtelenség — 's pedig fájdalom, ebben jár — mely több keserű kínoknak volna kútfeje, minthogy itt ágzik el a' népek' boldogságát eldöntő, czélszerű vagy oktalan hatás. Ugyanis a' népek' boldogságát ábrándozó theoreticusok, nem különben a' népeket erővel boldogítani akaró hatalmasok' legtöbbjei annyira bizván ezen themának helyességében, mint önmagukban, valamint egyeseknél úgy nemzeteknél egyedül az életszakokat, egyedül a' nemzeti kifejlésnek lépcsőit veszik tanácsaik' és eszközléseik' alapjául, a' helyett hogy egyesek- és nemzeteknek — ha azok boldogítására már csakugyan hivatást éreznek magukban — sajátságait iparkodnának

kitanulni, és ügyes orvosként a' baj' gyökérokai mellett az illetőnek még idiosyncrasiai negédjeibe ^{a)} — ha így lehet mondani — is hatni elég philosophiával bírnának. — Az érintett csalképzetnek ösvényén indulva, egy nemzet már érett ingatlan-bírhataásra, másik még nem; az egyik felfogni már képes a' szabadságot, a' másik nem; az egynek adhatni már befolyást maga dolgaiba, a' másiktul még el kell tiltani azt; 's így tovább a' képtelenségek' csordultáig. Boldog Isten! Teremtésednek milliárdnyi meg milliárdnyi számát, egyikét a' másiktul olly különbözöt, 's egymáshoz még is annyira hasonlót, ezernyi külön

7. || formáik- és vágyaikkal — mely kimondhatlan változatidban, emberi felfogásunk szerint, legbámulatosh vagy, és elősejditeni engeded, hogy kimeríthetlen különböző alakokban, tudva, nem tudva minden a' nagy egyetemben csak egy célnak indul — illy kimeríthetlen különbözőségben ember embert, mind egy formába önteni butakodik!

Lehetnek ennél fogva zagyvalék népek, minden nemzeti jellem és alkotmányos formák nélkül igen boldogok. Hiszen a' kormányban rendszeres részesülés — a' nélkül hogy az országos erőműv elveszítné egyensúlyát, 's vagy fejetlenségre vagy önkényre dülne, mint a' régi görög és középkori ebbéli kísérleteknél szünet nélkül történt — 's mi nem egyéb, mint a' képviseleti rendszer, csak később kori, néhány századdal ezelőtti találmány. 'S hogy illy rendszer alatt nem létező ember az előtt ne lehetett volna, vagy teljességgel ne lehessen boldog, az képtelenség 's egyáltalában nem áll. — Sőt vannak népek — 's illy kevésbé függ a' nemzeti kifejlődés' lépcsőivel össze az alkotmányok' 's nemzetiség' kifejtése iránti hajlam — kik vén korra és a' polgárisodás' magasb fokára jutottak, és az emberi jóllét' sulya — ha azt mázsálni lehetne — náluk felette nagy, a' nélkül még is, hogy nemzeti kifejlődést és a' kormányban részesülést boldogságuk' feltételül tűzték volna ki; midőn viszont látunk népeket, korántsem legkifejlettebb népeket, kik alkotmány 's független állás nélkül, bár mennyire fejtse uruk anyagi

8. jóllétüket ki, még is csak hamuszinben látják a' ter-|| mészet minden csudait, és ekkép leírhatlan belső epedések és kinok közt élnek le hosszú és izetlen napjaikat.

Minden népnek valamint meg van geniusa, úgy meg van saját eleme is, mellybül ha kiesik, vagy mellybül ha kiveszed, ketté török azon költői zománcz, melly nélkül „rideg pálya a' hosszú élet“, és melly varázsnak megsemmisítésével szárnya szegetik a' bátor felemelkedésnek, és az emberi kebelben rejtező isteni szikra, álom-kórságba süllyed.

Minekünk magyaroknak elemünk — 's itt van ideje, hogy végre bajaink' legmélyebb gyökérokaiiba ereszkedjünk — nem kereskedési elsőbbség, vagy dics- és hírvágy, sem vallásosságbul eredő elmélkedési szenv vagy a' szép művészetek' köre, vagy a' magasb és fellengző tudományokbani buvárkodás, 's effélék, jóllehet végirányunkban ez is mind ki van tűzve, de azért nem elemünk, mellynek említésénél vérünket

a) idiosyncrasia = ösztönszerű ellenszenv; idiosyncrasiai negéd = ösztönszerű ellenszenvből eredő rártartóság.

forrai, szívünket dobogni, idegeinket mintegy villany által érintve lenni éreznők; mert illyes valami, szavakkal le sem is írható csak akkor megyen bennünk végbe, 's csak akkor emelkedünk földi erőnkön túl, és érezzük keblünket isteni tüztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk' fertőztetlenségéről van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ez nek megmentése körül eped keblünk.

Alkotmányos szabadság, felemelkedett nemzetiség a' mi elemünk, ez azon kutfő, mellyből mindennek folyni kell. — Ismerjük meg végkép palladiumunkat,^{a)} 's szünjünk meg örökleg csak keringeni életünk'

9. || ezen egyedüli kutforrása körül, mellyet vagy mindig másutt kerestünk, vagy eléggé becsülni és vele józanul élni nem tudánk. 'S hogy ezt eddigelé — kivéve a' nemzet' lelkesbjeit, kik szinte csak sejdíték — a' nagyobb rész egy lélekkel egy akarattal el nem ismeré, 's mindig tétovázván, részint korlátlan függetlenségben keresé szabadságát, részint nemzeti életének mind nagyobb és nemesb kifejtése helyett, idegen elemekben kalandozott, 's idegen vért szíva ereibe, mint például a' latinságot és germanismust, maga magát tapodta örökleg — okozá, mikép már bizony a' lélekharang' pillanatára jutott a' magyar, 's rá nézve a' koporsón kívül nem volt egyéb hátra, mint egy szegyénteli elbukásnak emléke.

Oh milly sokszor látám még mint gyenge fiú szegény atyámat^{b)} buba merülve, 's már akkor villant lelkemen keresztül, hogy magasbnak, valami sokkal nagyobb érdekűnek kell hatni rá, mint családi vagy házáleti bajak' keserűsegeinek. Mert Epictetos'^{c)} elveivel megbarátkozott keresztény férfit, mint ő vala, illyféle gyötrelmeket mosolylyal tűrt. Akkor nem birtam felfogni bánatait. Beh nagyok lehettek azok! Később tudám 's most tudom, hogy nemzetünk' alacsony létét gyászolák. A' magyarnak napról napra mélyebbre süllyedése, és azon reménynélküli nézet, miszerint nem sokára és elkerülhetlenül fogna éltünk' végórája ütni, okozá olly sokszori keserű epedését. Felfogá-e, hogy ránk nézve csak úgy lehet még üdv, ha nemzetiségünk' megmentését még alkotmányunk' szeplőtlensége || elibe tesszük, nem tudom. Tán nem tulajdonított a' mind inkább lankadó testnek elég erőt 's életet halálos álmaibul kibontakozhatnia. 'S mióta annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint 'magyar' reménytelen szállott sirjába, azóta meg nem szünőleg hasonlítottam más nemzetek' életjeleit a' magyarnak életfona-

10.

a) Palladium = Pallas égből leesett képe egy pajzson Trójában, melyet addig nem foglalhattak el, míg ott volt. Odysseus és Diomedes elrabolták. Rómába került s ott a Vesta templomában őrizték.

b) atyámat, azaz gr. Széchenyi Ferencet. Született 1754. április 29-ikén, meghalt 1820. december 13., Bécsben. Alapította 1802. november 27-én a M. N. Múzeumot nagycenki és 1818-ban soproni könyvtárának s egyéb gyűjteményeinek adományozásával. Széchenyi célzása apja élete végén jelentkező búskomorságára vonatkozik.

c) Epictetos, görög stoikus bölcselelő. Született Kr. u. 50. körül Phrygiában Hierapolisban. Rómában tanított mint felszabadított rabszolga. Tanának alapelvei: „Tűrj és nélkülözz”. „Magában keresse s lelje meg az ember javait s féljen a belsejében lakó istenségtől”. Mint Sokrates, ő sem írt; tanításait tanítványa, Arrian gyűjtötte össze az Encheiridion-ban és a filozófiai beszélgetésekben.

lával össze; mikép kiismerném: van-e még feltámadása körül remény vagy nincs-e többé. Életem' legmélyebb feladása ez vala. 'S mindenben tapasztalám, hogy e' keleti rajnak de éppen virága — mert salakja e' nemzetnek mint a' legnemesbnek is van — már már kétségbe esik, 's búban 's mély melancholiában eped mindig valami után, mi előtte is ismeretlen. Míg más nemzetek a' jelenben látszanak élni, 's jellemzetük megelégedés és jó kedv, mintha már elérték volna a' nagy természetbeni állásukat, osztályrészüknek már birtokában volnának; a' magyar — kinek egész létét olly sötét titok fedi — vagy nem remél többé semmit, 's a' multban hiszi örökre eltemetve hir- 's nevét, vagy a' nagy idők' folyamától vár lelki sebeire írt, 's néha de csak átfutó csillámként, a' messze jövődöben sejtí nemzeti fényét, s' látja megnyilni egét. — Figyelmezz a' németnek társasági szellemére, figyelmezz zenéjének jellemére, a' zenének, mellyből olly valódiilag tükrödzik ki a' külön nemzetek' legbelsőbb érzelme; 's fogod-e tagadhatni, hogy a' német a' jelenben él, a' jelennek szedi virágát, soha sem epedvén a' jövődönek koczka-játéka körül. Halljad zenéjét 's akaratod ellen víga-

11. lomra gerjedsz, az utolsó húr' || elhangzása után azonban vége a' varáznak, lelkedben nem marad semmi nyom. Laktam sokat németek közt, természetüket magamra alkalmazni iparkodván, 's köztők a' napnak, az egyébként kellemesen töltött napnak bezártával elvágva érzém a' jövődöt, míg a' jövő 24 óra, a' szinte kéjek közt leélt 24 óra végével minden jövődöbéli vágy nélkül szinte megint ott állék, hol tegnap. — Mit érzek viszont magyarok közt, magyarok közt, kiknek lelkét nem bélyegzé még meg az elkorcsulás' szégyene; mit érzek messze a' világ' zajátul magamba vonulva? Bánatot és reményt! Zendítsd meg a' nemzeti dal' gyász-húrjait, 's a' multkor' mélyeibe sülyedve édes kinok közt Berzsenyivel elsirom bús elegiámat, 's ki nem vesz semmi azon hiedelemből, hogy a' magyar nemzet 'volt.' Fel fel hasad ismét előttem az ég, és édeni kéjjel reppen lelkemen keresztül illy szózat: „Epedésid nem holtakat illetnek, bús hangjaid nem halotti zene, a' jövődö lehet korod.“ Ó mennyei öröm! 'S íme sötétre borúl szemeim előtt az idők' folyama megint, 's örült gyanánt kinok és kéjek közt hánykodva fogyasztom magamat, eltemnek nagy része bánat, a' reménynek sugárjai vajmi gyéren öntnek pályámra fényt.

- Igy fogám fel — ahhoz képest, mit keblemben érzek 's mit mondani olly igen szeretnék, felette száraz ecsettel röviden előadva — a' magyarnak, a' magyar nép' jobbainak más nemzetekhez és kivált a' némethez olly kevésbé hasonló lényegét. 'S tagadhatjuk-e — ha
12. belsónkbe szállunk 's magunkban tisztába hozzuk, hogy || fény és meszterkelt öröm még korántsem 'megelégedés' — miszerint kinaink hosszúk és kéjeink felette rövidek valának; mert ugyszólván az egész nemzet al irányokban tévedezve, 's hiú fénytől elcsábítva már már keringett azon örvényben, melly minden sajátságot, minden nemzeti jellemet örökre magába sodor, 's „mellyből az oda egyszer elstülyedt nemzetiség, szabadság, becsület soha, soha többé fel nem merül.“

Ez azonban, hála az égnek, mind 'volt'. Egyesek' keserves panaszai, mint éles lélekharang, e' köz halali álmon keresztül végre sok hű kebelben találtak viszhangra, 's mind inkább sejtjük, mind inkább hisszük, hogy nemzetünk még 'lesz.' — Jóllehet még most is, sokszor zárva előttünk az ég, és elhagy bennünket a' remény, még is napról napra gyérekbebb lesznek a' hihetőségnek azon kínos számai, hogy 'voltunk', 's kifejlődésünknek minden symptomái 's kivált azon erő, melyet nemzeti testünk minden rosz nedvet 's idegen anyagot magából kivetni törekvő küzdésében fejt ki, nyilván 's egyenesen arra mutatnak, miszerint ha nemzetünk, fájdalom tán nem 'lesz' is, de minden esetre és szoros számolással 'lehet.'

Mivel azonban gyalázatosan a' nemzetek sorából ki nem törültünk többé — miért áldom sorsomat, 's örökömnyüket sírhatnék, mert hála, nékem is volt benne csekély részem — még korántsem következik az, hogy jövendőnk teljesen biztos lenne. De ha biztos volna is az, 's hosszú időkre terjedne, éppen nem foly, miszerint nemzeti

13. kiképzésünknek || azért okvetlen nemesnek, nemzeti terebélyedésünknek az emberiségre nézve okvetlen nyereségnek, 's általános létünknek a' nagy egyetem' feldicsőítésére biztos lépcsőnek is kellene okvetlen lenni. Nem, nem, mind ez legkevésbé sem következik:

A' pont, mellyen most állunk, az, vagy jobban mondva: nemzeti létünk körül tudomásunk ma csak az, hogy nemzetünk él, 's hihetőleg élni fog; tovább semmi. Miképen fejlődik azonban, becsülettel, haszonnal, diszszel fogja-e futni keresztül pályáját, vagy az emberiségnek azon számos vén népeihez lesz-e sorozva, mellyek előtt a' szabadság, noha elemük, mindig fejletlen problema maradt, 's mellyek ekkép csak a' farkasnak függetlenségi köréig valának képesek felemelkedni; vagy viszont azon nemzetek' osztályába jut-e a' magyar, mellyeknek fő tengelye az anyag, 's csak mindig csak az anyag, irgalmas Isten! ez még mind homályban rejtezik.

Én nem tartozom azok közé, kik 15, 10, sőt még kevesebb évvel ezelőtt azt gondolván "Nem él többé a' magyar" pipaikat szolgálk által megtöltetni parancsolták 's ólomként ültek az ébredező hazán, vagy külföldre szívták a' hon' véré; 's kik most éppen annyi bölcseséggel megint azt hiszik: "Nincs veszélyben többé a' magyar" és ennél fogva ismét, jóllehet most tán kevesebbé füstölve 's idegene-kedve mint azelőtt, de még is dologtalan unalomban ölik a hont; — sem azon gyáva osztályhoz, melly azelőtt sem, most sem 's soha sem akar helyből

14. mozdulni, 's || azt tartván, mikép holta után — de akkor nem bánja — következnek be az egész emberiséget elsodorva a' nagy özön, hazai erőművünk' megindultakor is remegett, most, hogy egy kissé rendezni kellene azt, ismét remeg 's természeténél fogva mindig remeg; — sem azok közé, kik ezelőtt, midőn még sötét volt, halálmadárként szakadatlan azt huhogák: "Mindennek vége már" és egész erejüket bánati képzelgésekben merített ki, most megint mert hajnallik egy kissé, tüzzel vassal készítik az alig lábadozó nemzetet szinte futásra.

hogy szaporabban érne célzt! Nem, ezen osztályokhoz nem tartozom, ennél fejem következetesb, 's valamint erőmet, bármilly csekély legyen is az, a' hontul elvonni bűnnek tartom, úgy nem szököm kétségbeesésből rögtön elbizottságra, 's mint hóbortos politikai költőncz híg velejével, meg nem emésztett theoriáival, 's még is olly erős önhittséggel, nem tétovázkol jobbra balra, hanem a' miként akkor, midőn a' legnagyobb rész még alutt, 's csak a' lelkesebbek nem estek kétségbe, bátorlodám, 's egyedül hazafiúi kötelességemnél 's férfiúi meggyőződésemnél fogva a' nemzetet halálos álmából kiméletlenül felriasztani, 's hangosan azt hirdetni, hogy a' magyar még 'lesz', hogy a' magyar-nak még 'lenni kell': azonképen kiállok szinte ma is síkra, számos évekkel vénebb ugyan, 's így törőttebb testtel, de lélekben erősb, 's azt harsogtatom az egekbe megint — bár induljanak holt testemen keresztül, bár gázoljanak becsület- és jó hiremben — 'Veszély fenyegeti 15. || a' magyart'. 'S valamint akkor mondtam — 's erről ítéljen a' jövő kor — 'Álomkórságban dermedez nemzetünk; de még van idő a' felébredésre, sok azonban többé nincs': úgy most megint azt mondom, — bár hallanak, kiknek anyaföldünk drága — 'Zavarnak vezéreltetik a' nemzet; de van még idő a' bal irányok' elejét venni, van idő az itt ott lappangó 's még most tán igen, de később többé nem fékezhető tüzeket oltani, sok azonban már nincs!'

16. Igen, drága Földiek, jövődönknek alapja nem egyéb mint: Nemzetiségünk' biztosítása, nemesb kifejtése. Mennyivel édesb tehát jelenünk búsan leélt napjainknál. Valódi elemünket megismertük, gyáva öngyilkolás által el nem veszünk többé. Hála, üdvözet! Örömtünk azonban, bár méltó, ne ámtson el, mint diadalos hadat győzelem, Istenért ne! Mert valamint ez vesztheti ismét el a' diadal' legszebb gyümölcseit, sőt még ellene is fordulhat az ingó szerencse, ha minden gondokbul idő előtt kibontakozik: úgy mi is elveszthetjük még — ha becsületünket a' világ előtt többé nem is — mind azt, mit eddigi előmeneteleink után biztosan várhatnánk. Igen, ezt mind elveszthetjük, sőt hihetőleg el is veszjük — milly kínos volna ez — ha a' legmélyebb bölcseséggel nem folytatjuk diadalmi pályánkat. Igen a' legmélyebb bölcseséggel; mert valamint csuda volt nemzetünket olly közel a' sírhoz, ismét az élők közé visszalépni látni — az emberiség' évrázsaiban hallatlan eset, 's közvetlen isteni befolyás —: úgy nem távol esik a' csudátul, nemzetünket olly felette szövevényes körülményei között, gordusi csomóként egyebonyolított mivoltában alkotmányos férfiúságra emelni. 'S ha istenek nem könyörülnek, halandó illyest soha
17. nem || vizz végbe. Az istenek azonban — ne felejtjük — megúnják érdemtelen buta csoportokat boldogságra úgy szólván szüntelen kényszeríteni, 's végkép egyedül azokat veszik pártolásuk alá, kik legszebb ajándékukat — az elmebeli tehetséget — becsülni, kifejtetni tudják, 's nem vakon vagy szenvedelmeiktül ostorozva, de gondos előrelátással élik éltüket.

Ha arrul volna szó, mikép Magyarországnak néhány keményebb útja támadjon, itt ott némi gyár emelkedjék fel, mocsárainak része csapoltassék le, Gazdasági Egyesülete tagjaiban növekedjék, egy két vasút, egy két vízesatorna szeldejle síkjait keresztül, a' budapestin kívül még egy pár hidaeskája legyen; szóval, hogy valami provinciaális ephemer fényre vergődjék némikép fel: ám akkor hajtsa, korbácsolja kiki kénye és kedve szerint — ehhez nem nagy bölcsesség kell — mint iskolás növendék csigáját, úgy a' hazai mozgonyt, mit árt? Majd lesz erős kéz, melly szintugy "kény és kedve" szerint mozgásba és rendre hozza azt ismét, ha tán bukdosnék vagy eldülne.

De itt nincs illyesrül szó; mert ha csak illyesrül volna, ha csak illyesrül lehetne szó, — jóllehet mind ez tagadhatatlanul szép és hasznos felülepítmény — büszke érzéssel mondom, én, nem szólnék,

soha sem szólottam volna, 's férfiúi becsem' öntudatában hátat fordítnék, 's hátat fordítottam volna rég' szanakozással az egésznek, 's más elem-ben költöm éltemet, másutt keresem szerencsém'.

18. || A' magyar népnek — mint én fogom fel, 's ha nem táplálna gyermek koromtól fogva ezen remény, 's ezen remény nem emelkedett volna férfiúi koromban éltem' leghatározóbb pontján eldönthetlen szent hitté, a' nyilvános élet' mezejére fel soha nem lépek — a' magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogen sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtőző, eddigelé sehol ki nem fejlett, sehol érettségre nem virult sajátágait; sajátágait egy törzsk fajnak, melly, jöllehet mindent maga előtt ledöntő dagályként már több ízben gyászba borítá földgolyónk' legkiképzettebb részeit, 's fel fel bőszülésiben mint isten' ostora mindenütt vérrel járt, bizonyosan annyi különöst, 's erejénél fogva, bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja, csak-hogy mint azoknál úgy ennél is, külön sajátági árnyéklatokban: a' korlátlan tűznek nemes hévre, a' vad erőnek bajnoki szilárdságra, a' romboló ittasságnak nagylelkűségre kell tisztulni, felemelkedni.

Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátágait mint ereklét megőrizni 's szeplőtelen mineműségében kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit, 's így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végczéljához, az emberiség' feldicsőítéséhez vezetni, kérdem, lehet-e ennél minden kesertül tisztább érzés; 's ha csak mint hangya illy megdicsőítéshez egy paránnyal is járulhatni, van-e ennél emberek közt, kiktől lelki örömök el nem zárva, édesb osztályrészt?

19. || Kiképzett nemzet, érettségi fényében, a' természettől, az istenektől nyert diadaliban olly nagy, annyira bámulandó, olly dicső, hogy illy kiképzésnek köréből, bár minden vérokonosság nélkül is kitagadva nem lenni, már nagy boldogság; hát ha még saját vérünk' feldicsőítéséhez járulhatunk, ha mincsaládunk' ujjaszületési szent küzdésében vehetünk munkás részt, 's illy édeni kéjtől nemesak el nem tilt minket a' már lefolyt, kérlelhetetlen idő, sőt biztosan — bár messze távolságban — tünteti előnkbe a' sikert! Oh Ti hazánk' reményei, kiket századok' kores szelleme, anyatéjjel beszítt elfogultságok 's alnevelés, minden emberi méltóságbul egészen ki nem vetkeztetett még; nem reszket-e bennetek a' szív, nem emelkedik-e a' mindennapi unalmak' nyomorúlt körén lelketek magasan túl; nem derül-e, öröki sötétség után, eddig soha nem ismert, 's mindig csak mint álfény kínosan kecsegtető világsugár bennetek végkép mint biztos remény fel; nem olvadoz-e haláli fagytyul összezsugorodott, már már minden bizodalomnak elzárt kebletek, mint tavaszi langytyul ihletve, eddig soha nem érzett édes melegre; nem érzitek-e nyilván minden ereitekben azon varázsnak megszűntét, melly elődeink' bűneitől ránk szállva, mint valami ismeretlen nyavala szakadatlan dúlt nyomorult hazánkon, mint átok századokig legszebb reményinken fekütt; nem hangzik-e bennetek nyilván isteni szózat, hogy hivatástok nem sybaríti állatóság, nem halotti tornak

- meg nem szűnő rest ünneplése? De Ti vagytok meghíva egy sarjadék
 20. || népet megmenteni, Ti egy fejletlen törzsokfajt képviselni. Merjete
 nagyok lenni, Ti, kik valami jobbra vagytok meghíva, születve, kik
 egy szebb jövődönék lehettek urai. Lépjeteek végkép valódi hazátokba,
 "mellyen kívül nincs számotokra hely."^{a)} Ne engedjeteek magatokat
 kitagadni a' halhatlan ember' legnemesb igazibul. Ismerjeteek meg a'
 lélek' örömeit, nincs az ellentétben az anyag' kéjeivel, sőt valamint
 munkás ember nagyobb kéjjel izleli száraz kenyerét, mint a' dologtalan
 fűszerezett lakomáit, úgy örül a' lelkében tiszta, ha tombolással nem
 jelenti is ki belső kéjeit, a' természet' legkisebb adományának is inkább,
 mint kinek lelkén, az anyagi világ minden kincseinek birtokában, állati
 szenvedelem uralkodik, bár mint rugná is maga alatt pezsgő negédttől
 fel a' port, s' bár mint volna mosolyi ránczba szedve ajka mindig.

- Minél inkább távozik ember az anyagtul 's emelkedik felsőbb
 lények felé, annál inkább tágul boldogsági köre, 's így bizonyos — bár
 mit mondjanak a' régi iskolák' némi sáfári, kik szerint: több szerencse
 rejtezik az együgyűség' lépcsőin anyagi kéjek közt, mint a' kifejletnek
 erkölcsi körében; mihez képest ha lépcsőről lépcsőre lejjebb ereszked-
 nénk, végkép, a' medvének kellene irigyleni barlangi létét, 's nem
 sovárgani Newtonok',^{b)} Galileik'^{c)} felszentelt velei után, milly képtelen-
 ség! — 's így bizonyos, minden kétségen túl fekvő 's tökéletesen eldön-
 tött dolog, hogy a' polgárisodásnak minél magasb fokára emelkedik
 21. nemzet, minél több és nagyobb erőnyeket fejt ki, annál || izletesebben
 éldeli a' föld' minden kincseit is, és ekkép kétoldalú, összetett termé-
 szeténél fogva, boldogságának sulya is annál nagyobb.

Lepergett már a' régi iskolák' azon tana, miszerint másokat vagy
 saját magunkat minden ok nélkül sanyargatni kellene, miszerint erőny
 volna másoktul vagy minmagunktul megtagadni a' föld' javait. A' zavart
 eszmék ezen időszaka lefolyt, és elismert igazság' fényében áll jelenleg
 előttünk, hogy miután boldogság utáni vágy legvégsőbb irányunk, em-
 beri hivatásunknak úgy felelünk meg leginkább, és ekkép természete-
 ünkhez képest a' tökélynek annál magasb lépcsőjére emelkedünk, az
 Istennek minél több mind lelki mind anyagi adományiban iparkodunk
 részesültetni embertársainkat, 's iparkodunk részesülni minmagunk is.

Fejtsük ki tehát az anyagnak is minden kéjeit tartózkodás nél-
 kül, sőt részesüljünk 's részesültessünk másokat is azokban lehető leg-
 nagyobb változatban, hiszen ez által egyedül a' nagy természet' tör-
 vényeit teljesítjük; csakhogy — 's itt az elválasztó határ — a' mara-
 dandónak, a' léleknek kifejtett gazdagságai szolgáljanak boldogságunk'
 alapjául, 's ne az anyagnak olly hamar elhervadó kincsei.

a) „mellyen kívül nincs számotokra hely“. Vonatkozás Vörösmarty Szózat-a e soraira:

A nagy világon e kívül
 Nincsen számokra hely.

b) Newton Izsák (1643—1727.) angol tudós, a nehézkedési törvény fölfedezője.

c) Galilei Galileo olasz csillagász (1564—1642.), a föld napkörüli forgásának fölfedezője, a Kopernikus-világrendszer tanának továbbfejlesztője.

- 'S ha igaz, hogy Isten' adományit kifejtteni és azokkal józanul élni nem egyéb 's éppen annyit teszen, mint emberi helyzetünknek megfelelni, mint Istent imádni; 's ha igaz, hogy azon boldogságot, melyre milétünknel fogva emelkedni képesek va-||gyunk, egyedül szellemi alapokra állítva érhetjük el, úgy ülünk ünnepet, 's áldjuk sorsunkat, mert a' szellemi legnagyobb boldogság, minden emberi szerencsének talpköve, tárva előttünk. Tárva, mert fiatal még a' nép, 's mind inkább erőre virúl, melynek tagjai vagyunk, 's így a' legnemesb, a' legdicsőbb dologban, egy nemzet felemelésében vehetünk munkás részt. Ha azonban azt gondoljuk, hogy illy felette szövevényes munkát nem ronthatunk el, mintha az el nem volna rontható; vagy ahhoz többé legkisebbé sem kellene járulnunk, mintha az már mint valami növény maga magátul nőne; vagy azon szánakozó hóbortosságban élünk, mikép minden összefüggés nélküli rögtönzések vagy sehol nem sikerült 's csak könyvekben létező kísérletek által fognók a' magyar nemzet' dicsőségét következtetni: akkor vagy éppen nincs, vagy ittas lázban van velünk.

- Darabosan oda vetve már több ízben felszólalék illy hangon, drága Rokonok, mikép arra ébreszteném a' figyelmet, hogy hivatásunk nem csekélyebb, mint eredeti sajátságunkat kiképezve, a' világot egy új nemzettel gazdagítani meg, mit azonban csak kitűzött terv szerint érhetnénk el; de szavaim nem találtak nagy visszhangra. 'S ha tán némi kebel sejté is, mit rejt lelkem, úgy hiszem, ezek előtt is fel-fogásom jobbára rejtély maradt. — Sokan nézeteimben egyedül a' képzelődő tehetségnek nyavalyás kinövéseit látták, azon hazai bajt, mely, fájdalom, amnyi régi magyarnak örökségi tulajdona, vagy még többszer annyi fiatal || magyarnak a' sok olvasás és kevés emésztés utáni saját szerzeménye, mintha én a' durva, mindenben hátra maradt, kivált lelki kifejlésben pangó Ázsiának vadoniba akarnám visszarántani Europa' fejledező népét a' magyart, mintha én valami sajátsági de hasztalan nimbusznak, valami képzelt javaknak elérése végett akarnám feláldozni mind azon hasznost, mind azon bizonyos jót, mit a' magyar kiképzettebb nemzetekkel surlódása által Európának tisztább legében már sajátjává tön, már bír. — Mások pusztá fecsegésnek, hiú viszketegnek verék illyféle kifakadásimat, mikép szokatlan ömledésekkel erős és különös 's még is semmit sem mondó 's így egy pártot sem sértő állításokkal 'Éljen' riadásokra gerjeszteni a' karzatot, lett volna minden célzatom. Én azonban mind ezt nem akartam, és ha félre értetem, 's rejtélyesek valának nyilatkozásim, vagy azokat olly nyomorult kufőkből fakadóknak hitték sokan, mint érintém — tán magam vagyok legfőbb oka; mert ugyan miért nem szólottam világosan, minden lepleg nélkül tökéletesen kimerítőleg. Ezt azonban miért nem cselekedtem, megmondom; titok ne legyen többé köztünk, mert valóban itt van ideje Themistoclesként felkialtani "Üssetek bár, de hallgassatok meg."^{a)} Mióta élek, kimondhatlan vágy létezik lelkemben, Magyarország'

a) Themistokles athéni államférfi és hadvezér Kr. e. 525—461-ig.

- kifejtése, a' magyar nemzet' feldicsőítése él minden csepp véremben. Azon remény azonban, mikép nem csak költői képzelgés, de száraz felfogás szerint, lehetőségét sőt hihetőségét is látám feltámadás — és nemzeti újjászületésünknek, csak később, jól-|| lehet már hosszú évek
24. előtt derül bennem fel. Hideg, csalhatlan számok — mert nemzeti élet' symptomáinak is vannak csalhatlan számai — azt mutatják, hogy midőn Európának, vagy jobban mondva, a' civilisált világnak szinte minden népei elértek már tetőpontukat, 's vénülésnek indulnak, a' magyar népnek csak most derül hajnala, 's olly nyara, olly fénye fog bekövetkezni, a' millyent a' 24 órai ész, t. i. az ész' többsége csak távulról sem sejt, a' rozsdáiban elsüllyedett magyar nem is képzelhet, a' magyar sphaerából kiesett német-magyar pedig gúnykaczajjal illet, és a' millyent csak néhány lelki rokon, és fájdalom, vérünk' egyedül azon töredeke foghat fel, melly minden gyakorlati tapintat nélkül, örökké theoriákban és szebb jövődöben kalandozik, a' nélkül, hogy hideg vérrel kiszámítani bírná: ezen szebb létre mikép lehetne jutni is, és ekkép nemzetünknek nem hasznosb, sőt ártalmasb, jöllehet méltóbb osztálya, mint az, melly az anyag' alacsonyágiból soha ki nem bontakozhatik. Minden jelenetek jövődö fényt mutatnak nemzetünknek, minek jövődölésére egyedül fontolgtatás, más nemzetek' kifejlődésének ismerete és nemzetünkkel egybehasonlítása, és semmivel több jóslói tulajdon nem kell, mint előre megmondani, hogy

“A kised Makkbul, ha nem romlott, idővel termő
Tölgyfa lesz, csak senki el ne gázolja”^{a)}

- mi 13 évvel ezelőtt első munkámnak vala jelszava. 'S így lőn, hogy vagy 16 évvel ezelőtt, kimondhatlan 's több napi belső küzdések után,
25. 's csak akkor, mi-|| kor látám, hogy senki azon tán egy kissé magasb néző pontrul nem fogja fel nemzetünk állását mint én, vagy ha igen, nem mer, 's újraöntés helyett mindig csak nyomorult foltozás van napi renden, bizonyos órában — és soha el nem határozom magamat, ha egy nemes lény nem igéri, mikép ő fogna mellettem hű kebellet állani, midőn minden részekül félreértve, végkép egészen magamra volnék hagyva — megesküszöm magamnak, tehetségemben semmit, tiszta szándékomban, férfiúi szilárdságomban annál többit bizván, hogy miután világosan mutatkoznak lelkem előtt nem csak a' feltámadásnak, de nemzetünk' egykori nagy kifejtethetőségének is legbizonyosb jelei, mindent el fognék követni, ha bár magam maradok is, ha bár vesznem kell is, mit e' kettős czélnek elérésére cselekedni lelkem sugal. És akkor lépek, fejedelmemhez leghűbb 17 évi katonáskodás után, hátra maradó életet a' hazának szentelvén, a' nyilvános élet' tövis-mezejére,^{b)}

a) A Hitel jelszava.

b) Széchenyi István 1808-tól 1826-ig volt katona; 1809 április 7-én lett főhadnagy, 1813-ban kapitány. Tényleg kilépett a hadseregből 1826 február 15-én. Főlépése 1825 november 3-ikára esik, midőn az országgyűlés kerületi ülésén, hol mint hallgató volt jelen, Felsőbüki Nagy Pál beszédének hatása alatt egyévi jövedelmét, 60.000 pfért ajánlott fel a Magyar Tudományos Akadémia megalapítására.

- 's itt meg kell vallanom — bocsássatok meg drága hazafiak, mert tudja az ég, ez nem hiú elbizottság' szüleménye vala — azon komoly elhatározottsággal, hogy én fogom, ha senki más, nemzetünk' egykori fényének megvetni alapját, vagy legalább ezen czélnek szentelni vég lihegéseimig földi pályám. A' nemzeti testben egy parány, alacsony helyen álló kapitány nem csekélyebbet tűztem ki magamnak, valóban nem, jöllehet senki — 's remélem ez majd ki fog tűnni — senki nem tekinte mélyebben a' szándéklott kivitelnek lehetlenséggel határos
26. tömkelegébe, || mint én. És ez mennyire igaz, 's én mennyire fogam fel kimondhatlan szövevényes körülményeink közt a' teendők sorát, és célaimhoz milly keserves utakon közelgeték, 's mi minden van még lelkemen, mind ezt most, és más alkalommal minden lepleg nélkül előadandom. Ítéljen itteni állításaimról a' jövőndő, mellyel — 's félre minden túlszerénységgel, félre most, midőn mindenre még a' legellen-ségesb felfogásra is el kell szánva lenni — érzem, hogy földi pályám 's itt létem némileg egybeszőve van. Addig is azonban annyit mond-hatok, és ezt eldönthetlen bizonyossággal mutathatom bé, hogy semmit sem tettem rögtönzéseként vagy pillanati felhevülés' következtében, de minden lépteim, minden tetteim — habár lelkesedésem néha az egekbe ragadott — egy előre kiszámlált messzeható tervnek szüleményei. Vérem meggondolatlanul 's kitűzött elveimmel ellenkezőleg — bár, tudom, vajmi sokan hitték ezt — soha el nem ragadott; 's pedig, mert nem szenvedelemből léptem a' nyilvános élet' mezejére, de kötelességérzés utáni elszántságból, minthogy — és ki kell végkép ezt is kerekén mon-danom — véremnek felette kevesét tudtam szeretni becsülni több évvel ezelőtt, s' néhány lelkes barátimon 's hazánkknak fiatal reményein kívül, általán véve a' magyar nemzetet inkább a' jövőndőben szeretem, mint a' jelenben, azaz: általán véve inkább a' kifejlett magyart szeretem és becsülöm, a' millyen ő Isten segítségével lenni fog mint szeretem és becsülöm a' magyart, a' millyen nagy része még ma.

27. 'S ugyan kérдем, mutatott-e volna légkisebb körülményismeretet, legkisebb előrelátást — mellyekkel némileg birni szinte szerénység' megsértésével dicsekedem — ha azt, mit ma is kinosan 's csak azért cselekszem, mert honunkat veszélynek indulni látom, és ekkép minden tekinteteknek szünni kell, tiz, tizenöt évvel ezelőtt minden lépcső, minden hozzászoktatás nélkül egyszerre tárom fel? Tiz, tizenöt évvel ezelőtt, mikor magyar mágnásnak legalább újabb korban férfias fellépte még olly divatkünti; mikor számos kormány' embere előtt a' honbálványzónak 's hű jobbágnak ugyanazonsága még aenigma volt? Ha akkor, midőn a' casinókat, a' lóversenyeket,^{a)} 's illyféleket tervezem, azt mondom: korántsem az végezésem, mikép társasági kellemeiteket neveljem, a' lótenyésztést mozdítsam elő, 's így tovább, noha egy úttal mind ezeket is kifejtteni felette hasznos, de azért még is csak mellékes tekintet; hanem fő czélom az, hogy hazánk' erei központosuljanak; a' megyei, városi, mágnási, nemesi, polgári, vallási, nemzeti 'sa't. különzések egy magasb czélra olvadozzanak össze; az ember nem mindig czíme és állása, de mint ember belbecse után latoltassék; elmesurlódások által a' nemzeti legnagyobb kincs, a' kiképzett, előítélet nélküli emberi velő mindinkább növekedjék, s' kellő helyére emeltessek, mikép felébredjen a' közlélek, 's így || erősb legyen a' haza, és dicsőbb a' fejedelmi szék. Ha mind ezt, 's illy 's még messzebb ható nézetimet dobra verem, 's mind azon gyümölcsöket előre prognosticálom, előre jövendelgetem, miket ezen intézvények 's általában hatásom eddigelé maguk után hoztak, 's miknek elmulthatatlanul és szoros tudományilag be kellett következniök: kérдем őszintén, átszökhetem-e mind azon korlátokon, mellyeket előmbé raknak; az annyszor megcsalt és ekkép olly annyira bizodalmatlan magyar nem fordít-e nekem rögtön hátat; az elszigetelt Oligarcha pedig, melly előtt minden elsőbbség halálos bűn, nem gyul-e haragra, hogy egy kilépett félig meddig eldorongolt kapitány ollyasmirül de még tervet is merészel koholgatni, mi neki a' magas hivatalban, vagy legalább a' magas képzelgésben levőnek soha eszébe nem jutott, de mirül nem is álmodott; a' nagy tömeg viszont, melly mindig a' legközelebbi benyomásnak áldozatja, nem hangoztatja-e néhány 'Elméssditül' vezérelve a' minden sikeretlen erőlködésre olly igen
- 28.

a) A ma is fennálló nemzeti kaszinó alakuló ülést 1827 június 10-én tartották Pesten, 150 taggal. A lóversenyeket ő kezdeményezte a lótenyésztés előmozdítására 1828-ban. Evégre írta Lovak'ról (1828.) és Nehány szó a lóverseny körül (1838.) műveit.

- illő 'Sokat akar a' szarka 'sa't.' gúnymondását; 's végre a' helyett, hogy most bár törött testtel, de lelki meglegegedéssel tekinthetek vissza nem egészen hiába élt napjaimra, sőt némi egyéb munkálkodásim sikere mellett ablakaim alatt ülöm egy mind inkább fejledező szinte szövényes tervem' ünnepe, mely miatt annyi sárral mocskoltatám, minek nem sokára szintűgy minden lepleg nélkül közlendem történetét, nem pangának-e szárnya-szegett én is a' hígvelejű javaslattevők' azon sorában, kiknek semmi nem || sikerül; 's nem volnék-e én is — mint sok más megbukott tervező — arra szorítkozva, hogy saját felszínűségem leplezéseül a' kormány' utamba állására fogjam bajomat, vagy egy kis vigasztalás végett én is nagy lelkesedéssel hangoztassam a' hazai nótát: "Minden elveszett már Mohácsnál 'sa't."'

- Közdolgokbai avatkozásom nem volt alkalmi darab rövid jelenése, mint mikor színpadon hal meg honáért a' hős, és fél órával később jó ízűn vacsorál; nem azon bohózatok, vagy is inkább azon dráma' egyike, hol a' felébredt magyar 'neki rohan', tulajdonkép nem tudja, minek; elsüti pistolyát, szinte nem tudja tulajdonkép, mire; és ekkép nyert babér-koszorúin már felhőkbe repül, vagy ismét Bécs — — —^{a)} vagy alvásnak indul. Sem nem volt a' magyar közélet' mezejére léptem valami hirtelen véletlennek következése, vagy bizonyos dagálynak munkálódása, mely engem akaratom ellen odébb sodor, vagy végkép a' megbántott hiúságnak és ekkép valami keserűségnek szüleménye. Nem, ily szerepeket nem játszám, 's ily kútfökből nem vevé eredetét munkásságom; nem, mert ennek vallásos magambaterés 's földi állásom' megismerése' következtében egyedül lélekismeretem' azon szózatja szolgált alapul: hogy ha a' magyar kiváltságos fő nemes, birtokkal, meglehetőes fővel és ép tenyérrrel ellátva, irigylésre méltó helyzetében nem tesz a' hazáért semmit, de kötelességének teljesítése helyett sülyedni engedni véré, sőt annak sülyesztésében még maga is veszen részt, hogy akkor isten és ember előtt nincs joga a' || kormányban vagy népben találni hibát; 's ekkép ha elhal a' nemzet, száműzetik a' szabadság, az főkép ő bűne.

Igen jól tartom emlékezetemben és tartám mindig, — bár tennék mások is — hogy 'nincs vetkesb elfoglaltság, 's mely több földi bajaknak volna kútfeje, mint másokat vezetni akarni ahhoz kívántató tulajdon nélkül'. — Lélek ismeretem azon sugallását tehát, mellynél fogva szüntelen hangzott belsőmben "Ha nem te, miért más" korántsem oda magyarázám, mintha nékem valami vezető szerep jutott volna osztályrészül, Isten mentsen; de hideg megfontolás 's férfiúi érett elhatározás utáni kis közeleti pályámat olly hangulatban kezdém meg, mint mikor hajótörésnek induló szerencsétlen család' megmentése végett, látván hogy másunnan jobb segítség nem jó, erejében nem, de egyedül tiszta szándékában bízó hajós ül gyenge csolnakára.

Becsületesen közlegénykedni vala célom, 's mindenek előtt azon lidérczet eloszlatai, melyet a' félénk látni képzelt, a' gaz pedig mint

a) „Bécs — — — a cenzurától törölt hely, így olvasandó: „Bécs ellen hadakozik.“

- valóban létezőt hirdetett, 's mellyről száz árnyéklatokban meg nem szünőleg folyt a' mese; azon lidérezet eloszlatni, miszerint ide lent sokan mindig szívtelen combinatiokat láttak Bécsben forralni a' magyar ellen, mintha őt olvasztgatni, rabigára fűzni volna a' terv; oda fent viszont nem kevesebben a' legkisebb élet' jeleiben is bűnös czimborságot birtak szemlélni csak, sőt még elszakadási, elválassi eszmét is; mihezképest, jöllehet szüntelen felszólítánk egymást kölcsönös bizodalomra, || 's magunkat és a' világot e' tekintetben szinte kölcsönösen számtalanul már rászédénk, általános bizodalunk, a' millyennek t. i. alkotmányos kormány és alkotmányos nemzet közt lenni kellene, vesénk' legelrejtettebb redőiben egymás iránt még sem volt. — Mint házassági összeköttetésben, hol mind a' két rész olly tulajdonokkal bír, mikép felette boldog lehetne az "Unio", de az a' részek' veralkati különbségei miatt még sem egészen az, csudákat mivelhet az emberséges barát, habár nagy köszönetet beleavatkozási után rendszerint nem arat is: úgy, hittem és hiszem most is, fognék én, mindent fontolóra véve legtöbb igazi hasznot hajthatni, nem ám magamnak, de mind hazámnak mind fejedelmemnek, ha becsületes barátként oda fent, habár az nem tetszenék is, száz árnyéklatokban mindig azon themán indulnék, hogy a' nemzeti erő' kifejlődése korántsem láz sőt örvendetes jel; ide lent viszont azt pengetném külön változatokban szüntelen, bár tetszenék bár ne, mikép a' kormány, ha mindenben nem találná is el mindig a' czélt, azért szándéka még sem volna ros. — A' nemzeti mind szellemi mind anyagi gazdagságot, itt ott lappangó 's eldibolt erőnek egy egy czélra egyesülő varázsa által előmozdítani, vala fő eszmém. 'S miután a' fő és nemesi rendek' elkorcsultában véltem látni nemzetünk' legnagyobb baját, annak örültem leginkább, hogy Isten éppen ezen sorra kegyeskedett mély bölcsességében állítani, 's nem azért, mikép ezen osztályt szinte kores és kötelességét felejtő személyemmel szaporítsam || sőt még grófi czímem vagy kamarás kulcsomtól fel is fuvalkodjam, hanem hogy mint rokon 's ugyanazon színű vagy inkább ugyanazon egy soron álló, nagyobb sikerrel hathassak nemzeti családkunk' ezen leghatalmasb és aránylag még is leghátramaradtabb részére; nagyobb sikerrel mondom, minthogy gyakorlatilag eldönthetlen igazság marad az, hogy habár fáj is a' megérdemlett gúny és a' méltó leczkésés, azt még is inkább tűrjük, és makacs fejességre nem olly könnyen fajulunk, ha magunkhoz hasonlóktul vagy magasb állásuaktul 's nem idegenektül vagy éppen alulról nyujtatik az; és így támadának, az időhez 's körülményekhez alkalmazva — mennyire birta tehetségem — majd csipősb, majd engesztelőbb nyomtatványim.^{a)} Munkássági körömet a' messze jövőndöbe tűztem, minthogy bármily sokszor voltam is közel — előmenetelünk' csiga-haladását tapasztalván — béketüretlenségemben

a) Széchenyi eddigi főbb művei: Lovakról (1828.), Hitel (1830.), négy kiadásban), Világ (1831.), Magyar játékszínről (1832.), Jelentése a Lánchidról gr. Andrássy Györggyel (1833.), Stadium (1833.), Nehány szó a lóverseny körül (1833.), A selyemről (1840.).

bőrömből pattanni, mindig volt valami bennem, mi nemzeti sülyedésünket ollyannak szemlélteté, mellyből mint lassú nyavalyából ismét csak lassan lehetne kiemelkedni, 's ekkép lelke' parancsára, ha kellett, mindig hallgatott a' vér. — A' hazafiságot, a' nagylelkűséget mindenütt erőm szerint kitünteté, de melléje rendszerint egy kis számolást is ragasztottam, és azon igen egyszerű okból, mert méltányos engedményekre ohajtám lassanként csábitgatni kiváltságos rokonimat. Már ha azt mondom: milly hasznos a' "*do ut des*"-nek themáján a' célszerű engedmény, miszerint már a' pusztá jó számolás is parancsolja

33. || illyesek' minél előbbi eszközlését; úgy hiszem, nem cselekszem célszerűleg, mert 'nyilvánban' egyedül haszonért nem teszen semmit sok magyar; ha ellenben egyedül a' nagylelkű tettről, az emberi kötelességekről, a' halhatatlanságról szólok, úgy tartom, megint nem teszek emberismeretileg, minthogy szinte sok hazámfia szintűgy nem teszen semmit, ha 'magányban' nem érez egy kis hasznót; 's így ollykor a' leghasznosbra is adni egy kis halhatatlansági köntöst, korántsem árt. Közleményeim darabosak valának 's természetesen, mert az olly számtalan legsűrűtöbben tenni valók' sorát, kivált középszerű tehetségemhez képest, valóban nehéz volt, következetes összefüggésben adni elő; 's még azért is, mert nem tartám tanácsosnak, a' bennem tökéletes egyhangzásban levő — jó vagy rossz, az más kérdés, de minden esetre tökéletes egyhangzásban levő — tervvel, roskadó hazánkba úgy szolván kapustul rohanni be. Későbbben azonban — mint tudva van — nagyobb rendszerrel lépek fel, 's maig az eddigelé általánosan előadottakat bizonyosan részletesen, és alkalmazási tekintetben fejtem vala már ki egy egészen be végzett systemára; ha résztint felülről szárnyam nem szegetik, mi azonban nem lett volna legnagyobb baj, mert haladási tekintetben lábaimmal iparkodtam volna pótolgatni megperzselt tollaim' röperejét; résztint, ha nem jó hazai mozgonyunk, akarom hinni, legjobb akaratból folyó, de felfogásom szerint vajmi rosszul fékezett tulhévtől hajtva, olly rendetlen mozgásba, mikép minden combinatioimból ki-

34. || forgatva magamon túl érzénem dagadozni — mert elsodorni nem engedém magam — a' felbőszült árt. Már most niunt elért, hátra hagyott, szemből vesztett, természetesen mindent hátulról nézek csak, és ez emberi gyarlóságomhoz képest, megvallom, nem jól esik; de hazai lelkesedésemnél fogva — mellynek ki mindent alárendelni nem tud, fektügyék le — ezen kis hiúságsértésből csak hamar kigyógyulok, sőt véremnek a' csigáéval éppen ellenkező mivoltához képest felette nagy kedvem jó a' sebesebben haladó lobogók után iramlani; miután nincs itt szó, ki legyen első, ki második, hajtja csak kiki tátosát, mint párduczos eldődinknek vad raja, ereje és sarkantyújának hosszasága szerint, hogy így minél előbb éressék el az ígérlet hona. — De az ötvenhez közeli és jöllehet bizony csak közönséges velóm, mellyet azonban hála az Istennek, sem a' honi iskoláknak 's a' szajkókénti bétanulásnak emésztetlen zagyaléka, sem a' korai szerelmek 's efféléknek bűnei, természet-adta fogékonyságából nem vetkeztettek ki, nyilván azt mutatá,

- és azt mutatta szinte bécsi és magyarországi helyzet- és körülmény-ismeretem is, hogy Magyarországnak göröngyös útain a' közbirodalom' annyi régi választófalai közt ott sötétben, itt ködben, olyféle hosszú sarkantyukat, mint a' millyenek — mint mondják 's én szívesen hiszem — Kupáru^{a)} szállottak reánk, 's most egyedül óságbúváraink' gyűjtéményeibe valók, használni nem vezet célhoz. Ezek helyett tehát ölmet
35. kötöttem lábaimra, nehogy engemet is ezen olly || nehezen korlátolható 's engedelmeskedni olly keveset szerető magyar vér elragadjon. — Tudtam ugyan, hogy ezen gyorsabb iramlás, ha abban néhány egyes kitöri is nyakát, az egész nem nagy veszélybe fogná hozni, ha t. i. magára hagyatják a' dolog, minthogy még korántsem volt akkor, sőt ma sincs még bevégezve nemzeti életünknek szalmatüzi és egymásnak útba állási idő-, legyen szabad mondani: gyermekszaka; 's hogy ekkép valamely általános combinatio, nálunk még lehetetlen. De miután tudtam, milly sebességgel látszik még messziről hazai erőműünk forogni — 's itt furcsa: a' távolság ellentétben áll a' magassággal, minthogy magas helyről, mint például szent István' tornyáról minden kisebbnek látszik — és tudtam azt is, milly félénkké válik könnyen négy falai közt a' politikának némi tanára, 's mennyire zavarja néha össze a' fejledező élet' egy kissé kicsapongóbb pezsgősegit valami nyavapai lázzal; búa merült, a' legszomorúbb elősejditések által összezugorult keblem. — Mennyit szenvedtem ezen kínos időszakban, milly sorvasztó bú rágódott lankadó éltemen, azt csak az ég tudja és én. Tisztán állott lelkem előtt némi nagy hazafinak erényteljes száudoka, 's egyedül nemzetünk' nagyságára célzó férfias küzdése; de egyszerűsmind nem csekélyebb világban látam azt is, hogy mind ezen szép törekvés, 'heterogen' egybeköttetésünknel fogva, miután olly hosszú álomkórásban fekütt honunk, mint bűnös és ekkép tiltott vágyoknak kifakadása fogna tekintetni, 's így mint bosszantói negéd végre tán
36. || meg is boszultatni. Felemeltem a' leghűbb barátság őszinte szavát, iparkodtam megmutatni, mikép a' legjobb sem volna maga ideje előtt jó, de mind hiába; szintűgy szólék fel jobbágyi hűségem érzetében, hogy a' hazánkra derülő bíbor nem volna egyéb, mint nemzeti ujja-születésünk' hajnala, de szinte hatástalan; sőt miután az egyik rész csupán félénknek tartott, a' másik bennem viszont semmit, mint egyedül álcorezás czimborát szemlélni vélt — és innen azon kétes világ, melyben olly sokszor nyomorgék — holott nem félénkség, de azon bizonyosság tartott vissza, mikép az igen is gyenge jégen korcsolyázók okvetetlen be fognának törni, a' kormányrúdhhoz közel álló útmutatóknak pedig nálamnál senki tisztább lélekkel meg nem mondá az igaz szót, hitelem mind oda fent mind ide lent napról napra csökkent, míg végre — mert egynek themája után sem akarok indulni, egynek zászlója alá sem akarok állani, sőt a' helyett, hogy itt is dicsérnék, ott is dicsérnék,

a) Kupa = Koppány, a Tar Zerind fia, ki Somogyban 998-ban lázadást keltett István ellen a pogányság érdekében. István legyőzte s ennek emlékére a pannonhalmi apátságot alapította.

- mint sokan felette ügyesen és felette hasznosan, itt is gáncsolok, ott is gáncsolok — politikai helyzetem, betűszerint, két pad közti lön. Lelkemnek legtisztább vágyaihoz képest, 's látván, hogy a' korlátlan buzgalom és a' vak szenvedély kettészakadásig fognak elágaztatni a' részeket, 's én félreismert 's eléggé nem méltatott, vagy kibékítő tulajdonokkal eléggé el nem látott, a' bekövetkezendő bajoknak elejét venni semmi mód nem birnám — 's pedig milly könnyű lett volna mindent a' legtidvösb vágásba hozni — megvallom, felette kínosan esett
37. || az illyféle két szék közti helyzet, 's okvetlen minden erőmből kivetkeztet, ha nem tart fen azon öntudat, a' hányt vetett embernek azon egyedüli biztos horgonya, melly míg ketté nem törik, soha nem stülyed el méltósága, mikép annál több okot leltem belsőmben magammal meglegeedésre 's önbecsülésre, minél nagyobb becsmérléssel sőt megvetéssel fordultak tőlem a' tulságoknak 's innenségeknak hősei 's hősnői. — Eltiporni magamat illy öntudattal tehát nem engedem, sőt bajnoki elszánással vágok ide, vágok oda, természet szerint jobbadán négy szem közt, nehogy a' hiúságon ejtett sebek a' nagyobb 'nyilvánosság' által szinte nagyobb ingerültségbe jöjjenek. Napjaim ezen foglalatosság közt azonban minden haszon nélkül kelnek 's alkoynyodnak, 's ha vala bennük rám nézve multság — ha t. i. illy különös időtöltést multságának nevezhetünk, 's van benne mit nevetni — az egyedül az volt, hogy végkép, miután mind a' két rész kitiltott szenvedélyes tanácsának titkaibul, majd a' nyugoti majd a' keleti szelektül csapkodva, mint laptá szüntelen a' levegőben — jöllehet nem a' legrosszabban — érzem magamat lebegtetni. Elszánásnál, béketürésnél, 's mindent a' mennyei gondviselésnek átengedésnél egyéb most nem marad hátra. — És így lön, hogy a' mineműségén túl csigázott erőműnek kibicczenései lassú rendbehozás helyett, némi rugók' rögtöni megzsibbasztása, és némi szelelők' elhirtelenkedett becsukása következtében még nagyobb biczegésekre fajultak. Vagy más szavakkal: a'
38. helyett, hogy az akkori tanácsadók és az || akkori hatalmasok a' Magyarorszáiban fejledező erőknél kormányrudját fogták volna erős kezeikbe — mi éppen nem annyit teszen — és itt kérek: 'figyelmet' — mint azt követelni, hogy magok a' kormányok legyenek a' nemzeti mozgalmak' indítói — homlokegyenest állván az idő' árjának kicsapongásai ellen, ezeket, jöllehet ideig óráig elnyomák, elvégre még magasbra emelék, 's mi több, irántuk köz sympathiát gerjesztének. Nagy, noha néma forrongásba jön most a' hon, és így pang, erőltetett állásban sokáig teli a' legkönnyebben lángra lobbanó ingerültséggel, míg súlyos aggodalmak közt végkép ránk virad az 1839-iki országgyűlés.^{a)}

A' szenvedelmeket csilapítani, a' történeteket felejteni, a' fejedelmi tekintet kockáztatása nélkül kibékíteni a' részeket, ez volt most a' fő feladat. Szövevényes súlyos tiszt, és azon régi igazságnak új meg új

a) Az 1839/40-iki országgyűlés tartott 1839 június 2-ikától 1840 május 13-ikáig. Széchenyi a következőkben a szőlásszabadsági vitákról szól, mikről a bevezetés beszél.

- bizonysága, mikép több száz böles alig bírja rendbehozni mind azt, mit egy szerencsétlen apostol, kire a' Pálfordulás' napja nem világíta még, vakbuzgalmában elmecsevit. Sötét felhő borong a' magyarnak olly ritkán tiszta és annyi zivatarral telt egén, és sok becsületes kebel eped, látván, a' szenvedélyek' árján milly nehezen tör keresztül magának útát az ész. Majd esztendeig foly a' gyűlés, 's néha olly ingerültségre emelkedik, mikép jó végében még a' legvérmesb sem bízik, 's bizony nem minden ok nélkül; mert egy részről aggasztólag mutatkoznak több izben és mindig nevekedve egy tökéletes lobba indulásnak éppen azon
39. symptomái, melyek a' francia forradalomnak is előzvényei || valának, a' karzatoknak, a' hallgatóknak t. i. azon parancsoló felhevülése, melly a' lehető legnagyobb egyes hatalomnak is daczol, minthogy korlátlan szenvedelemtől hajtvá, mint felbőszült szélvész mindent maga előtt lerombol. — 'S nyuljunk kebleinkbe, 's tagadjuk ha merjük, nem indulánk-e gyors léptekkel azon pont felé, melyre a' convent^{a)} szónokai felkényszerítve csak úgy birtak hatni, ha, mint árverésen, féktelen beszédek által túlhaladták egymást, 's végkép köztök az lön a' napnak hőse, ki legnagyobb erőszaknak vala apostola. — Szikra, kezdet volt még az egész, igaz; de azért sok tiszta fő, melly magát csalni nem tudta, hogy valamint az egyszer erőre kapott láng csak akkor lankad, mikor már mindent megemésztett: úgy tér a' megfontolás' ideje is csak akkor vissza, mikor a' minden fékből kitört szenvedelem magasbra fajulni többé már nem bír; sok illyes fő nem csekély belső gyötrellemmel kérdé már magában, ugyan hol fogna végződni, hol lelni határt mind ez? Más részről nem tapasztaltuk-e bús kebellet, milly óriási hatása van egy kis fénynek sok magyarra, 's milly könnyen szédelt veleje soknak a' legkisebb felmagasztalástul is. — Illy körülmények közt igazainkat szeplőtelen minőségükbe visszahelyezni, és a' jelenkor' olly sürgető kívánatinak czélszerűleg megfelelni, a' feltékenységnek 's személyes érdekeknek annyi 's olly külön árnyéklatai közt a' nélkül, hogy egy vagy más részről kettépattanásig vonassék meg a' húr: ez vala azon kigázolhatlan tömkeleg, mellyből menekedni mindegyik kívánt,
40. sok jeles || fő buzgott, utolsó pillanatig azonban őszintén bizony csak felette kevés remélt. 'S ím, mint mikor valami zsarnoktól rég fékezett 's néma félelemben tartott nép, mellynek elkülönözve egyike sem mer, szerencsés véletlentől vezérelve egyszerre, egy szívvel, egy lélekkel töri ketté lánczat és szabad: úgy harsogtatják a' legjobb fők, mint isteni szikrátul ihletve, egyszerre egy szívvel, egy lélekkel "Ennél tovább ne." 'S meg van mentve a' hon, 's feldicsőítve a' király! — Megmentve pedig azért, mert ha ezen '*Nec plus ultra!*', ezen '*Ennél ne továbbat!*', hazánk' leghűbb fiai, legjobb fejei egy szívvel egy lélekkel egyszerre ki nem mondják, ugyan — nyuljunk belsónkbe — hová vezet nálunk eddigelé a' népszerűségnek sokaknál valóban már rákényszerített hajhászata, 's milly zavart körülmények között vagyunk ma? 's melly

a) convent = convention. Itt az 1792-iki francia Convent nationale-t érti = francia alkotmányozó testület.

'*Nec plus ultra*' mert más nemzetek nem mondták illő időben ki — nézzük a' külföldet — vérpatakokkal vásároltatott meg náluk mind az, mit nekünk, ha hiába nem folytak le előttünk az emberi kifejlésnek minden eseményei, ingyen kellene, ingyen lehetne, kimondhatlanul szebb alakokban sajátunkká tenni.

- Országgyűlésünknek végszaka, nemzetünk' ezen elhatározó pillanatának olly üdvös bekövetkezése, az idők' hosszú folyamának azon pillanatihoz tartozik-e, mint például Párisnak a' szövetségesek általi legelső bevétele,^{a)} mikor a' földi dolgok úgy annyira bonyolodnak egybe, mikép emberek' befolyása nem nyom sokat többé, és az istenek' közvetlen beavatkozása || veszi kezdetét legott, kérdés ugyan; de én erősen hiszem: igen. Voltam mind az egyik mind a' másik nagy eseménynek, jöllehet alacsony állású, de — elég hiú vagyok hinni — nem legalacsonyabb felfogású tanúja. 'S tisztelet 's becstület, és hála mind az akkori mind a' mostani vezetőknek; de valamint ott, úgy itt is, mind belülről mind kívülről annyi következetlenség, annyi hiba követtetett el — mi gyarló emberi természetünknel fogva olly igen sok heterogen részek közt valóban nem vala csuda — mikép csak egy hajszalon függött, hogy Franciaországbul ismét ki nem separtetünk; szinte egy hajszalon csak, hogy re infecta Pandora-szelenczejű provisoriumnak^{b)} nem indulunk; és alkalmasint el is szakad ezen hajszál, ha nincs a' nagy idők könyvébe írva: "A' népek' árja le fogja dönteni a' felhőkbe emelkedő bálványt", ha nincs a' nagy idők' eseményében kijelelve: "Élni fog a' magyar még."

- Sokan akkor mint most ujabban is, mind addig míg a' dolgok mind inkább egybebonyolodásnak indulának, a' nevedő bajt viszonzlag egymásra hárítgatak; alig mutatkozott azonban égi segítség, 's a' legkisebb is rögtön — ugyan szánakozásra vagy mosolyra vagy-e méltó gyarló ember? — maga személyében kezdi tisztelgetni a' nagy orvost. Rám más benyomást tön, és más érzeményeket gerjesztett e' két felette nevezetes eseménynek fordulata; és valamint Páris' falai közt úgy Pozsonyban az országgyűlés' vég küszöbén is minden csepp véremben azt sejtém, lelkem leg- || belsőbb mélyében tisztán azt érzem — nem akarnám egyesek' érdemeit ez által legkisebbé is csonkítani — hogy láthatatlan hatalmak vezetnek, 's köztünk a' legnagyobb sem sokkal egyéb már, mint engedelmes eszköz, magasb kézben. — Sok, tudom kaczag vagy szánakozásra gerjed, vagy legalább bámul illy fellengős nem mindennapi állításnál, és ha földfölötti befolyásnak tulajdonítatik földi esemény; mit azonban könnyen magyarázhatni, 's pedig, mert felette sok csak azt foghatja meg, mit kezével foghat meg, és ekkép nem hiszi, nem látja: milly szoros egybeköttetésben vagyunk 's kell

a) Páris első bevétele a szövetséges hatalmak által történt 1814 március 30-án.

b) Pandora-szelenczejű provisorium = vészthozó átmeneti kormányzat. Pandora = a mindennel megajándékozott. A görög hitregében Epimetheus neje, az első nő, kit Vulcanus a földből teremtett. Zeustől egy szelencét kapott, melyből minden rossz áradott a földre a csak a remény maradt benne. Innen Pandora szelencéje = vészthozó.

lennünk mind anyagi mind erkölcsi tekintetben a' nagy egyetemnek anyagival és szellemivel, 's hogy éppen ellenkező nem volna megfogható, mikép t. i. mint elszigetelt, nem is képzelhető 'valami' minden anyagi 's szellemi egybeköttetés nélkül a' nagy természetnek egyedül mi volnánk számkivetettjei, minden összeköttetés nélküli lényei.

Akár mondják tehát: földre szálltak az istenek, láthatatlan hatalmak vezetnek, vagy ez a' csillagokban, az a' sors' nagy könyvében van írva, az mindegy; de annyi bizonyos, hogy magasb szellemi egybefüggés nélkül olly kevésbé létezik, olly kevésbé létezhetik földi tekénk' szellemi része, bár szemünk előtt láthatatlanul is, valamint anyagi része minden bizonnyal sőt láthatólag függ össze a' véghetetlen egyetemnek anyagival.

43. Mennél inkább folynak pedig láthatatlan lények valamely népnek sorsára bé, annál fiatalabb azon nép || 's emél nemzetekre nézve nagyobb fiatalsági symptoma nincs; minthogy két kalauzt adtak az istenek az emberi nemnek, 'Nemtőt' és 'Értelmet', 's minél kevesebbé van ez a' gyermekkor' szakában kifejtve még, annál többször nyújt segédkezet amaz.

'S itt mennyire mutatkozik a' nép-szójárások' olykor bár nem is sejtett, ritkán méltatott, és néha még is olly mély értelme. — A' magyarok istenére hivatkozunk minden bajainkban, és ő fogja mindig, ha most már enyelegve említjük is ezt, elrendelni dolgainkat, ha mi azokkal nem birunk többé. 'S kérdem — üssük csak fel évrázsaink' lapjait — azt hisszük, minden babonáskodást és efféle ábrándokat félretéve: nemzetiségünket, szabadságunkat, alkotmányos állásunkat ennyi századokig annyira mennyire fentartjuk-e mi egy maroknyi nép, nem tán elszigetelve valami magas hegyekben, de ki a' síkra állítva nagy és egészen más elemekben létező nemzetek közé, ha nem könyörül annyiszor a' hányszor nemzeti nemtönk, a' 'magyarok' istene' szegény fejünkön? 'S azt hisszük: nem sülyedünk-e már régóta el, mi olly felette ügyetlen hajósok, ha földinél erősb kéz néha nem ragadja meg gyenge bárkánk kormányrudját, 's tengerzivatarjaink, annyi szirtek és sziklák, 's öröki meghasonlásaink közt valami magasb láthatatlan hatalom nem ment meg hajótöréstül minduntalan? Már régóta el volna temetve a' legutolsó magyar, sőt egykori létünk' emlékezete is örökre elszülesztve már, ha || éltünk' gyermekszakában, felsőbb hatalom segédkezet annyiszor nem nyújt.

44. 'S hogy ezen kézné befolyása, olly félre nem ismerhetőleg, olly világosan mutatkozott közelebbbről lefolyt országgyűlésünk' végnapjaiban, és vissza még nem vonult; de más részről ezen kéz' intését hazánk' azon fiai, hála és üdvözlét nevükre, kik legközelebb állának e' nagy esemény' fordultához, el is fogadák: ez magyarázhatja, miért tartom én az érintett pillanatokat olly üdvösöknek, és nemzeti jövődönkre nézve olly elhatározóknak. Mert adott Nemtőt és Értelmet az egek' ura embernek 's nemzetnek ugyan; de nemtője mind egyikét mind másikat csak addig kíséri 's nem tovább, míg a' gyermeki életszakot

felváltja a' férfikor. Már ha a' férfikor soha be nem következik, 's gyermekbül közvetlen aggastyán lesz, mint azt hazánkna — keserű fájdalom — nem egészen kis számú — hazug — reményiben látjuk, azon fiatal főben aggastyán vállakon, vagy inkább azon ifjakban a' vén képekkel, melyek már bizodalmatlanok, mielőtt még megcsalvák, már elítélnék, mielőtt még felfogtak volna, 's melyek minden szép és nagy iránt, mint gyermek, mely illyest még nem ér fel, vagy aggastyán, ki illyes iránt már eltompult, hitetlenek, sőt illyesminél gúnymosolyba redődzik ajkuk, ezen szerencsétlen faj, a' jó és rossz közti valami közép 'Izé', sem ember sem növény — már ha a' férfikor soha be nem következik, 's gyermekbül közvetlen aggastyán lesz, vagy a'

45. férfikorba lépett még || mindig nemtőjében bizik, ki azonban már elhagyá, és az értelemnek sugallását nem követi: akkor minden kalauz nélkül, mit viszont a' vén ifjak' seregében látunk naponként, hanyatlik ember és nemzet mint kormány nélküli hajó, míg elsüllyed, vagy idegen partra vetve bizonyos zsákmánnyá válik.

A' magyar nép, minden alkotmányos népek' legalacsonyabb lépcsőjén álló, eddigelé legtöbbet, ha nem akarjuk mondani: 'mindent' nemtőjének köszönhet. Támaszkodhatik-e azonban még rá ezentúl is, vagy a' férfikornak indulván napról napra mind inkább, nincs-e már itt a' pillanat, mikor egyedül a' hideg, szenvedelem nélküli értelmet kellene venni kalauzul, nehogy minden útmutató nélkül ingadozzon: ez a' nagy kérdés, és szintén egy nép-közmondásra emlékeztet, mely szerint az istenek is megúnják végkép lábaikon állani soha nem tudó soha nem akaró népek' pártolását.

De e' tekintetben is egészen új időszak derül hazánkra az utolsó országgyűlés óta. El van döntve, hogy haladnunk kell, 's megsemmisítve azon pompás jóllehet értelem nélküli szójárásnak, vagy némieknél tán igen is mély értelmű machiavelli^{a)} cselnek varázsa, előmenetelünk' ezen legátkozottabb gátja, miszerint a' "dicső (!) magyar alkotmánynak épületéből egy morzsát sem kellene megrendíteni, nehogy romba dőljön az egész"; mely varázs, ha még jókor de már szinte utolsó pillanatban ketté nem törelik, 's itt is ott is célszerű javítás rögtön nem tétetik,

46. okvetlen pusztulásnak indul a' — nem bánom — di- || cső, de tökéletes kijavítást legsürgetőbben azért megkívánó építmény, mert már oly igen régóta dicső (!) vagy — és e' tekintetben hálá Isten soha rá nem szedtek — olyféle javítást nyer a' régi vár, mint Páris, hol, ha igazán várrá válik, mit még soha el nem hihetek, az ágyú' szája nem sokára — vigyázzunk csak — alkalmasint be- nem kifelé áll. De mi több: el látszik határozva lenni, hogy nem 24 órai felfogások-ként fognak a' hazai hajó' repedékei betömetni ezentúl, míg az alatt ujak és ujak támadnak szüntelen — egy szakadatlan foltozás és má-

a) Machiavelli híres fiorenci államférfi és író 1469—1527-ig. Ő állította fel azt a tant kivált Il principe művében, hogy a kormányzatban a csel, ravaszság, kegyetlenség stb. megengedett eljárás. Innen: machiavelli-i = lelkiismeretlen, hűtlen, csel-szövő stb.

zolás —; sem nem fog egy tökéletes rendszer, az annyiszor hallott "Systematice, systematice"^{a)} tana szerint az országgyűlésen in pleno^{b)} több száz szónok' ékes szóllásai (!) közt felvételni, de e' helyett kevesebbek által fog 'előleges és elégséges' surlódások után valami tökéletes rendszer készülni 's végkép részletenként a' sokaktul megvizsgáltatni, helybenhagyatni, javítatni, félrevetetteti 'sa't.; 's mi még több: hatalmasak, a' királyi székhez közel állók lépnek hazánk' legjobbjaitul üdvözölve a' nemzetiség' és alkotmány szent mezejére, és ekkép — minden hiúság nélkül legyen mondva, de hiszem valóban félig meddig úgy volt — nem vagyunk ezentul mi néhányan alacsony állásban közlegénykedők kénytelenek, nemzetiség' és alkotmány' dolgában, dagaly és orkán ellen, úgy szólván horatius-cocleskedni^{c)} erőnk' fogytaig, de végkép olly önálló egész testületektül hordozott zászlók után indul-

47. hatunk — 's úgy látszik, mintha a' kormány || nem volna attul idegen, minket egy kissé saját szárnyainkra hagyni — melyeket sem a' nyugoti sem a' keleti szél egyenes állásukbul ki nem forgat. 'S mi mind ezeknél még sokkal több: hazánk' néhány leghűbb, de egyszersmind legegészségeseb velejü fiai — mi fájdalom, nem mindig találhatik egybe-házasítva — felfogván nemzeti létünk' diagnosisának most egészen megváltozott sőt egészen ellenkező létét, bátran kimondák, és e' szerint cselekednek is, hogy az agitationak szüksége ideig óráig megszűnt, minthogy már jó indulóban van a' hazai nagy erőműv, 's ekkép most honunk' kifejlődését tekintve nem a' szónoklati babérokat szomjazó hév, nem az 'éljen' hajhászata, de a' mindennapi rendes hangyamunka van a' teendők során.

Teremtőm! Milly kéjézés, hogy mind ezeket elérni engedéd. Férfikorra látom lépni azon nemzeti családod, melynek noha csekély de hű tagja vagyok. Láthatatlan hatalmak pártolták eddig kised korú honunkat, 's mielőtt még késő volt, felemelék előttünk a' fátyolt, melly mögött nemzeti elsüllyedésünk' szegycmentli képe mutatkozott. És még elég erősek, elég nemesszívűek valánk, magunkba térve elaljasodásunkon pirulhatnunk. Kettétörtük az elfogultságok bilincseit, és midőn az egész természet kezd előnkbe mosolygani, élünk ismét az emberiségnek fel-dicsőítésére, egy ujjászületett nép. A' véletlen' koczka-negédjeinek sem adjuk át ezentul jövendőnk' gyepelőit, minthogy fejledező férfikorunkban egyedül az értelem lehet vezetőnk; de más nemzetek' bukásain okulva,

48. más || nemzetek' tapasztalásit felkincselve, olcsó áron sőt ingyen ipar-

a) systematice = rendszeresen, rendszer szerint. Akkor azt értették alatta, hogy hazánk haladása csak azon kilenc reformmunka szerint eszközözendő, melyeket az 1790/91-iki országgyűlés dolgoztatott ki s az 1825/27-iki újra átvizsgáltatott. Ebből az 1832/36-iki országgyűlés egyet, az úrbéri törvényt letárgyalta, a többi elmaradt örökre. A jelszó 1840-ig tényleg ez volt, amit Széchenyi mond. Azután megelégedett az országgyűlés részleges törvényekkel, per excerpta-kkal, mint akkor mondták. L. a bevezetésben.

b) in pleno = teljesen, egészben.

c) Horatius-Cocleskedni = vitézkedni. Publius Horatius Cocles Kr. e. 507-ben a Tiberis hidját védte meg két társával Porsenna katonái ellen, míg háta megett lebombolták s ekkor úszva menekült meg. Birtokot kapott s szobrot emelt neki Róma.

kodunk — 's legrosszabb esetben ezért megküzdünk — emelkedni oda, hová az előttünk tapintgatók csak felette drágán vagy éppen nem, vagy csak félig meddig jutottak. — És így remélhetni, hogy nemzeti kifejlődésünkben nem szökünk — mint más előbbi tapasztalás után nem indulhatott nemzetek — egy tulságbul a' másikba, álombul pajzán viszketegségbe, lethargiából agyafurt dühösségbe, de jól megindított honi mozgonyunk megakadás vagy túlgyorsalkodás és tökéletes lepergés helyett, rendesen, biztosan, és csak lassanként fog forogni és emelkedni olly sebességre, millyenre az élet' minden javai közt felvihető a' magyar nemzet ütereje. — Elérve azonban koránt sincs még minden, sőt a' legtöbb tennivaló még teendő. Meg van azonban végkép téve egy jó, egy nagyszerű kezdet; 's azért örök hála néked Egek' ura, 's szerencse rád, oh fiatal magyar nép, te lelkes keleti raj!

49. És illy hangulatban dagadozott mellem a' mult országgyűlés óta eddigelé soha nem érzett kéjektől, és olly magasra állítám nemzeti ujjászületésünk' tekintetében, annak 'határvonalkénti' bevezését — noha nekem arra alig vala befolyásom, 's minden részekül kerülgetve köz emberi érzelmek szerint inkább megbántva lehetett volna hiúságom — mikép azelőtt jóllehet fiatalabb, egészségesb és annyi reményekkel dús, rendszerint holtnak 's csak kivételként látám nemzetünket-élőnek; az országgyűlés óta viszont bár annyiban törött reményű levék, megint biztos életünk' képe fénylik előttem rendszerint, 's a' hiú csalódás' gyötrelmeit érzem kivételként. 'S ha voltak aggodalmim, azok könnyű felhökként csak szaporán eltűnő árnyékot vetének olly szép reményim' sugarára. Fenmaradt t. i. nemzeti kifejlődésünk' e' rendes vágásba tétele után bizonyos tulzó rész, melly, tudja Isten, hiúságbul-e, vagy mert nem sült el neki a' vezéri szerep, vagy Lamennais-i^{a)} — akarom hinni — őszinte mámortul ostorozva, vagy végkép az üressé vált erszénynek hazafiságba fakargatása, és tán annak egy 'csendes kis forradalom' által ismétli betöltése végett, mind-ent elkövetett majd nyilvánban majd suttonban azon előkelők' homályba tételére és tiszta szándékuk' gyanúba hozatalára, mit csak elkövethetett, kiknek fel- || söbbségét el nem viselheté, vagy kiknek mély nézeteit fel nem fogván, mint ügyetlen barát, vagy inkább a' bűvésznek egészen ki nem tanult apródja valami rendes világ' fentartása helyett szent vagy bal hevében házat gyujtani indul, vagy végkép mert azt gondolta a' szóban levő tulzó résznek al osztálya: 'A' leghatalmasbat is megörli a' sok' féreg', és így egy kis emberi velővel is, bár mennyi isteni szikrát rejtene "*gutta cavat lapidem*" és "*nulla dies sine linea*", mi is tán csak elvégezzük, mikép aztán midőn senkiben már nem bízik többé a' felforrt sokadalom, 's mint vert had kisebb meg kisebb testületekbe szakadoz a' nemzet, "*accidit in puncto quod non speratur in anno*" azaz minden akadály nélkül kényünk kedvünk szerint aratgathatunk a' nagy homályban, és "*grata superveniet, quae non sperabitur, hora*" 'sat.^{b)}

a) Lamennais Félicité Robert abbé, (1782—1854.) francia filozófus és vallásos író, aki vallásos misticizmus és lelkesedés hatása alatt működött s maga körül egész iskolát alkotott La Chesnaie-ben. L'Avenir = A jövő c. lapja (1830—31.) némely tételeit egy pápai encyclica 1832-ben („Mirari vos“) kárhoztatta. Széchenyi e művében, mint álmodozó bölcseleire párszor gúnyosan hivatkozik.

b) Latin közmondások: „*gutta cavat lapidem*“ = „a víz kivájjá a követ“ (Ovidius); „*nulla dies sine linea*“ = „né teljék el egy nap sem eszetvonás nélkül“; „*accidit in puncto quod non speratur in anno*“ = „megtörténik egy pillanat alatt, mire nincs remény egy év alatt“; „*grata superveniet, quae non sperabitur, hora*“ = „megjön a kellemes óra, mit nem reméltünk“.

Nem csekély aggodalmat szült bennem ezen jóllehet külön árnyéklátú, de még is egy célra, a' nemzeti érdekek' 's erők' elosztására munkáló szándék nélküli és szándékteli töredék; valóban nem csekélyet, mert hiszen közismeretű dolog, és a' legfelületesb ujoncz előtt sem titok vagy legalább nem kellene titoknak lenni, milly könnyű, homályba állítani a' legfényesbet is, milly csekély mesterség kell ahhoz, bémocskolni még a' legszentebbet is; milly nehéz viszont, milly közel áll szinte a' lehetetlenhez, szeplőtlen megóvni jó hír- 's nevét forradalmi időkben akárkinek 's kivált annak, ki magát mint leketlen törzsök a' felbőszült szenvedelmek' árjátul ide 's tova hányat- || ni nem engedi, vagy kiben valami a' selejtesekét mindig olly annyira sértő felsőbbség, bármilly szerényen is, fényledez.

51.

Aggodalmim' bortú azonban lassanként ismét legszebb reményre derültek; minthogy az érintett tulzó hősöknek erőlködéseit, a' mindennap fejlődező értelmi súly és közvélemény között, olly sikernélkülieknek tapasztaltam, mikép külön hajlamaik, árnyéklataik 's irányzataik által úgy is elkülönözve, azt hittem, csak hamar végkép ki fognának fáradni 's dűlni, 's részint magukba részint előbbi sötétségükbe visszavonulva azoknak hagyni szabad pályát, kik körül már abban állapotott meg a' közvélemény, hogy csakugyan kitünőbb vezéri tulajdonokkal volnának ellátva, mint ők. 'S így lön; mert szavaik legkisebb hatás nélkül hangzának el, rágalmaik ha valakit, egyedül saját személyeiket mocskolák be, késük pedig mindenbe, akármibe fognak is, kivétel nélkül belétört.

Tökéletes tisztának mutatkozik hazánk' ege megint, minélfogva a' legszebb reményekre melegszik keblem ismét. 'S annyira éldelem ezen szép tiszta csendes nyári napok' sugárit, melyek habár nem nagy pompával is, szintolly jöltevőleg hatnak mindinkább lábadozó, olly hosszú nyavalyából visszatérő nemzeti testünk' erősítésére, mint az anyagi napnak sugári is legbiztosabban, jóllehet titkos csudák által érlelik a' buzát; annyira éldelem, mondom, ezen szép nyári napokat, hogy még anyagi részem is javul: tisztul a' maj, tisztulnak a' vesék; 's elannyira,

52.

mikép hazánkna^k || minden ingadozás nélküli átvarázslata egy elkopott félig meddig feudalis, félig meddig alkotmányos szövevényből emberhez illő minden álfénytől kitisztult képviseleti rendszerre, minden ingadozás nélküli átvarázslata mondom — egy kimondhatlan szép 's epedő merengéseimben ezelőtt többször sejtett kép — már már legnagyobb tisztaságban áll előttem, és én örömtül, elragadtatástul magamba alig férve, majd csak hogy ki nem tárom az egész nagy természet előtt, tán mint a' marathoni diadal' hírét vivő bajnok, ő sebtül, én örömkéjtül összeroskadva "Még van nyerve a' nagy csata, el van érve a' nemes cél!"^{a)} És mind az, mit hosszú évek' során keresztül hordok keblemben néha annyi. kéjek, igaz, de rendszerint olly

a) A marathoni csatát az athenéiek vívták Miltiades vezérlete alatt Darius hadserege ellen Kr. e. 490. szeptember 12-én. A bajnok, aki megvitte Athenébe a győzelem hírét, a sebes futástól kimerülve holtan rogyott össze.

kimondhatatlan keserű kínok közt, egészen felfogva tán senkitül, félreértve annyitül, nemzetem' leghatalmasbjaitul, mind az, mit évekig némán tűrök, 's mit magammal panaszlán a' sirba vinni vélek, mind az felsordultig áradoz lelkem' fenekébül a' legédesb kéjekre; 's már nem vagyok örömömnök ura, már kitörök, midőn az élet' annyi keserű iskoláin keresztül ment éveim sora, a' tapasztalásnak ámitás nélküli szelleme belsőmben így zengedezett intő szavát: csendülj le felhevült vér 's térj nyugalomra olvadozó szív, ne rontsad, te olly sokszor balgatagúl számoló, pillanati kéjért hosszú jövődönök örömteli napjait; de te ész lépj parancsnoki székedbe, 's intsed az érzelmek' árjait fékre, türelemre.

53.

|| 'S magamba térek, nem könnyen ugyan, mert valósítva látni már megnyert diadalunk, nemzeti ujjaszületésünk után, bonyolodott állapotunknak még átmenetelét is, 's ingadozás nélküli átmenetelét, mi éltem' legjobb részének nem vala csekélyebb feladata, mint akármí egyéb, egy mindenkinek lehető legigazságosb 's ekkép leghasznosb rendszerre, 's így valósítva látni reményeim' legvakmerőbbikét, elérve a' nemzeti két nagy érdeket, fajtánk és alkotmányunk' felvirágzását minden köny, minden emberi áldozat nélkül; ezen kép annyi örömtül, annyi kéjtül árasztja olly sok évig összezsúgorodott 's kéjre örömré csak későbbi időkben táguult keblemet, mikép ha szinte nem állítja előmbe, de nem a' felhevült, engedelmeskedni nem tudó hanem a' hideg vér azt is, hogy mind ez még 'nincs' hanem csak 'lehet', sőt e' gyönyörteli jövődöt éppen olly könnyen ronthatja meg a' legkisebb is, mint viszont egyedül a' mindenben felülemelkedni tudó értelem biztosíthatja csak annak sikerét; ha nem látom tisztán mind ezt, 's nem tapasztalom annyiszor már azt is: mennyit ront, mennyit semmisít meg a' lehető legjobbnak is idő előtti kifecsegése, a' legszentebbak is idő előtti dobraverése; valóban én is azok' sorába süllyedek, kiknél legkisebb gerjedményre tüstént zablát tör 's nyelv, kik fecsegni 's jóllehet felette ékesen, csak fecsegni tudnak, de hallgatni nem.

54.

Örömitet tehát el nem árulom, de keblemben féltékenyül mint olly titkot őrizem meg, mellynek fölfedezése messze hátra vethetné, de tán egészen meg || is semmisíthetné fejledező jövődönket; jóllehet lelkem' vágya egy cseppet sem rút, sőt bátran kiállhatja az égi napoknak minden világit; minthogy egyebonyolodott, napról napra szövevényesb állapotunknak kicserélése, minden ingadozás nélküli kicserélése, egy az emberi méltóságra mint nem különben gyakorlatra és felkínscelt tapasztalásra állított rendszerrel, melly hű a' fejedelemhez, de egyszersmind hű az emberiség' minden lépcsőin keresztül a' legalantibb soron álló ügyefogyotthoz is, és egyedül a' rendbontók iránt hűtelen, tán nem volna az emberi rejtélyek egyikének legfénytelenebb feloldása, azon felette nagy érdekű rejtélynek, melly sok nép előtt eddigelé csomó maradt, mellyet ingyen soha nem lehet, könyűkkel 's vérrrel feloldani pedig elkerülhetlenül nem kell, mint azt sokan gondolják, vagy sokakkal elhitetni akarják, de polgári erény által fejthetni meg legbiztosabban, po'gári erény által, mellynek megtagadás: élelmény, elszántság: második

természet, 's a' közjó: legnagyobb kincs; szóval melly nem ajakrul peng de szívben ül, s' minek megoldásában habár tán sikeretlenül is munkálodni, valóban a' legszebb emberi tiszt, 's a' legmagasb uzsorával költött emberi lét.

- És ha ez igaz, nem volt okom többé fellármázni nemzeti testünk' minden bajait, 's ez által minden érdekeket ellentétre 's tűhegyre felcsigáznom, valóban nem; minthogy leggyönyörűbb vágásban, legszebb kifejlésben volt a' honi test egy békéti reformationnak jöllehet nem
55. nagy ünnepélyességgel kilámpázott sebes || posta útján, de annál biztosabb 's rövidebben ezé.ra vezető ösvényén.

- En tehát néma valék, de azért nem kevesebbé örültem diadali előmenetelünkön belsőmben. Kimondhatlan gyönyörrel élvezém előlegezve, milly nagyon fognának lealáztatni 's elpirulni némi elleneink — min már oly jó ízűn kacagtam — kik minket egy tulzó népnek tartván, melly nem tudja, 'mit és hoyá', 'mimódon és mennyire', nem volna képes magára hagyatva kormányozni magát és érni célt. Milly jól esett lelkemnek előlegezni, mennyire fogna növekedni erkölcsi hitelünk, 's ez által mennyire volna előmozdítva a' magyarodás; minthogy egyedül felsőbbtség csábít, csak ez vonz, egyedül ez olvaszt egybe, 's ekkép erkölcsi hitelünk' öregbítése nemzetisedés dolgában valóban többet segítne rajtunk, mint azon minden legkisebb közbevetés nélküli követelés, mikép mindenki tartozzék minekünk hódolni, tartozzék minket szeretni, tartozzék minket utánozni, 's ha mind ezt, szeretetre méltóvá tétel 's ügyünkhezi édesgetés helyett mint kötelességet *sine qua non*, tekintjük, 's mint illyest kötjük fel, vagy éppen verjük be. Nem kevesebb boldogít az is, látni mint tágal itt ott némi hazafinak veleje, mennyit ígér, milly isteni íhletéstül hevül, 's már most is mennyire állítja árnyékba, csekély fejemmel együtt honi újabb iskolánk' megkezdőit, valamint vén Peruginot is elhomályosítá ifjú Rafael,^{a)} 's ekkép mennyivel fognak túlhaladni honunk' reményei a' jelén nemzedéket, 's
56. így mennyivel közelethnének || legfőbb célunkhoz, nemzetünk' tökéletes kifejléséhez 's egykori legmagasb felvirágzásához.

Némi egyesnek heveskedése, túltúze: egy kissé szaporább mozgásba hozni a' hazai művet, és azon eloszlató, erőnket eldiriboló hév 's felette rosz számolás, melly azelőtt 'soha semmit' helyére a' 'mindent egyszerre' hozá, megvallom néha nem kevéssé törte meg békétüresemet; sőt nem ritkán egy kis aggodalommal is töltött el, midőn látám, 's annak jelei még mindig erősen mutatkoznak, hogy a' magyar soha nem bírna kiemelkedni azon gyengeségből, hogy ne mondjam, a' büszke lelkű férfiúhoz nem illő azon gyermeki hiúságból, miszerint mindegyik a' legkisebb is, előljáró kolompos vezér kíváncsatna lenni, 's magát mint gyulponot egy kis nimbustul körülfényletetni. — Ezek azonban, mint minden lábadozónál, úgy nemzeti testünkben is nem egyebek, mint a' régi bajoknak olykori 's magoktul muló feltűnései, sőt némi és kivált

a) Perugino Pietro, valódi nevén Vanucci, olasz festő. az umbriai iskola feje, élt 1446—1525-ig. Raffael Santi (1483—1520) mestere.

nemzeti tekintetben, nem legrosszabb és egykor felette jóra fordulható jelek; mert noha bár az egy sorra állított erő a' legnagyobb 's az egyedüli, melly valami nevezetesbet kivisz: azért még is többet ér, ha mindegyik bár elkülönözve is előre tör, mint ha a' nagyobb szám, jöllehet egy testben, hátravomul, és ekkép nem nyughatatlanító jelek, melyekből a' magyar ki nem gyógyulhatna. — Mi pedig azon ifjabb gyógyvászokat illeti, kik — a' mit olly természetesnek tartok — be nem birják várni a' nemzeti test' tökéletes helyreállítását, de ezt rögtönözni buzognak, || többszer vala szerencsém őket, habár tán csak ideig óráig is, míg t. i. el nem ragadá őket ismét a' vér vagy a' taps, illykép némi sikerrel lecsilapítani: 'Drága collega úr, ha látta volna, milly lelketlen test vala 10, 15 évvel ezelőtt e' hazai test, ha hidegtült tetemeit saját kezeivel tapintgatá, mint én láttam, mint én tapintám, midőn kegyed nem volt ember vagy nem volt férfiú még, jöllehet most már tán sokkal több értelme és élesb felfogása van mint nekem, de annyi tapasztalása még sem lehet: higye el, mostani bágyadtságán, 's erőtlen vonaglásán, mikép minden rossz elemeket magából ki nem vethet, noha azon törekedik, bizony nem ijedne meg. Hiszen napról napra javul, 's ha voltak 's vannak még most is néha rémítő hanyatlásai, bizonyos helybeli gyengeségből származó gyuladások, melyeket ki most lát legelőször, 's vissza nem tekint a' multa, a' nemzeti test' vég vonaglatinak fog himi, azért egészben előre megy, 's tökéletes visszaeséstül — feltéve, ha rendes 's mind rendesebb munkálódásiban nem zavartatik — félni ezentul többé nem kell. Féle azért Istenért érvágásokkal, ingerlő tapasztokkal és a' keserűkkel 'sat.'

57. 'S miután tudom, a' régiebbek' számosabbja szolt így, nem ugyan nyilvánban a' nagy közönség előtt, hol a' békétürest, az állhatatos, fény nélküli türelmet, a' hosszú erények' gyakorlását magasztalgatni 's ajánlgatni nem nagyobb sikerrel jár, mint hosszú gyűlésekben csendet és különös rendet követelni, de így szólnak több régiebbek négy szem 58. közt esdekelve, || enyhítgetve: a' nemzeti test' munkálkodása, annak magabani küzdése sem zavartatott meg mi részünkrül az országgyűlés óta; és azon köz éberség, jó akarat 's munkára való kedv, melly mindenünnen mutatkozott, a' legjobb főeknek egy egy tárgyra összepontosítása mellett, a' hihetőség mérlegét arra sülyeszté, hogy egy csendes, ingadozás nélküli reformationak előestéjén volnánk.

'S ím egyszerre 's nem tudom ki által 's mi módon, azon ötlet jut szőnyegre: ugyan nem volna-e jó, nem volna-e üdvös olly nemzeti hirlapot szerkeztetni, melly mint a' haladó 's a' mult országgyűlésen 's kivált eanek végén valami vezér-testületet képző résznek organuma a' hon' minden intelligentiáit egybepontosítná, 's annyiban a' mennyiben nemzeti kifejtésünk' része nem annyira a' kormányt, mint inkább egyenesen a' nemzetet illeti, ki is jelelné a' szoros tudományok' fonalán azon határvonalt, és abban törekednék tartani a' hazai erőművet, nehogy a' kormányt legjobb akarátja ellen is valami beavatkozásra kényszerítse, mellyen se innen se túl.

- Nagy eszme, felséges terv, és valóban a' 19-dik század felfogásához illő! Ariadne' fonalaként^{a)} a' legjobb főként nyújtva biztos rést nyitni, mellyen honi tébaldónkban nagy és kicsi, dús és szegény, 's általában minden erő, minden érdek sőt minden szenvedelem is egy cél felé lenne vezérelve; egy cél felé, melly nem egyéb, mint tökéletes biztosítás
59. mind a' despotismus mind az anarchia szörnyetege ellen, || ugyan lehet-e ennél felemelkedettebb gondolat! lehet-e ennél üdvösb cél és erre biztosabban vezető eszköz, mint oly lap, melly a' körülményekhez képest majd halkal, majd gyorsabban izgatná a' nemzeti testet, ma a' szenvedelmek' lecsilapítására hatna leginkább, majd ha tán ismétli álmokországra merülne a' nemzet — mitül azonban oly hamar félni valóban nem kell — vagy ha szolgairányt veune, azt ismét 's ha szükség, a' végiteleti tárogaóként életre, 's kötelesség-teljesítésre felriasztaná; oly lap, melly az elkülönözött részek' egymás iránti viszonyait felvilágosítani, közös érdekeiket velük jobban megismertetni, a' szerencsésb születésűeket kímélettel áldozatok' tételére csábítgatni, az alantabb állókat őszinte részvétellel viszont még egy kis béketűrésre édesgetni törekednek; oly lap, melly eldiribolt erőnket egy egy célra egyeztetni, 's a' teendők eddigelé oly sokszor egyedül pillanati hév-sugta sorát végkép okszerinti logikába szorítani és azon feletté nehéz 'Egymásutánt' kijelelni ügyekeznek; oly lap szóval, mellynek az volna legfőbb működési köre, hogy a' régi külföldnek tapasztalási kincseit sajátjává tevéen, egyoldalúság és szenvedelem nélkül, rendre kijelelné, mi volna kettős célunk' elérésére, t. i. nemzetiségünk' és alkotmányunk' mindinkább kifejlésére, mi kerülésre, mi viszont utánzásra méltó; 's ekkép oly lap, melly nem arrul vitatkoznék: 'Valljon kell-e tenni', mert ez rég elismerve 's a' többségtől már rég elfogadva van, de azt tenné fejtegetési tárgyául: 'Mit kelljen mívelni, 's ezt mi módon', miszerint egyes esetek', egyes
60. || kivételek' aprólékosságit mellőzvé, jó hadi vezér, jó országos emberként magasb szempontbul volna felfogva, 's szakadatlan rendben egy pontra vezérelve az egész.

Azt hiszem, ennél üdvösb célzt kitűzni, időszerűbbet megindítani valóban nem volna könnyű, feltéve, ha az alkalmazásban nem történik hiba. 'S így lőn, hogy a' legszebb várákázások közt ültük e' folyó 1841 évi Január hónap 2-kán, a' kormánytul engedelmezett és sok jó hazafi' buzgó ohajtásával kísért, de bennem — megvallo — nem csekély aggodalmakat gerjesztő Pesti Hirlap' születési napját.

a) Ariadne fonalaként = vezető fonalként. Ariadne Minos és Pasiphaë leánya Kréta szigeten. Midőn Theseus Athenéből odament, hogy a labirinthben elhelyezett bikát (Minotaurus) megölje, Ariadne segítette meg s a labirinthból úgy szabadította ki, hogy egy gombolyag fonalat adott neki, melyet bemenve legombolyított s midőn kijött, maga előtt felgombolyította. Innen Ariadne fonala.

61. Milly éles szem, milly gyengéd tapintat, milly felette mély tekintet kívántatik olly annyira szövevényes körülményeinkben, hogy most, miután a' gorombább munka ugy szólván már meg van téve, az alvó munkások t. i. fellármázva, feldorongolva vannak — miben én is iparkodtam eljárni becsületesen — a' szántás is végbement itt ott, némi csekély, tán nem legnemtelenebb mag is el lön már vetve; hogy most ne csak minden munka okszerinti lánczolatban kezdődjék meg 's folytattassék víg kedvvel és így jó sikerrel, de eddigi csekély vetéseinket, olly anyai gonddal ápolt ültetvényeinket hidegtől, záportul, 's annyi 's olly külön árnyéklatu elleneiktől óvjuk 's őrizzük is. Ehhez valóban nem mindennapi felfogás, nem rövid tapasztalás, és a' 'körülmények' nem félszeg ismerete szükséges; úgy hogy ide az ismeretes, 's alkalmasint soha semmit sem érő *"quam parva sapientia regatur mundus"*^{a)} mi azonban sokáig és sok helyen látszott divatozni, de legtávolabbrul sem alkalmazható.

Volna egyedül alkotmányunk veszélyben, vagy csak arrul szó, mikép kelljen azt tágitni, a' lehető legtöbbre ruházni, nem volna akkor baj; lenne csak az kérdésben, mikép lehessen a' lehető legnagyobb számot anyagilag gazdagítani, könnyű lenne akkor minden; csak ne 62. forogna egyéb fen, mint || terjeszteti művészetet és tudományt, és vajmi hamar érnénk czélt. Mind ez azonban feladásunknak csak fele, de még fele sem; minthogy a' 'magyarságot óvni, kifejteni', a' másik ennél nem csekélyebb sőt még jóval nagyobb tekintet. De a' 'magyarság' terjesztése — ez akár milly paradoxnak látszassék is lenni, még is így van, 's ha illy mélyen nem birunk hatni körülményeink' szövedékibe, akkor vegyünk inkább ekeszarvat kezeinkbe, és lépjünk le a' 'politika' mezejéről — a' 'magyarság' terjesztése mondom, ellentétben áll az anyagi javak 's kivált a' 'művészet' 's tudomány' de még némileg az alkotmány' terjesztésével is. 'S természetes; mert a' 'magyarság' ma még mindenben olly könnyű, olly szellemi csak, hogy ha valami mással összekapcsolva nyújtatik, elpárolog, vagy ha megmarad, akkor a' másiktól nem marad semmi is hátra. — Értsük egymást; és azért itt közbevetőleg egy példa. Régóta gőz-erőműveseket ohajtok kiképezni, és e' végett iskolát állítani, hogy megszünjünk e' tekintetben is — mióta gőzöseink napról napra szaporodnak — az idegen előtt kénytelenül

a) „*parva sapientia regatur mundus*“ = mily kevés bölcsességgel kormányoztassék a világ. Eredeti alakban: „*regitur mundus*“ = kormányoztatik a világ. Schenchenyiné azonban: „*regatur*“, ha nem sajtóhiba.

görbedni. De az itt kijelent dilemma miatt nem tettem, még most sem tehetem, 's tudja az ég, mennyire nem vettetik most hátra ezen időpont, 's pedig: "Ha magyar nyelvre állítom az iskolát — és e' tekintetben Istenért ne mystificáljuk mindig magunkat, nehogy örökké mystificáljuk a' szerencsétlen hont — akkor a' hazában e' részben legtöbb 's minden külföldi intelligenciát kirekesztek; ha ellenben német

63. nyelvre állítom — és e' kettő || közt választás nincs, ha tán ismét a' latint nem akarjuk bevenni — akkor semmi kevesebbel mint egy magyarság-olvasztóval, vagy még jobban mondva: 'egy mesterségesen felállított magyarság-olvasztó intézettel' szaporítom a' honi erőművet." Nem fogjátok fel ezt Barátim? Az első esetben, meglehet, jó magyarok képződnek, de szoros tudományilag — és innen nincs menekvés — a' jó erőművészség' rovására, mikép meg lesz általa mentve ugyan a' magyar, de hihetőleg elpattant katlantul légbe repülend az ember; a' másik esetben viszont bizonyosan jó erőművesek fognak kiképeztetni, de megint — 's itt is ki nem bujhatólag — a' magyarság' rovására, miszerint ezen esetben ismét az erőműves lesz *in salvo*, de annál bizonyosabban és szaporábban elviszi a' magyart az ördög; mihezképest csak e' kettő közt van a' választás: vagy csorbát ütni a' magyarságon, vagy erőművészeti tekintetben még egy darabig az idegennek maradni zsoldosa; és én inkább ez utólsót választám! És kérdem, ha a' $2 \times 2 = 4$ -et fejlesen nem akarjuk tagadni, nem világlik-e ki csak e' kevésből is, 's nem nyújt-e ez világot annyi másra: milly ellentétben van itt, 's természetesen minden efféle eseteknél, a' művészet a' magyarsággal, milly kevésbé jár karöltve, sőt mennyire küzd még egyik a' másik ellen.

Az ország' anyagi kincseit akarjuk nevelni, 's ezen felül nincs más tekintet: ám tűzzük ki honunk német lakosát például, 's engedjük csak sőt mozdítsuk elő, hogy az ország minden lakosa vegye át nyelvét,

64. || sajátságait és szokásait, 's nem sokára virágozik a' hon — mint József császár tervezé — de belőle a' magyarnak nem jut több, mint sirjára egy virág, 's tán annyi sem. Ha művészetet, tudományt, és ezeknek kicsirázását, gyárokat, vállalatokat, és efféléket akarunk terjesztetni 's felállítani, és nincs ennél semmi magasb szempont: bizony egy cseppet se vesződünk a' magyarsággal, és úgy 's olly hamar érünk czélt, mint akármely nép. Öntsük régi alkotmányunkat végkép német nyelvbe, terjesszünk német értelmességet, 's rögtön polgárosítva lesz a' nép, 's óriási alapot nyer az alkotmány, csakhogy alatta örökre el lesz temetve a' magyar.

Milly keserves, szövevényes állapot, valóban hallatlan eset az emberiség' évrázsaiban!

A' magyarságnak mostani állása — jöllehet a' magyar nyelv a' törvény' nyelve, de a' diák is az volt (!) — még nem ollyan, mikép úgy szólván emeltyűl szolgálhatna más dolgok' megkedveltetésére. Ez csak későbbi időkben történhetik, mikor a' magyar nyelv — mert a' törvény' nyelve — az egész haza' minden ereibe el is fog oszlani. Ma még akadoz azonban e' vér, jöllehet nem holt mint a' latin vala,

de azért még sem erős és általános életű még; úgy hogy ha túlhajtatik, vagy rögtön művészeti, tudományi, közipari, kereskedési lombikokba szorítatik, melyekből a' német értelmességet, a' magyarság' e' lehető legnagyobb olvasztóját, akármit mondunk is, egyáltalában ki nem rekeszthetni, akkor vagy guta üti a' magyart, vagy megsemmisül!

65. || Nem szörszálhasogatás mind ez, 's valóban sajnálhám ilyenekkel ölni a' mindig 's kivált most annyira drága időt; de hű jóllehet elég felszínes rajza szövevényes létünk' egy kis töredékének, melyet magyaron kívül ugy sem foghat senki is fel, 's magyarok közt is vajmi kevés.

Szövevényes létünk' csak egy kis töredékének rajza, mondom; mert ugyan milly egybebonnyolódott még, az ősi privilegiumok' 's a' mindent elvasztó régi falak' tömkelegi építményében honunk' olly sok nyelvű, olly külön vallásu, eddigelé egybeolvadni éppen nem akaró tarkabarkasága; 's hát milly szövevényes állapot még az austriai birodalom' egyéb részeivel viszonyunk! Ott tetteleg a' felsőbbség és mi tetteleg provincia; nálunk viszont alkotmány, ott ellenben nem, 's ekkép elv szerint megint itt a' felsőbbség. Milly ellentételes szövevény 'sat. 'sat.

Valóban mind ebből diadalmasan kigázolni, magyarodni 's csinosodni egyszersmind, 's egynek rovására sem, majd nem lehetetlen. De azért még is kell 's lehet is; 's mert lehet, azért kell. De nem ám azon mindennap 's mindenben 's anynyitul hallott felszínes számolás' útmutatása szerint, melyhez képest itt is kellene ott is kellene tenni, ehhez is szép volna járulni, amattul is rút lenne elállani, ahhoz is kellene adakozni, emezt is kötelesség volna pártolni, 's mihez képest százszor többször 'igen' mint 'nem' markunkba szoritjuk a' nagy 'Semmit', és a' két nyul után kidült agárként elszalasztunk 'Mindent'.

66. || Az idővel, értelmi súlylyal, kiállító tehetséggel úgy kell gazdalkodni mint pénzzel, sőt szigorubban; mert az idő, értelmi súly, 's kiállító tehetség jóval becsesb mint a' pénz. És ekkép valamint például egy forintot egyszerre erre 's arra nem fordíthatni, 's így ez mint valami lehetetlen mathematicae el van tiltva: szintolly kevéssé fordíthatni időt, értelmi súlyt, 's kiállító tehetséget is erre, arra, 's mindenüvé egyszersmind; hanem, szoros igazságilag, sikerrel, következménnyel — t. i. nem úgy, mint általán véve mi magyarok szoktunk mind ezzel gazdalkodni — mind ezt csak egy egy tárgyra költetni egyszerre. 'S hogy olly kevés tekintett még a' gazdalkodás' e' felette egyszerű elvébe, mihez még is tán olly igen szorosan nem kívántatnék meg 'sas-szem' vagy 'Newtoni velő', 's annyi úgy nevezett 'jó gazda' van hazánkban, ki lehető legotrombábbul fecserli idejét, értelmi súlyát 's kiállító tehetségét, 's csak pénzt számlálja szünetlen — ha számlálja — azokat pedig soha sem, ez midőn bajaink' egy igen mély kútfejébe enged pillantni, felette könnyen magyarázható — bár lehetne mindent illy könnyen magyarázni — 's pedig: mert pénzt kiki kezével számlálhatja, 's keze kinekkinnek van; az idő, értelmi súly, 's kiállító

tehetség' meg- 's felszámításához ellenben tökéletes ábránd és hiúság nélküli ön- 's körülmény-ismeret szükséges, 's tökéletes körülmény-ismerettel csak felette kevés, hiúság nélküli önismerettel pedig még sokkal kevesebb bír.

67. || Mihezképest a' magyarodást, közcsinosodást 's alkotmányunk' tagasb alapokra tételeit, minthogy ezek még most némileg 's bizonyos esetekben teljes ellentétben léteznek egymással, sem eszközölhetni egyszerűre; de valamint a' forint — szoros igazságilag — csak egy felé fordulhat egyszerűre sikerrel, hogy t. i. fel is váltsa magát egyenlő becsü áruval: úgy kell fordulni, öszpontosulni időnk, értelmi súlyunk, 's kiállító tehetségünk', szeretném mondani, legutolsó fillérének is, kettős feladatunk' egyikének mindenek előtti tökéletes biztosítására. Kettős feladatunk' egyikének, mondom; minthogy a' kettő némileg ellentétben áll, 's ezen felül mind időnk, mind értelmi súlyunk, mind kiállító tehetségünk annyira meghatározottak, mikép itt is haladni diadalmasan, ott is, szoros tudományilag lehetetlen.

Választanunk kell tehát, de nem úgy, hogy nagy érdekeink' egyikét is feláldozzuk, 's vagy a' magyarságon engedjünk ütni csorbát, vagy szolgaságba süllyedjünk; az Egekért ne! mert nemzetiség nélkül, nemzetiség nélkül, mely a' legalantabb állónak utolsó csepp vérének is egy nagy nemzeti érdekre hevíti, olvasztja egybe, úgy teng szerencsétlen nép, habár illusioiban szabad is, mint mi magyarok tengünk hosszú századok óta, egy magában irigykedő, agyarkodó, már már pusztulásra fajult méhraj, és a' lelkes együttműködéstől még mindig olly messze; szabadság, alkotmányos lét nélkül viszont úgy nyomorog nemzet, habár irigylésre méltólag hevül is ott nagy és kicsi, férfiú és

68. hölgy a' haza' puszta említésén, mint nyo- || morog a' dicső lengyel, vajmi nemes sebektől vérző oroszán.

Meg kell, meg lehet menteni mind a' kettőt. Felhevült vér, a' legjobb akarat, a' legszilárdabb elszántság erre azonban korántsem elég; itt egyedül hideg vér és a' csálhatatlan szám vezethet üdvös öbölbe.

Themistoclesként kell egy szárnytul a' másikhoz repülnünk, szembe tartva mindent, 's ott vinni elő diadalmi zászlóinkat, hol legnagyobb a' veszély.

Számosb évek ezelőtt, mikor mi vagy éppen nem, vagy minden tekintetben még felette kicsinyek valánk, felszólalt egy Nagy^{a)} férfiú, és ez volt ám még a' súlyos Horatius-Cocleskedés, és azért vegyük le süveginket, adjuk meg mi Istené, de adjuk meg azt is, mi e' Nagy hazafié, ne tagadjuk meg tőle azon babért, mellyet érdemle; hiszen nemzetiségünk' megmentésében ő az első bajnok, 's melly babér, ha ő többé nem lesz, bár akarjuk bár ne, még akkor is fog zöldelni halán-

a) Nagy férfiú = Felsőbüki Nagy Pál (1777—1857.), híres országgyűlési szónok 1807-ben, 1825—27., 1830., 1832—36., 1839—40. országgyűlésen. Széchenyi e mondat 1825 november 23-iki beszédéből idézi, mely az akadémia megalapítására vezetett. Egyébként egész élete vezérfonala volt, hogy a nemzetiség fontosabb, mint az alkotmány.

- teki körül, mikor annyi közülünk már rég felejtve 's örökre elsüllyedve lesz a' néma idők' tengerébe; sőt irigykedés, méltatlan lealacsonyítás helyett iparkodjunk inkább éppen annyit tenni, vagy ha Isten segít, még többet, hiszen valamint Philippos^{a)} elég tág dicsőségi kört hagyott Nagy Sándornak,^{b)} úgy marad nekünk Nagy Pál után is vajmi sok és annyi szép tennivaló még. Számos évek előtt mondom felszólalt Nagy, és az akkori latin hősök' nem csekély boszankodására, neheztelési mormolásaik közt, azon ismert fontos és nemzeti életünkre olly nagy befolyású sza- || vakat mondá, miszerint "ha választania kellene, inkább a' nemzetiség' mint a' szabadság' nemtőjéhez ragaszkodnék, minthogy a' nemzetiség' hű megőrzése legbiztosabb talpköve volna a' szabadságnak; nemzetiségében süllyedező nemzet viszont legszebb szabadságainak daczára is csak hamar rabigába görbedne — — —". És, azóta 's leginkább azóta, annyi viszhangra talált a' kimondáskor olly ellenséges érzélemmel fogadott szó, hogy semmit sem szorgalmazott vérünk olly állhatatos békétüressel, olly szilárd elszántsággal, mint honi nyelvünk ügyét; míg végre hosszas meg nem szűnő esdekélései után kivíta az örök természetűl nyert jogát, és Magyarország lakosinak hivatali nyelve kirekesztőleg a' magyar lön. — Hogy ezen hosszú időszakban, bölcsességében nem tett, vagy erőtlensége miatt nem tehetett a' magyar, elvesztett vagy inkább saját lábaival elgázolt e' jogának visszanyerésére többet, szaporábbat, de csak lassú léptekkel közelíte czéljához, legnagyobb szerencse; mert lassú elaljasodásának következtében annyi 's olly külön nyavalyákba esett, mikép valamint 'chronicus' bajt sem lehet máskép orvosolni, úgy ő is csak lassan tisztulhata ki sorvasztó és annyira egybebonyolodott már már erőt vett mirigyeibül. — Mindenrögtönzés, a' visszahatásnak kivételt soha nem szenvedő törvényei szerint, okvetlen elfajulását okozta volna a' nemzeti testben létező olly sok idegen nedveknek, és a' magyar, a' végkép már csak egyes lelkesek szűk köreibbe, pór kunyhókba és istállókba szorítatott magyar alkalmasint || nem birt volna elég erővel diadalmasan kiforni mind ezen bajaibul, 's ma — mint magyar — tán már nem is volna többé!

A' bölcsesség' vagy erőtlenségünk' szüleménye volt-e azonban ezen előhaladási terv és az ennek következésébeni diadal, most nem akarom vizsgálni; elég hogy eljutottunk azon pontra, melyen a' nemzetiség' dolgában, habár nem is tökéletes egészségben és virágzólag, de valamikép csak 'megvagyunk', és ekkép kettős érdekünknek egyike 's pedig az annyival fontosbja félig meddig biztosítva van; vagy legalább közvetlen veszélynek kitéve nincs. Mihezképest most, mint a' mai idő áll, az a' fő kérdés: 'két czélunknak tökéletes elérésére valljon oszolva, elágozva dolgozzunk-e és egyszerre, vagy központosítva és egymás után, és ha így: mire pontosítsuk össze minden tehetségünket legelőször is?' Fontos, legdrágább érdekinkbe vágó kérdés, és elannyira, mikép jó

a) Philippos több macedoniai király neve. Itt II. Philippos, Nagy Sándor atyja értendő. (Kr. e. 359—336.)

b) Nagy Sándor, az előbbinek és Olympias-nak fia. (Kr. e. 336—323.)

vagy hiányos feloldása, okvetlen nyert vagy vesztett csatát, fejledező életet vagy bizonyos halált következtet.

- Mindenek előtt azt hiszem, nem kellene a' dolgot a' pusztá 'véletlennek' átengedni, 's pillanati hevenyzések szerint cselekedni, mint az nálunk magyaroknál még a' legmélyebben életbe ható dolgoknál is olly mindennapi eset; hanem munkásságunkat okokra állítva kimerített terv szerint volna illő és czélszerű, elrendelnünk. És e' tekintetben modorom szerint, melynek főalapja a' 'központosítás', és a' mennyire
71. felfogni bírom 'a' logikai egymásután', 's melly ekkép || mint minden léptemben tapasztalni vagyok kénytelen, homlokegyenest ellenkezik a' honban általánosan divatozó számolási 's itt ott, jobbra balra előre hátra, cselekvési móddal — modorom hogy ne mondjam 'tactikám' szerint, és a' jelen esetre alkalmazva, azt hinném legtanácsosbnak, sőt a' végképi diadalra azt elkerülhetlenül szükségesnek, de arra bizonyosan vezetőnek is, minek apodicticai igazságáért élni és halni, 's a' bizonyos sikerért még becsületemet is zálogul ajánlani kész vagyok, ha — és itt képzeljük nemzeti állásunkat mint egy hadnak két szárnyát — a' bal szárny 'a' magyarság', t. i. helyben megáll, 's előnyomulás helyett magát védő helyzetbe téve, minden figyelmét, minden szorgalmát, minden kitelhető erejét egyedül arra fordítja, hogy nyert helyzetéből ismét ki ne veretessék, sőt azt olly bevehetlenné tegye 's erősítse fel, mint a' török ellen Komárom vala pajzán tréfát üző szűzével,^{a)} 's ennyire a' bal szárny. És ha viszont minden tehetség, idő, értelmi súly, kiállító erő kettőztetve, sőt ha lehet százsorozva, vagy pedig mert ebből egy sem lehet, minthogy egyszerre jobbra és balra nem fordulhatni, minden mástul megóva megőrizve, kirekesztőleg a' jobb szárnynak t. i. az alkotmányunk olly állásba tételére, olly kifejtésre pontosítatik össze, mikép ennél fűhassuk meg a' haladási tárogaót, ezzel nyomulhassunk elé diadali hihetőséggel, és ez vívja ki nagy csatánk' sikerét.
72. "Rossz költői kép-, hiábavaló theoria-, kicsinséges különböztetés-, hasztalan sophismaként" fog || bizonyosan a' most előadott sok által becsméreltetni. Elhiszem. De egyszersmind azt is hiszem, 's mi több, valamint a' kérdésben levő bal és jobb szárnyai nézetem' helyességét — ha erőm bírja — meg fogom mutatni, úgy fog előbb utóbb kiszülni igazsága annak is, mit most mondok, hogy t. i. azért nyernek az emberek ez életben általán véve olly kevés kis és nagy csatát, vagy más szavakkal: azért sikerül nekik olly kevés 's török annyiba késük, mert semmit sem képesek magasb 's mintegy költői szempontbul fogni fel, mert theoriáznak praxis nélkül, vagy practizálnak előleges theoria hijával; mert kicsinyek, hol nagynek kellene lenni, 's viszont felhőkben nyargalódnak ott, hol jobb volna gyalog járni; mivel végre sokszor a' legvilágosb' igazságnak sem engednek, nem ritkán megint a' szintolly világos cselnek áldozati. Igen, ezért nem sikerül soknak sok, 's viszont.

a) Komárom vára nyugati részén áll egyik kezében koszorút, másikkban a néphit szerint fűgét tartó szűz szobra, melyről azt tartják, hogy amíg ott áll, a várat elfoglalni nem lehet. Alatta ez a felírás: „Nec arte, nec Marte.“

Mi pedig a' kitűzött csatarendet illeti, mely szerint a' bal szárny-nak — a' magyarságnak — egyedül védő, a' jobb szárny-nak — az alkotmány-nak — viszont haladó szellemben kellene működni, okaim ezek:

73. A' magyarság' ellenében, hogy egyéb sorvasztóirul később szóljak, a' német-ség áll; ezen óriási súly — vagy tán máskép van? — egy felette csekély suly ellen. Kértem most — és én nem foghatom meg, hogy általában honosimnak olly kevés istenáldásuk van ezen átkot át nem látni — kértem józan tactika-e, ha ezen kis súlyt szünteleni egybe- || ütközésbe hozzuk a' határtalanul nagyobbbal, és ezt nem kerül-tjük inkább; vagy más szavakkal: valljon jó tactika-e, ha = egy font magyarsággal nagy hetykén kiállunk, 's abban el akarunk olvasz-tani = $\frac{1}{4}$ font tótot, 60 font szlávval egybefüggő tótot; $\frac{1}{2}$ font görögöt, 40 font vallásrokonnal egybefüggő görögöt; $\frac{1}{2}$ font oláhot, szinte $\frac{1}{2}$ fonttal egybefüggő oláhot; és végkép 40 font németet, velünk lehető legnagyobb összefüggésben levő németet. — Hol vannak itt a' hihetőség számai, hol ígérkezik itt siker? Én sem hihetőséget sem sikert nem látok; de ellenben felette jól látom azt, mit, úgy látszik, mások éppen nem látnak, vagy nem akarnak látni, hogy az efféle vegytan-elleni vagy inkább bölcseségtan-elleni kísérletek által az egy font magyar fog olvadozni okvetlen és nem viszont, 's hogy üssük csak lágy velejű, fenytéket érdemlő gyermekek-ként gyenge fazekunkat minden fazék sőt a' szláv és német köedény ellen is, mi számban annyival cseké-lyebbek, 's a' németnél értelmi súlyban annyival könnyebbek, és ne kételkedjünk: rövid idő alatt törött eserép lesz a' magyar.

Miért pezderkedni tehát ott mégtámadólag, hol az ellenség éppen legerősb, mi viszont leggyengébbek vagyunk, és ekkép részünkre a' győzedelem éppen olly lehetetlen, mint bizonyos a' meggyőzetés? Hol mutatkozik itt isteni szikra, de még a' legközöségesb észnek is működése? Bizonyára én sem szikrát sem velőt ebben nem találok, 's ha találok valamit, az valóban valami egészen más.

74. || Nyelvünk' törvényesítése által a' magyarságot illetőleg meg-lehetős állásba jutottunk; őrizzük ezt, de tovább a' családi élet' körébe — ha magától jó, hála az égnek — ne kényszerítsük tűzzel vassal, nehogy a' visszahatás' törvényei szerint tűzzel vassal ismét visszaveret-tesünk 's megsemmisíttessünk. Várjunk valamit az időtől is, és min-denek fölött — 's ez a' "józan tactika" — vigyük honunkbani más népekkel surlódásunkat olly mezőre, hol mi vagyunk erősebbek 's ők a' felette gyengék, t. i. az alkotmányira; vagy más szavakkal: vegyük be őket alkotmányunkba, hogy ők ismét bevegjenek minket, t. i. a' magyarságot magukba. Előre tehát a' jobb szárny-nal!

Ha most tótnak, németnek azt mondom: 'légy magyar', és más argumentumot neki felhozni nem vagyok képes, mint '*stat pro ratione voluntas*'^{a)} vagy hogy az valami különös nagy boldogság régi magyarnak születni, vagy új magyarnak felkenetni, és ekkép a' régi koronának tagjává válni, és egyéb semmit; kértem, mind tót mind német ha

a) „*stat pro ratione voluntas*“ = a józan ok helyett az erőszak parancsol.

szembe nem is, mi egyébiránt szinte meglehet sőt hihető, de hátom mögött nem fog-e kacagni, de még hahotára is fakadni azon különös követelésen, mikép ő abbul magát kivetkeztesse — nemzetiségéből — miből a' kivetkezést mi, ha vérünk által történék, vagy jobban mondva 'történik' mert hiszen még most is mindennap történik, lehető leggyalázatosb tettek hirdetjük és kiáltjuk ki; 's valljon miért vetkeztesse ki magát? Egyedül azon ok miatt, mert az országnak alkotmá-

75. || nyos fődele van, melly alatt 80 ezer kiváltságos család áll, 's ha a' rongyos földelen nem esik keresztül az eső, szárazon áll, ő azonban a' csábítandó vagy a' már megcsábított, minden esetre künn fog ázni a' szabad (!) ég alatt.

És a' magyarságra illyféle nógatásink közt nem juthatna-e eszébe németnek, szlávnak, és ha eszébe jutna, nem volna-e jó gondolat, minket viszont az ő constitutiojára (!) csábítgatni, miután mi ötöt magyarságunkra csábítgatjuk; az az, ha ő viszonzlag azt akarná velünk elfogadtatni, mi nála a' leggyengébb oldal, miután mi is leggyengébb oldalunkkal akarjuk őt behálózni.

Milly felszínes, kevéssé megemésztett nyers fogások mind azok, mik e' részben elkövetetnek, de azért nem is egyebek, mint 'légfogások', ön-, 's — fájdalom — haza-rászedések.

Ha ellenben tóthoz, némethez, és a' magyarhon' egyéb véreihez így szölok: "Hazátok néktek oda künn is van, de nekünk nincs sehol, csak ide ben, alkotmányt viszont Ti nem bírtok, de bírunk mi, és azért lépünk egyezésre; és ennek fő vonási legyenek ezek: "Beszéljen kiki tótul, németül, oláhul, görögül, latinul, francziául, sőt sanscrit nyelven bár házi körében, mint kiki leginkább győzi szuszszal; minden különben kinekinek legközelebbi szabadságában álljon négy falai közt a' nagy Istent közvetlen, vagy fia, a' szent háromság, a' nagy természet, sőt teremtésének közbevetése által imádni. Ezen gyönyörű engedményekért folyjon viszont mind az kirekesztőleg magyar nyelven,

76. || mi a' nyilvános élet' körébe vág, valamint a' négy fal közti szabadon gyakorlott vallások is az Isten' egének tag boltozatja alatt mindig csak egy érzelemre olvadozzanak, mellyet az erény, honszeretet és a' dicsőség gerjeszt. — Hogy pedig legyen is ok magyarul beszélni, és azt nem erőltetve de szívesen cselekedhesse is sok, és az Istennek nyílt ege alatt minden nézetű, minden hitű, kölcsönös megbecsülésre, rokonszeretetre olvadozhasson is, és ekkép minden velő, minden kebel, egy nagy nemzeti érdekre forrhasson egybe: ám terjesztessék Hunnia határai közt a' magyar alkotmánynak áldása mindenkire, úgy hogy a' legkisebb se legyen abbul kizárva, de arra is, bármily csekély részben 's milly lép-csökön, még is elhasson végre jótévő melege."

Ha így szölok tóthoz, némethez 'sat. azaz, ha illy módon édesgetjük a' tótot, németet 'sat. ügyünkhez, és a' helyett, hogy a' magyarságot mindig mint valami haszontalan terhet akarnók hátára csatolni, neki azt végre inkább mint valami felette becses árut ajánljuk: nemde egy kissé jobban értjük a' dolgot, és így cselekedve, egy kissé mélyebben

hatunk a' következmények' gyökereibe, mint hazánknak üstökös csilaghoz hasonló azon propagandistái — ej be szeretnék nevezni néhányat — kik a' helyett hogy szelíd, megkedveltető világba állítnák a' magyarságot, azt az erőszak' legremítőbb lángözönében törtetik elő; 's ekkép nem cselekszenek különben, mint cselekszik sz. Antal' némi képei után ítélve — minek csinyját || egyébiránt soha nem tudtam felfogni — bizonyos és szerepéből tökéletesen kiesett csábító, ki elidegenít, szorongat, ijeszt, kínozt, kétségbe hoz ugyan, szóval: mindent elkövet, 's csak egyet felejt: "nem csábít" és azért — német példabeszéd szerint — elvégre 'hosszú orral' odébb is áll, sz. Antal pedig a' szegény ördögön, az ügyetlen kísértőn jó ízűt kaczag.

Mind addig, míg tótnak, németnek 'sat. apárul fiúra átszállt bizony már igen rossz szagú ereklyeként csak azt pengetik fülebe, csak azt törlik meg nem szünőleg orra alá, hogy a' tót nem ember, *graeca fides nulla fides*,^{a)} és a' svábot elijesztő vázként már a' gyermeki velőbe csepegtetik be mint valami felette ocsmányt; mind addig, míg illy 's számtalan efféle, émelygést okozó, nem könnyen mondhatni 'hová: büntető vagy örült-házba inkább illő' tettei 's agyafurtságai némi kormányozni csekély magukat nem tudó, 's még is nemzeteket reformálni akaró elbizottaknak a' divatbul gyökerig ki nem kopnak, mi egyedül a' köz megvetés mindent lesújtó hatalma által történhetik; mind addig ne követeljünk hozzánk hajlamot, vagy éppen irántunk őszinte részvétet. Mind ez csak az időnek lehet munkája, de korántsem a' magára hagyott időnek, hanem azon jövődőknek, melly köz alkotmányi kifejtés által, a' csinosodásnak magasb fokára is emeli a' magyart.

78. Jövődők' biztosítása végett tehát most mindenek előtt alkotmányunk' minél előbbi 's minél tökéletesb kifejtésére, és annak a' lehető legnagyobb számra || ruházására kell törekednünk; 's pedig: mert semmi egyéb által nem kedveltethetjük meg mind a' magyarságot mind önmagunkat könnyebben és többekkel, és ekkép semmi egyéb által nem mozdíthatjuk olly sikeresen elő valamint nemzeti ügyünket, úgy saját hasznunkat is; mik körül forog az egész.

És ez volt azon szempont, mellyből mostani állásunkat, és a' két legnevezeteseb érdekünk közti elsőbbséget fogák fel honunk' legjobbjai; mihezképest miután az, hogy tenni kell, már el volt 's el van döntve, csak arrul forgott a' kérdés 's még ma is csak arrul forog: mit kelljen tehát alkotmányunk' kiképzésére tenni? és ezen 'mit' mi módon és milly rendben volna eszközteni legcélszerűbb, nehogy időt veszítsünk, és azon napokat hasztalan engedjük peregni le, mellyek a' keleti kérdés' megbomlása előtt még mieink, de ezen előbb utóbb 's tán hamarább mint gondolnók, bekövetkező esemény után viszont, ha addig nemzetiségben és nemzetileg meg nem szilárdulunk, okvetlen semmi többel nem lesznek sajátink, mint saját magunk.

a) *graeca fides nulla fides* = görög ígért, semmi ígért. A görögök megbízhatatlanságára vonatkozó kifejezés Plautusnál, úgy erkölcsi, mint kereskedelmi értelemben.

Az alkotmányi szárnynyal tehát elő, és mint az eddig, jöllehet felette darabosan 's korántsem kimerítőleg előadottakbul, azt hiszem, elég tisztán kiviláglik, éppen nem azért, hogy midőn mindenkit magunkkal kibékeltetünk, legfőbb palladiumunkat a' magyarságot elhanyagoljuk; de éppen ellenkezőleg, 's ugyanis azért, hogy a' magyarság az alkotmányi szárnynak diadala előrevitele által kibontakozhassék azon

79. nyomás alul, melyet a' tótnak száma, a' gö-|| rögneke kinese, és a' németnek értelmi súlya olly aggasztólag gyakorol rá, és melly nyomásnak ellent soha nem áll — kivált most midőn semmi nem alszik többé, sőt minden tuléberségre forradoz — ha az alkotmányos sáncz mögött "a' magyar szó a' törvény' szava" nem áll, 's melly sánczbul ha ittas negédtül ostorozva kilépni mer, hogy még azon túl is haladjon, mielőtt a' jobb szárny némileg ki nem vívta már a' nap' sikerét, és a' magyarság' elleneit nagy számban 'alkotmányi foglyokká', azaz: szabad foglyokká önkény alatt álló rabok helyett, még nem tevő; ha mondom, az érintett törvény' sáncza mögött nem áll, vagy azon túl kalandozni otrombáskodik a' magyar, okvetlen nem csak a' sánczig vissza, de végkép abbul is kiveretik ismét; mert borúljon csak ránk az északi népek' áradásával a' keleti kérdés megbomlása, vegyünk ki addig — magyarságunk' mindenkire felkényszerítése által — mindenkit béketüresébül, 's viszont ne tegyünk alkotmányilag semmit, ne tágítsuk annak alapját, ne használjuk azt emelytül, ne szorítsuk végkép még jó időben Hunnia' minden népét emberszerető szívünkhöz; és ne feljünk, ne kételkedjünk: elkerülhetlenül olly szűk szigetre fog szoritatni végkép vérünk, vagy jobban mondva vérünk' privilegiált (!) töredéke mindenünnen, sőt még saját fajtánk által is, mint a' leghosszabb 's legdicsebb életnek induló is, ha az önfertőztetés bűneibe süllyed, vagy Ikarosként erején túl emelkedni bizakodik, idő előtt leli magát egy felette szűk és felette sötét hat deszka közti ürben, mellynek neve koporsó.

80. || 'S azért a' honszeretet', becsület', az erény' szavánál fogva, előre a' jobb szárnynyal — az alkotmányival. — De valljon mikép? És ez a' napi renden levő, ez azon elhatározó mindenek előtt fontos kérdés, mellynek jó vagy rossz megfejtése körül forog jövődünk.

Hideg meggyőződéseim szerint, valamint igazi csatának sikerét inkább a' jó számolás és mesterség dönti el, mint a' bé nem tanult bármí fényes bajnokság: úgy függ nemzeti haladásunk is sokkal erősebben taktikánk' józanságától, mint bármilly dicső hős tettektől; mihez képest mindenek előtt azt kell vizsgálni: tulajdonképen mi ezen alkotmányos jobb szárny, ugyan miből 's milly elemekből áll; 's másodszor kitervezni: ezen elemeket mi módon lehetne annyira kifejteni, olly egymást értő, egymást védő tömött phalanxba^{a)} egybeolvasztani, mikép azzal aztán a' királyi széket védve, a' rendbontó selejteseket sujtva, biztosan lehetne haladni is, 's az alkotmányi mezőn egy szép diadalt nyerni a' másik után. — Mi az elsőt illeti, hogy tulajdonkép

a) phalanx = a macedoniai, Philippos-féle hosszudadnégyyszögű csatarend, mely 50 ember széles és 16 soros volt.

- mi ezen szárny 's miből áll, a' felelet nem nehéz; mert hiszen az nem egyéb mint Magyarország' alkotmányos rende, azaz: melly a' '*nihil de nobis sine nobis*' paizsa alatt van. — És ezt, hiszem, senki kétségbe nem hozhatja, kinek esze félig meddig kellő helyén ül. Már a' második feltétel megfejtése nem olly könnyű, hogy t. i. mikép lehetne ezen egy 's még is olly külön árnyéklátú testületet legszebb hivatásával
81. megismertetni, 's azt véle meg || kedveltetni, miszerint millióknak örömkönyűkkel rivalgott halája között az egész emberiségnek tapsát és saját legnagyobb hasznát biztosítná magának. E' feltétel' megfejtése, mondom, nem csak nem könnyű, jöllehet arra felette sok különös ügyességet képzel birni, de olly súlyos, olly szövevényes, 's kivált annyi és olly mély tudományokkal szorosan egybeszőtt 'valami', hogy itt útmutatóul a' tiszta szándék, a' tiszta akarat nem elégséges többé, sőt — mert egyedül számok dönthetik itt el a' kérdést — a' szív még olly nemes ömledezésinek, a' hazafiság még olly szent gerjedelminek varázsa is határát leli. Igen, hatalmának határát leli itt az olly könnyen a' józan út' vágásibul félrevezethető szív, és közvetlen 's kirekesztőleg a' minden szenvedelmekből kibontakozott észnek kezdődik urodalmi köre; — azon urodalmi kör, mellyet sokan mint a' nem legmulatságosbat, 's mellyben csak felette szorgalmas 's állhatatos munka után lehet egy kissé fénydegelni, 's valami kis 'hivatalra' emelkedni, nagy következetességgel kerülnek, melly azonban még is, akárki mit mondjon — 's ez később tán jobban ki fog világlni — azon egyedüli, mellyből az emberiségre becsület, haszon, dicsőség, szóval: valódi és tartós jó áradozhat; 's mellybe ehhezképest lépni kinekinek hasznos, azoknak pedig a' lehető legszentebb kötelessége, kik embertársaikat boldogítani, nagyobb számokban boldogítani buzognak, nehogy hevük rosz számolás miatt több átoknak mint áldásnak legyen forrása.
82. || És ekkép e' körbe kell lépniünk, azaz: eszünket minden szenvedelem nélkül kell használnunk. És eszünk, ha bennünk minden hajlam, minden mellékes tekintet, minden szenvedelem hallgat, a' feltett 'miképre' nézve, hogy t. i. mi módon haladhassunk honunk' alkotmányos rendével legdiadalmasban, valljon mit fog tanácslni? — Okvetlenül azt, hogy valamint 10, 12 évvel ezelőtt ezen rendnek mély álomkórása a' felébresztést, a' felrázást tette legsürgetőbben szükségessé: úgy ma, midőn minden jelenség mutatkozik inkább, mint az álomkórágé, ismét azon kell iparkodni mindenek felett, hogy a' szenvedelmek csilapítassanak, az itt ott mutatkozó túlhév a' rendes körből ki ne törjön, a' túláradozó élet határt leljen, szóval: hogy a' megindított erőmű ne csak haladjon, de ne is ingadozzon, sőt le ne peregjen, hanem rendes forgásban tartva, okkal móddal a' legélénkebb mozgásra emeltessek; vagy más szavakkal: a' helyett hogy, mint 10, 12 évvel ezelőtt a' kiváltságos rend' kötelesség-felejtett tagjait, t. i. a' sokkal nagyobb számot felette hasznos és ekkép illő vagy legalább megbocsátható, sőt egyenesen kötelesség vo't, gyáva önfeledéséből erősen, erősebben, lehető legerősebben felriasztani, felkínózni, habár ez titokban nem is, és csak

a' szabad ég alatt történheték: úgy ma, midőn a' kiváltságos rendnek leghatalmasbjai és a' nagyobb szám teli van a' legjobb akarattal 'mindent tenni', és csak azon mulik a' dolog, hogy kétszer kettő nem tizenkettő, egy nap nem nyolcz nap, ember nem isten; illy körülmények
 83. között, illyes || feliasztások, felkínzások, nem csak nem hasznosak és nem illők, de meg sem bocsáthatók, és pedig azon felette egyszerű okbul, miszerint például a' túlhajtott gőzerőműnek sem köszén sem tűz, de éppen ellenkezőleg gőzkirekesztés kell, és azon még sokkal fontosb tekintetnél fogva — mely a' 10, 12 év előtti időkre úgy illik mint a' mai napokra, 's színtugy minden anyagi mint nemkülönben minden szellemi dolgokra az egész világi egyetemben, 's ekkép parányi kis magyar erőművünkre is — hogy minden, mi természetes hajthatóságán túlhajtatik, vagy kénytelen megbomlani, vagy nehezebben halad, sőt tökéletesen meg is állapodik.

Mihezképest nem tenni, mikor tenni kellene, tenni kötelesség volna, éppen olly bűn, mint nem kevésb bűn cselekedni, másokat cselekvésre buzdítani, midőn az 'abbanhagyás' lenne szoros tiszt; 's ezt a' mint ki felfogja, helyesen, helytelenül erejét ismerve vagy azt túlbecsülve — és azért itt magába téréssel és komoly figyelemmel kiki tartozik önmagának — úgy fogja kiki mellében érezni a' megelégedés melegét, vagy a' szemrehányás' fulánkit, 's úgy fog holta után — mert előrül élők közt nincs igazságos ítélet — emlékezete áldva vagy átkozva lenni.

84. Epedő kebellem és kimondhatlan belküzdések közt irom e' sorokat. De nem azért epedez keblemm, nem azért küzd lelkem, mintha magammal tisztában nem volnék. Valóban nem; kínaim' oka: "látni mint borúl hazánkra vész, 's nem lelni magamban annak elmellőzésére váltig erőt."

Világosan áll előttem — 's mennyire irigylésre méltók lehetnek azok, kik valamint nem vették észre, alkotmányt és nemzetiséget tekintve, milly szánakozásra méltó szerepet játszott M. Theresia alatt a' magyar, 's milly nevetséges volt akkori hajlama; később ismét azt nem vették észre, hogy azon test, mellynek ők tagjai, már már rothadásnak indult: úgy most sem vesznek észre semmit, és ekkép hatat fordítván gondnak, víg kedvvel keringnek felfogásuk', jóllehet felette szűk, de rájuk nézve még is elég tág körében, vagy felhevült és sehogy sem fékezett képzeletüknél fogva, magyar egünkön égi háború és zivatáros idők helyett a' tavasznak legesendesb, leggyönyörtelibb napjait látják hazánknak jó szívü, de hibás szemü optimistái. Nem úgy én; mert — világosan áll előttem, hogy a' Pesti Hírlap, ha legnevezeteseb cikkeiben homlokegyenest megfordított, tökéletesen ellenkező tactikát

85. nem követ, 's magasb szempontbul nem fogja fel nem- || zetünk' egybe-
bonyolodott létét, honunk' állását: megsemmisítésre vezeti a' magyart, 's szaporábban mint gondolnók; más részről kínosan érzem az agyag' súlyát — oh miért nem bontakozhatik ki lelkem belőle! — és kétkedem: ki fogom-e azt, minek igazságaért halni sőt becsületesemet kész volnék kockáztatni, olly világosságban 's olly kimélettel állíthatni, hogy meghasonlásnak, elágzásnak oka ne én legyek.

'S íme innen származik kimondhatlan keserű elcsüggedésem, midőn hallgatni 's egészen visszavonulni a' nyilvános élet' mezejéről volnék leghajlandóbb, 's bizonyosan tenném is, ha szünet nélkül nem hallanám belsőmben azon szózatot, mellynek soha sem tudtam ellentállni, melly polgári pályámnak eddig is kalauza volt, 's mellynek ekkép most is akarok engedelmeskedni.

Vezess tehát ma is biztos öbölbe isteni íhlet, 's hagyj veszni inkább, mint ártani a' köz ügynek!

A' Pesti Hírlap' szerkesztője — és ki fog világítani: magát szereti-e inkább, vagy a' hazát — azon halandók' egyike, kiket a' véletlen, a' körülmények' játszi fordulata, tán az istenek, egy különös és a' szokottnál magasb fénykörbe állítanak. Mint áldozat mutatkozik ő a' fiatal képzeletben, áldozat, melly a' nemzet' legszentebb jogaiért szenvedett; 's ekkép hatalmas korlátlan, korlátlan mint a' képzelet, mint az ömledező szívnek határtalansága. Nem fog ezen bálvány' ereje ugyan mindig

86. tartani; mert valamint mindennek sőt || a' legjobbnak, úgy neki is

megvannak ellenségei, kik őt a' felhőkből csak hamar leszállítandják a' földre. — "Könnyen jutott ő ezen celebritáshoz", így beszélnek 's kéri: "valljon mi nagy jót tett a' hazának? Ujjhuzása a' kormánynyal nemde majd végzavarba hozott, 's ha nem segítnek a' nagy istenek, ki tudja, ő mibé bonyolított volna már, 's nem törik, nem szakad-e eddigelé minden?" — "Szenvedett ő négy falai közt" — mondják — "de mit szenvedett? hiszen soha elzártuk jobb és kényelmesb dolga nem volt; mit szenvedett ahhoz képest, mennyit mi szenvedtünk hosszú évek során keresztül, fény és köszönet 's a' nélkül, hogy valaki csak észre is vette volna, önként zárkózva négy falaink közé, éltünk az országi tudomány-nak, az országi szolgálatnak szentelvén?" 'S ekkép, mert száz illy hang emelkedik ellene 's még száz, melly végkép mindent megtör, és csak a' 'többé nem levőre' nincs hatása, büvereje sem fog tartós lenni. Ma azonban a' fiatalabb legpezsgőbb vérű nemzedéknek ő a' hőse, ő a' kedvence: ő adott mindennek jobb fordulatot, ő menté meg a' hazát, ő fog minden bajainkból kirántani, 's ő fogja, hallgassanak csak rá, a' dicsőség 's valóság' isteni lakába vezérteni a' magyart! Szavai tehát, mert legyen bár e' fénykör érdemlett vagy bitorlott, tartós vagy mulandó, az mindegy, minthogy annyi minden esetre bizonyos, hogy e' fénykör e' pillanatban — és Magyarország' pillanatai drágák — környezi őt; szavai tehát, míg

87. ezen fasciatio, ezen varázs tart, mázsá- || nehézségűek, és mind azoknál, kik e' bűvölet' körében léteznek — és ezek' száma nem kiesi — axioma-fényűek.^{a)} — Igérje nekik a' föld' minden kincseit, és elhiszik; ígérje nekik magát a' meánynek országát, és nem kételkednek. — Illy hatalommal emelni lehet de sülyeszteni is a' hazát, 's szájszorta szerencsés az, kinek illy szép hivatás közt az első sikerül. Mert vajmi nehéz tiszt olly magas röptet, mint a' millyenre felemel a' sokadalom' képzeletereje, minden földi gyarlóság' elarulása nélkül, diadalmasan csak addig is fentarthatni, 's mielőtt a' közvélemény' varázsa ismét megszűnnék, míg az illy magasra felemelt az embereket sokszor tudtok tán akarátjuk ellen is szerencsájukra vezethetné. Valóban felette nehéz tiszt, de annál dicsőbb arra nézve, ki fényköre elébe teszi az emberiség' hasznát, és ekkép mindig kész abból kilépni, sőt rögtön kettétöri annak varázsát, ha abban egyedül a' nép' tömjénezése, és némi bal de kedvencz ítéletek' megerősítése, vagy legalább 'kiszépítése' által tarthatja fen magát.

- Népszerűséggel egész életén keresztül soha senki nem használt az emberiségnek 's hazafiainak annyit, mennyit használhatott volna, 's mennyit tán használt magának, ha népszerűségét valami tartós jónak elérése végett áldozatul hozza vagy erre legalább mindig kész volt, és ekkép Magyarországon, hol a' közértelem' súlya olly parányi, sem lehet népszerűséggel illy lelkesedés nélkül használni sokat; mert ha
88. valahová, valóban ide illik Phocion^{b)} nézete, ki minél erő- || sebben érintetek köz taps által, annál inkább kétkedett felfogása' helyességén.

a) Axiomafényűek = olyak, mintha cáfolhatatlan alapelvek volnának.

b) Phocion athenéi államférfi és hadvezér, Kr. e. 350—339-ig. II. Fülöp macedon király ellen küzdött, 318-ban árulással vádolva, méregpoharat kellett kiinnia.

“Első szavánál egy nemzet figyelmé vonul reá, egy nemzet bizalma fordul felé, 's első léptében felkarolja őt ama roppant erő” (Pesti Hírlap 14-dik sz.) — igen — “felkarolja őt ama roppant erő”, t. i. a' népszerűség, 's viszi és sodorja őt, ha magát mint lelketlen törzsök felkaroltatni engedi; de nem ám azon képzeleti mennybe, melyet a' forró vér oly szép színekkel fest, hanem azon ki nem gázolható tévútakba, melyekbe eddigelé minden féket szakasztott, szenvedelmét követő, és az ész' körébe vissza nem tért nép — de egyetlen egyet sem véve ki — okvetlen eljutott, 's melly tévútakba ennél fogva az oly kevésse kifejtett magyar is minden bizonynyal eljut, és szaporábban mint gondolkók, kivált ha érzelmei szent sugalásoknak, felfogásai axiómáknak, hajlamai, vágyai, szeplőtlen tisztaságuknak, irányai végre okvetlen üdvösséges célra vezetőkné és minden kivételen tülemkedetteknek hirdettetnek bálványai által, és az ábrándozások' illy édes mámorába a' nép — “*minthogy népszerűség nélkül ma már, az ébredés korában, egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni*” (Pesti Hírl. 14-ik sz.) — mind inkább 's inkább belé is édesgettetik, 's abba elvégre úgy belé is süllyesztetik, mikép jaj annak aztán, ki a' nép — oly csalhatatlan (!) — ‘inspiratioinak’ vakon nem hisz, vakon nem || hódol, sőt “*népszerűségét mint rossz számoló még könnyelműen el is játsza*”. (Pesti Hírl. 14-ik sz.)

89. Nézzünk vissza — mert előrül élők közt nincs igazságos ítélet — 's nevezzük meg azokat, kik életkori népszerűségüket mindig 's a' sírig feltékenyen őrizve, azt soha nem kockáztatták, soha aldozatul nem hozák, valljon nem sodortattak-e el a' feledékenység' tengerébe, 's jó hatásuknak semmi nyoma; vagy nem használták-e a' sokaság' ittás felhevülését inkább saját énes czéluk' elérésére, vagy a' romistennek aldozatára, mintsem a' köz, az állandó jónak őszinte eszközésére. Nevezzük meg őket — e' sírig népszerűeket — 's mutassuk meg, hogy hazájuknak, az emberiségnek több hasznot hajtottak, mint valódiilag használtak az emberiség' kifejtésének azon bajnoki — és azért hálaérzéssel rebegi nevüket nagy és kicsi, magas és alacsony — kik, ha kellett, a' néppel nem kevésbé mint a' hatalom' fénykörével, nem, de az egész emberiséggel is szembe szálltak, 's szent felmagasztalásukban a' népszerűséget úgy, mint fejedelmek' kegyelmet lábaikkal tapodták, hogy embertársaik' javára 's ha másként nem lehetett: vérükkel vásárolják meg az örök igazság' diadalát. — Üdvözlet nevetekre ti feldicsőült árnyak, kik az igazságnak voltak felszenteltjei, 's valamint rablánczaiban hirdeté egyik közületek a' föld' keringését,^{a)} és tömlöczébe löké vissza őt a' butaság: úgy mertétek ti is daczolva a' zsarnok' mint nemkülönben daczolva a' nép' dühének, kitűzni || a' határt. minél tovább ne, 's csak holt testükön keresztül indulhatott a' szenvedelem odébb.

90. “*Hiú törpe lélek, melly népszerűséget mint czelt vadássz*” — igaz, 's kimondhatlanul rút, jöllehet nem oly ritka — “*de rossz számoló,*

a) Galilei Galileo olasz csillagász 1564—1642.

ki azt könnyelműn eljátsza" (Pesti Hírl. 14-dik sz.) ez sem kevésbé igaz, csakhogy itt az a' kérdés: "mi a' könnyelmű eljátszás"; mert könnyelműleg ollyas valamit eljátszani, mi felette becses, mivel bizonyos pontig felette sok jót mivelhetni, mi tulajdonkép nem sajátunk, de jobbára ránk bízott tőke, a' véletlentül, az istenektül ránk bízott tőke, t. i. a' népszerűség, a' nép' kegyelme, melly mint minden szívömlédezés száz árnyéklatú, száz negedű; illyest, mondom, könnyelműleg vagy egyáltalában 'eljátszani' nem csak otrombaság, de valódi bűn.

Az emberiségnek azon előkelői, kik földünk' mind anyagi mind szellemi kimivelődését leginkább eszközlék, 's kiknek lépteit Berzsenyi-ként "A' jobb 's nemesb lelkeknek útján, merre erőnk 's inaink vihetnek"^{a)} követni kinekkinek kötelessége volna, a' nép' vagy a' hatalmasok' kegyét azonban korántsem játszották el — mert hiszen így embertársaik' háláját mint ollyanok, kik őket semmivel sem gazdagíták, nem érdemlenék — de még ajándékban sem, hanem mennyire birták olly drága áron adák el, miszerint vágásbuli kivetésük, üldöztetésük, kinaik és vérük az emberiség' valódi hasznáért a' lehető legnagyobb uzsorával kamatozzanak vissza.

91. || Míg tehát emberek közt valami sokkal édesb, sokkal kíváncsi is van, mint a' hatalom' fénysugára' és a' nép' tömjéne, t. i. az önmegbecsülhetés 's a' lelki csend: mindaddig hatalmi fényt 's népszerűséget bátran alkuba bocsáthatni, sőt azt alkuba bocsátani még kell, még szoros kötelesség is, ha a' szenvedelem vagy felülről vagy alulról akarja az igazság és a' való ellen gyakorolni undok hatalmát; mihez képest egyedül arrul foroghat véleményi különbség, valljon ki, mikor 's milly áron váljak meg mind az egyik mind a' másik hatalom' körétül, mi kinekkinek öntapintatátul 's önbélatásátul függ; csak hogy éppen úgy fogja a' jövő kor kárhoztatni azt, ki semmi áron, még hazájának boldogságaért sem birt kilépni fénykörébül, mint szánakozással tekint a' világ mind azon számnélküli hasztalan mártírjaira, kik ingyen vagy csupa képzeleti semmiért áldozák fel magukat, 's alkalmasint egyedül azokat fogja dicsérni, kik önerejüket sem nem becsmérlék, sem azon túl nem bíztak, hatáskörüket sem igen szűkre, sem határtalanra ki nem tűzik, 's ezekhez képest cselekedtek.

A' Pesti Hírlap' szerkesztője mind ezekben — ha személyét nem állítja a' köz ügy fölé, és ehhez képest kisszerű szórszálhasogatásokba le nem ereszkedik — úgy hiszem, velem tökéletesen egyetért; és magas lelkesedésénél fogva hiszem, arra is kész — 's nálamnál rosszabb lenni nem fog — hogy valamint én merem, katonai fenytékhöz szokott, 's egyedül lelki sugalásomtól készítve, egy időben hangosan fel-

92. || kiáltni: 'halálos sebekkel illetve törvényeinket az önkény', 's velőmet el nem szédíté a' hatalmi sugár; ma viszont szintűgy merek 's nem titokba leplezve, de a' lehető legvilágosb ég alatt szembeszállni a' nép' legfelmagasztaltabb kedvenceivel, 's most is egyedül lélekismeretemtől vezérelve, vesztsem bár a' még tán hátramaradt népszerűségemet, sőt

a) Berzsenyi: Fohászkodás c. költeményéből idézet.

- életemet bár; valamint én, mondom — kívül nemességben, hazafiságban, lelki felemelkedésben, tudom a' Pesti Hírlap' szerkesztője hátrahagyatni magát nem fogja engedni — sem felülről nem függék ekkoráig, és soha függni nem fogok, sem alulról nem hordoztatám portéka gyanánt eddigelé, és bizony mondom, nem is fogok hordoztatni síromig, de hazámért lelki függetlenségemen kívül mindenemet kockáztatni mindig kész valék és kész leszek: szüntűgy van és szüntűgy lesz a' Pesti Hírlap' szerkesztője is mindig lelkesítve, 's mindezekre hasonlóan kész — egy cseppet sem kételkedem — miszerint fénykörét, melybe őt jeles tulajdonai 's kitűnő elméleti tehetsége mellett körülményeinek nem mindennapi fordulata helyezék, mindig legtisztább szándékkal, leg-
 93. őszintébb iparral, egyedül nemzetünk' feldicsőítésére, egyedül a' magyarnak valódi hasznára fogja fordítani; miről annál erősebben még azért is meg vagyok győződve, minthogy függetlenségének már leg-szilárdabb jeleit adá ő, és olly messze van azon puha velőktől, azon lelki szegényektől, tudom, kik csak azt tartják függőnek, ki velük vagy tőlük nem függ, csak azokat önállóknak, kik egyedül felülről nem || engedik bétörni a' vészt, ha viszont alulról jó, motszanni sem mernek, mintha bizony az önkény' zászlójánál a' semmi vagy tévúakra vezető zászló dicsőbb 's szentebb volna, és a' világon e' két zászlón kívül több egy sem létezhetnék; minden kétségen kívül tehát alulról éppen olly független leend, 's éppen olly bátran 's éppen olly őszintén fog úszni a' nép-dagály ellen, 's ha buknia kellene is, mint bátran és őszintén uszott a' hatalom' folyamával is szemközt.

- Nem kételkedem tehát, sőt erősen hiszem — 's miért kételked-ném, miért ne hinném; mert ha azelőtt midőn holtnak hitte sok a' hazát, azt vigyázatlanul gázolta, azt néha irgalmatlanul sujtotta is némi kores, azért lehetetlen, hogy magyar a' mai nap olly szépen viruló, annyit ígérő kisdedet készakarva gyilkolni, készakarva 's ellenséges indulattal de csak egy hajszálát is érinteni szándékozzék, nem, nem, ez lehetetlen; mert ha illyest csak egy magyar is eszközölhetne ön-tudattal, hideg vérrel, sőt tán előre kitűzött terv szerint illyest csak egyetlen egy magyar is cselekedhetnék: akkor mind az, mit nemzeti ujjaszületésünkről évek óta olly édesen álmodám, keserű hazugság; mind az, mit nemzeti életünk és nagygyánövésünk' jelenségeiről olly őszinte szorgalommal egybeilleszték, 's mik előttem olly biztos fényben állítják nemzetünk' egykori legdicsőbb felvirulását, rám nézve tökéletes elcsüggedést 's csak hamar halált okozó csalódás volna, 's valóban
 94. nem kevesb; de ennyi gyalázat köztünk bizo- || nyosan nem létezik — nem kételkedem tehát sőt erősen hiszem, hogy az annyi hatalommal felruházott szerkesztőnek keblét egyedül a' legtisztább szándék hevíti: 'emberségesen 's ereje szerint megfelelni gyönyörű hivatásának', és azon tőkét, melyet istenek és emberek tettek le kezeibe, kitűnő tehetségeit t. i. és népszerűségét el nem pazarlani, rosza nem fordítani, de, mennyire csak képes, hazánk javára adni ki a' lehető legmagasb uzsorával.

95. Korántsem osztom én ezeknél fogva azok' véleményét, kik a' Pesti Hírlapban rosz irányokat, roszra vezető szándékot látnak és tesznek fel, mivel hinni akarom, hinni szeretem: az irány, a' szándék kristálytisztá; hanem azért jajdultam fel a' Pesti Hírlap' megjelenésekor olly keserűn, 's ha tetszik: "olly szűkkeblűleg" — de tán ki fog világítani, nem olly igen 'szűkvelejűleg' — 's jajdulok fel mindegyre azért, mert magamat meg nem csálhatólag, látom, milly felszínes, milly egészen elhibázott szempontbul fogja fel a' szerkesztő körülményeink' olly annyira egybebonyolodott és ujjászületésünk' nem kevésbé szövevényes kérdését, és a' helyett hogy gyönyörű állásából, hatalmi köréből lassanként de biztosan ránk virasztná — mi most tán némileg kezében van — a' nemzetisedés', csinosodás' irigylésre legmúltóbb napjait, e' helyett, mint valami magasb de ellenséges hatalomtul ostorozva, homlokegyenest hajtja szerencsétlen, csak most lábadozó, nemzetté virulni csak most akaró népünket az anarchia' minden elsülyeszítő örvényébe, vagy mi hihetőbb, közvetlen az önkénynek hajótörő szirtjei felé. — Én kevesebbet ennél, jóllehet ma még magva hintetik csak az egykori olly keserű gyümölcsnek, nem látok, 's bizonyos vagyok, 's ha Isten se- || gít, meg is mutatok, hogy az egyiknek vagy a' másiknak okvetlen, nem, de szoros igazságilag be kell következni — mert hiszen tönkölüből mindenütt tönkölő lesz, és kétszerkettő mindenütt négy — ha a' szerkesztő ur legnevezeteseb czikkjeiben homlokegyenest megfordított, tökéletesen ellenkező tactikát nem követ, igen: tactikát, mit nem kevés — közbevetőleg legyen itt mondvá — utálatig hígvelejű suhancz, férfiúhoz nem illő fogásnak, rút tekervényes útnak képzel buta felfogásában, 's mi több: hiú ön-tulbecsülésében még hirdet is; mintha bizony tiszta lélek, tiszta szándék elég volna, valami szoros tudományi problema feloldására; mintha csak jó akarat 's lelkes buzgalom kellene a' sakkjáték sikeres eljátszására; vagy mintha nemzetünk' üdvös öbőlbe vezérzése, a' magyar' ujjászületési diadala ezeknél könnyebb eszközés volna, és már itt a' jó szándék és kivált a' magyar pezsgő vér és a' fiatal lelkesedés könnyen és biztosan érhetne czélt. — Nem, nem — és félre mind ezen lágyvelejű és kicsapott iskolásokhoz, vagy agyafurt visionariusokhoz illő felszínségekkel, kik kártyaházak- vagy spanyol kastélyokként bánnak nemzetiségünk- 's alkotmányunkkal, 's olly könnyelműleg, olly játszi negéddel építik 's döntik ezeket, mint azokat; — 's legyen végkép elismerve köztünk, hogy mindaddig, míg józan tactika után nem indul a' magyar, olly tactika után, mellyet
- 96.

97. nem a' hiú tapasztalatlanság, nem az ömledező asszonyi szív 24 órai rögtönzésekként sugal, de melyet a' tapasztalás által kiképzett hideg ész || jelel ki szoros tudományilag egybeillesztett terv szerint, hogy mindaddig nép, könnyen elolvasható, tengő nép marad a' magyar, a' véletlenül majd fel majd alá hanyatva, de soha nem lesz belőle a' fejedelmi szék' azon támasza, az örök való' azon paizsa, az emberiség' azon disze, szóval azon dicső nemzet, melyre meghíva van, 's mely ha belőle nem lesz, csak saját bűne.

Fájdalmasan jajdulék fel, 's kimondhatlan epedések közt jajdulok ma is mindegyre fel, igaz: mert vajmi kínosan teltek be elősejdtésem' aggodalmai. Tudtam, hogy egy hírlap, a' haza legtávolabb 's leg-heterogenebb ereibe közvetlen ható, és mintegy a' népszerűség' fény-köréből kiömlendő, kisugárzó hírlap olly felette 's rendkívül éles fegyver, mellyel csudákat is mivelhetni ugyan, de a' lehető legnagyobb veszélynek is hajthatni a' hazát.

Milly szép reményekkel, mennyi szeretettel csüggött e' lap' áldásteli befolyásán honunk' jobbainak szeme! még én is szerettem remélni, jöllehet tisztán állott előttem a' szerkesztői tisztnek majdnem kigázolhatlan bokrosságu feladása.

98. Nem is vártam ezért már eleinte nagy csudákat; mert entapasztalásból vajmi jól tudom, milly súlyos, egy kissé magasb röptet annyi ólom lekek közt fentartani, milly nehéz olly annyira szövevényes állapotunkban, hogy itt zátonyra ne vergődni, ott sziklaormokkal egybe ne csapnánk, a' siker' öblébe eljutnunk; milly szinte lehetetlen, annyi megrögzött, || megcsontosult és ellentétben levő érdekek közt — mint ezt Magyarország' csipkebokrában vagy inkább darázs-fészkében minden lépteinknél tapasztalunk kell — diadalmasan keresztül törni, és elérni az üdv' célját, 's úgy hogy innen is 'jaj' onnan is 'jaj' szilárdságunkat meg ne törje, vagy hogy saját nyakunkat ne szegjük az emberi erőt ezen majdnem túlhaladó kísérletben. Tudtam ezen felül, mennyit kell sokszor tenni *ad captandam benevolentiam*,^{a)} csak hogy meghallgassák az embert, és ehhez képest milly elkerülhetlen szükséges — ments meg Uram — a' mai magyar elmeszülemények' olly sok száraz szalmája közt, felborsozni, felfüzerezni azon eledelt, melyet a' közönséggel dicsérő fejcsóválás közt elfogadtatni buzgunk. — Mint vén 'gyakornok' vagy inkább 'gyakorló' felette jól tudom mind ezt, és azért, jöllehet senkinek nálamnál magasb véleménye a' Pesti Hírlap' szerkesztője' roppant elmebeli tehetségéről, éles felfogásáról, tág ismeretiről 's terebélyes olvasottságáról nincs, azért nagy csudákat, Naxos szigeti körülményeink közt,^{b)} mint mondom, nem vártam.

a) *ad captandam benevolentiam* = a jóakarat megnyerésére.

b) Naxos a cycladok legnagyobb szigete és Kr. e. a 6. századtól kezdve nagyon változatos sorson ment át Előbb tyránnok uralkodtak rajta s nagy hatalomra jutott 479 után az attikai tengeri hajós-szövetség tagja, majd újra önálló, 466 óta athenéi uralom alatt állt, majd újra a szövetség tagja, később Egyiptom, majd Rhodus alatt állt s később Róma uralma alá került. E kétes helyzetére vonatkozik Széchenyi megjegyzése.

Aggódtam nagyon, megvalloam, 's megjelenését az előre felhőkbe emelt lapnak alig birtam bevárni; de — már a' legelső négy öt lap 's kivált ezeknek vezérczikkei után itélve — olly minden terv nélküli, szövevényes körülményeinkbe olly kevésbé ható, a' legsajnosabb csalóképzetekkel megtelt, felhevülés' vagy pillanti irgalom' sugtábul ide oda kapkodó, minden érdekét éllel egymás ellen állító, a' kicsinyeket a' 99. || nagyok ellen, a' szegényeket a' gazdagok ellen felingerlő, feluszító lapra — márt csakugyan meg kell vallanom — legtávulabbrul sem voltam elkészülve. — Ennél — tisztelet, becsület, de igazság is! — érettebbet, mélyebbet, körülményeinkhez egy kissé illőbbet vártam.

Szemeimnek alig tudtam hinni. Hát ez azon lap — kérdém magamban — melly a' magyar haladási résznek, a' magyar értelmességnek volna úgy szólván organuma, és mellynek helyességeért nekünk, szinte a' haladás' embereinek — nekünk, kik szoros és lélekismeretes következetességgel fáradsunk a' hon java körül, 's pedig már hosszacs-kább idő óta — mintegy *in solidum* jót kellene állni; minthogy a' pangó rész, és a' szomszéd, meg a' külföld e' lapot bizonyosan értelmi súlyunk' és országglási képességünk' mértékének tartandja, vagy legalább annak fogja hirdetni, 's pedig azért, mert eddigelé — jól vagy rosszul-e, ez más kérdés — de eddigelé hírlapban a' könyvvizsgálat tágabb kört nem engedett még, mellyben a' szabadelműség szabadabban gyakorolhatná lelki erejét 's hol a' magyar könnyebben 's szebb fényben állíthatná a' tapasztalás által felgazdagult, kiművelt és szenvedelem nélküli észnek diadalát. És kimondhatlanul elszomorodtam.

100. || Lenne más lapban, tán azon túlzó pártnak, mellyről fentebb szólék, 's melly, hála az ég, némileg elenyészett, ha most ujonon lábra nem kap; lenne mondom ezen pártnak lapjában, 's más embertől írva, || mint a' kitül annyit követel a' haza és méltán, mind az, mit a' Pesti Hírlapban 's mi több, ezen lap 'vezérczikkeiben' csudálkozva, bámulva olvasunk, vagy illy érzelmek közt legalább olvasok én: nem volna akkor baj, a' veszély olly nagy; mert valamint minden túlzás, minden felingerlés, mellyhez nem képesítetik a' gyökeres és kimerített '*quid esset ergo faciendum*',^{a)} magával hordja a' legsikeresebb gyógyszer, t. i. az embereket, a' helyett hogy elesábitná, inkább kijózanítja, úgy veszne a' túlzó lapnak is hatása csakhamar, sőt még összepontosítná 's egy sorra állítná a' haza' elkülönzött érdekeit, 's így még használna is. — De nem úgy a' Pesti Hírlap; minthogy ez azon mérsékelt rész képviselőjének tartatik, 's annak is illenék lennie, melly rész eddigelé egyiránt óvakodék fölfelí mint lefelí túlzástul, és ekkép olly erős hitelben is áll, miszerint a' mérsékelt résznek mintegy firmája alatt, 's az annyi tehetséggel felruházott szerkesztőnek hatalmas tolla által hirdetve, 's mert fényköréből 'ő mondja, ő állítja, ő tanácsolja' számtalan, mindig érzelő és csak felette ritkán gondolkozó, minden mocskot feltaláló, de egynek elejét venni sem bíró seregnél, 's azoknál, kik a' dolgoknak mindig egy oldalát látják csak, olly hatást gyakorol, mint

a) „quid esset ergo faciendum“ = mi tehát a teendő.

Pythagorásnak 'αὐτός ἑα-ja'^{a)} is egykor vakon és ellenvetes nélkül fogadtatott el engedelmes tanítványaitul, csak hogy nem mindennap születik Pythagoras, és még ennek 'αὐτός ἑα-ja' után is — soknak véleménye szerint — vakon indulni éppen olly gyávaság, mint a' Pesti Hírlap' szerkesztője haladási modorját vakon nem dicsérni bűn.

101. || Valóban illyes törekvés, mindenkit gyanussá tenni, kinek valamie van, minden felsőbbet a' gyűlölet' pelengéjére állítani, minden létezőnek helyességét kérdésbe venni, hazánk' municipalitásait lehetőleg elnépszerűtleníteni, minden piszkot, minden aljast szörszálhasogatólag felturni, 's mind egyszerre néhány hét' leforgása alatt, 's egyetlen egy tökéletesen kimerített 'javítási' recipe nélkül; illyes törekvés, mint a' millyen a' Pesti Hírlap' eddigelé csak 18 darabjában mutatkozik, 's mind az, mi ezekben egy rakásra fel van hordva, előttem legalább egészen új, és soha nem tapasztalt jelenés, jöllehet meglehetősen jártas vagyok még Gallia' forradalmi szakában is, hol — nem tagadhatni — elég különös és elég szapora történt.

Augias' istállóit^{b)} én illy modor szerint még soha nem láttam tisztítani, nohabár nekem is ez kenyerem — 's kétlem: tíz Herkules valljon megbirta volna-e az illy egyszerrei működést, úgy hogy maga belé ne fuljon, vagy az egész légkört annyi mostoha büzzel el ne töltse, mikép aztán nincs hazafiság, nincs lelkesedés, melly ezt kiállja, 's a' magyar közmondás "megszokom vagy megszököm" szerint ez utolsót rögtön ne tenné egy szép nagy szám, és végre istállóiban egyedül Augias király ne önkényeskedhetnék kénye kedve szerint.

102. A' helyett, hogy a' vezérnek — 's többi közt a' vezérczikknek eszméje, vagy is inkább azon eszme, bizonyos és némi vagy inkább "annyi" követeléssel járó cikket vezérczikknek keresztelni, nem a' legszerencsésebb ötlet volt; mert itt bizonyos egyedek- || nek elméncz-sége tüstént 'a'-t 's 'nek'-et ragasztott a' cikkkhez, miszerint vezérczikkbül tüstént a' 'vezérnek cikkkje' lön, 's ezt most így tekinti a' mindenfelé 's kivált tévútakba olly könnyen iramló sokaság; vezért pedig, kivált nem ő általa választottat nem kedvel sok magyar, 's általában benne a' legkisebb közepszerűséget sem, 's annál inkább tétoვázásokat nem könnyen tűr — a' helyett mondom, hogy a' vezérnek sas-szeme egy nagy cél felé volna irányozva, mellyet követve észreveszi ugyan mind azon részletes sebzdéseket is, mellyek csatával járnak, de vélük nem bibelődik, 's kivívja a' lehető legnagyobb részre áldást hozó diadalt; a' helyett, hogy mint valódi felkent statusember minden oldalról megfontolt terv szerint, méltányolva ugyan a' részletes hátramaradásokat is, de ezekkel hatását ki nem merítve, egyenesen 's mindenek előtt a' legfőbb nemzeti bajokra hordana írt; szóval a' helyett,

a) 'αὐτός ἑα' = „maga (a mester) mondta“. Pythagoras görög filozófus Kr. e. 540–500 körül. A fenti mondás a mester nagy tekintélyére és tudására vonatkozik.

b) Augias, király Elisben. Ennek aklát, melyet 300 marha után 30 éven át nem tisztítottak, Herakles egy folyóvizet vezetvén át rajta, egy nap alatt kitisztította. Egyike H. 12 nagy munkájának.

- hogy magasb szempontokból fogná fel, 's nagyobb vonásokkal tűzné ki, a' magyarnak mint nemzetnek mi volna nyavalyája, 's ezen segítni mi módon lehetne; ezek helyett ugyan kivel találkozunk? Majd egy — akarjuk hinni: felette becsületes — misericordianus fraterrel, kinek hatásköre egyes sebek' békötözésével már kimerítve; holott vezérnek csatákat kellene nyerni 's nem sebeket kötözgetni, és Istenért csak el ne tévesszük a' szerepeket — és senki ne gondolja, hogy én a' misericordianus frátert, kivált ha őszinte, kevesebbre tegyem mint a' vezért, csakhogy misericordianus ne akarjon vezér lenni, és viszont; majd egy
103. nősívű érzelgővel, || ki a' hindostani mesének irgalmas nővérjeként felnyitni buzgalkodik bizonyos és felette fatalis csapot, mikép egy szomjúhozón könyörüljön, melly csapbul azonban vész ömledez a' sokaságra, és elöntetik egy egész város; holott statusembernek nem egyes de nemzeti kínokat kellene enyhíteni — 's csak ne keverjük a' szerepeket össze! — itt megint Victor Hugoval a' borzadalmak' olly mesteri festőjével, 's tisztelet becsület! mert megvallom, nem ritkán emelkedtek fel hajszálaim a' vezérezikbben foglalt némi talpra esett 's nagy hatással járó rajznál, csakhogy részletek miatt — milly lelket felemelők vagy borzasztók legyenek is — rendszerint szemből veszti az egészet; 's csak ne keverjük a' szerepeket egybe! majd megint 's legtöbbször jó szívű Lamennais-vel akadunk, jöllehet mindenünnen volna inkább tanácsos elfogadni statusreformatioi recipét, mint az 'ifju Galliának' ezen a' gyakorlati életbe valóban (!) olly igen mélyen beható apostolátul. És néha még azon spanyol hössel is egybejövünk — gondolná-e az ember mai időkben — ki, ha egynek egy forintja volna zsebében, a' másíknak pedig semmi sem volna zsebében, bizonyosan ezen utolsóinak fogná pártját, a' másíkat ellenben 'szívtelen gazdának' nevezné, mint illyes valami, többi közt a' Pesti Hírlap 18-dik számában a' harmadik hasáb elején is igen szépen mutatkozik, jöllehet a' 'szívtelen gazda' tán dolog közt éjjelezett, az egy forint nélküli pedig — igen könnyen meglehet — nappal is alutt, de ez mindegy, mit azonban előbb tán
104. még is jó volna egy kissé megvizsgálni, || mielőtt a' tollbul — és bizonyosan csak felrázóbb hatás végett — olly könnyen kiesszik a' 'szívtelen', minthogy rég eldöntött dolog — 's valóban kínos illyes tökéletesen keresztül csépelteket, kénytelenül még egyszer keresztül csépelni — hogy a' birtoknak pártolása hajt a' nagy sokaságra legnagyobb hasznót, és nem annak gyűlöletessé tétele; mikép felette igazságtalan is volna például a' Pesti Hírlap' szerkesztőjét szívtelennek nevezni, ha teszem lapjait napesti munkája 's annyi éjjeli virasztása után azon sok becsületes de felette szegény családoknak fele áron sőt ingyen nem akarná adni, vagy felsegítésükre még valami ráfizetéssel is járulni, kiket ő olly nemeslelkűleg felkeres, 's kik tőle mint a' birtoknak — akárhol legyen is — szilárd megvetőjétül bizonyosan nem csak nedves barlanguk', de még a' földi mennyországnak megnyitását is biztosan várják, mihez adjon Isten nagy szerencsét, 's vajha e' szegények dologtalan ábrándozásaik közt meg ne csalódjanak, és

mindig másokban bizakodván, mindig másokra támaszkodván, olly aggasztó számra végre fel ne nőjjenek, mikép Magyarország egy egészségteli, munkátul pezsgő méhkasbul, valami nemzeti (!) nagy kórházzá váljék, hol a' dologtalanság leli jutalmát, és bizony Isten és ember fogja üdvözleni a' szerkesztőt; csakhogy fejledező nemzetünk' kedvéért, egybe ne keverjük a' szerepeket!

- Valóban, egybe ne keverjük a' szerepeket; mert ha ezt tesszük, és körébül mindenki más körébe lép, akkor okvetlen egybekeveredik
105. az egész, és a' helyett || hogy úgy is eléggé egybebonyolodott állapotunk valami mód csak kibontakoznék, az végkép olly zagyvalekká válik, miszerint aztán a' magyarra végre nem vár más sors, nincs más segítség, mint fuladás vagy "idegen kéz".^{a)} 'S ez iránt a' Pesti Hírlap' szerkesztője, mint nyilván mutatkozik, koránt sincs tisztában; mert a' helyett, hogy most, miután a' mennyei gondviselés és némi nagy hazafinak mely felfogása és szerencsés tapintata által a' lehető legjobb vágásba bicczent a' honi erőmű, 's minden részek végre egy kissé inkább magukban kezdik keresni a' hibát, mintsem azt mindig egyik a' másik' nyakába vetné, mi az üdv felé legelső de legbiztosabb lépés, és ekkép az eddig ollóként élükkel egymás ellen álló részek itt ott kibékülve már csekély együttmunkálásra olvadoznak; a' helyett, hogy e' szerencsés vágásban iparkodnék fentartani a' honi erőműt, sőt annak mindinkábbi egyensúlyba hozása t. i. a' részek' mindinkábbi kibékeltetése körül fáradsa: fel nem foghatólag, vagy legalább általam fel nem foghatólag abban gyakorolja erejét — 's fájdalom, nem hiába fogja gyakorolni, mert ereje nagy — hogy minél gyűlöletesebbé tegye a' fő rendeket a' nemesi rend, 's megint az egész kiváltságos rendet a' nagy tömeg előtt. A' helyett, hogy az emberi nemben lappangó, sőt a' magyarban éppen nem lappangó de vajmi ocsmányul kitinő irigységet, és a' sült galambra sovárgó olly igen különös étvágyat, némi talpra esett közgazdasági axiómával enyhítgetné, és itt például,
106. nem kétlem, francia országglási recipé- || jének nagy csomójából egyet kihuzna, melly azt tartja: "Segít Isten, ha segítesz magadon", mi azonban nem annyit tesz, miszerint somogyi vagy bakonyi 'szegény legényként' másét ingyen volna szabad elvinni, de annyit jelent: "használd Istentül nyert eszedet és két tenyeredet, mikép munka után neked is legyen, másoknak azonban hajszálat se bántsd, nehogy azok ismét a' te üstöködet fogják, kik nem fáradsanak annyit, mint te, és ezért nem is szerettek öreg napjaikra és családuk' számára annyit mint te, de azért náladnál még is sokkal erősebbek, mert számtalanul többek — minthogy a' selejtesek' száma mindenütt nagyobb, mint a' derekaké — és ekkép ne bontsd meg a' rendet, de légy inkább szilárd védője"; a' helyett, hogy illyeseket csepegtetne szép móddal és ügyes orvosként a' nép felfogási körébe — és ez volna ám a' lehető leghasznosabb

a) 'idegen kéz' alatt itt Széchenyi a provisóriumot, átmeneti kormányzatot érti, a' rendes kormányzat felfüggesztésével.

‘Useful knowledge’^{a)} terjesztése — a’ helyett a’ birtokot, hol csak létezik, ‘s kivált a’ potencieirozott saturnaliákban^{b)} undokoskodó Sardanapalokat^{c)} — nem tudom egyébiránt, kit értett, tán a’ szegény magnásokat, kiknek szerencsétlenségükre házuknál még nem kopogott be az ízetlen képü sequester, de markukban és erszényükben takarékos ‘s takaróikkal megegyező — ekkép azokhoz illő életmódjuk’ következtében még van egy kicsike — olly utálatos vagy — mit is mondok — inkább olly ‘ízletes’ színben festegeti, mihez képest elevenen látom, ‘s tán festeni is tudnám — mert hiszen jóllehet nem Correggio^{d)} ‘de én is képiro vagyok’ —:

107. némi elszigetelt csárdában, némi || ‘statusgazdasági’ kurta kocsmában, hol napi renden a’ munka ‘nem’ de a’ késérű nótá ‘igen’, ‘s hol most, tudom, a’ Pesti Hírlap a’ mindennapi lap, mint fénylenek sok gyönyörű fekete szemek és vajmi szép fehér fogak, mint Mazepa’ képében^{e)} a’ kész áldozat, úgy itt a’ kész lakoma a’ kész kincs után. — A’ helyett, hogy hazánknak vagyonosbjait, kiknek nagy része mint Rinaldo Armida’ kertjében,^{f)} hála az égnek, betekinte elvégre az önmegismerés’ tükrébe, ‘s eldődeirült rá szállt bűnein nagyilekűleg nemcsak elpirult, de az emberek közt példátlan lelkesedéssel szinte a’ józanság határin túl még a’ ‘saját’ szentségének elvét is kockáztatá; a’ helyett, hogy ezeket még inkább édesgesse a’ hazához, mi azonban, mint sok gondolja, 24 fontos ágyugolyóbis — *Domine parce nobis*^{g)} — nagyságu dicserét-pilulákkal nem eszközölhető, de ahhoz vajmi gyöngéd tapintat kell; a’ helyett, hogy ezeket édesgesse, a’ Rinaldo’ tükrébe eddigelé pedig még nem néztek, nézni nem akartak’ sorát, naprul napra gyéres sorát, Pál’ udvarában^{h)} tanult jó móddal és egymás után ezen felette hasznos toiletti procedurára készenle, mely tudja az ég, vagy legalább az én ízlésem szerint, sokkal szebb ‘s vajmi nemesb, jóllehet komolyabb fénybe állítna sok magyart, t. i. ezen toiletti procedura, mint a’ sarkantyúért annyi ideig minden haszon nélkül — ha némi botlást, tán kellemes botlást és megakadást kiveszünk — viselt sarkantyúért cserélt ‘glacée

a) „Useful knowledge“ = hasznos ismeret. Gúnyos célzás arra, amit az előszóban is említettünk, hogy Eötvös és Kossuth angol mintára egy „hasznos ismereteket terjesztő társulatot“ akartak Batthyányi Lajos gróf elnökelete alatt létesíteni. Erre Széchenyit nem hívták meg s ő korainak is tartotta.

b) Saturnaliák, Saturnus aranykorbeli uralmára tartott örömmünnepek Rómában minden év december 17-től több napig, melyek kicsapongásokká fajultak.

c) Sardanapal = Assurbanipal, assyr király Kr. e. 669—626. A görögöknél pazar és kicsapongó életmódjáról ismert.

d) Correggio Antoni (Allegrí), híres olasz festő 1495—1534. Tőle ered ez a mondás: anch’ io sono pittore = én is festő vagyok.

e) Mazepa Joh. kozák hetman 1645—1709. János Kázmér lengyel király apródja, akit egy lengyel nemes nevével való viszonya miatt a férj meztelenül egy lóra köttetett és sorsára bízva 1663-ban Ukrajnába vetődött.

f) Armida a Tasso „Megszabadított Jeruzsálem“ eposzában egy varázsló szép nő, aki beleszeret az ifjú hős Rinaldóba és őt egy szigetre viszi, egy csodakertbe, melyet Tasso ragyogó tollal ír le. Carlo és Ubaldo azonban tükröt tartnak elébe s föltárlják szegyénteljes életét s ezzel visszaviszik a keresztesek közé, kiknek ő a fő hőse.

g) Domine parce nobis = Uram, könyörülj rajtunk.

h) Pál udvara. Itt III. Pál pápa udvara értendő (1468—1549). Pápa volt 1534-től.

108. kesztyű' tán mocskos kezeken, hattyu-prémes atilla nem ritkán hattyu éneket rejtő nagyságoson, sőt elvégre || még mint a' békateknőbe foglalt pápaszem is, jöllehet ez csak pipere, fényüzési cziczoma, mint-hogy az orron akár lóg akár nem, számos gazda azért sem többet sem kevesebbet még sem lát; mind ezeknél mondom, vajmi szebb fénybe állítna sok magyart a' felhozott tükörbei tekintés, és a' magávali őszinte megismerkedés; 's a' helyett, hogy illyesre, illyes toiletti procedurára késztene, ugyan mit tesz? Semmi üdvösségesebbet, mint azon grönlandi szakács, ki, hogy megcsipje a' nap' fényével összebarátkozni nem tudó vakondokot és őt megvirgázza, nemes indignatiojában feldulja a' fél kertet, 's olly erőseket üt és csap maga körül — midőn a' vakondokot, jól vigyázz! meg nem csipi, de elszalasztja — mikép itt véres ajk, ott behorpadt orr, itt megint kilökött szem, amott megsebbzett fülek 'sat. mutatkoznak; és az így érintettek a' nélkül, hogy valami ügyes orvost hívnának meg consiliumra, maguk adják meg maguknak a' consilium abeundit és maguk praescribálják maguknak a' császárfürdőt, de nem ám a' budait, mert: *sunt certi denique fines* 'sat. mihez képest a' túlvitt vagy ügyetlen dorongolás még a' hazafiúi kötelességektől is tán némileg felold. — A' helyett, hogy mint okszerinti erőműves, most mintán elég a' gőz — min azon kívül, kinek gőznél más áruja nincs, tán senki nem kételkedik — jó móddal arra tanítgatná a' leggyönyörűbb lelkesedéssel hevülő reményeit hazáknak, kik azonban még korántsem jó erőművesek, hogy valamint azelőtt, még mikor holthideg vala az
109. erőmű, tüzet lobbantani, azt hevülésre birni, és a' részeket || mozgásba hozni volt a' feladás: úgy most, miután az erőmű már forog, és égényben, tüzelőkben, fuvókban, hálá az égnek, többé éppen nem szükölködünk, sőt a' felébredtek, mintha régi fagyos álmuk után éppen nem tudnának valami mérséklett melegre hevülni, különös szorgalommal 's magyarban alig gondolható állhatatossággal (!) fűtnek mindegyre, miszerint inkább, ha valamitül, előbb tűzveszélytül — assecurálva pedig semmi sines — kell tartani, mint a' tűz' isméti elalvásátul; miután ez így van és nincs máskép, most megint az van a' teendők' során, nehogy az erőmű ingadozzon, vagy éppen — mitől Isten őrizzen — a' katlan égbe pat-tanjon, vagy ennek elmellőzése végett kénytelenül az olly szépen fejledezett tűzre hideg vizet kelljen önteni; az van a' teendők' során, hogy az erőmű' részei közt megszűnjék minden recsegés, minden csikorgás, és az egész a' lehető legszorosb öszhangzásban működjek, a' gőz pedig, melly mint tűz, mint víz nagy áldás de fertelmes átok is lehet, olly elrendezéssel használtassék, mikép minden felesleg rögtön elpárologva legkisebb kártétel nélkül, a' szabadon lelje útját. — A' helyett, hogy hatalmas tollával 's varázs-ecsetjével a' nevetség' színpadára állítná mind azon 'logikusokat', 's elméssége' csalánival jól megkorbácsolná — 's pedig hány van, kiknek illyes műtét vajmi jótékony volna — kik hatalmas logikájuknál fogva azon erőművészt dicsérnék, és azt emelnék egekbe, ki mivel megindította, vagy annak megindításához
110. járult, azt most hajtsa, hajtsa, 's annyira hajtsa is, mi- || kép apotheosisát

111.

t. i. a' logikusok által neki szánt 'egekbe emelést' annál szaporábban és en *C^o* érje el; és ezek helyett mit tesz? Valóban nem sokkal többet, mint ekkoráig hasonló körülmények közt sehol nem tapasztalt mozgékonytságot fejt ki, mikép a' már úgy is izzó katlan nemcsak belülről de még kívülről is, és nemcsak fával de a' legkönnyebben lobba induló égenynyel 's minél több által mindegyre fűtessék; miszerint tökéletesen előnkbe, vagy legalább szemeim elé állítja azon visszajeszítő képet — bár tanulnánk rajta, és ne volna némi 'heves' 's efféle vármegyékhez olly szembetűnőleg hasonló — hol bizonyos lelkes *yankée* erőműves, ki hajóját a' nagy Mississippin hajtva, mert tán megunta életét, vagy hogy minden más hajók' elébe vágván, magának 's társulatának kivívja a' hír' koszorúját 's a' halhatatlanságot, annyira tűzeli a' mozgonyt, és katlanába még mesterséges szurokkoszorúkat is vet, a' mentség-szellenttyüre pedig a' helyett hogy azt könnyítné, 's azon a' már semmi által nem korlátozható gőzt kibocsátná, a' mentség-szellentyüre mondom, mint trónra még rá is ül, 's jöllehet, súlya nem nagy, még is elég hogy magával felemelje, de fájdalom, nem halhatatlanságra, hanem időelőtti enyészetre a' számtalan vele munkálót és benne bizakodót. — A' helyett, hogy az alkotmányi vár' őrhadát — t. i. Magyarország' kiváltságos rendét — olly annyira elkülönözt és közös érdekét felfogni még olly kevésbé tudó, részint rest, részint gyermek viszketegű, részint félnék, részint vak-légy || bátorságú, részint tületetett, részint felette éhes őrhadát egy kis kézfogásra, egy kis vállvetésre bizgatná — mi egyebiránt valóban nem könnyű, és semmi esetre nem lehet szapora munka — és általa, alkalmi, jól választott — mi azonban szinte nem könnyű — egyesüléseknél fogva lassanként némi gyakorlatokat egyszerre végbevitetni, némi evolútiokat bizonyos öszhangzásoként eszközöltetni iparkodnék, külveszélylyel azonban, nehogy kétségbeessék vagy magát fejlesen megbicsakolja — mi szinte meglehetne — vagy hogy meg ne oszadjék — mi nem kevesbé volna lehető — külveszélylyel mondom, csak felette kényes tapintattal ijesztgetné, mikép aztán a' régi várt nemcsak szóval és a' nagy könyvbe írott törvényekkel, de tettel, a' legtávulabbi életbe szivárgó tettel is nemcsak 'minden században egy kurta lépttel', de az időnek, ezen mindennél nagyobb kincsnek lehető legsikeresebb meggazdálkodásával, minélelőbb de gyökeresen, 's nem mindig mázolvá, foltozva lehessen tágitni, reformálni, és úgy hogy omladozó boltozati alatt egy élő se veszítse életét, hanem nagy és kicsi, hatalmas és gyenge, gazdag és szegény, és ki csak szíja Hunnia' levegőjét, dicsőül felemelkedő falai közt fellelje honát, és egy se legyen, ki gyönyörtelve ne mondhasa: "nekem is van hazám"; és a' helyett, hogy illyest mivelne — oh irgalmas Isten, miért vagyok elkárhozatva, hogy mindig és mindig Tantalus' kínait szenvedjem!^{a)} hazánk' holdogságára vezető út olly közel, és attul olly

^{a)} Tantalus, Zeus fia, Phrygia királya, akit, mert az istenek titkait kifecsegte, az alvilágban arra ítélték az istenek, hogy vízben álljon és ne olthassa szomját, feje fölött a legszebb gyümölcsök lógnak s ne ehessék belőlök.

112. annyira visszalökve || ismét! — és a' helyett, hogy illyest mivelne, illyest eszközzene, ugyan mit tesz? A' régi vár' tarkabarka seregét időhez és körülményekhez nem illő, tapintat nélküli indiscretioi által egymás iránt még gyanúsabbá, még bizodalmatlanabbá teszi, mint azelőtt vala. 's mi több: a' várt, mint megbukott Varsónál volt az eset, kívülről ijeszti, kívüli erők által nyomasztja, minél fogva valamint a' lengyel fővárosnál sem következtetett nagyobb egyetértést, szorosb kézfogást, mindenén győző lelkesedést a' kívülrüli nyomás, de a' vélemények' megszólását okozá, meghasonlást, árulást és kétségbeesést szült, míg végre idegen kézre került a' birodalom: ^{a)} úgy fogja az alkotmány' falain kün levő erők' felingerlése és a' vár felé uszítása is megtörni honi alkotmányos phalanxunkat; minthogy akkor, midőn a' bajak kül- és túlnyomás által nagyon is felcsordulnak, soha nem marad el a' makacs megbicsakolás, és ennek ellentéte, a' gyáva félénkség; a' magát túlbecsülő elbizottság, és ennek ellentéte a' tüsténti kétségbeesés; némi egyeseknek istenekhez hasonló felemelkedése, és ennek ellentéte az alacsony árulás — üssük csak fel nemzeti életünk' évlapjait — és ekkép soha nem marad el a' tökéletes elbomlás, és ennek ellentéte — jól vigyázz — a' kényuralkodás is. — A' helyett végre, hogy diadalosan kiviláglanék, mennyire hirtelenkedett a' kormány némi egyesek' megsibbasztása által, 's mennyivel lett volna bölesebb a' dolgot magára hagyni, és jövendőben is ezt cselekedni; a' helyett, hogy megmutatná a' magyar — és
113. || az a' baj, hogy mindnyájunkat egybekevernek, és a' Pesti Hírlap — mint sokan hiszik — honunk' legmagasb hitelben álló capacitásitúl szerkeztetve, azon résznek organumául tartatik, mellyet mi józanabbnak nevezünk, mellyet én nemcsak nevezet szerint, de valósággal is a' józanabbnak szeretnék tudni és tudatni is az egész világ előtt, és mellyet valósággal — némi kivételekkel — a' legjózanabbnak tartok is; a' helyett, hogy megmutatná a' magyar, mikép a' sajtószabadsággal, az emberiség ezen lehető legnagyobb kincsével, 's mellyet elv szerint soha nem eresztett ki birtokából a' magyar, mikép a' sajtószabadsággal ezen gyönyörű fegyverrel, életszaka, egészen még fel nem erősödött léte, szövevényes körülményei közt bölcsen tudna élni, és a' nélkül hogy maga magát sértse, maga magát sebezze azzal; — a' helyett mi világlik ki — és milly keserves illyeseket örök titokban nem tarthatni, de nem én leplezem fel azt, hanem a' nyomtatott lapok; milly kínos rám nézve illyeseknek kimondására kényszeríteni; de meg kell történnie — ugyan mi világlik ki? hogy a' kormány' féltékenysége nem volt tán olly igen oknélküli, midőn bizonyos felhevülési árnak gátat vetni ohajtott; 's hogy legyünk csak magunkra hagyva, legyen csak a' sajtónak éles fegyvere minden vagy elég korlát nélkül kezünkben: és pezsgő vérünk, rosszul fékzett képzeletünk 's anyaföldünk ittas bálványozása, melly a' hideg fő' uralkodásán túltör, nem engedendi, miszerint sajátunkkal

a) Itt Széchenyi az 1830-iki lengyel forradalom alkalmával Varsónak Paskewitsch orosz tábornok által való elfoglalását érti, 1831 szeptember 6—7-én, Krukowiecki tábornok alatt.

114. minmagunk' károsítása, minmagunk' megsértése nélkül, rendesen és tartólag éljünk; || nem engedendi, miszerint a' rendes és biztos czélhoz vezető vágásbul ki ne zökkenjen a' hazai erőmű. Csak egy kissé szabadban, és már szédelg fejük! Oh mennyire nem csökkenti ez nemzeti hitelünket, mennyire nem gyengíti ez azon irigy hiedelmet, melly szerint felette sok, municipalis rendszerünket — mihez képest legjobban elvégezni magunk tudók magunk' dolgát — olly magasra sőt még példának is állítja; melly rendszer ha azon komolysággal 's józan tapintattal 's férfiu méltósággal jár, melly a' keleti népek sajátja, minden árnyékoldalai mellett — miktil semmi 'emberi' nem ment — valóban a' legszebb remekmű; melly sajátság azonban ha minket elhagy, miután mennyire tőlünk függött, jobbadán annak köszönhetjük nemzetünk' fenmaradását, ha minket elhagy, vagy inkább ha abbul felszínes Galliának éretlen viszketegit és könnyelmű változékonyosságát magunkra ruházva, minmagunk lépünk ki: akkor az olly annyira okszerű és egyenesen a' természetből folyó remek-rendszer a' legutálatosb zsarnoksággá, vagy a' fejetlenség' legburjánzóbb metelyévé válik, 's uj bizonyága, milly közel, milly hajszálnyi közel áll sokszor a' legdicsőbbhez az ocsmány!

115. És ez azon benyomás — fájdalommal mondom — melyet a 'Pesti Hírlap' eddigi számai rám tettek, és erősen megvagyok győződve, mind azokra is tevének, kik csalfa önámítástul menten száraz miség szerint és minden oldalról fogják fel honi körülményeink' szövevényes létét, 's kik nem élnek maguk-alkotta képzeleti világban, egy, Magyarország közepette létező, csalképekkel teli oase-ban, hol bizonyos követelések, az ügy, az elv, melyek egyedül néhány szerencsés álmodók' és velük szorosb összeköttetésben levők' álmai, mint nemzeti követelések, ügyek és elvek tűnnek elő, illyeseknek hirdettetnek, 's melyek ellen, mintha kérdésbe vehetetlenségüket már nagy és kicsi, szegény és gazdag, kiváltságos és pór, szóval minden magyar, sőt Hunnia' minden lakosa nedv- 's vérében hordozná, kikelni nem volna kevésb mint halálos bűn, nem csekélyebb mint átkot érdemlő köz botrány. — Azokra, kik nem élnek ezen képzelet-alkotta oase-ban, hol a' minden szépre kitért fiatal kebel, az olly sokáig számüzött lelkes magyar a' legédesb keserérzések közt végre feltalálni véli honát, és már a' nemzetet látja a' nagyot és dicsőt, 's nemzeti fényköréből emeli képzeleterejének öntudattal járó szavát; kik illy hazában nem laknak, és, irgalmas Isten, nem || azért nem laknak, mintha ennél édesb, üdvtelibb célt ismernének, és ez után legőszintébb lélekkel ne sovárognának; de azért nem laknak, mert ezen hon mindeddig csak képzeleti hon, 's mindaddig — 's tán örökre — képzeleti hon marad is, míg a' helyett, hogy költői képekkel festenénk egy önálló erős hont, 's fel 's felcsigázva magunkat már a' jelenben látnók azt — a' hideg ész, a' csalhatlan számok' fonalán, távol minden önámítástul, kezét fogva, vállat vetve, nem alkotunk elvégre egy 'valóságos' és minden képzeleten túlemelkedő dicső hazát, melly azonban tökélyre csak a' jövődöben fejlődhetik ki; mind azokra, kik így éreznek, mondom, felette fájdalmas benyomást tön a' Pesti Hírlap, minthogy tisztán látják, hogy illy dicső, nem a' képzeletben de a' valóságban létező haza alkalmasint soha nem következik be, sőt mindaddig szoros igazságilag nem következhetik be, míg eszközésinkben mindnyájan, kik vagyunk, 's kiknek anyaföldünk szent, és ekkép a' Pesti Hírlap' szerkesztője is, kinek kezében a' legélesb, legerősb, és ekkép a' leg hatalmasb, legjobb hatást gyakorolható fegyver most, nem követünk egy testtel egy lélekkel bizonyos utat, 's nem éri azt nemzeti nehezteleés, ki abbul kitér, melly utat néha néha 'véletlenül' követénk ugyan eddigelé, 's azért egészen hátra nem estünk még, melly út azonban okszerűleg kimutatva, mint üdvre legrövidebben, legbiztosabban, sőt
- 116.

117. néha egyedülileg vezető elismerve, és ekkép szoros korlátok közt kijelelve, nálunk, de alkalmasint a' világnak még egy né-|| pénél egy nemzeténél sem volt, de ott is csak a' véletlen és egyes sugalatok vezettek arra, vagy vezettek attul el, és mellyet ha követ a' magyar nép, ezen csak most fejledező keleti raj, éppen olly kevéssé fog idő előtt enyészni, sőt szintűgy fog egészséges érettségre virulni, mint a' nagy természetben minden, mi saját magát nem emészti, 's mit külvészely nem érint; 's viszont; 's melly út, ha erőm engedi és Isten segít, e' közleménybül kiviláguland. Kik így éreznek, és sejtik mi van lelkemen, és kik folyó szavaim' igazságáru! meggyőződnek, azokat mint mondam, csak fájdalmas benyomással érintheték a' Pesti Hírlapok.

Mik után azt hiszem, elég világosan kitünik, hogy én a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének szándéka' tisztságáru! de legkisebbé sem kételkedem, mit ujra és ujra kijelentek; elveit is jobbadán és legfőbb vonásaikban osztom; sőt egy cseppet sem vonakodom ezennel kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magaméiv! teszem, sőt, legyen szabad mondani, legédesb atyai érzések közt jobbadán magaméinak ismerem; és ekkép egyedül 'azon modor' ellen lehet és van kifogásom, melly szerint mint ő hiszi, 'felemeli a' hazát', mint hiszem viszont én 'sírba dönti a' magyart'.

Illy magasra állítom, illy elválasztó pontnak tartom egybebonyolodott körülményeink közt a' modornak okszerinti felfogását, vagy annak szerencsétlen elhibáztát. Ezen ponton forog a' 'fel' és az 'alá'.

118. || És azért legyen a' Pesti Hírlap' szerkesztője nagylelkű; ne szálljon azon magasb fokrul le, mellyre őt a' magyar' tavaszi részének egy része emelé; mutassa meg, hogy inkább szereti a' hont mint önmagát, hogy több benne az országos ember, mint a' szűkkörü jogász, hogy magasban áll és büszkébb, mint a' földhez ragadt hiú sokaság, és tűrje a' közjó, nemzetünk' egykori felemelkedése kedvéért cikornya nélküli egyenes bánásmódom', és az egy kissé netaláni érzékenyebb vágásimat. De ugyan milly kötelesség-felejtette hazafi, milly gyáva teremtmény volnék — 's félre itt, midőn a' magyarnak élete körül forog a' kérdés, minden tekintettel, minden fékező udvarisággal, 's szemközt előre — ha karkulesolva némán nézhetném — mint szegyen és utálat, annyi magyar tekintti mindig honát — és nem gyulna vérem, nem forna velőm, 's tehetségem szerint a' vésznek elhárítása végett mindent nem tennék, és legalább fel ne jajdulnék, a' legkeserűbb panaszra ne fakadnék, ha többet tenni képes nem vagyok, midőn halál és élet közti ponton látom állni a' hazát, midőn látom, milly aggasztólag hajtatik sülyedésre, 's mint töri a' szenvedelem' vas keze — és a' nélkül tán, hogy csak észre is venné — mind azt ketté, mit hosszú éveken keresztül olly anyai gondnal, olly sok epedések és olly tenger bajak közt semmi által meg nem törhető állhatatossággal ápolt annyi őszinte kedély. És én — büszke érzéssel mondom, ki mint becsületes magyar napszámos és emberséges szántóvető a' köz restség és köz

119. elaljasodás' undok || körében, a' hazafiság, elszánás' és az önmegtaga-

- dásnak, bizony mondom, magasb erényeit kezdém már régóta honosimnak kitűzni, mint a' millyenek' megmérésére elég czírkalommal birna mindenki — én fel ne jajduljak? Én, ki néhány lelkesekkel tudtam őrizni és meg is őrzém az olly nehezen kelő, olly gyenge, annyi veszélyektől fenyegetett, de lassanként még is viruló kisdied növényeinket — melyekből nagyobb lesz, csak ki ne irts senki, mint sok rövidlátó sejtene — némi hatalmas uraságok 's szolga-csoportaik' gondatlan 's tán irigy elgázlásitúl; miért midőn magasb helyeken hitelem megbomlott, dicsért is a' méltányló hon; én fel ne jajduljak, szólni jogom ne legyen most, és vén velőmet ellentétbe, ellensúlyba ne vessem a' felhevült vér és emésztetlen theoriák' árja ellen, most, midőn ujjaszületési titkainkba olly kevéssé avatott kezek veszélyeztetik nemzetünk' életét. Nem; ennél hazafiúi kötelességimet jobban ismerem, 's bár tudom 's jobban mint akárki, hogy most ismét ide lent fog végkép megtörni hitelem — min vérzik szívem; mert ember és hazámhoz hű vagyok — a' nélkül hogy oda fent javulna — mi olly természetes, mit azonban könnyen tűrök — és ekkép létem tökéletesen két pad közti lesz, mikép ugy is elég csekély hatásom végkép egy valóságos szántóvető de azért korántsem megvető és megvetendő' körére fog elszigeteltetni; de Isten neki, azért sem ez, sem semmi, de bár a' halál sem hátráltathat, hogy ezennel kereken, röviden, és szárazon ki ne mondjam: miszerint a' Pesti || Hírlap' — ha, míg idő van, más utat nem választ — azon revolutionarius syllogismus' antecedense, mellynek majorja a' nagy birtokosok' gyűlöletessé tétele, 's mennyire lehet, vagyonaik elkobzása; minorja a' kisebb' vagy minden birtokosnak szinte e' sorsra juttatása; és conclusioja: olly zavar, melly Magyarországot vagy IV Béla' idejére löki vissza — 's kivált az ország' síkját fogja érni a' leghalálosb csapás, hol Magyarország' színe; vagy mi hihetőbb, mert tán annyira csak nem megy, de azért lelkes embernek annál nem sokkal kellemetesb, Gallicia és Lodomeria' fényére s' állapotjára emeli a' magyart, ki aztán azzal vigasztalhatja magát, mint Dante-nek isteni vagy is inkább pokolbeli szindarabjában az elkárhozott, hogy a' mai zavarók' sírkövére írhatja: "nincs nagyobb kín, mint visszaemlékezni boldog napokra önkozta nyomorúságban";^{a)} saját sírkövére pedig: "magyarok, szabadok: voltunk". Mert hogy egy tökéletes crisisnek kényszerített bekövetkezését — melly tán régiebb időkben, mielőtt a' sajtó isteni áldása a' földre szállott volna, mikor még a' bálvány-isteneket is egyedül vérrel lehetett engesztelésre birni, nemzeti nagy reformatiók' diadalára még szükséges volt — mit ez úttal nem vizsgálók — ma azonban semmi esetre nem szükséges, sőt még ott is, hol egy nemzet' nagy száma, egyszínűsége, egy vallása, s' egyéb körülményeinél fogva elég erős is kigázolni illy forrongásból, még ott is a' leghosszabb út, és a' legdrágább ár; — 's hogy ekkép egy tökéletes
121. crisisnek kényszerített bekövetkezését || kevés számunk-, sok színü-

a) Dante Pokol, V. 121—123. sora: „nessun' maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria“.

ségünk-, ezer különböző érdekeink-, tenger bajaink-, felszámíthatlan irányzatinkhoz képest ki bírók állni, és a' sok heterogen nedv, és az illy nyavalyával járó ezer bajaknak 'szolga serege', ne törné meg a' legutólsó magyart, és véle ne oltaná el a' legutólsó alkotmányi szikrát, azt soha nem hihetem; 's nem hihetem pedig azért, mert ezer több mint száz, egy mázsa nehezb mint egy font, és végkép: mert ha az, mit mondok, nem történnék, csuda volna, csuda pedig a' tizenkilenczedik században éppen olly kevés van, mint a' víz sem foly fel-felé, sem a' csillagok nem esnek alá.

Kételkedjék ezen egyébiránt, ki akar; én nem tehetek arrul, ha egy iczés palaczkban el nem fér egy pint, vagy a' tág palaczkban annyi olvasottság, annyi képzelet van, és annyi tudja Isten mi, hogy abba semmi okoskodás többé be nem fér, miszerint okoskodni illyesekkel sem időm sem kedvem; de annyiért ezeknél is esedezem, és esedezem becsületünk-, nemzeti életünknel fogva: Nyomják erősen fejükbe és emlékezzenek arrul, hogy mi lenne abbul 's mi lenne hazánkból, ha még is nekem volna igazam, ha számolásim nem lennének hibásak, ha az, mit mondok, mind be is következne, 's ekkor milly kinteli volna mind azoknak felébredése, kik nem tagadhatnák, hogy illy gyászos végnek ők valának szerzői; ők, kik jeles tulajdonaik-, hű keblük-, magas lelkiületüknel fogva nem arra valának, nincsenek arra a' nagy természettől elítélve, hogy meggyilkolják a' hazát, de leg-
 122. ||szebb életre emelni a' magyart, szent hivatásuk. És azért hazánk' reményei, Ti, kik' kezeiben a' jövőndő, és Ti kevesek, kikre most gondolok, Ti 'vén fők fiatal vállakon', Ti 'ép lelkek ép testekben', értsetek meg; ha pedig nem hisztek szavaimnak, legalább kételkedjék Tinmagatokon!

Bizony bizony kételkedjék Tinmagatokon; mert késő, hasztalan, és ekkép vajmi kínos volna a' bánat, ha annyi hű kebel' megszakadta után véletlenül — és milly keserű véletlen volna ez — még is idegen kézre kerülne a' hon, és kik a' hazát szolgálni vélik, azt nem 'ide de oda' szolgálnák; vagy ha egy kis ideig-óraígi provincialis fényre, 's tán egy kissé nagyobb anyagi kényelemre vergődnek fel Hunnia, hol minden él csak magyar nem, hol minden van csak alkotmány nincs, a' helyett hogy egy uj dicső nemzettel, melly az igazságnak paizsa, a' szabadságnak megtörhetlen örje, gazdagítatnék a' föld. — Így felébredni és tüstént el nem veszteni az eszmélet' tehetségét, azt hiszem, vajmi nagyobb kín volna, mint elevenen sírba szállni — mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője olly borzasztólag fest — 's ott aránylag rövid küzdés után, melly adótul azonban a' halál kevés eseten kívül senkit soha fel nem old, elszenderülni csakhamar.

Természetem nem a' reszketőkhez tartozó, 's félni eddigelé, habár megijedni igen is, de nagyon félni, eddigelé nem igen tudtam, 's hiszem, nem is igen fogok soha, míg idegeim tökéletesen el nem gyen-
 123. gül- || nek. Nem tartozom én tehát azon hősökhöz, kik mint Sancho lóra kíváncznak, de midőn észreveszik, hogy nincs fábul, hanem egy kissé

mozog, szepegnek; sem azon hajósokhoz, kik a' szabad tengerre vágynak, de tüstént megijednek, 's horgonyt, csak horgonyt vetni sietnek, ha egy kissé erősebben fuj a' szél; sem a' Frankenstein-féle²⁾ alchymistákhoz, kik életet öntenek a' csontvázba, és midőn ez mozgatni kezdé inait, ijedten tőle elfordulnak; sem nem tartozom azon csigavérűek és azon növényféle felebarátok vagy inkább 'fele emberek' közé, kik éltük' fogytaig mindig csak a 'lassut' járják, vagy mint fa soha helybül sem mozdulnak, s' csak egyen esnek felette szaporán túl, vagy jobban mondva, egybül felette szaporán ki: honosik' emlékezetébül. Mind ezek közé — érzem, igen tisztán érzem, 's bocsánat, engedék, de ezen utólsót sejdíthetni nekem vajmi édes érzés — nem tartozom. Nem szepegnek, nem remegnek én tehát, mint sok ó szemű és új velejű gondolja, egy cseppet is, mivel honi erőművünk szaporábban forog mint azelőtt, sőt azt ohajtanám, bár forogna még jóval szaporábban; de azon okbül ijedek meg — hanem azért még sem félek — mert a' jó vágásbül bizonyosan kibiccen 'vagy inkább már kibiccent', és tévútakba bonyolodik. Nem kiáltok én ennél fogva, mint azon gyáva sereg, mely egy nézetének, egy tettének sem bírja kimutatni valódi okát "Lassan 's mindig csak lassan" — mintha bizony lassan kellene haladni ott, hol jó az út —; vagy "Megállj, megállj" — mintha állva már biztosítva || volna az élet —; vagy végkép "Horgony, vasmacska —"; vagy a' mi minden képtelenségek' legfényesb diadala "Vissza vissza" — mintha bizony horgonyon vasmacska nyargalva biztos öbölbe lehetne eljutni, és az idők árja ellen győzedelmesen haladhatna a' törpe ember, kinek a' holnap sem sajátja és annál kevesebbé a' tegnap. — Jelszavam eddigelé mindig 'haladás' volt, és az lesz sörömig, és nem azon, legkisebbet sem jelentő, sok nagy és sok kicsi urtul éppen nem kicsi hanem felette nagy követeléssel járó és felette bölcösen hangzó, de valóban semmi többet mint egy nagy 'Semmit' mondó sententia szerint, mikép mindenki 'a' józan haladásnak embere', 's mely felette józan józanság után, a' vakondok saját felette szerény körét tartja, a' sas viszont villám sebességű röptét hiszi a' józan haladás' körének, és ezek közt a' százezer árnyéklat; miszerint az egyik, elveiben mindig, következetes, egy órában egy mérföldet haladni hisz józannak, a másik ellenben, mert ezt követeli a' nemzet — oh Isten, hol vagy te nemzet még — ezt kívánja az ügy — bárcsak tudnám, minő ügy — mert végkép ezt jeleli ki az elv — sajnálom, de ismeretlen előttem ezen nyelv — a' másik mondom, viszont hat mérföldet egy órában hisz azon sebességnek, melyet józannak lehetne dicsérni. — Es így esik, ha az első vasútra kerül és őt egy mérföldön keresztül egy óránál szaporábban átviszik, és őt ekkép 'józan haladási elveibül' kiveszik, hogy olly hangos 'megállj' harsog az égbe, mellyen az egész természet || kaczag; ha ellenben a' másik megint magyar útra vergődik, és ezen ő, szinte 'józan haladási elvénél' fogva, egy óra alatt hat mérföldet, 's tán még egy darabot hozzá, haladni 's másokat magával vinni akar, hogy ismét vagy éppen nem harsog az egekbe semmi, mert az egész

társaság kitörte nyakát, vagy mi hihetőbb, mert nincs emberi erő, mely göröngyös úton illy sebesen hajthatna, hogy szinte, ha nem is az egész természet' de a' szomszéd' gúnyteli hahotája közt — mint-hogy felette ügyetlen kocsisoknak tart — gyalog érkezik a' megakadt csoport, 's kezét csókol, ha idegen kocsi odébb viszi. — Miszerint olly neveléses a' vakondok, ki vasúton, gőzkocsin lassan csak lassan kívánkozik haladni, mint nem kevésbé szánakozásra méltó a' szárnyaszegett, még fel nem erősödött és magyar ragadó sárutakra vergődött sas, ki megint itt 's illy körülmények közt erőlködik repülni villámként. A' haladásnak, valamint a' haza' oltárára tett költség' kiadásának, okszerintinek kell lenni. Mikép éppen olly okellenileg teszen az, ki szintolly kedvvel és szintannyit áldoz hasztalanra, hasznosra, mint okellenileg cselekszik az, ki jó, rossz, sőt tévúton egyforma sebességgel jár; és szoros igazságilag, valamint egyedül az teszen bölcsen, az cselekszik okszerűleg, ki egy garast sem vet a' Dunába és inkább eljátsza; de valóságos közhasznura, kétség kívül sikerülőre, hona' dicsőségét tárgyazóra egész erszényét is kiüríteni kész, és inkább sanyarog: úgy tesz az is legbölcsebben, legokszerintiebben, ki jó úton olly || sebesen vágat mint csak birja, rossz úton viszont csak halkan, tévúton elvégre de egy lépést sem halad; sőt ha ezen netalán már előre nyomult volna, hosszú kanyargások helyett rögtön saját személyének tengelye körül megfordul, 's oda lép, honnan indult, és onnét a' jó útba térvén újra kezdi pályáját. Minélfogva sokat áldozni, hogy azt félig meddig a' Dunába vessék — pedig tudnék elég illyféle vállalatokat elősorolni — éppen olly bűn, mert hazai megrövidítés, mint ott, hol az ész nyilván azt mutatja 'ebből lesz valami hasznos', fősvénykedni szégyen, mivel hazakötelesség-sértés: úgy lassan haladni, hol repülni lehetne és ekkép kellene, éppen olly vétek, mert időcsorbítás, mint hajtani 's hajtani a' magyart, és egyszerre minden intézkedéseiben a' világ' mind szellemi mind anyagi leggöröngyösb, legragadós útján nyakra főre, ha jól emlékezem Talleyrand szerint, még több mint bűn — merő otrombaság.

Nem azon tompa él körül forog tehát a' dolog, hogy haladjunk, haladjunk, mit bizony Isten, soktul nem sokkal mélyebb felfogással hallék elpetyegni, mint a' pajzán fűrj, tudja mi negédbül, mondja el istenadta pittypalattyát — valóban nem forog illyféle pittypalatty körül a' dolog; de az a' kérdés, melyek útaink, és melyek a' még bezártak, melyek a' már kinyiltak, melyikén lehet haladni sebesen, melyikén csak óvakodva, melyikén végre csak úgy, mint a' fűszál nő.

127. Ezt kijelelni, bajaink, akadályink' azon százezer árnyéklatit kimutatni, melyekkel küzdenünk, || melyeken diadalmaskodnunk kell, ha czélt érni akarunk, azonban felette nehéz, sok időt kíván, és egy, aránylag rövid értekezés' határiban el nem fér; miszerint az eddig mondottakra és a' 71-ik lapon érintett csatarendre visszaalván, rövid vonásokkal és a' lehető legnagyobb általánosságban arra pontosítom össze vélekedésemet "hogy a' magyar nyelv terjesztésében megállapod-

- nunk, anyagi kifejlésünkre szolgáló vállalatokkal felette óvakodva 's csak úgy kell haladnunk, ha magyarság-olvasztókká nem válnak, tehát egyedül ollyfélekkel, mellyekhez nincs, vagy felette kevésbé van ragasztva közvetlen surlódás és iskola, és hogy végkép az alkotmányi út azon út, mellyen lehető legsebesebben kell előnyomulnunk, minthogy ez azon régi törött út, és mellyet javítani annyira buzog nagy és kicsi, mellyen legbiztosabban 's lehető legrövidebben el is érjük a' czélt; kivált ha senki nem állja utunkat olly szándékkal vagy csak olly látszattal is, hogy azt tőlünk erővel vegye el, minek átadására úgy is olly készek vagyunk; ha senki indiscrete erőnkön túl nem hajt, mert ha valaki teszi ezt, akkor kirugunk, és én legalább bár üssenek agyon, de többé helybül sem mozdulok. Mert közbevetőleg legyen mondva, illy hangulatban van szerencsém élni, és illy hangulatban remélem elérni síromat is, 's ugyan: Ha közkatona volnék, elkínózhatnának, agyon löhetnének bár tízszer is, de hat pénzecské zsoldombul, míg élek, egyet sem venne el tőlem senki is, mondom egyet sem, mellyet azonban jó kedvemben
128. tán koldusnak nyujtanék. Ha || király volnék, és népemnek nem volna képviseleti alkotmánya, én iktatnám abba bé, mint az emberi társaság eddigelé legtökéleteseb kormány-modorjába, minthogy minden árnyékoldalai mellett többet ér a' közvélemény alatt álló 's általa magyarázott törvény — most midőn a' közvélemény napról napra józanul, és azt a' sajtó egészen visszaesni nem engedni többé — mint egy kissé hosszabb napok' során a' legszentebb emberi önkény; de jaj annak, ki Istentől, vagy a' 'véletlentől', vagy nem bánom akármitől nyert koronát fejemen csak leheletével is illelné ellenségileg; jaj annak! adni fognék mindent, erővel tőlem kicsikartatni nem engednék semmit. Ha végre púpos hátú volnék, valamint ma sem igen magasra helyezem porhüvelyemet, 's jobbadán felette kellemetlen és súlyos terhnek érzem azt, 's azzal szinte soha meg nem vagyok elégedve: úgy nevetnék magamon, úgy gúnyolgatnám elménczséggel enmagamat még inkább; rögtön vége azonban annak — vagy nekem — ki az anyatermészettől nyert kis 'halmomért', mielőtt magam nyitnám meg a' tréfát, gúnyra fakadni elég arcátlan, elég udvariatlan volna. Miután azonban közkatona nem voltam, nem is vagyok; király sem vagyok hála Ég, és nem is irigylem egy halandónak is ezen súlyos tisztet; 's végre soha nem mondták hogy púpos vagyok, de ha az volnék is, XIV. Lajos' nem tudom többé milly púpos hátú maréchalja szerint: esküszöm, púpomát, ha csatára kerülne a' dolog, soha sem látná a' felingerlők'
129. egyike is, minthogy az hátul lóg; || miután mind ez azonban nem vagyok, és ekkép sem hat pénzecskét, sem koronát, sem púpot mint sajátomat védni nem tisztem; de viszont fő nemesi joggal ruházott fel az Isten, a' 'véletlen', vagy nem bánom akármi, de valami csak felruházott, és ezen Isten' ajándékát éppen olly szent sajátuk tartom, mint a' véletlenül öröklött pénzt, véletlen öröklött erőt, véletlen nyert szépséget, véletlen nyert jó főt, véletlen nyert szerencsét, véletlen nyert népszerűséget, véletlen nyert jó feleséget 'sat. et gaudeant bene nati

et bene provisi:^{a)} felette nagy kincsnek mind ezeket azonban, ha még valami mással is kísérve nincsenek, vagy ha egyenként elkülönözve és rosszul vannak alkalmazva, éppen olly kevésbé tartom, mint valóban felette csekély kincs, vajmi bágyadtan fénylő gyémánt, és a' természetnek vajmi ocsmány kis pontja a' 'csupa magyar magnás', ha — nem bánom — a' 'véletlentül' nyert sajátját nem adja ki embertársainak, honfiainak javára éppen olly magas uzsorával, mint a' véletlentül nyert pénzét a' pénzes, szüleitül nyert erejét az erős, a' mennyei lakosoktól öröklött szépséget a' szép, a' cherubi seregtül ajándéklott velejét a' velős, az istenektül küldött szerencsét a' szerencsés, a' honfi gerjedelemtül felruházott népszerűséget a' népszerű, és az angyaloktól sugalt magas érzelmeit a' hű feleség; mik rosra fordítva éppen olly boszontók lehetnek; miszerint egyik olly saját mint a' másik, 's magában egy sem rút, de egyedül alkalmazása által lehet, a' mint azt

130. kiki éppen nem, rosszul vagy jól || használja, szánakozásra, gyalázatra vagy dicséretre méltó; — miután tehát sem közkatona, sem király, sem püpos, de fő nemesi joggal felruházott vagyok: keblem, erszényem minden engedményre tárt, minden teher' közhordására nyílt, és mennyire nyílt, mennyire tárt keblem és erszényem kézfogásra, vállvetésre, azt, mert most itt szűk a' hely, és úgy is alig bírok kibonyolodni a' valóban magyar mér földet legyőzte szóalkatbul — constructiobul — később, akár tessék akár nem, 's akkor alkalmasint fent és nem lent okozok botrányt, lepleg nélkül és tökéletesen kitárom; ha azonban elbizottságában valaki azt hiszi, hogy dorongolásai, ijesztgetései, gyűlöletessé tétele, 's majd megint esábitgatásra kigondolt, de inkább sértő dicséretei által szaporábban hajtana azon czélhoz, melly régóta ki volt tűzve már, még mielőtt tudomásunk lett volna róla és mielőtt híre keletkezne: az ugyancsak felszínesen és német szójárás szerint 'gazda nélkül' számol, 's legesalhatlanabb bizonyosságát adja, hogy az ellenhatás' törvényeinek tudományába, mellynek mindenek előtti tökéletes ismerete nélkül országember mai nap vajmi kis ember, ugyan nem igen mélyen hatott bé; mert hiszen máskép észrevehette volna, midőn például a' víz' színére csapta tenyerét, és ez fájt, hogy még a' lágy víz is, melly egy kis jó módnak olly könnyen enged, az erőszaknak ellentáll; miszerint politikai pályán is sokkal könnyebben és ekkép szaporábban haladhatni 'egy kis' vagy inkább 'bizonyos jó móddal' mint erőszakkal, és miszerint oknak módnak || még p. o. a' legkeményebb fejű magnás is enged, nyomástul, erőltetéstül viszont a' legvízenyősb velejű is felfortyan; mit vajmi jól tudok, mert néhai heveskedéseim által az okszerinti vágásbul kiesvén, nem egyet szalasztottam én is el.

És illy hangulattal nemcsak én érzem keblemben az önálló 's hajtani magát nem engedő ember' méltóságát, de hiszem, sőt tökéletesen meg vagyok győződve: minden férfiú így érez, ki latánjával megtanulá vagy nem felejté el — vagy másutt jutott hozzá — a'

a) „Örüljenek a jól születettek és jól ellátottak.”

'*justum ac tenacem*'^{a)} 'sat. még a' *Partis I-mae Tit. 9-usnāl*^{b)} is kilencz-szer nemesb '*nihil de nobis sine nobis*' gyöktörvényét, és ki ezen gyöktörvényt nemcsak egyoldalulag fogá fel és gyakorolja, mint az olly mindennapi és olly igen számos lapi, de fogá' fejérét annyira kész mutatni le- mint felfelé, csép mint szurony felé. Minden illyes hangulatú férfiú, tudom, ugy van lelkesedve mint én, miszerint éppen olly kevéssé tűri — bár az élet', a' világ' és a' haza' akármelly lépcsőjén álljon is a' legutolsó napszámostul fel a' trónig — de csak egyetlen egy hajszálának felső, alsó vagy akármelly erőszak általi kirántását is; midőn velem együtt felette könnyen megjuhászkozva, édesörömost még arra is rááll mindnyája, hogy egészen megnyirjék; de csak akkor, ha valaki 'jó móddal', és nem a' képzelethez, nem a' szívhez, hanem az észhez szólva — és látjátok drága honosim azon tengelyt egy kissé megint előtűnni, mely körül forog okoskodásom — ha valaki az észhez szólva, hideg okok- || kal megmutatja, hogy azért, mert megnyirják az embert, vagy — 's jól vigyázzunk, mert szinte elhibáztam, és itt egy felette veszélyes 'fel vagy alá' van — azért mert meghagyja '*saját kényileg*' nyiretni magát az ember, azért mint Samson — mint-hogy ezt alvólag csipték meg — korántsem gyengül ő még el, sőt, minél többen engedik magukat nyiretni — és a' sok nyirés süríti a' szőrt — annál előbb jár egy egész nemzet 'posztóban', 's mind gyérebbsz gyérebbsz lesz a' póre atyás — a' tollban maradt a' 'g' — azaz annál előbb húzza fel a' boeskorban kezdő, még mindig boeskorban levő magyar végre a' eszmát, sőt a' czipőt is, t. i. mindent, mi 'ökszerinti' és nem 'előítéleti eszliabáb'; 's pedig korántsem azért, hogy eldődink' mondása 's felette otromba szokása szerint abban — a' eszmában — végezze, hanem éppen ellenkezőleg, hogy igazán csak most kezdje meg 'tisztelettel felruházva' polgári életét! Mutassa csak meg valaki, de nem a' képzeleteket felriasztva, a' szenvedelmeket felergerelve mint álmat, hanem az észhez szólva mint valóságot, hogy minél nagyobb az igazság valahol, annál nagyobb a' köz boldogság, és annál erősebben gazdagul a' gazdag mindegyre, míg valami csak felcsordul belőle a' közjóra, minél inkább felpénzesül a' szegény is, mutassa meg ezt valaki — 's pedig, ha a' szenvedelmek fel nem tüzeltetnek, és az erre vezető út helyett tévútak, tévcsabok, tévmódorok, képzeleti felforrasztások nem használtatnak, ezt megmutatni felette könnyű — és rögtön elolvadunk,

132.

133. de nem || ám nemzetileg, alkotmányilag, hanem kéjérezéstül; mert ugyan lehet-e annál becsületes emberre, nem, de a' legutálatosb énesre nézve is nagyobb öröm, mint mindenét oszthatni embertársaival, minden felül a' mosolygó megelégedéstül, a' gyönyöröralakú szerencsétül környezve lenni, a' nélkül, hogy magunkon kárt tennénk, sőt azon jutalmazó érzés közt, miszerint magunk' állását is emelnők; lehet-e

a) Horatius ódájának kezdete: „az igazságos és eltökélésben szilárd férfiút“ semmi nem ingatja meg. (Lib. III. 3.)

b) Hivatkozás Verbőczy hármas könyvére, mely „a nemeseknek négy fő- és kiváltságos jogáról“ szól.

kérdem, földi pályánkon tisztább kéj, mint törekeny emberi kis csolnakunkba, mellyben családostul ülünk, másokat is bévehetni, a' nélkül, hogy szívünk' még közelbjeit abbul kitaszítani, vagy magunk is sülyedni kénytelenek volnánk, sőt tapasztalni, mint erősödik bárkánk és mint tágul 's mint kényelmesbül mindinkább, minél többet veszünk abba bé, míg olly dicső gályára magasul az fel, mikép azt nem törheti meg a' tengernek árja, a' szélveszek' dühe többé. Ha ellenben ennek ok-szerinti, és ekkép kérdésbe nem vonható megmutatása helyett, vagy a' helyett, hogy valaki nem abban helyezné a' legfőbb igazságot, miszerint egyik a' másiknak tartozzek pártolni sajátját, és ekkép szüle-tési jogok nem kevésbé álljanak a' közpártolás alatt, mint a' természet' szintolly véletlen anyagi és erkölcsi ajándékai, millyenek: pénz, erő, ész 'sat. ha e' helyett a' hatalmas önkény minden fényt, minden kincset, minden erőt, minden jogot egyedül maga személyében és tettleg akar egybepontosítani, vagy politikai tanárok, 'à la Père Enfantin',^{a)} miután az ész', erő', egészség', ügyesség' 'sat. Istentül nyert kiváltságait nem

134. || állíthatják egy niveau-ra, a' birtokot meg a' születést akarják, szeretem hinni felette jószívű, de valóban egészen egyoldalú igazság-szeretetüknél fogva nivellálni; egyoldalú mondom, mert ugyan, bölcsé-letilég — philosophice — szólva annyira kiváltságos-e a' gyenge, beteges, lágyeszű 'sat. banquier, vagy éppen illy kevésbé felruházott gróf — pedig több illyest tudok — miszerint még nyomorult pénzét, meg még nyomorultabb czimeit és előjogait is el kellene kobzani, hogy őt a' nagy természet urával, a' lelki- és testileg ép férfiúval, kirül halhatatlan Schiller³⁾ annyi irigylésre méltót mond, aránsúlyba hozzák, midőn azok minden pénzeik és jogaik mellett, ugy is sokkal lentebb állnak mint ez; és ekkép itt is kitünik azon száz árnyéklatu igazság, hogy az Isten egynek jobb szakácsot, a' másiknak viszont jobb gyomrot adott. Ha illyest akar elkövetni felső, alsó vagy akármelly önkény, akkor tudom felette sok lesz, ki ezt engedni sehogy sem fogja. Ha pedig még is hiába mentek volna más nemzetek előttünk, 's reánk nézve hiába munkálódott volna eddigelé a' sajtó, melly mindenkinék, ki magyaron kívül még mást is ért, annyira sajátja, mint a' mokkai kávé, ha elhozatja; és az idők folyamából semmit nem tanult volna a' magyar, mikép az önkényeknek ellent nem állhatnánk, 's vagy egyes erőtül, vagy a' sokak' súlyátul boríthatnánk el: akkor, mitül azonban tán csak megmentjük minmagunkat, mert van még idő bár sok nincs, illyes gyászos végeknek elejét venni, 's ez időt, remélem, talpra esett

135. honosim használni is fogják; akkor, tudom, lesznek olly- || nok, és ha nem lesznek, lesznek én, kik mint Ibykus⁴⁾ az egekbe fogják har-

a) Père Enfantin. E név alatt ismert francia szocialista, Enfantin Barthalemy-Prosper, 1796—1864. Saint-Simon tanítványa e ennek az irányzatnak Bazard-ral feje. Innen neve: Père... Különválva Bazard-tól, főtaná volt a női kérdés és a proletariátus erkölcsi és vallási átalakítása. Mémilmontant-ban 40 tanítvánnyal egy közösséget is alkotott nőkkel együtt, miért elítélték egyévi fogházra. Széchenyi az ábrándozó politikus példaként hozza fel.

sogni — és a' nemesis megboszuúl mindent — “Erősebb vagy, megtörtél, 's magasan állsz; de azért még is mi vagyunk a' becsületesek, és Te a' rabló”, vagy “Erősebbek vagytok, megtörtetek, sulytok elsülyesztett; de azért mi vagyunk a' becsületesek, és Ti a' rablók.” — 'S hogy lennének, ha illyes következnek be, mind felfelé, mind lefelé illy hangon szólnak, egy cseppet sem kétlem. Mert valamint nemzetek vannak — és illyes volt a' magyarnak virága mindig, és tudom mindig illyes lesz — úgy vannak emberek is — 's ha magamban nem érezném e' melegítő édes valamit, az illyféléket tán egy kissé feldicsérném — kiket rabigába dönthetsz, meggyilkolhatsz, de öntermészetükből kivetkeztetni, megtörni őket soha de soha nem fogod. — Míg azonban ennyire jutna a' dolog, a' pittypalattyi haladóknak — 's számolhatnak rá — még többször bé kell ütni fejüket.

Mihezképest a' 127-ik lapon elhagyott 's ott felvehető fonalam' végére utalva, azt ismétlem most, hogy az alkotmányi út azon út, mellyen legszaporábban 's legbiztosabban érünk magyar honunkra nézve üdvös czélt; és ekkép most egyedül a' körül foroghat kérdés, valljon ez úton mikép és mi módon lehessen haladni legszaporábban, vagy más szavakkal, mikép lehet alkotmányunk lehető legtöbb áldását, Hunniának lehető legtöbb lakosira ruházni lehető legrövidebb idő alatt; minek elérése azt hiszem, a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének is bizonyosan fő vágya, fő ohajtása; || minek elérésében azonban, és nem 'szerény nézet' de sakkjátéki szoros számolás szerint, mint én látom, ő nemcsak legrövidebb utat nem választta, sőt olly úton indul, 's fájdalom olly útra vezet, mellyen nem hogy tágabb körre állítná az alkotmányt 's ezzel a' magyart, de éppen ellenkezőt eszközöl, és egyenesen mind az alkotmányt veszélyeztetni mind a' magyart.

137. A' Pesti Hírlap' szerkesztőjének nem szívében van a' baj; mert az bizonyosan nemes, mit az egész haza, többi közt, szüleikhez vonzó fiúi gerjedelminél fogva köz tapssal méltánylani is tudott; sem velejében nincs a' hiba, mert hiszen roppant 's valóban ritka elmebeli tehetségirtül senki csak legtávolabbrul sem kételkedik. Hanem tactikája, modorja hibás. E' körül forog a' dolog. De ez annyira hibás — tisztelet, becsület, de igazság is! — hogy valamint a' vigyázatlan háromszor gyújtja fel a' házat, míg a' gyújtogató csak egyszer: a' következmény után ítélve, ő róla egyenesen azt lehetne gondolni, hogy szíve éppen nem jó, 's feje sem sokkal jobb.

- Dicsőteljes emlékezetű Mack tábornok,^{a)} ki az ulmi árpát főzte meg, mint mondják, felette jó szívvel birt, és esze is ugyancsak kellő helyén ült; modorja, tactikája azonban hibás vala, és így lőn, hogy szíve és esze' daczára mindegyre verték őt, és csatákat soha sem nyert. Bonaparte viszont rosz szívűnek mondatik, mert Egyiptusban, mint állítják, megetetni engedé a' szegény dögmirigyeseket, 's aztán Enghien herceget fejbe lőni türe, a' borodinoi ütközetnek, mint mondják 50,000 holt ember-vértül füstölgő csatamezején pedig — boldog Isten! — és jobbadán ártatlan muszka adózó és ár- || tatlan francia conscript, és e' két nemzetnek aránylag csak kevés főrendű testei közt, azt mondá — milly gyönyörű anyag lett volna ez egy vezércikkre, ha akkor már létezik a' Pesti Hírlap — "Ez ám már a' dicső nap"; feje azonban meglehetősen volt; de még sem ez tette őt nagy vezérré, hanem tactikája, modorja, mert ez vala különösen jó; és azért habár nem jaidult is, mint könyörtelen barát vagy a' fiatallal ellenkező asszony, minden csepp vérnél fel, Mack ellenben úgy látszik igen irtózott a' vérontástul, mert inkább legépebb létben, nehogy rosz szívértül tán commentárok irassanak, magát övéivel valódi nagylelkűséggel megcsipetni engedé: azért még is, én legalább, inkább Napoleont ohajtanám vezérrül. Ennyit ér a' tactika, a' jó modor. És csak Istenért ne keverjük a' szerepeket össze! — Van-e nemzet, kérdem, mellyben több az elszántság, több a' felemelkedés, erősb a' szív, 's kitünőbb az elmebeli tehetség, mint a' dicső lengyelben? Alig hiszem. — Az angolról viszont azt mondják

a) Mack Carl báró, osztrák generális élt 1752—1828. A célzás 1805-re vonatkozik, midőn Napoleon őt Ulmban ostrom alá vette s több heti védelem után 1805 október 17-én megadta magát.

- jöllehet én nem hiszem — hogy felette kevés benne a' felemelkedés — de 'tán annál több a' pénz' — és nem igen könnyen olvad szíve — de 'tán annál jobban tanácsol neki esze' 'sat. — És még is, fájdalom, az első igen alant, az angol viszont, akármit mondjanak is azok, kik e' nemzetről úgy ítélnék mint vak a' színről, emberileg szólva — mert tökéletesség sehol sincs — lehető legmagasabban áll. Az lebilincselve; ez szabad mint a' gondolat. 'S pedig; mert egynek taktikája,
139. modorja hibás volt; a' másiké ellenben || jó. — Aristotelesnek^{a)} fejről úgy gondolom kár egy szót is veszteni, mert azt oriásinak hiszi mindenki; szíve jó volt-e, nem tudom, mert annyi évek után a' szív' működési jelei nem igen szoktak mutatkozni, 's szívi tekintetben tudtomra több emberek közül — mert a' kisebb rendűek kivétel nélkül bizonyosan mind igen jó szívűek (!) — senkit nem idéznek mint Titust, azt, ki Jerusalemben egy kissé megperzselte a' zsidókat,^{b)} és ez után ítélve, ha ma és köztünk élne, tán nem igen volna az emancipationnak ügyvéde; szíve Aristotelesnek jó volt-e, mondom, nem tudom, hanem hogy problémák' megfejtésére, igazságok' kikutatására, modorja, taktikája, t. i. analytikai rendszere a' legvisszább vala, és ekkép a' legszövevényesb tévútakra vezeté az emberi nemet — 's századokig — mellyekből alig vala többé kigázolás, az közismeretű, ma kérdésbe többé éppen nem vett dolog. — Verulami Baconnak^{c)} ellenben, körül azt hirdetik, hogy nem csak jószívű, de még szinte becsületes ember sem volt egészen, feje is néha egy kissé zavart vala, gyönyörű modorja eléggé nem magasztalható; taktikája — inductiv rendszere — által t. i. oly utat nyitott az emberiségnek, melly bizony felér még Prometheusnak mennyekből orzott tüzével is; mivel az isteni szikrát nem szükség oly messze keresni, mindenütt létezik az, magunkban mint a' legkisebb növényben, csakhogy nem ismeré halandó azon utat, mellyen biztosan és nem csak véletlenül feltalálhatni azt, 's mellyet
140. Bacon' modorja jelelt ki; ezen az igazságnak jó- || zan utbani keresésére vezető gyönyörű modor, melly jöllehet csak ujjabb kori, roppant következményeinél fogva már is csalhatlan bizonyysága, hogy tőkely felé indul az emberi nem; 's nem, mint sok ó-szemű hiszi, viszonzlag.

És ennyit a' jó és hibás taktikáról, az okszerinti 's okelleni modorról, és a' czélra 's czélul vezető utakról. Miszerint tökéletesen kiviláglik, hogy valamint a' legszebb felemelkedés, leggyönyörűbb entusiasmus, legolvadozóbb szív és legfényesb ész daczára felette ügyetlen tacticus lehet valaki, és mind e' szép és igen tündöklő tulajdoni mellett felette nagy sötétben bolyonghat és vezetheti embertársait, kigázolhatlan tévutakon: úgy lehet viszont jó taktikával, jó modorral

a) Aristoteles görög bölcse Kr. e. 384—322. Széchenyi itt elítéli különösen természettudományi tanai miatt s a középkor tévedéseit neki rója fel.

b) Titus római császár. Kr. u. 41—81-ig élt s 79—81-ig volt császár. Itt e hely Jeruzsálem elfoglalására s fölégetésére vonatkozik 70-ben.

c) Verulami Bacon Francis 1561—1626-ig. Célzás arra, hogy megvesztegetésért 1621-ben elítélték. Műveiben a scholastikus módszer ellen a tapasztalati és inductiv módszert fejtette ki.

ellátva, és a' lehető legjobb utban járó és vezető megint valaki más; jóllehet benne viszont nincs annyi enthusiasmus, benne nincs annyi képzeleti tehetség, benne nem lakik olly lágy szív 'sat.

141. Távol vagyok ennél fogva — mert hiszen a' lengyel nemzettel, Aristotelessel egy sorra állítatni tán nem valami megrövidítés, nem valami szűgyen — a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének szép sajátít legkisebbé csorbitni akarni, valóban felette távol, 's pedig azért is, mert nálamnál a' 'saját'nak', legyen ez bár a' véletlennek adománya vagy önszerzemény, őszintébb védője nincs; és kivált ezentul — mert úgy látszik, soknak van a' tíz parancsolat' 9 's 10-ik pontjának ellenére a' feleségen 'sat. túl a' saját'ra, bár hol létezzék is az, felette nagy étvágya — szilárdabb || bajnoka nálamnál bizonyosan nem is lesz. Nem akarom tehát csorbitni tulajdonit; de Magyarország' ujjászületési, kifejlési, 's alkotmányunk' felnemesítési tekintetében Steingentesch báróként^{a)} epedő kebellet azt rebegem magamban szűkkeblűleg, azért rimámkodom az egekbe szűkszívűleg: "Bár volna rosszabb szíve, bár ne volna olly magas lelkülete, bár ne szakít'na éjjeli rövid nyugalmából annyi órákat el, és alunná magát inkább egészen ki; de e' helyett követne jobb modort, jobb tactikát, és vezetne tévutak helyett inkább a' jó útba."

142. 'S ugyanis Steingentesch báró — az, ki azon híres 'Marie' című novellát írta, melly azon még híresebb csábító 'Les liaisons dangereuses' munkának német másolatja, és ki felette sok talpra esett elménczségei közt bizonyos városul — de, bizonyynyal állíthatom, nem Budapestről — azt mondá: hogy abbul, mit az emberek itt nem tudnak, legalább is egypár százezer bölcslet lehetne felkészíteni, mi sok helyre és sokra nem roszul illik, úgy hiszem — Steingentesch báró beteges állapotban levén, Tatára ment, 's ott 'kosztba' egy főtől talpig becsületes molnárcsaládhoz szegődött. Kimondhatlan jók és jámborok valának e' család' tagjai, igazi Philemon és Baucis-féle szívűek; de annál keményebb volt a' lúd 'sat. mit a' szegény báró' asztalára raktak, úgy hogy minden szívesség, és a' molnárcsalád' minden figyelme és éjjeli óráinak megrövidítése mellett, a' rosz ebéd, és a' nem jobb vacsora után bizony napról napra hitványabb lön a' már sirhoz közel járó nyavalgó. De ő túrt, míg bi- || zonyos alkalommal bizonyos nagy uri dáma jó szíve' és szép keble' sugtában a' molnárcsalád' nagy erényeinek dicsérésére meg nem ered; mikor a' báró ezt többé nem állhatván, legnagyobb indignatio'ra fakad, és e' botránkoztató szavakat ejté ki: "Bár volnának tolvajok e' becsületes molnárok, és lennének inkább jobb szakácsok."

És ebben van, bizony van egy kis bölcsélet — philosophia — és hazánk' életéért csak egybe ne keverjük a' szerepeket! — Miszerint én is, bár botránkozzék azon akárki — nem indignatio'val azonban, mitül Isten mentsen, mert hol jó a' szándék, tiszta a' lélek, de még

a) Steingentesch Aug. báró 1774—1826, tábornok, egyben vigjáték- és regényíró. Maria c. regényében túlságos erotikus rajzok vannak. A *Les Liaisons dangereuses* híres és hírhedt regény szerzője Laclos Choderlos (de). Megjelent 1782-ben s azóta nagyon sokszor.

is félre vezet, ott egyedül elszomorodásnak lehet, és az igaz egyenes szónak van helye — miszerint én ki nem pattanok, de csak szomorúan feljajdulok: 'Bár lenne a' Pesti Hírlap' szerkesztője kevésb tehetséggel felruházva, bár ne törné meg saját magát annyi éj- 's napi munkával; de volna modorja, volna taktikája inkább jobb'.

143. Nincs tehát nekem — mint újra meg újra kinyilatkoztatom — sem személye, sem eddigelé kitüntetett legtöbb elvei, sem irányzatai, sem általában a' Pesti Hírlap' ellen legkisebb kifogásom is; sőt midőn felette sajnálnám, ha a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének szép tehetsége, szilárd lelkülete, komoly elszánása nem gyümölcsöznék drága hazánk-
nak, — valóban 'drága' hazánk-
nak, minthogy azt 'olcsón' sőt tán 'ingyen' bizonyára nem emelhetjük magasbra, és ekkép egy velőnek, egy tehetségnek, egy lelkületnek sem kellene, és annál kevésbé olyannak mint az övé, elvesznie — || midőn mondom felette sajnálnám ezt: a' Pesti Hírlap' folytatását, mellyben már is olly sok jó van, és melly honunkra nézve valódi kincsese válhatik, legőszintebben ohajtom, sőt valódi köz csapásnak tartanám annak megszüntét; csakhogy a' felforgó kérdéshez és honi körülményeinkhez alkalmazva, ne legyen taktikája olly hiányos, olly visszás, mint valának jámbor Mack', a' dicső lengyel' és Aristoteles' — *ceciderunt in profundum* — taktikái.

144. Mihezképest, midőn a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének egyedül modorját és taktikáját állítom helytelennek, hibásnak, okelleninek; most az a' tiszttem, mikép meg is mutassam, hogy állításom mint a' német mondja, nincs a' 'légből kapva', nem hiú és ekkép gyáva versengésnek okozatja, sem nem szűkkeblű személyeskedés, vagy éppen megijesztett, pereputtyát féltő, tetteit megbánt, a' kereszthez csuszó mászó szegény 'sokat akart a' szarka' magnásnak üdvös apostasisa; mint azt tán sok ifjú a' vén képpel, vagy sok vén a' fiatal fővel gyanitgatja; és Ti is tudom hirdetitek, Ti, kik ha azt mondjátok, hogy ez az én munkám! — miről azonban majd később — Ti is hirdetitek, Ti a' rabulának gyáva szolgálai — és higyétek, vajmi jól ismerlek benneteket — kik a' nagy könyvből, mellynek tekervényeiben, nincs tagadás, nagy bűvészek és mesterileg jártasak vagytok, fejéret, feketét, életet 's halált tudtok, mint azon sötét alak, kimutatni, és ezzel mint valami nemes emberhez valóban igen illő ügyességgel még büszkélkedni is mertek, mint azon sötét alak mondom — és azért térjetez inkább maga- || tokba, mielőtt még késő lenne — ki meleget és hideget, lángot és jeget tud kénye kedve szerint a' körülményekhez alkalmazva torkából okádni. Nem fogja, legyetek bizonyosak, bagolyi huhogástok több mint egy negyed századi szilárd és következetes elveimet, minek eldönthetlen bizonyossága kezeimben, megtörni és azért megvetlek; valamint rátok megint szánakozva tekintek Ti nyomorult lelkek, kik egyedül idegen nap' sugárinak köszönhetek egy kis fényt; mint rátok is Ti törpe kevélykek, kik hiú viszketegtül hajtva, 's vélvén, hogy majd Ti fogjátok irányozni azt, bujdosó csillagra ültök, bár legnagyobb veszéllyel járna is az, 's bár mint 's hová sodorna is benneteket. Ti nemzeti testünk'

rothadt 's rothadó symptomái, kik polgári erényt nem ismertek 's ezért azt senkiben nem is birjátok feltenni, ám dobjatok rám sárt, mennyit erőtök csak győz, ím kihívlak; mert tudom, lemossa azt rólam az idő, és Titeket felejteni vagy útalattal fog nevezni Hunnia, melly csak akkor lehet, csak akkor lesz magas, ha Ti gyávák nem vagytok többé.

Nem, állításom valósággal nem ellenséges indulatnak, nem lelki szegénységnek okozata, de egyenesen megczáfолhatlan, kérlelhetlen számokra állított okoskodásnak eredménye: mit megmutatni tiszttem, 's ha tehetségem megfelel a' súlyos feladatnak, és annál súlyosabbnak most, midőn a' mindinkább felingerlett képzeletnek 's feltüzelt szenvedelemnek árja közt már már alig törhet keresztül a' hideg számolás. Isten' segítségével tán diadalmam is lesz.

145. Ezen állításnak okszerinti bebizonyítása azonban felette súlyos, felette szövevényes tiszt; mert olly mezőbe vág, melly eddigelé, jól-lehet nem maradt egészen parlagul, némi rendszerrel sehol és senki által tudtomra legalább ki nem miveltetett még, és melly ezen felül, mint látni alkalmunk lesz, telisded teli van a' legmegrögzötteb elfogultságokkal.

Volna az kérdésben, min fordult Napoleon' tactikája, 's mi tette azt helyessé; vagy min fordult az angol' léte olly magasra; vagy végre miért vezet egyedül Baconnak rendszere a' természet' titkaiba biztosan: nem volna akkor a megfejtés olly nehéz, jóllehet erre is csak meg-lehető diadal végett roppant tehetség, sok idő és tág tér kellene; nem volna akkor a' megfejtés mondom még is olly nehéz, mert lett-dolgokrul, 's már több oldalilag és többek által meghányt tárgyakrul forogna szó. A' mező azonban, mellyre én lépek, noha olly régi mint a' világ, és tán az, mellyen legtöbb kincs fekszik, még miveletlen és tövisteli, és ekkép kifejtése nem könnyű, mi az által még súlyosabbá lesz, hogy rendszeres gyümölcsöztetése, hazánkat tekintve, inkább a' jövődőt, mint a' jelent 's multat illeti; a' jövődőnek legkisebb ese-ményeit is kiszámolni pedig vajmi nehéz, midőn aránylag könnyű a'

146. || multnak titkait leplezni, vagy a' jelennek szövevényeit bontani fel. Mind e' mellett korának is tartom mind azt, mit kitárandok, valamint mind azt is korállom, mit ez alkalommal már elmondék; mert mind-ennek megvan maga ideje, és a' királynénak időelőtti mozgása tönkre teszi a' királyt, midőn jó időben még a' közvitéz is elhatározza — sakk-játékban — a' diadalt; mihezképest a' török' módjára, ki azt tartja "szólni ezüst, hallgatni arany" — mit soknak nem ártana jegyzékbe venni — hallgatok is, ha nem hangzik bennem ezüstnél, aránynál 's minden földi kincsnél még sokkal magasb valami, a' mi tisztán hal-latja velem, hogy ha valaha, most kötelesség szólni; mert ha valaha, most bűn a' hallgatás. És ez oka, hogy egybefüggő tervemből másod-szor kizavarva, kénytelenül és kényszerítve, azon eszmét, mellyet annyi év óta rejt keblem, ezennel mint tán éretlen bábót, ki is bocsátom a' világba, nehogy előbb meghaljon az, vagy tán meghaljak én. És azért legyen.

Ez alkalommal azonban nincs időm, vagy jobban mondva, nem vehetek magamnak ahhoz időt, hogy részletes és kimerítő lehessenek, de

- azért még is kitárom a' mondandót; mert többet ér, azt hiszem, tűzkezetnél egy korsó víz, mint 'bajai' lángözönben egész Balaton; és azért bár legyen e' közlemény sokra nézve korsó víz, bár menjen füstbe — nehogy tán későn jöjjenek és munkám egészen hiábai legyen — csak rövid, általános és szapora vonatokkal fogom ezenel — jöllehet mi is
147. *megrövidítéink éjjeli úgy is szűkre || mért óráinkat, és ezt már igen régóta tesszük,* mit a' nagy közönségnek mint valami különös nagy ember' különös sajátságát és áldozatát tudni, vajmi érdekes és vajmi becses lehet — csak általános vonatokkal fogom ezenel előterjeszteni rendszerem' vázlatát. Mikor az itt következő könyörgésem felül, mely szerint 'üsetek, csak hallgassatok meg', arra kérlek benneteket és azért esedezem előttetek, Ti hazánknek lelkesebbjei, hogy nemzetünk' újjászületésénél, hazánk' egykori legdicsebb kifejlésénél fogva, mely, ha mi magunk nem rontjuk meg, bizonyosan bé fog következni, csendesüljetez pillanatra le, és lépjetez csak, míg e' közleménynek olvasása tart, képzeleti körötökből ki, és pótoljátok, nohabár legtisztább szándékkal járó, de még is felette gyenge tehetségemet egy kis jó akarral, és értsetek ott is, hol gyarlóságom vagy más körülmények nem engedik a' minden rejtély nélküli kibontakozást, és tőrjetez, hogy mindenek előtt számos és itt nem meseként felhozott, de valósággal történt kalandjaim' egyikét ezenel elmondjam.

- Számosb évvel ezelőtt Hamburgbul Amsterdamba utaztam gőzösön. Nem kevésbé göröngyös volt a' tengeri út, mert nagyon fűtt a' szél, mikép tudom — ha velem ül a' Batavián — sok komoly spectabilis, de még sok nagyságos magnificus, sőt még sok méltóságos illustrissimus is, ki egyébkor kivált lefele, hajthatatlan, egy kissé megtörve 's megjuhászkodva érzette volna magát. 'S így lön, hogy én szárazföldi magyar sem voltam igen jól, de 'türtem, vártam' és || végre bizonyos angol eröművessel keveredtem beszédbe, ki Berlinből, hová az ottani fejedelem által volt meghíva, éppen Angliába vala visszamenendő, 's már azelőtt nem kis hírnévre kapott, 's pedig, mert Párisban bizonyos nagy gőzönyt, mely igazi remekmű vala, de mozogni sehogy sem akart, csak szaporán mozgásba hozza, és ez megakadás nélkül működik is azóta. — Lehető legjobb theoria után volt készítve az egész, és az egyes részek is hibátlanul végezve, csak hogy mint mondom, működni nem akart. Bezárta ennél fogva a' gőzerőmű-épület' körébe a' felhozott műves magát — és egyedül magát, mert mesteriségét a' legalantibb fokon kezdvén, még reszelné 's ráspolni is mesterileg tudott, miben leginkább és szinte úgy büszkélkedett, hogy t. i. dolgozik és dolgozott, mint sok azért büszke vagy tán jobban mondva 'kevély', mert soha nem dolgozott, sem soha nem dolgozik — bezárta egyedül magát mondom néhány órára, míg végre kilép, 's "tüzeljetez most" ezzel köszönti a' nagy számban kün álló franczia machinistákat (!). És felségesen forgott a' mű, 's ki lön fizetve a' fényes jutalom, és elvitte magával a' titkot 'miért nem ment előbb, miért megy most' az angol mozgonyár. 'Ugyan mit csinált rajta, hol volt a' hiba?' így kérdezém, 'ugyan mondja meg
- 148.

nekem'. "Itt ott egy kis csavar igen is meg volt húzva, itt ott pedig kellett is túl fityegett; ebben volt az egész" és ez lön az egész felelet is. — Csekélység magában, de rám nézve ez igen nagy benyomást tön, és azóta nagy vigyázattal vagyok a' || csavarokra; ha pedig itt ott, jöllehet gyönyörű de mozdulni nem akaró machinákat, vállalatokat veszek észre — és illyfélélt köztünk sokat veszek észre — mindig azt gondolom magamban, 'tán igen is meg van húzva, vagy igen is fityeg valahol bizonyos csavar, 's tán innét származik a' sok megállapodás és a' nem kevésb zavar'.

És ím egy kis előzmény, hogy valljon sokszor miért forog valami éppen nem, vagy jól, vagy csak meglehetősen, sőt roszul is; azon igen egyszerű okbul, mert sokszor sőt legtöbbször egy kicsiség, egy észrevehetlen, vagy inkább 'bizonyos, mindenkitől észre nem vett valami' teszi azon tengelyt, melly körül forog a' fel és alá; igen, egy bizonyos valami, melly a' siker körül határoz, és nem ritkán szintűgy oka 's gyökéroka a' nyert és vesztett csatának, a' nemzeti ujjaszületés' sikerének és a' nemzeti halálnak, mint oka és gyökéroka a' jó és rosz levesnek, a' tompa és éles borotvának.

És ha nem akarjuk tagadni, hogy a' gyakorlati életben sokszor, sőt valóban legtöbbször valami felette kicsi szüli a' sikert, és viszont; ha nem akarjuk tagadni mondom ezt: akkor még inkább meg kell engednünk, sőt ezt némi következetességgel még kérdésbe sem vehetjük, miszerint ha visszasan állnak a' még olly tökéletes részletek is, nemcsak nem működhetik rendesen az egész, sőt elkerülhetlenül meg kell akadnia; vagy ha illy mibenlétben még is hajtatik, nem hasznót, nem áldást, de kárt sőt átkot következtet mulhatlan. Nemde ugy?

150. || Már a' Pesti Hírlapban sem a' csavarok nincsenek helyhez. körülményhez képest okszerűleg szorítva, tágitva — mi azonban csak mellékes tekintet — de a' részek sincsenek, az egyébiránt itt ott felette becses sőt kitünő részek — mit hódolva elismerek — sincsenek jó irányba helyezve; minélfogva, míg e' részek, a' Pesti Hírlap' alkotó részei, t. i. Vezércikkjei és ezek fénykörében álló egyéb cikkek más irányba nem helyeztetnek: szoros tudományilag nem hasznót fog hajtani, nem áldást fog terjesztani, de kimondhatlan kárt hozand hazánkra, sőt elsülyesztő átokba bonyolítand mindnyájunkat a' Pesti Hírlap.

Értsük egyébiránt egymást; mert a' legkisebb tévedés tökéletes homályba boríthatná okoskodásomat. Nem beszélek én a' Pesti Hírlap' általános irányzatáról, mellyet a' most érintett és általam gáncsolt aránytalan fekvésével némi részeknek lehetne egybekeverní, legtávulabbrul sem; minthogy az irányzat bizonyosan helyes, 's mellyet minden netaláni félreértés' elmellőzése végett itt még egyszer — mert volt már erről szó — a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének engedelmevel, és az ő vagy inkább Hírlapja' nevében én jelelek ki, és nem hiszem, hogy hibáznék. Az irányzat — a' Pesti Hírlap' irányzata — nem más, mint az emberiségnek megmenteni egy nemzetet, minthogy egy kiképzett

- uj nemzettel több: valódi nyereség az egész világnak; de ha ez nem volna is így, 'megmenteni minden esetre magunkat', mert csak a' gyáva
151. engedi sülyesztetni magát, midőn a' bátor még a' ha- || lállal is szembe-
száll, mivel nemzeti élet nélkül ocsmány pálya a' rideg élet; és ekkép
a' magyarnak is ha magyar, a' férfiúnak is ha férfiú, és azért mert
magyar, mert férfiú, veszni, vagy meg kell menteni fajtáját, a' magyar-
ságot, ha szívverét kellene is áruba bocsátani bár. Az irányzat tehát
az, hogy megmentsük magunkat. De ez csak része, jöllehet legneve-
zetesb része; mivel nem elég a' halál' karjaibul kiragadtatni, nem elég
gyalázattal többé el nem bukni; hanem élni, élni is kell nemzetünknek,
's mi több, szerencsésen és dicsőséggel. És ekkép most ennek elérése
a' feladat. Lehetne-e ott azonban szerencse, lehetne-e ott dicsőség, hol
a' természetnek' úgy is annyi rövidségei közt még ál tudomány, ál
bölcseiség és ál szokás is megrövidíti az embert, 's pedig az anyagi
javakban jól helyezett részét, azon szellemi gyönyörtül 'minden embert
a' szerencse' utján láthatni, mellyen csak menni kell, hogy annak lakát
elérje'; az ügyefogyott részét viszont megrövidíti többé kevesebbé még
azon anyagi javakban is, mellyek nélkül — egyes boldog álmódokat
kivéve, kikként a' szerencse relativ — ember mindaddig szerencsés de
még csak elégedett sem lehet, míg gyomra van, mezíten jő a' világra,
míg fáj neki a' hideg, meleg, és ha veri őt a' zápor, míg biztosság
után szomjaz, míg a' szerelem' édes kínai, és a' házasság és szülei
örömök utáni vágyak nincsenek kioltva benne, és míg még százféle és
éppen nem negédes viszketegebül vagy kárákatonakénti⁵⁾ soha jóllakni
152. nem tudó sovargásbul || eredt, de egyenesen és szorosan ember' létéhez,
testi és lelki miségehez ragasztott szükségai többé kevesebbé kipótolva
nincsenek; miután mind ez koránt sincs még kipótolva, mihez képest
a' kiváltságtalan és ügyefogyott szenved, de mi kiváltságosak és vago-
nosak is szenvedünk, és így felette távol vagyunk a' köz szerencsétül,
's még távolabb nemzeti dicsőségtül: hová hamarabb azon kell lennünk,
hogy Hunniában a' lehető legnagyobb szám minélelőbb mind szellemi
mind anyagi tekintetben szerencsés legyen; 's ekkép, mert a' köz sze-
rencse a' legnagyobb nemzeti dics, feldicsőítessék a' magyar. És ennek
elérése a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének irányzata, 's ez azon cél, mellyet
minélelőbb elérni törekedik a' Pesti Hírlap. — Az irányzat ellen tehát
nekem nincs és nem lehet legkisebb kifogásom, valamint tudom, vagy
legalább remélem, a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének sincs sok kifogása
az ellen, hogy irányzatát így fogom fel, így magyarázom; mik után
azt hiszem, ismét belé jövőnk okoskodásom fonalába, hogy t. i. nem
az általános irányzatban van a' hiba, de abban, miszerint a' Pesti
Hírlapnak egyes de legnevezeteseb részei visszasan vannak rakva, és
ekkép, ha meg nem fordíttatnak, éppen ellenkezőjét kell mind annak
szülők, mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője — ha nyilván és *bona fide*
játssza kártyáit, mit én erősen hiszek, és bizodalimat tiszta lelküle-
tében, mint eddig mindenütt, itt megint és megint kijelentem — elérni
ohajt és elérni vél.

153. || És most, miután némi előzményekre állíthatom okoskodásomat, elvégre egyenesen megmondom, miben hibáz a' Pesti Hírlap' szerkesztője: Egyedül abban, hogy a' képzelet' és gerjedelmek' fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal, vagy is, mint a' közéletben a' bevett szójárás szerint mondani szokták: a' szívhez szól, a' helyett hogy az észhez szólna.

És im a' Pesti Hírlap elleni kifogásaim' 's gáncsaimnak és egyuttal fent érintett rendszeremnek, országlási rendszeremnek kulcsa! Melly rendszerrel már régóta eléállok; mert ez azon egyedüli, melly országlásban üdvre vezet, és kivüle más nincs — érzem, ez vajmi büszke szó, de ha előttem úgy áll mint a' kétszer kettő négy, mit tehetek róla — már rég eléállok vele mondom, ha nem gyanítom, sőt fájdalom szinte bizonyos nem vagyok, hogy illy okoskodásra a' magyar nem érett még; miről szinte nem tehetek, mi által azonban vérrokonimat, hazámfiat korántsem czéлом sérteni; 's ugyanis, mert a' magyarnak e' tulajdona nem egyéb, mint fiatalságának egy uj symptomája, nem nincs mit búsulni, mert belőle, ha akar bizonyosan kigyógyulhat; és azon felül, úgy hiszem, e' tekintetben vénebb nemzetek sem szabaddabbak az elfogultság' bilincseitől. — Már Hitel című munkámban megpendítém a' dolgot, és Shylocknak a' szívtelen velencei zsidónak taglaltatám; a' Világ című munkámban pedig még egyszer megpróbálván szerencsémeket, 'ész és szívről' már egy kissé bővebben értekezém; és mint csépelet, mint sujtott Orosz.^{a)} meg || mások, alig volt már szívem; és azért, mert csekély politikai ösvényemen inkább Cherubhoz mint Seraphhoz szegődtem, vajmi sok lelkes hazafi hidegült irántam el, sőt hány fordult el tőlem még szánakozással is, mert azt hitte, szívem nem jó, mivel ez némi esetekben soha, másokban pedig csak ritkán birta elragadni belátásom' gyeplőjét.

Érett-e vérrokonom, hazámfia már most annyi lágy szívű s' asszonyfejű, és olly könnyen olvadozó egyének közt illy tárgyul hidegvérrel surlódásra, kérdés; én általánosán nem hiszem, mert a' többségnek gyermekkori képzeletébe csepegteték mindeddig — 's onnan mint itatós papirosbul nincs kivakarás — miszerint ha 'jó a' szív', már minden jó; miszerint ha 'jószívű az ember', már mindenre alkalmas az ember; 's annál kevesebbé hiszem hazámfiat illy okoskodásra fogékonynak most, miután elmebeli tehetségének egyike, mellyel ugy is egy kissé felcsordul, 's fájdalom, jobbadán az ítélő tehetség' rovására, 's mellynek ábrándozásai olly szoros kapcsolatban vannak a' szív' ömledéseivel, a' 'képzelet' benne mindegyre felingereltetik; és a' Pesti Hírlapnak eddigi 21 számú kettős íve által valóban legalább is annyit ha többet nem, ingereltetek fel, mint a' legközelebb lepergett 21 évnek lefolytában. Mihezképest korállom is most, mint már érintém, e' tekintetbeni felléptemet, és édesörömet ki is kerülöm soknak rendszeremmel

a) Érti Orosz József Gr. Széchenyi István mint író művét. (Pozsony, 1832.) Ugyanott németül is.

- járó gúnykaczaját, és még többnek tőlem theoriámmal járó tökéletes elfordultát — mi, ha türhetni is azt a' közjóért, és ezért mit nem
- 155.** türhetni, || még is fáj, 's habár lassan, még is rágódik az életem — 's hallgatnék mélyen, 's úgy mint ekkorig, bizonyosan ma sem szólnék, ha az idő olly annyira ostorozva szinte nem repülne, 's így az igen is későtül, 's attul, hogy végre iratommal kiesem, nem kellene tartanom, mi már nem egygyel történt meg, mellyet Horatiusként egy kissé hevertetni kívántam, és melly azért most el is fog alkalmasint hevergetni öröklek. — Ám tehát az Isten' nevében.

156. Országlási rendszeremnek alapja az, hogy az észnek is külön működési köre van, a' szívnek is, és hogy országlásban, valamint például a' gyógytanban, egyedül az észnek szabad működni, a' szívnek ellenben jóra, nemesre gerjesztésen kívül még motszanni sem. Ebből áll az egész.

Már mikép működik az emberben a' velő 's milly összefüggésben, és mikép 's milly összefüggésben a' szív; mi a' velő, anyag-e vagy mi, a' szív ellenben más-e, mint egy "sok inakbul álló darab hús"; mind ez rám nézve nem egyéb, mint bizonyos eszmékhez kötött kitétel, és egyébiránt olly dolog, melyet mostani czéлом' elérésére nem szükség tudnom 's ekkép nem szükség fejtegetnem. Nem kívánok ennélfogva e' jelenetek kitüntetése sőt éppen megmagyarázása végett az aristotelesi analysis bonczmezejére lépni, azon tévesztő tömkelegbe, melly a' szörszálhasogatásnak és rabulának hazája; de e' helyett verulámi Bacon' inductiv rendszere' utmutatásához képest minden keringés nélkül egyenesen és rögtön a' lettdolog' sarkalatjára állok. A' lettdolog, a' világos factum pedig azt mutatja, hogy valamint képzelet, emlékezet és ítélőtehetség van egy emberben, mellyek azonban igen külön állnak egymástul, mit senki nem fog tagadhatni: úgy van az || emberben érzés és számolási tulajdon is, és szintén elkülönözve; 's hogy valamint a' képzelet működhetik és működik az emlékezet és ítélőtehetség' tökéletes kizárásával, és ezen lelki attributumok magok közt viszonylag: úgy működhetik és működik az érzés is a' számolási tehetségnek tökéletes kirekesztésével, és viszont.

157. Ez azon sarkalat, mellyre állok, ez azon horgony, mellyhez ragaszkodom, és mellytül el nem üt senki, mellyet el nem szakít senki, ki skeptikai negédében vagy skeptikai meggyőződésében — és illyes meggyőződések is vannak — nem tagadja mind azt is, mi külsőkép érzékeire hat, mi belsejében mutatkozik, szóval, ki nem tagad mindent, sőt elvégre saját magának létét is, milly különczség egyébiránt már többször megtörtént, és azért köztünk éppen úgy, sőt még könnyebben ismét megtörténhetik; mert nincs tagadás, hogy valahol több képzeleti tehetség de egyszersmind több nyavalgó képzelet is létezzék, mint magát szünet nélküli álmokban hintázni szerető Hunniában. — Nem akarom azonban ez alkalommal azt erősíteni, mintha mind az, mi szellemileg lakik belsönkben, tisztán 's élesen el is volna bennünk különözve, és mintha annyi és olly külön színű szenvedelmek' chaosában

158. lelki tulajdonink egy egy határba volnának szigorúlag elszorítkozva; jöllehet igen fontos okokat lehetne még e' mellett is felhozni; mert ugyan ki tagadhatja, hogy az, mi a' főben történik és megint a' kebelben, egészen különböző, sőt nem ritkán a' kebelben magában || is vannak, mint nemkülönben a' főben magában egymással ellenkező hatások; ki tagadhatja, hogy felfogásaink, érzelmeink, vágyaink, félel-mink' tenger árnyékatai néha mint elkülönzött egybecsapó hadak állanak egymás ellen, és sokszor belsők valódi harcmezővé válik, és innen zsibbasztó kétségeink, innen sorvasztó habzásink.

Nehogy kicsinséges surlódások által kimerítsem azonban az időt, mind ezt nem akarom ez uttal vitatni. Mert hiszen, annyi minden esetre bizonyos marad — és ezt, úgy tartom, senki kétségbe nem fogja vonni, és nekem ez alkalommal nem kell egyéb — hogy ha több nem, legalább két lelki tulajdon olly annyira és olly tisztán el van különözve egymástul az emberben, és az egyik mint másik saját és külön hatási körrel bír, mint szem és fül sem függ, működésüket tekintve, egy cseppet is össze; és jöllehet egy léleknek műszerei, azért egyik a' másik' működési körébe még sem vág, de nem is vágthat. És e' két tulajdon nem egyéb, mint az 'értelmesség' és a' 'szeretet'; vagy a' közönséges de felette roszul értett, roszul magyarázott felfogás, és tán még roszabbul választott kifejezés szerint: az "ész és szív". Igen, az ész és szív, az értelmesség és szeretet, vagy a' mi éppen úgy, és tán nem olly gyűlöletes színben és ekkép jobban kifejezné a' dolgot: az "értelem és az érzelem". Hasonlólag kitenné, és nem olly gyűlöletes színben helyezné a' dolgot, mondom; mert valljuk meg, hogy valamint 159. elég bátrak nem vagyunk, vagy elég okát nem látjuk né- || mi vallási előítéletekkel vagy inkább képtelenségekkel szél és dagály ellen szembe-szállni, noha 'absurd' létükkrül belsőkben tökéletesen meg vagyunk győződve: úgy nem örömetst kelünk ki az elfogultság' azon árja ellen is, noha szinte úgy meg vagyunk annak alaptalanságáru is belsőkben győződve, mellytül sodorva a' másképp legértelmesb is, az úgy nevezett 'jó szívet' nem meri sujtani, ha működési körén túl kalandozik, és annál kevesebbé azt egyenesen, mint az élet' némi viszonyaiban valami felette veszélyest és roszat kárhoztatni; mintha bizony a' szemnek még hallani, a' fülnek még látni is kellene, és ekkép a' szeretetnek, a' szívnek, az érzelemnek is kellene bírni az ész és értelem' minden tulajdonival; és mintha a' szem, mert nem hall, azért rosz szem, és a' szív azért mert nem okoskodik, már rosz szív volna.

Hogy öt érzékünk van, és ezek egymás' köreibe nem vágnek, de nem is vághatnak, azt tudjuk, mert ezt úgy szólván kézzel fog-hatjuk; ám miért neveznök tehát azon fogalmat, melly szerint értelem és érzelem külön körökben forogna, dualismuskak? mert ha ezt tesz-szük, öt érzékünknel fogva emberi létünkre nézve még a' quintalismust is meg kellene engednünk; vagy hogy a' quintalismus' törvénye alatt nem létezhetünk, mi merő képtelenség; mert lettdolog, melly ellen kifogás nincs, hogy annál erősebben élünk, minél élesebbek és elkülön-

zöttebbek öt érzékeink, annál kevesebbé viszont, minél inkább eltompulnak és egybekeverednek, míg egybeolvadásukkal, megszűntükkel vagy || tökéletesen megszűnik az élet is és bekövetkezik a' halál, vagy legalább halálhoz hasonló dermedtség.

És ekkép az inductionnak biztos fonalán indulva, szoros igazsággal következik, hogy nem lehetetlen, mikép az értelem és az érzelem is külön működjek az emberben a' nélkül, hogy néki azért egyénül ketténynyé kellene válnia; sőt, hogy valamint az igen jólátású sokszor nagyot hall de még egészen süket is, és viszont: úgy lehet nagy értelem is kevés érzélemmel párosítva vagy nélküle is azon egyben, szintűgy, mint nagy érzélemben is lehet valaki dús, ki kevés vagy semmi értelemmel sem bír.

Rendszeremnek alapja tehát, hogy t. i. az értelem és az érzelem az emberben éppen olly elkülönözten működik, és egyik a' másik' körébe éppen olly kevéssé vág de nem is vághat, mint szem és fül; vagy világosabban mondva, hogy az értelem nem olvadoz de nem is olvadozhat, az érzelem viszont nem okoskodik de nem is okoskodhatik; rendszeremnek ezen alapja mondom tehát nem képzeleti báb, nem szörszálhasogatási viszketeg, de valami 'lehető', sőt ha kézzelfogható öt érzékeink után ítélünk, melyek elkülönözve működnek, és lelkünknek aránylag olly alárendelt tulajdonai, és az értelem és érzelem' működéseit vizsga szemmel tartjuk, még valami 'felette hihető is'; mert mennyivel nemesb és ekkép subtilisebb attributumai vannak a' léleknek az öt érzéknél, úgymint: a' képzelet, ítélőtehetség, emlékezet, számolási tehetség, nagylelkűség 'sat. és melly egészen || ellenkező irányt tart értelem és érzelem? és ha elvégre az emberi nemnek cselekvényit tekintjük egyes tagjaiban mint nagy tömegeiben, akkor még 'bizonyossá' is válik rendszeremnek alapja, azaz tökéletesen bizonyosak leszünk, hogy az értelem éppen oly kevéssé érez és az érzelem éppen olly kevéssé okoskodik, mint a' szem nem hall és a' fül nem lát; 's hogy e' szerint az értelem úgy forog saját elkülönözött határai közt, mint az érzelem a' maga körében, azaz az egyiknek is más hatásköre van, a' másiknak is.

Miknek alkalmazása az, hogy valamint a' szem bármilly jó legyen is, hallásra még sem való, és viszont: úgy a' szív is valami felette dicső lehet, a' nélkül hogy a' léleknek némi működéseire alkalmas legyen. Mit nem vehetni kérdésbe, úgy, hogy csak arrul lehet szó, valljon melyek azon lelki működések, hol a' szívnek illetősége nem nagyobb, mint a' szemnek illetősége, például hangászati tekintetben. 'S erre a' felelet olly egyszerű, olly világos és olly szoros igazsági — én legalább annak látom — mint a' kétszer kettő négy; és így hangzik: "a' szív mind arra tökéletesen alkalmatlan, minek sikere számoláson alapul", minthogy a' szív éppen oly kevéssé számolhat mint a' szem nem hallhat. És ekkép tökéletesen alkalmatlan a' szív problémák' fejtegetésére, mechanicaára, gyógytanra, astronomiára, sakkjátékra 'sat. 's e' szerint a' legszövevényesb és legfőbb számolással járó erőmű' forgatására is, mi nem egyéb mint az "országlás"; 's minél fogva az,

162. ki szívömlendezéssel fejt problémákat, || ki szíve' tanácsát fogadja mechanikában, ki jó szíve' sugta után gyakorolja orvosi tisztét, a' szívnek gerjedelmei után méri a' csillagok' keringését, ki felemelkedett szívvel ül sakkjátékához, ki végre jó szívvel pótolja országlási eszközeit, és a' szív' tehetségeihez nem ragaszt vagy nem bír ragasztani még valami más tehetséget is: az nem cselekszik józanabban — és itt nincs tagadás — mint az, ki füleit, szemeit virágok' szaglására, orrát tapintásra és izlését hangszatra fordítná; 's ekkép az, ki így cselekednék, lehető legbizonyosabban — és innen sincs menekvés — soha egy problémát sem fejtene, vajmi szerencsétlen mechanicus volna, senki nálánál erősebben nem népesítné a' temetőt; a' holdon kívül, melly körül ő keringne, egy planéta' keringését sem számlálná ki; sakkban még a' malomjátszótul is megverettetnék, és az országlásba rend helyett zavart, 's e' szerint a' községre áldás helyett átkot hozna; az t. i., ki eszének tanácsa helyett szíve tanácsát fogadná, ki a' helyett, hogy az észhez szólna, a' szívhez irányozná szavait, és ezt akkor 's olly esetben cselekedné — és e' tengely körül forog a' dolog — mikor már nem arról van szó, hogy tegyünk-e, hanem arról: 'mikép tegyünk', mihez nem gerjedelem kell, sőt ez árthat, de egyedül számolás vezethet; 's így ehhez szükség fordulni.

163. És valljon, őszintén szólva, lehet-e az érintett ellen kifogás, lehet-e ennél világosb? Nem hiszem. És még is miért nem okoskodik magában mindenki így? Egyedül azért, mert az ember általában azt, mit kézzel || nem foghat, rendszerint nem képes helyesen megkülönböztetni, és ekkép mindig azon tévedésben van, miszerint legyen valami csak jó, 's az már 'mindenütt jó lesz', holott mindennek jó vagy rossz léte jobbadán az 'alkalmazástul' függ. Valóban legfőképp az alkalmazástul, melly annyiban helyes, helytelen, célra vagy céltul vezető, a' mennyiben modorban és mennyiségben többet vagy kevesebbet illik időhez, helyhez és körülményekhez. Így például valamint a' víz és tűz kétségkívül a' legnagyobb áldássá, de legfertelmesebb átokká is válhatik alkalmazása által: úgy lehet bizonyos alkalomban és mennyiségben még a' leggyilkolóbb méreg is üdvös; mint viszont bizonyos körülmények közt az emberiségnek két legnagyobb java: "a' szó és sajtószabadság" is lehető legkártékonyabbá válhatik; és így az érzelem' minden módni lehető legnagyobb felébresztése is ugyancsak maga rendén van, midőn lankadó testben alig teng élet már, 's értelemgyakorlásra nincs többé vagy 'még' nincs idő; viszont pedig az értelemgerjesztés egészen idő 's hely elleni 's ekkép okvetlenül lázba is bonyolító, mikor a' test jól felelevenül már és készségtül buzog. — És ím előttünk áll országlási rendszeremnek fő vázlata és egyszersmind az is: mennyire téveszti el a' Pesti Hírlap' állásához illő szempontját.

164.

A' szív' tehetségit kifejtteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tiszt ; mert ember, ki nem érez, ki embertársa sőt minden érző lény bajain nem olvadoz, 's ki keblében nem hord vágyat e' bajokat örömmel váltani fel, vagy azok megszüntetésére, vagy ha ez teljességgel nem lehetne, legalább lehető legnagyobb enyhítésére törekedni ereje szerint, az még az oktan állatnál is alantibb ; mert legszebb tulajdonát, mellyel ez nem bir, parlagon hagyja. — Szoros kötelesség is ennél fogva mind egyesekre mind nemzetre nézve, kivált az élet' gyermeki korában, mikor még az értelemnek nagy köre nincs, 's minden benyomás síríg hat, a' nemes érzelmek' alapját minél erősebben vetni meg, hogy azon később a' férfiúi kor' dicsősége emelkedhessen. És jaj azon egyénnek, azon nemzetnek, melly életének már tavaszkorában fukar számoló ; mert lelkének, lelkületének zománcza nincs. De jaj és kétszerte jaj viszont azon egyénnek és kivált azon nemzetnek is, melly férfiúkorba lépven, mikor az értelem urodalmának kellene kezdődnie, még mindig 'szívé' andalgásai után indul ; mert úgy jár mint trücsök, melly nyáron danol 's télen koplal 's emberre 's kivált nemzetre nézve illy lágyvelő szülte létnél utálattebb nincs. — Mindennek megvan czélja 's iránya, és az értelemnek kell parancsolni.

165.

|| Férfiúkorban levő egyénnek és nemzetnek tehát, ha tetteges részt akar az életben venni, az értelem' urodalmi köréből kell hatni, azon egyedüliből, honnan minden következményes hatás veszi eredetét. Ám nézzük a' nagy természetet ; nézzünk, mennyire a' határtalan mindenségbe földi szemeink betekinteni bírnak, a' csillagvilágba, és mit fogunk ott tapasztalni ? A' legnagyobb egybehangzást ! De ugyan mi kormányozza mind azt ; tán érzelem és andalgás ? Éppen nem ; mert ezek csak a' czélt tüzik ki, és az értelem, a' bölcsesség az, melly tőlünk sokszor éppen fel nem fogott utakon, eszközli a' lehető legnagyobb számnak lehető legnagyobb boldogságát ; értelem és bölcsesség szüli azon nagy egybehangzást, azon csudálatos harmóniát, mellyet még akkor is bámulni vagyunk kénytelenek, midőn epedő kebellet naponta majd egy szíveszakadt anyával siratjuk édes magzata' elragadtát, majd egy jó hazafinak korá elhunytán búsongunk magunkért és a' hazaért, majd megint egész városokat látunk víztől elsodorva vagy lángtól emésztve.

Az értelem az, mellynek kormányozni kell, és ha a' szív javasloí, szeretném mondani 'jó feleségi' szerepén túl kalandozik — melly szerep azonban leggyönyörűbb — már kész a' természetelleniség és ekkép a' zavar.

166. Vajmi szép képben állítja előnkbe a' seraphi és cherubi eszme az alkotó 's ekkép el nem muló léleknek két fő attributumát, a' szeretetet és értelmet; az alkotó léleknek mondom, mert a' magát átkozó és ek-
|| kép mulandó romangyal és romember szeretet helyett gyűlölséget rejt keblében. A' Seraph szeret 's egyedül szeretete által boldogít; a' Cherub viszont fentartja a' menny' boldogító világát — a' házi szerencsének leg-szebb eszménye, hol a' férj gondoskodik a' csaláért, és az asszonyi szív von mindenre bájít és szellemi írt, és mi ha így van, éden, és mi ha így nincs, pokol a' föld.

Már ezek közül melyik a' nemesb, melyik a' szebb szerep, melyik a' dicsőbb angyal? Valóban mind a' kettő egyenlő, és maga nemében egyik olly dicső mint másik. — Üdvözlét néktek azért honunk' tisztelt leányai, kik Seraphként szeretettel ápoljátok hű de sokszor — és mi tagadás van benne — nálatok nélkül már már kétségbeeső lelkesedésünket, és szikrát gyújtatok ott, hol az élet csak lappang még; de nem kevésb üdvözlét rátok is, Ti hazánk' reményei, kik cherubi felfogással egy messze célt tűztök ki magatoknak, mert csak a' messze távolban viradhat ránk igazi üdv, és ekkép komoly zarándoki lelkülettel nem tétovázva jobbra balra, egyenesen, habár szívetek sokszor fáj, sokszor vérzik is, léptek szakadatlanul elő a' megváltó, és ránk nézve bizonyosan a' feltámadhatónak sírja felé.

167. A' szív tehát, ha nemesen érez, vajmi dicső, és nem kevesebbé az, mint az ész, bármily fényes legyen is ez; mikép egy könyörületes barát, ha őszintén és csüggedés nélkül kötözgeti felebarátainak sebeit, a' tőkely' éppen olly magas fokán állhat 's ekkép ép- || pen olly tiszteletre méltó lehet, de azért magasabbon még sem áll, és azért nagyobb tiszteletre sem méltó, sőt minden jó tulajdoni mellett tán annyira sem, mint azon fővezér, ki magasb számolásánál fogva egyes sebekre nem figyel, de csatákat nyer; vagy azon statusember, ki a' lehető legnagyobb számnak és nem pillanati de tartós boldogságát tartván szem előtt, egyes panaszok által nem hagyja tervéből kivettetni magát. — Mindennek meg van saját szerepe, 's mellybül a' kivettetés vagy más szerepbe lépés szintűgy veszélyeztet mindent, mint a' világ is kibontakoznék sarkaibul hovahamarább, ha isteni ész helyett seraphi szív kormányozná azt; a' Seraph pedig, ha kikalandoznék körébül, a' következményre nézve tenger szeretete mellett szoros tudományilag egyenlővé válnék az ármánynyal.

Országállással nincs máskép; és innen ered — mert ez elismerve, rendszerezve nincs — balfogása sok kormánynak, melly pillanati könyörület vagy egyesek iránti gyűlölségtől elragadva, azaz 'szívével működve', kilép az értelemnek, a' hideg számolásnak körébül, és egyes esetek miatt szembül szalasztja a' sokak' érdekét, és így kivételek miatt maga töri meg a' közrendet.

Ezen, azt hiszem, senki nem kételkedik, és kivált nálunk nem kételkedik senki azért, mert legelsőben is, az állítás nem ritka lett-dolog, és aztán, mert nálunk még mindig nagyobb divat — és nagyobb

168. mint akárhol — másban keresni és találni fel a' hibát. Ha || azonban akármilly okbul is megengedjük, hogy mindig hibáz a' kormány, ha szívsszenvedelem által kiragadtatván a' hidegvérű számolás' körébül, egyesek miatt szembül szalasztja a' nagy szám' javát: akkor azt is meg kell engednünk, hogy mind az is hibáz, ki szíve sugta után vesz az országlásban részt és annál erősebben hibáz, minél nagyobb részt vesz abban; úgy hogy az, ki helyzeténél és körülményeinél fogva az országlásnak irányt adhat, és illy követeléssel munkálkodik is, még a' legnagyobb zavarba is hozhatja az egészet, ha minden egyes eseteket felkeresve, minden egyes sebeket felleplezve, érzelminek körébül törekedik vezérteni a' közvéleményt, a' helyett hogy a' hideg számolás' értelmi körébül a' nemzeti legnagyobb sebeket hozná, és nem pillanati felhevülés vagy könnyörület, de előlegesen kitűzött terv szerint fel, és a' baj mellé mindig egy kis orvosló írt is ragasztana; és ha a' határtalan tennivaló részleteket kétségbehozó csoportban állítja elő, a' helyett hogy mint szemes gazda egyszer egyszer csak olly nagyságú kast mutatna ki, mellyet mézzel megtölthetni, a' jó hangulatban levő méhek magukban biznának is.

169. És ha mindenütt áll azon országlási rendszernek helyes léte, hogy t. i. az ész' szavával 's nem a' szív' andalgásával kell kormányozni: milly nagyon mutatkozik ennek lehető legsürgetőbb szüksége még honunkra nézve, hol álladalmi — ha csálni nem akarjuk magunkat — még mindig felette gyenge létünk daczára nem egyet de kettőt: nemzetiséget és alkotmányt kell || mentenünk meg; sőt még ez sem elég, de mind az egyiket mind a' másikat lehető legtágabb alapra állítani azon dicső tisztt, mellyre meg van híva minden magyar.

'S most kérdem: mit várt a' haladó közönség a' Pesti Hírlap' szerkesztőjétül és lapjátul, mit vártam én, mit vártunk mindnyájan? Közönséges, mindennapi, az életbe éppen nem vágó, és egy kissé mulatságosb és jobban felpiperézett 's némileg részleteseb újságot az eddigieknél, melly neveltet, felriaszt, mellynek benyomását azonban eltörli a' nap; illyes újságot vártunk-e? vagy olly hírlapot, melly a' vélemények' megigazítása és tisztázása által jöllehet közvetett de még is egyenes befolyást fogna venni a' törvényhozásra, és ekkép közvetlen hatást fogna gyakorolni az országlásban? Kérdem, mit vártunk, és mi több: a' szerkesztőnek eddigelé más hazafiaknál alig tapasztalt nimbusánál és szintugy eddigelé nem tapasztalt könyvvizsgálati tágabb körénél fogva, várni mit valánk fel is jogosítva? Nem kevesbet, mint "életbe vágó, irányt adó lapot". És illyest nyertünk is; mert Kossuth Lajos' kezében egy az ország' legtávulabb részeibe és rögtön elható hetenkénti hírlap nem lehet egyéb, mint a' lehető legélesebb fegyver; de ez, fájdalom, nem operálni, nem mirígyeibül kitisztítani, de meggyilkolni fogja a' hazát, ezzel nem dicső jövődőbe vezérli, de okvetlen sirba dönti a' magyart; 's pedig szoros tudományilag azért, mert az érzelem' 's nem az értelem' körébül emeli roppant hatású szózatát, és ekkép az országlásnak vagy az abbai beavatkozásnak nem azon

170. || rendszerét követi, mely a' legegyszerűbb helyzetben is az egyedüli üdvös, és annál elkerülhetlenebb felette szövevényes körülményeinkben; de e' helyett egyenesen francia modor szerint működik; mely modor — bármily különösnek és szokatlannak tessenek is állításom — az érzelem' köréből működik, és nem más mint az, mely után indultak Mirabeautul kezdve Camille Desmoulins, Danton, St.-Just, Marat, Robespierre egész a' mai francia propaganda hőseiig szívandalgó Lamennais-vel, Père Enfantin-nel 'sat. kik egyenként jobbadán jók, sőt többen közülök megvesztegethetlen becsületiek és cynikai egyszerűségeik valának, de a' szív' és érzelmek' tévútaiba keveredvén, hol megállapodás többé nincs — és ez a' legfőbb szempont — 's mellyeken történetesen senki nem állotta útjokat, végre olly vakbuzgó tébolytságba estek, hogy nyavalygó ábránduk szerint az emberiség' diszére, felebarátaik' jóllétére felcsordultig fertőzteték embervérrel a' hazai oltárt, és most jobbadán mint embervért szomjazó szörnyetegek említetnek átokként, holott politikai pályájuk kezdetekor — és ezt megmutathatni — mindenek felett felebarátaik' 's az emberiség iránti szeretet' szomja hevíté keblüket. — Ennyire vezet, ha a' körülmények vagy az értelem' hideg kétszer-kettő-négyje gátot nem vetnek, a' tévirány. És így válhatik a' meginduláskor legtisztább lélek, ha a' szívi ábrándok' és érzelmek' határtalanságába merül, és semmi fel nem tartóztatja, a' mindig növekedő szenvedelmek' árján keresztül végre leguta- || latosb ármánynyá. — A' kezdet, mint minden álfényű tömkelegnek kezdete, bájtelet, és az abban andalgó, mintegy jó vágásban levő, édes meglegedés közt folytatja útját, sőt ha itt ott tövisre akad, és ez sérti haladó lábait, olly kéjjel élvezi kínait, mint mikor martir szenved a' közjóért; és a' Pesti Hírlap' szerkesztője nem kevéssé él ezen édes illúzióban, és nem kevéssé élvezi ezen édeskeser kint, midőn mindünnen dicséret nem háramlik lapjára, és ő maga magát, mint lapjaiban több helyen mutatkozik, közáldozatként állhatatos munkásságra, szilárd elszánásra buzdítgatja és lelkesíti fel. És megyen a' tévutoni andalgás egy darabig meglehetősen, és sokaig mehet és nem kevés kéjek közt, mint néha sokaig tart 's felette édes az álom is; de rögtön vége minden haladási időmértéknek, ha versenytársak lépnek fel; mert szenvedelem korbácsolja akkor a' szenvedelmet, 's minthogy érzelmenek nincs határa — és ebben fekszik gyökéroka "miért nem alkalmas kormányzásra" — és a' képzelet nem ismeri az 'ennél ne továbbat', mindinkább feket ragad a' tévedező szív, míg elvégre a' következmény szerint, mellyet szül, a' legkérlelhetlenebb zsarnokká nem válik, melly előtt nincs könyörület; mert a' szív, ha fanatismusra bőszi, még könyörületet sem ismer, és az Auto-da-fé-nek^{a)} úgy leszen mint a' Guillotine-nak^{b)} szerzője és felállítója.

És éljünk csak a' sajtóval, melly magában a' lehető legjobb,

a) Auto de Fé, spanyolul = hittörvényszék, mely megégette a hithagyókat.

b) A Guillotin Jos. Ign. francia orvostól feltalált a róla nevezett nyaktilló a nagy francia forradalom alatt.

- de alkalmazása által lehető legroszabb is lehet, minden czél és határ nélkül, és engedjük || csak, mikép azzal mindenki kénye kedve szerint élhessen: 's valamint a' korhely, ki czélt és mértéket nem ismer, az Isten' legszebb adományait magára és másokra nézve méreggá változtatja, úgy lesz köztünk elég, kinek kezében a' sajtójog, ezen legszebb emberi jog, a' gyilkosnak gyilkánál, a' gyujtogatónak kanóczánál nagyobb átokká fog válni. Vagy más szavakkal: irhasson mindenki honunkban mit akar, és bocsáthasson mindent akármmily formában és kiterjedésben sajtó alá, és ebben ne tegyen a' kormány akadályt, és mi se tüzzünk ki legkisebb határt 's czélt: csak hamar árnyekba fog állítatni a' Pesti Hírlap, mert a' szívgerjedelmeknek, a' képzeletnek nincs határa, és ekkép csakhamar szalmaszáraknak fog mind az találtatni, mi most a' Pesti Hírlapban mint erősb ingerü olly jó ízün esik, és kétségtelenül támad olly lap, melly még füszeresebbet nyújt, még 'tisztább', vagy ha ezt nem is, legalább 'élesb' hangra huzza fel azon általános és tulajdonkép semmit sem mondó, de olly nagy fényben járó 's a' józan útrul annyira elcsábító nép-sententiákat, mellyek minden forradalomnak kísérői; de ehhez is csakhamar hozzászokik az ábrándozó nép, ezt is csak szaporán megúnja, míg elvégre — mint-hogy a' szív, az andalgás, az érzelem nem okoskodhatik, köre pedig határtalan — a' legfellengősb, a' legvadabb lesz, mint a' legingerlőbb és ekkép legízletesb, azon egyedüli eledel, melly után a' lázba lobbant szív szomjadoz, melly ittas mámorában minden segítséget visszalök, sőt az értelem körébül szóló bará- || tit a' hazának, a' közjó' leggyűlöletesb ellenségeinek tartván, még áldozatul is jeleli ki; mihezképest a' szívömlendezési dráma' végén és berekesztésként a' közállomány, mint szélvészttül vert, tengerártul sodrott, kormány nélküli gálya, vagy a' tökéletes elbomlás' örvényébe süllyed, vagy az önkény' szirteihöz csapódik; és sok becsületes, erényteli, de tévutakra vergődött ember, ha az értelem' körébe lép és felébred, nem tagadhatja, hogy több keserü köny, több kínos epedés, több embervérrel járó áldozatnak szerzője volt, mint a' legszívtelenebb, minden emberi érzésekbül kivetkezett bandító.

Lehető legnagyobb bűn is ennélfogva — mert emberköny, embervér mennyekbe kiált, legyen az készakarát' vagy vezetői hiúságnak okozatja — lehető legnagyobb bűn mondom, másokat vezetni, kormányozni akarni ahhoz való tulajdon nélkül, vagy inkább azon körbelépés nélkül — mert ezt tenni többet kevesebbet mindenkinek hatalmában áll — melly kört a' világi egyetem, a' nagy természet úgy szab előnkbe példaként, mint az el nem romlott férfiúi kebel is leplez fel, a' keresztény vallás is jelel ki, és melly nem egyéb, mint az észnek, értelemnek köre, és azon egyedüli, mellybül kormányozni szabad sőt 'lehetséges'.

- A' világi egyetem, a' nagy természet a' szoros igazsági, a' szoros tani körbül veszi mozgalmát; benne minden mathesisi rendre mutat, minden változhatlan rendben forog; és azért lehetetlen annyi, lehetetlen egyetemi zavar, teljes lepergés, mert mindenütt || őrt áll a'

hajthatatlan kétszer-kettő-négy, és még egy isten sem lökheti a' mai időt tegnapra vissza 's a' tegnapot mára elő, de ezt nem is akarhatja; mert a' legfőbb bölcsesség: az élő, soha nem változható és örökké fennmaradó mathesisi szabály. — És ha ennek büntetlenül soha nem sértett létét a' természet' minden de legkisebb működésiben látjuk, 's nem tagadhatjuk, hogy nem érzelmek, nem andalgások, de egyedül az értelem, a' hideg szám kormányozhatja a' természetet, a' világot egybehangzásban, és így — *in ultima analysi* — a' lehető legtöbbször tökélyére, jóllétére, boldogságára az egészet: ugyan miért nem követjük e' példát emberkormányzási hatásunkra nézve is, azaz miért nem lépünk ki a' szívömlések és érzelmek' köréből, ha többé nemcsak saját magunkra van szó — mert ha egyedül magunkra forog kérdés és hatásunk senki mást nem érint, ám maradjunk akkor a' szívömlések' contemplatív körében bár mindig — de ugyan miért nem lépünk mondom e' körből az értelem' körébe, ha többé nemcsak saját magunkra van szó, hanem atyai, gyámi, kormányzói szerepet veszünk át, illyben akarunk járni el, vagy illyesre állít a' sors. Miért nem követjük a' nagy természet' útmutatását itt is? Hiszen legszebb találmányaink, mint újabb korban a' gőznek és az elveszett de megint fellelt archimedesi hidraulik sajtónak, mellyel egy világot dönthetni ki sarkaiból, bámulatos kifejtése szintén a' természet' útmutatása szerint eszközölteték. Miért nem cselekedünk tehát kormányzási tekintetben is így, és || miért nem követjük a' nagy természet' útmutatását szellemi tekintetben is, ha anyagi útmutatásának fonalán indulva olly üdvös czélt érünk? Igaz, kézzel itt nem foghatjuk a' példát, sem emberbetűkkel kijelölt útmutatás nem fekszik előttünk. De ugyan nem szól-e a' legkisebb virágtul kezdve a' csillagok' dicső seregeig minden legvilágosabban hozzánk; nem olvashatjuk-e a' természet' olly könnyen olvasható írásában, hogy okvetlen a' legfőbb szellemi értelem, és egyedül ez kormányozhat mindent a' világi egyetemen; nem szól-e, nem mutatja-e ezt világosan azon szózat, azon írás, mellyet minden romlatlan kebel olly könnyen ért, 's melly mennyei íhletés egy villanás alatt, mikor a' hű kebel előtt megnyílik az ég, tanultabbá, bölcsébbé teheti az embert, mint hosszú évek' négy fal közé szorított iskolái, mint egész könyvtároknak véres veritékü szorgalommal kikutatott kincsei, mik mindannyi holt betűk, és jóllehet elpetyeghetők gépileg vajmi nagy pompával és ékes szavakkal, nedv- 's vérbe átmenni és lelket emelni 's tágitni mindaddig soha nem fognak, míg halandó az örök természet' papjává felkenve nincs, míg tudományát másunnan mint a' változhatlan igazság' forrásából meríti. Innen háramlik bölcsesség és boldogság az emberi nemre, és ezen szent forrásnak vize az, melly a' keresztény vallásnak gyönyörű emblemájaként lemossa az emberi nemről az eredeti bűnt, de ezzel az előítéletek, elfogultságok és vak szenvedelmek' részint átvett részint szerzett, de hasonlíthatatlanul nagyobb és || több bűneit is egyuttal 's egyszersmind. Vegyük ennél fogva mind anyagi mind szellemi tekintetben egyedül a' természet' útmutatását kalauzul, hol minden nem

175.

176.

andalgások, nem érzelmek, hanem változhatlan rendszabályok és elvek szerint működik, és hol minden bizonyos végkövetkezményre 's a' lehető legtöbbnek tökélyére és ekkép jóllétére van kiszámítva. Ha azonban a' nagy természet' írásában nem vagyunk képesek olvasni, mert már igen is megszoktuk négy fal és rakásra halmozott, sorra állított betűk közt keresni bölcseséget és világi tudományt: ám nyuljunk őszintén keblünkbe, 's pillantsunk eddig leélt, bármily kevés napjainkra vissza; és ha minden önismeret hijával nem vagyunk, legtisztábban fog állni előttünk és nem fogjuk tagadhatni, hogy azt, mit érzelmünk' sugtában rögtöni felfogás után cselekedénk, többször igen mint nem, már is okunk vala megbánni, és erre sejtésként a' jövődöben még több okunk lesz; midőn ellenben az, mit a' nemesen érző szív jelelt ugyan, de az értelem módosított és tervezett ki előleg hosszabb időre és bizonyos célra, eddig is meglegedéssel tölti keblünket, és annál inkább fogja illy érzés melegíteni azt még jövődöben; mert valamint felette szaporán elhervad virága a' szívömlés szerinti tettek, melyet értelem nem ellenőriz: úgy édesedik a' nemes szív sugta de a' kormányzó ész irányozta cselekedetnek gyümölcse évről évre mindinkább. És ha saját magunkra nézve az értelem' kormányása a' jobb, vagy inkább 'az egyedüli jó': kételkedhetünk-e 's legkisebbé || vonakodhatunk-e megismerni azt is, mikép annak a' köztársaságra nézve szintolly jónak, sőt még nélkülözhetlenebbnek kell lenni; minthogy annak, mi az egyének aránylag egyszerű léteben jó sőt szükséges, a' társasági viszonyok olly igen egybebonolyított miségében még annál jobbnak sőt annál elkerülhetlenebbül szükségesnek kell lenni. Ha pedig elvégre sem a' nagy természet' írását nem bírjuk kibetűzni, sem keblünk' tükrében nem látunk semmit: akkor vegyük a' keresztény vallás' alaptörvényeit, alapoktatást sinórmértékül, és biztos körből fogjuk elrendelni saját 's felebarátink' dolgait; igen a' keresztény vallás, de a' szenvedelem nélküli, urasági ittasságtul ment, a' türelmetlenség' ördögétül el nem ferdített és eredeti tisztaságban hűn megőrizett keresztény vallásnak alaptörvényeit, alapoktatást, 's pedig azért — és e' tengely körül forog szelleme — mert a' keresztény hit nem az érzelemnek de az értelemnek hite, és ebben áll revelatioja, 's e' szerint éppen nem azért öröki — mi körül sok felette nagy homályban van — mert sok nem egy felebarátját állítja a' másik alá — fájdalom, de jól illik ide néha a' 'fele' — nem egyet rekeszt ki az üdvből, nem egyre szórja anathemája' villámit; de azért fogja kiállani, míg ember létezik, minden idők' eseményit — mi szintén sok előtt sötét titok — mert nem a' hiú andalgások és szívbeli nyers viszketegek köréből szól az emberi nemhez, hanem a' nagy Teremtő' példája szerint szoros tanilag azt tanítja: "A' mit nem akarsz, hogy más tegyen neked, te se tedd másnak" || mi nem egyéb, mint az örök igazságnak és a' legnagyobb türelemnek emberi létünkhöz szabott, megzsellemesített mathesisi szabálya; mert azt tanítja: "Add meg a' császárnak a' mi a' császáré, és az Istennek a' mi az Istené", és ekkép 'add meg a' királytul lefelé a' koldusig mindenkinek

177.

178.

a' magáét'; mi megint nem egyéb, mint a' gyakorlati politikának, a' statustudománynak és minden józan törvények' alkalmazásának lehető legmélyebb kútfeje; mert azt tanítja: "Szeresd az Istent, a' legfőbb értelmet és bölcseséget, mindenek felett"; "Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat" — de nem ám jobban, mint tenmagadat; 'sat. 'sat.

Országlási rendszerem' helyességét tehát mind a' világi egyetemnek működése, mind az el nem romlott férfiúi kebel' sugalása, mind a' keresztény vallás' szelleme tisztán mutatja; mihez képest csalhatatlanul kiviláglik, hogy Montesquieu,^{a)} jöllehet azon bányászoknak egyike volt — 's azért tisztelet becsület nevére — kik felette sok kincset kutattak ki, még is valami fényesen hangzónál semmivel sem mondott többet, midőn a' becsületet a' monarchia, a' félelmet a' zsarnoki önkény, és végkép az erényt a' republica vezérelvének állítá; minthogy ezen külön kormányi módok éppen nem becsület, félelem és erény által irányoztatnak, mert mind ezek nem okok hanem okozatok, de *ceteris paribus* egyenesen a' több és kevesebb értelmi súlynak következményei; úgy hogy oda, hol egyben központosítatik a' legtöbb erő és a' legtöbb

179. értelem, azaz: hol egynek több ereje és több || értelme 's több kormányzói tehetsége van mint mindnyájának, oda a' zsarnoki önkény; hol pedig többekben de még sem mindnyájában rejtezik az értelmi legnagyobb súly, oda megint a' képviseleti rendszer; hol végre a' közvélemény mindig és minden körülmények közt a' legjózanabb vélemény, oda megint a' republica illik legjobban. És azért éljen a' republica, a' képviseleti rendszer, de még a' zsarnoki önkény is, a' hová az illik; 's pedig, fájdalom, még ezen utolsó is illett ekkoráig még sokhová, midőn a' republica eddigelé, 's pedig egyedül a' népnek nem eléggé kifejlett értelmi sulya miatt, még valódiilag sehová sem illett, de bizom, az emberi nemnek tökély felé indulásánál fogva, egykor mint a' lehető legszebb eszme illeni fog, és azon nemzet lesz az, melyre illeni fog leginkább, melly a' szív' ömledésire, a' képzelet' andalgásira egyedül javaslatkép hallgatván, legkizáróbbilag fogja kormányozni magát a' mindenen uralkodó értelemnek körébül.

És ím rövid, jöllehet még is tán igen hosszadalmas vonásokkal előadott rendszeremnek csontváza, és egy úttal, azt hiszem, nem a' leghiábavalóbb kulcs azon rejtély megfejtésére is: a' zsarnoki önkénytől kezdve a' kormány módok' minden lépcsőin és árnyéklatin keresztül a' republicáig miért olly természetelleni állású és örökleg pangó állapotú némi nép, és miért olly felette neveltséges viszont némi más nép magát republicázní akaró erőlködéseiben.

^{a)} Montesquieu Charles baron, francia politikai filozófiai író, 1689—1755. Itt kivált *Esprits des lois* (1748.) művére szól a vonatkozás. Másik két főműve: *Lettres persannes* (1721.) és *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence* (1734.).

180. Nagy, boldog és dicső egyedül úgy lesz nemzet, ha az értelem' körébül kormányoztatik, és annál inkább lesz azzá, minél kifejtettebb és tágabb ezen kormányzási köre. Nézzük az angolt, miért olly nagy —? és félre most mid azon vizenyős híg koponyákkal, mellyek mindig a' dolog' felszínén, a' dolog' hártáján keresik a' gyökeret, és azért itt is az okozatot kevervén össze az okkal, az angol nemzet' nagyságát jobbadán geographiai helyzetének, aranyának, vagy 'tudja minek' tulajdonítják, miszerint ha az egyik vagy a' másik volna nagyságának valódiilag gyökérok — és itt tűnik elő a' híg koponyai csalfa felfogás — úgy már Julius Caesar alatt is némileg nagynak kellett volna lennie, holott akkor felette kicsi vala még, és inkább Spanyolországnak kellene a' legnagyobb magasságon állni, mert ez volt legközelebb a' kész aranynek forrásihoz, holott Anglia sok pénzt sem magával nem hozá a' világra, sem senkitől ajándékba nem nyeré, sem Selmecz- és Kör-möczben, sem Peru' bányáiban készen nem lelé; félre tehát ezen még - - - surlódásra is alkalmatlan koponyákkal — és nézzük az angolt, valljon miért olly nagy, és miért nagyobb mint minden más nemzet? Egyedül azon gyökérok' következtében, hogy habár nem is rendszerezve, mint el-|| ismert, üdvre egyedülig vezető elv szerint — mi egyéb-iránt meglehet, de nekem arrul tudományom nincs — legalább valami nemzeti köztapintatnál vagy bizonyos szerencsés véletlennél fogva — miről viszont a' mindennapi lettdolog szolgál csalhatlan bizonságul — jobbadán az értelem' körébül kormányozza magát, és ezt, midőn az abbul kikalandozókat a' gúny' és torzolat' legélesb fegyvereivel kérlelhetetlenül sujtja, minden esetre nagyobb mértékben cselekszi, mint akármelly más nemzet, 's ez okbul aránylag kitünőbb nagyságú, általánosb boldogságu és magasb tehetségü is, mint földi tekénk' akár-mellyik nemzete.
181. Pillantsunk az amerikai szövetség' népére. Valljon mi oka eddigelé sehol és soha nem tapasztalt, aránylag olly rövid idő alatti, bámúlásra méltó előmenetelének? Mi oka, hogy minden hihetőséghez képest, ha úgy halad mint eddig, az emberiség' minden nemzetin túl fog emelkedni? Ne keressük messze ennek okát, ne keressük francia példabeszéd szerint a' delet 14 órákor, és ennél fogva Ohio 's Mississippi 'sat. csak kevéssel ezelőtt örök vadonságban zsarnoklott vizeiben és efféle elsősegeiben; mert ha illyesekben keresnők az amerikai nép' előmenetelét, ugyan mikép tudnók magyarázni, hogy Amazon és Rio de la Plata vizei és déli Amerikának anyagi elsősege szintilly követ-

- kezményeket nem szültek; és álljunk inkább a' gyökérokhoz, mely nem egyéb, mint az, hogy az északamerikai nép, jobbadán angol ivadék létére, éppen azon tapintattal bír, éppen olly vágásban jár, mint az
182. angol, és ekkép a' || szívömlések és képzeleti babok' tévutain nem igen kalandozik; de legtöbbsnyire az értelem' körébül igazgatja magát, és abban még szülőjénél szerencsésb, hogy ennek tapasztalásit úgy szólván az aratásnál levén meg és tevéen sajátjává, sok beszédü kísérletekkel, mint például mi magyarok, ki nem meríti idejét és erejét, de tüstént átveszi azt, mi jól működik és rendszerébe illik is; és az angolnál azon tekintetnél fogva is kedvezőbb helyzetü, mivel felfogván a' jobb tervet, még mielőtt világi lakhelye erős falakkal egészen fel volna építve, nem kénytelen előbb itt ott leszedni, lebontani egyet 's mást, hogy uj építéshez rögtön foghasson; de minden akadály nélkül, minden oldalról megfontolt, és ekkép minden szükségnek megfelelő dicső épületet emelhet tüstént, és bizonyosan olly dicső nemzetté válik, mint akármellyik a' világon — ha egyedül az értelemnek, minden szenvedelemtül, minden kurta számolástul ment körébül kormányozza magát; mit ha teend, csakhamar vége lesz a' rabárság és rabszolgaság' iszonyatinak is szörnyeteg-gondolta Lynch-törvényeivel, mik a' becsületes, és szívben ébredt 's főben józan embert annyi utálattal töltik el, mikép az amerikai néppel alig békéltethetik őt ki függetlenségi háborújában napvilágra tüntetett felemelkedése 's elszántsága, alig Bunker-shill⁶) dicsősége, alig Franklinnak halandónál magasb értelmi köre, és alig még halhatatlan Washingtonnak polgárerényei is, és annál kevesebbé, valóban annál kevesebbé gőzhajói, vasútai és egyéb anyagi kifejtései — mikért || ez angol sarjadékot bámulja a' híg koponya; mert illy teremtes felejtí vagy nem is bírja felfogni, hogy a' legnagyobb külfény, ha bűnt rejt a' belső, nem bájol sőt ugy undorít, mint a' csalépségü féreg-rágta gyümölcs — és ezt, hazánk' Reményei, honunk jövődjéért mélyen vessük szívünkbe — igen, úgy undorít a' külfény, és ha magában legbecsesb volna is, még sem gerjeszt sympathiát, mint-hogy a' legfenségesb is elveszti büverejét, sőt még boszantóvá is válik, ha igen közel áll az undokhoz, vagy azzal éppen még egybevegyítve is van; és azért csak úgy válhatik dicső nemzetté az amerikai, vagy jobban mondva, csak úgy fog az amerikai szövetség családilag elszakadó dicső nemzetek' bölcsőjévé lenni, melyek még az angol nemzet' fényét is túlhaladják, ha egyedül az értelemnek minden szenvedelem és minden kurta számolás nélküli körébül fogja kormányozni magát.

Figyelmezzünk viszont a' francziára és németre, az emberiség' e' két felette nevezetes népére. Az elsőben annyi lélek, annyi elevenesség, annyi mozgékony-ság, a' másokban viszont annyi értelmesség, annyi türelem és olly szilárd szorgalmatosság van, mikép csudálkozni lehet, miért nem osztja e' két nép roppant számának hozzájárultával — ha kedve jőne — maga közt egyenesen fel a' földtekét? És e' helyett a' világ' színpadán ugyan milly szerepet játszik mind az egyik mind a' másik? — A' gallus, lehető legfényesb 's annyira csábító tulajdoninak

184. daczára a' szabad-|| ságban örökleg ujoncz, aránylag ahhoz, a' mi lehetne — némi ephemer dicsőséget kivéve — vajmi alárendelt úton botorkál; a' német megint roppant értelmi és szorgalmi sulyának daczára, a' helyett, hogy az emberiségnek uralkodó nemzetévé váljék, bizony akárki mit mondjon is, nem több, mint darabokra eldibolt, 's aránylag valóban nem a' legerősb nép. És valljon mi ennek oka? és mi oka annak, hogy e' két faj, noha felette itlan — nuchtern — még sem áll olly magasan mint az angol faj, jöllehet ez nem mindig olly igen itlan? és mi oka végre, hogy a' francziából és németből országglási tekintetben csak azóta kezd lenni valami, és viszont az angol azóta kezd tán egy kissé kalandozni és ábrándozni, mióta a' gallus és német angol vágásba bicezen néha néha, az angol viszont gallus piperét és német ábrándot ölt magára. És ha a' civilisált világnak az utolsó 40, 50 év' lefolyta alatti eseményeit, irodalmának módosított jellemével, és azt, hogy mennyire hatott nép népre, 's mit sajátított egyik a' másiktul magára, ha mind ezen jeleneteket és lettdolgokat egy nagy összehangzó képben állítjuk magunk elé, és részletekbe el nem merülve, csak az egészre, egyedül az általános következményre tekintünk: tagadhatjuk-e, hogy csak azóta kezd Európa országglási tekintetben egy kissé okulni 's gyakorlatibb úton mozogni, és általában csak azóta kezd szárazföldi mind országglás- mind háztartásban okszerintibb alapokra állani, mióta az angol szellem gyakorolja hatását, vagy ha a' gyűlöletes, de || közönséges nevével akarjuk megnevezni a' dolgot, mióta, számos és éppen nem dicsérhető kinövéseivel, az anglomania lön közdivatu, szóval: mióta az emigratióval a' népekre ruházott francia suprematia helyébe az angol felsőbbtség lépett. — És ugyan mi oka ezen felsőbbségnek, meg a' francia és német aránylagi alacsony állásnak, meg annak, hogy a' francia kikopott, és az angol szellem lesz a' mindinkább közdivatu? Valljon mi mind ennek gyökéroka? Valóban sem az éghajlat, sem a' földleirási fekvés, mert ezek csak alárendelt feltételek, sem a' népek' különös jelleme, minthogy ez is más rovatba való, sem valami különös véletlen, sem semmi más; de szorosan és kirekesztőleg csak az, hogy mind a' francia mind a' német faj országglási tekintetben, jöllehet külön színekben 's külön árnyéklatokban, még is jobbadán az érzelem' és képzelet' körében forog; az angol viszont többnyire az értelemnek és szoros számoknak határai közt; mi megint annak nemző oka, miért közdivatú most az angol szellem, és miért lesz azza mindinkább; 's ugyanis korántsem azért, mintha az angolon volna most a' sor, vagy ezen irányba valami ellentállhatlan mania ragadna — mint azt sok és kivált sok magyar hiszi, és ennelfogva magával el is hiteti, hogy majd rá is kerül a' sor, habár mostani sár-poraibul ki sem bontakozik, 's majd akkor ő lesz az ünneplett, ő lesz a' játszi divat' királya — hanem egyenesen azért, mert a' kétszer-kettő-négy elvégre mindent meggyőz, mert az értelmi kör parancsának elvégre minden hódol.
186. || Nem pártolom én ennelfogva — mint a' mondottakbul ugy

gondolom elég világosan kitűnik — az anglomaniát, 's felette távul vagyok az angolt mint angolt kitűzni például, és akármi maniat ajánlani; mert hiszen embert és nemzetet külön jelleménél fogva annyi árnyékoldalaival együtt egészben példaként kitűzni valóságos mania volna; mania pedig, a' szerelemtől kezdve, minden emberi szenvedelmeken keresztül a' hazaszeretet' ittasságáig, ha pillanati kéjjel jár is, mint a' tébolyodottnak is vannak kéjpercei, és az élet' bizonyos pillanatiban rövid időre, mint teszem megtámadásoknál felette hasznos sőt dicső is, hosszabb időre kiterjesztve, mindig nyavalyás állapot, mellynek, ha erőre kapott, csak kettő vethet véget: a' halál, vagy a' halálnál még kínosb, felébredés. Nem ajánlom tehát például az angolt; a' maniatul mint hazánkra nézve legrosszabbtul pedig, szeretném mondani: szívvéremmel volnék kész megóvni minden magyart, de egyet sem saját magáért, hanem mindnyáját a' közjóért; és ha kimutatni törekedem, miért áll az angol, jóllehet tán csak véletlen vagy bizonyos nemzeti tapintatnál fogva mozog rendszerint az értelem' körben, sokkal magasabban, mint a' német, mint a' gallus, ezt azért cselekszem, hogy kitüntessem: milly felsőbbiséget szül nemzetre nézve már az is, ha tán csak szerencsésb tapintatnál fogva működik, országlási és általában rendtartási tekintetben, az értelem' köréből jobbadán, és ekkép tökéletesen kivilágolják: milly felsőbbiséget biztosítva még azon nem- || zet magának a' földtekén, melly nem hidegebb vérénel, számolóbb hajlamánál, nem valami vele született tapintatnál, nem valami véletlennél fogva, de mint üdvre egyedül vezető és illyesnek közönségesen elismert elv szerint keringene, kormányzási, rendtartási, szóval: minden köz-társasági működéseire nézve mindig és kirekesztőleg az értelem' körében, 's a' mindenható' példájára 's a' férfiúi kebel' ihletése 's a' keresztény vallás' utmutatása szerint, egyedül az értelem' köréből igazgatná magát.

E' tengely' körül forog népek' élete, nagysága; és valamint Heracles lett erőssé, nagygyá és halhatatlanná, mert az erény' és nem a' puhaság' pályáját választá: úgy lesz az emberiség' bármi kis népe is erős, nagy és halhatatlan, ha az értelem' szózatját követi; mint viszont a' szám szerint legnagyobb nép is idő előtt semmisül meg, vagy örökleg szolganépként pang, ha országos dolgok körül érzelmi 's képzeleti mámorinak enged, és ezek után indul.

És ha lelkem az után sóvárog, hogy a' magyar, ujjászületési vagy inkább föléledési fíradalmában — minthogy 'ugyanazzá' újra kétszer semmi nem születik — az értelem' biztos alapján emelkedjék, mikép erős, nagy 's dicső legyen, és egykor felsőbbiséget gyakoroljon; ha illy alap rakásához hű — ámbár soknak czirkalma szerint tán szűk — kebellem én is iparkodom hordogatni egyegy, felfogásom szerint "talpkőnek alkalmas vagy sorban következő" téglát; és ha azt hittem, azt remélettem, hogy a' Pesti Hírlap fogná || ritka nimbusához 's szerkesztőjének nem közönségesb tehetségéhez és tiszta szándékához képest, mint a' magyar értelemi súly' organuma, illy dicső munkára édesgetni 's egyesíteni az eloszlott, és eddigelé mindig eloszlottan dol-

187.

188.

gozni szerető magyart; ha hittem és vártam, hogy a' Pesti Hírlap fogna előrelátó építésként gondosan kidolgozott és tökéletesen egybehangzó terv szerint kimutatni okszerinti 'egymásutánt'; ha azt hittem, és az után epedett lelkem: "bár fogna valahára fel "tapasztalt fő viruló vállakon" — mi a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének sajátja — az országglási rendszernek talpra esett létét, és a' meg nem szűnő "szűk kebel, szűk kebel, szűk kebel" helyett változtatgatná inkább minden hangon, keményen és lágyon, minden időmértékben, lassuban és szaporában, és a' zenészet' minden szerein: "szűk ítélet, híg velő; sok szó, kevés tett; nem egy tanácsadó, egy tanács sem; hosszú gyűlés, kurta eredmény; számos vadász, ritka pecsenye; sok theoria, kevés praxis; számtalan szakács, sós leves; elég eszme, elégtelen ítélet; számon tuli javasló, számon aluli végrehajtó; több parancsoló mint szótfogadó; számosb oktató mint tanuló; több hiúság mint büszkeség; csupa szív és csupasz ész; tágabb önszeretet mint hazafiság; napirendi rögtönzés, kivételkénti következetesség; szélesb akármicsoda ismeret mint ön- 's körülmény-ismeret; más szemében mindig gerenda, magunkéban soha szálla 'sat. 'sat. 'sat."; mert ez volna azon kisededővő-intézet, azon

189. Mátyás' szobra, ez azon üd- || vösségés *solitary confinement*, azon *useful knowledge*, melyre legnagyobb szükségünk volna, 's mely valódi csudákat mivelne, ha egy kis hiú, napig tartó részletkénti kifejtés és fény, 's tán egy kissé nagyobb anyagi kéjek és illyesfélék helyett — melyek eléréseért nemzeti és alkotmányi létünket tesszük kockára — tartós nagyságra és halhatatlan dicsőségre kívánjuk emelni a' magyart, 's pedig a' csalhatlan számokra állított lehető legbiztosabb alapon; minek elérése után ha sovárg lelkem, és ha a' Pesti lap' vezérletétül illy nagyot vártam, és ha szerkesztőjét olly magasra állítam, mikép hittem, hogy ezen várakozásnak meg is felelend, vajjon neheztelhet-e azért valaki rám? és itt fekszik a' dolog' veleje, hogy t. i. milly vágyakat rejt kiki keblében, milly czélt, milly magasságot tűz ki Magyarországra nézve kiki a' jövőendőben; a' jövőendőben mondom; mert hogy rögtön, vagy kevés idő alatt csak félig meddig is felmagasodhassék Magyarország, azt hiszem, a' legvérmesb képzelgő sem képzelheti; abban fekszik a' dolog' veleje mondom, milly magasságban, milly fényben ohajtaná ez és az látni a' magyart, és általában nemzeti nagyságrul és fényrül ennek és annak milly felfogása van, és ennek elérésére ez és amaz milly utakat tart legszaporábban és legbiztosabban célhoz vezetőknék.

- Miszerint ha Magyarországnak félig meddigi felemelkedése, rövid napig tartó fénye ki nem elégíti magasb és tartósb üdv után sovárgó keblem' szomját; 's ha tisztán tükrözi lelkem vissza, hogy illy magas, 190. || illy gyönyörű cél el is érhető, de az emberi feladások' lehető leg-szövevényesbje; midőn viszont bizonyos az, mikép még félig meddigi fényre sem emelik tervnélküli rögtönzések a' magyart, sőt, ha illyesek véletlenül hathatósabban vágnak életünkbe, nemzeti és alkotmányos létünk' végnapját fogják elkerülhetlenül, és szaporábban mint gondolnók, idézni elő; ha mondom, valódi és tartós nemzeti nagyság után eped

lelkem, és ennek elérésére a' 24 órai szív-sugta és képzelet-dictálta rögtönzéseket nemcsak céliránytalanoknak, de lehető legveszedelmesebbeknek tartom, és ha illy lelkület, illy felfogás bűn, és neheztelést érdemel: ám érje akkor fejemet nemzeti anathema.

Nyuljunk azonban keblünkbe — és ebben nincs baj, mert hála Isten ez elég tág, és valóban már most, mintán magunkhoz jöttünk, nem azon okból vagyunk mindenben hátra, mintha ezt akarnók, mintha ezt szeretnők, mintha ezen nem pirulna legalább felette nagy rész; hanem azért, mert annyi tennivalóink közt nem tudjuk, mihez fogjunk előbb, 's tehetségünk határozott — nyuljunk keblünkbe 's tagadjuk ha merjük: van-e azon újabb kori javaslatokban és kezdeményekben, mellyeknek néhányait most felhoztam, s' mellyek, mint ugy szólván valami nemzeti ügy, nemzeti pártolás alá állítatának, van-e bennük valami lánczolat, valami terv? Mi volt foganzásuk oka, mi hozta napvilágra, kérdem? Valljon alapok-e azok, mellyek valami később emelendő felülepítmény végett rakattak, vagy előre gondosan kiszámolt sakkjátéki húzások-e || azok, mellyek később történendő húzások' szoros lánczolatában biztosítják a' végdiadalt? vagy tán, felette kevés kivétellel, nem egyenes szüleményei-e pezsgő vérünk', és nemes de számolni nem tudó szívünk' pillanati felhevülésének, vagy pedig annak, mert véletlenül éppen kedvünk csosszant "valamit" a' közjóért cselekednünk, és egy uttal kis halhatatlansági repkényt is füzögetnünk halántékink körül. — Szálljanak magukba azok, kiket ez illet, 's tagadják ha merik. Engem pedig, ha ez őket sértené, ám kövessenek meg — hiszen éppen arra illik nevem — és a' visszahatás' törvényénél fogva nekem tán több hasznot mint kárt teendének.

Minden munka, melly életet és mozgást hoz a' közönségbe, hasznos. Igaz. És ekkép annak is volna haszna, nem tagadhatni — jól-lehet kis porunkat egy kissé még nevelné — ha teszem az idén Rákos mezején olly gödör ásatnék, mellyben elfér Sz. Gellért hegye, 1842-ben az ismét betöltetnék, 1843-ban megint felnyitátnék, és ez így menne, mint tengeri ár és apály, egy századon keresztül évenként fel és alá; — hasznos volna ez nagyon, nem tagadhatni, mert különös eddigelé nem ismert életet és mozgást hozna a' közönségbe; csakhogy illy felette nagy gödörásás és betöltés, mint szinte minden efféle gödörásási és ismét betöltési működések — és boldog Isten! mennyi van illyen házánkban — többet kevesebbet, minden időnket költségünket 'sat. 192. annyira kimerítné, hogy illy működés által egyenesen nemzeti || sírunkat ásnók, és ekkép ásunk sírunkon lassanként, habár tudtunk nélkül és sejdítlen, minden terv és összehangzás nélküli javaslatok, intézvények 'sat. által is, mellyek többet kevesebbet kimerítik időnket, csorbítják tehetségünket 'sat. és így egyenesen lehetetlenné teszik, hogy meg-rakjuk azon sarkköveket, mellyek nélkül Mátyás' szobrával együtt minden építményeink homokra lesznek állítva örökleg, és a' sok portul, ha nem segít egy kissé a' 'képzelet', ezen a' chinait is csuffá tevő magyar 'makony', a' sok honi portul bizony alig lesz látszatjuk.

Volna több időnk, — mi azonban éppen nincs, mert hazai erőművünk' szövevényességénél és időnknek általánosan felette helytelen elosztásánál fogva, s' minthogy az idővel sem tudunk, tán azért mert ingyeni, 's mintha soha el nem fogyna, gazdálkodni jobban mint akármilyenegyével, soknak közülünk, jöllehet semmit sem mozdít, még sincs annyi üres vagy inkább szabad rendelkezésre álló ideje — és ezt megmutathatni — mint van például Broughamnak, O' Connelnek vagy Russelnek^{a)} 'sat. noha ezek, nem tagadhatni, néha néha csak mozdítanak valamicskét elő; volna több kész pénzünk, — mi hasonlólag nincs, és mindaddig nem is lesz, míg közönségesen el nem fogjuk ismerni, hogy nem a pénz a' valódi kincs, hanem az, mit a' pénz képvisel, és ekkép pénzünk csak akkor lehet, mikor jól irányzott és szakadatlan munka után kiállítunk sokat 's mindenfélét, minek képét a' pénz viselhesse is; volna több tehetségünk, nagyobb értelmi sulyunk, tágasb világi

193. || tapasztalásunk, szárazon és röviden: volna több *toga et sago clarus* köztünk, vagy magyarosan mondva, több talpra esett legény a' gáton, több practicus ember mint latán vagy magyar tudós: 's nem mondom, hogy akkor némi időküntit, némi sorban nem levőt, a' szív' sugalata után vagy pajzán negédbül nem volna szabad megpendítnünk és életbe emelnünk olykor olykor; mert valamint az egészséges kicsaponghat néha néha egy kissé büntetlen, mivel egészségi súlya egyensúlyban tartja őt: úgy tehet az is kár nélkül vajmi sokat, kinek ideje, kész pénze, értelmi súlya 'sat. váltig van, midőn a' még csak lábadozóznak a' legkisebbre is vigyázni kell, és szintugy el van tiltva attul is sok, ki mind ezen érintett elsőséggel felruházva még nincs, de csak most iparkodik egy kissé felruházni magát; mihez képest, mert mi magyarok felette szűkölködünk időben, pénzben, kiállító tehetségben 'sat. ezekkel felette 'szűkkeblüleg' kell gazdálkodnunk, ha t. i. — és mindig e' körül forog a' fő kérdés — valami kis ephemer dics és fény helyett, melly egyébiránt szinte nincs biztosítva, sőt alkalmasint illyes sem lesz elérve, valódi dicsőségre, tartós boldogságra, ohajtjuk emelni Hunniát.

Kisdedóvó-intézet, felséges eszme! És bár volnánk már azon ponton — ki éldelné azt inkább mint én, kire olly nagy szám kisdedet bizott az ég — hogy ezen 'vonás' nemzeti sakkjátékunkba már illenék is, és minden viruló élet gyümölcsöznék hazánknak. Nagy Hunyadynak emlékszobor — ki, közbevetőleg legyen mond- || va, ha most élne, százezernyi tennivalóink közt, mint én fogom fel őt, és ítéletem szerint e' tulajdona érdemesíti leginkább szoborra, alkalmasint egy garast sem adna, most midőn Magyarország' élete van kérdésben, holt szoborra; és velem együtt tudom keserűn megsiratná, ha valami mást nem tenne, azon 100,000 forintot, és még inkább azon becses időt, meg azon csábító tehetséget, meg azon vas-szorgalmat, melly e'

194.

a) Brougham and Vaux Henry br. angol politikus (1778—1863.), ki a népnevelésért és filantrópikus célokért küzdött. O'Connell Dániel ír agitátor (1775—1847.), ki a katolikusok emancipációjáért s az írek szabadságáért küzdött. Russel John gr. angol államférfi (1792—1876.), a reformbill keresztülvívője 1831-ben.

pénz' aláíratásához 's kivált behajtásához kívántatott, vagy még tán csak ezután kívántatandik meg; minthogy ennyi idővel, ennyi lelkesedéssel, ennyi szilárd állhatatossággal a' nemzet' legtávolabbi 's legkisebb ereibe elterjesztve, jól gazdálkodva, hazánkra nézve sok hasznost lehetett volna bizonyára, vagy lehetne még alkotni; — nagy Hunyadnak emlékszobor! valóban felemelkedett gondolat; 's kinek lelke nem eped olly nemzeti állás után, hol, mint Britanniában, minden kitünő tehetségnek, minden erénynek, hazaért ontott minden csepp vérnek jutalmilag megvan maga emléke, megvan nemzeti elismerése; ki azon csigafaj, kinek ereiben nem forogna szaporábban a' vér Westminster' felszentelt falai közt, hol annyi halhatatlanságnak emel háladatos Anglia emléket; ki azon növénynedvű teremtmény, ki irigy kinnal nem éldehné a' nemzeti nagyság' üdvézetét, midőn minden lépten hálás jutalom- és üdvös peldaadásként annyi nagy emberek' emléksobrát mutatja elő dicső Albion, és számtalan illyféle szívemelő 's utánzásra gerjesztő közt halhatatlan Nelson' szobra alatt az abukiri csata' előestéjén adott hadi parancsát || olvassa: "Britannia mindenkitől kötelessége' teljesítését várja". Nem egyebet, és már ki van víva a' diadal. Oh felemelkedett nagyság, irigylésre méltó nemzeti állás! 's milly kín, hogy ez nálunk még nincs így, 's mennyivel nagyobb még az, hogy ez nálunk bizonyosan soha de soha nem is lesz így, ha még jókor, mielőtt késő volna már, nem követünk más utat, mint a' francziát, melyre egy idő óta, kevés kivétellel, annyi oldalról vezettetünk rendesen (!). A' tömlöczök' okszerinti elintézése, és azoknak boszulói barlangokból javító-intézetekké átvarázslata, mikép csak a' nemesis büntesse a' halandót, ember emberen azonban kirekesztőleg csak javítson, és ha ezt teljességgel nem teheti, őt egyedül a' köztársaság' bátorsága és peldaadás' kedvéért sujthassa. Oh milly kebel-melegítő javaslat! és ki azon szörnyeteg, ki nem sovárogná epedő kebelével azon napnak minél előbbi felviradása után, mikor az állati szenvedelmektől zsarnokolt ember a' legutolsóig — mint farkas Britanniában — ki volna irtva már, és a' méltányosság, becsület és erény' szava többet nyomna, mint börtön, bot, sőt halál; milly gyönyörű lét volna az, mikor a' mostani ollykor még felette szükséges — egynek igen rosztevő, de a' soknak igen jötevő — huszonöt helyett, minden felebarátunk' kezébe, kire az ráérne, inkább huszonöt huszonöt pengő forintocskát nyomhatnánk. 'Hasznos ismeretek' terjesztése' milly szívet emelő ötlet, miszerint a' legszűkebb körben született is, úgy szólván meg lenne híva, a' benne rejtőző *Deus est in nobis*

196. || halhatatlan szikráját kiművelni, és a' közálladalom' jóllétére 's dicsőségére tágitni lelkét. Lehet-e ennél emberibb, nem, de lehet-e ennél angyalibb eszme?

Mind felséges, nem tagadhatni; csakhogy olly országban, hol a' nagyok sincsenek megóva, és e' hiány miatt, tudja az ég, mi lesz hazánkban még sokbul, 's kivált "romlásnak induló hajdan" gyönyörű municipiumainkból; hol — az erkölesi mocskok' tengeréről ez uttal nem szólva — legszebb városaink' legszebb piacain annyi por, annyi

sár van, meg annyi mocsár, annyi sivatag mindenűnben, mikép ha a' jobbhoz szokott, és kinek hatalmában van odébb is állani 's mást választhatni, meg nem szokik, a' kurta emberi létet tekintve — mert sokat sok ember soha meg nem szokik — igazán ritka tett, mint a' letdolog mutatja, valóban igen ritka tett, mert ugyan merre vannak honunk' számtalan fiai? — hol kórház, dologház 'st. eff. aránylag alig van, bolondház, lelenczház 'st. eff. pedig éppen nincs, és hol egy igen nagy része a' legbecsületesebb honi lakosoknak vajmi szűken él; hol végre a' legnagyobb rész olvasni, írni, számolni, de még csak betűzni sem tud, és nagyobb része de még egy talp-alattnyi földet sem bír; hogy illy országban, hol ez így van, és nincs máskép, és hol szinte minden más is körülbelül illy magasságu lépcsőn és illy kitűnő színben áll, hogy ott egész országra kényszerített kisdéd-óvó-intézet; 100,000 pengő forint áru 's porba sárba sülyesztendő Mátyás-szobor; amerikai mintára állított 's ezer meg ezer nemesi curiánál kényelmeseb tömlőcz, || vagy inkább 'gondoskodó-intézet'; mezei gazdaságot; mathesist, chemiát, astronomiát 'sat. a' nép minden osztályba terjesztő egyesületek, bármilly felségesek is magukban, napi renden levők, okszerinti alapkövek, és nemzeti sakkjátékunkban kiszámított terv utáni vonások is legyenek, azt — tisztelet, becsület, de igazság is! — mindaddig el nem hiszem, 's nem fogja elhinni senki is, kinek honunk' diagnosisa csak félig meddig is tisztán áll szemei előtt, míg kétszer kettő négy marad, míg a' tegnap nem esik a' ma és a' ma a' holnap után, míg végre a' szülő nem lesz fiatalabb a' szülőtnél.

Nem is egyebek illyféle egybehangzás és terv nélküli erőlködések, mint az ömledező szívnek egy kis hiúsággal összeházasított rögtön-zései. — Látnak egy meg nem óvott gyermeket; 's megesik rajta szívük, és pillantás alatt el van határozva — 's pedig nem útmutató nélkül, mert hiszen nagy Anglia, mellyre annyian szeretnek hivatkozni, áll ott példaként — hogy a' mennyire csak lehet, minden hazai erők kisdédóvó-intézetekre pontosítassanak össze. Nincs szegény kis Ferenczyneknek^{a)} kenyere; és megesik sok szív, 's hogy neki kenyere legyen — és egyuttal nekik egy kis halhatatlanság is jusson, 's nincs máskép, csakhogy maguk sem veszik észre, mert a' hiúság' kísértete, mint mondják, a' legármányosb — lám rögtön, a' Mátyás-szobori eszme támad fel a' magyarnak egén mint a' legfényesebb nyári nap, és korántsem útmutatás vagy régibb nemzetek' kalauzulása nélkül; mert

198. hiszen me- || gint ott áll Britannia, mellyre hivatkozni 's mellyet szinte majmolni — és illy okoskodási vágások vagy inkább vágó okoskodások engemet is illetnek, *kit saját fegyvereivel kell sujtani* — mellyet majmolni mondom ma olly divatos, ott áll nagy Britannia ezernyi

a) Ferenczy István szobrász (1792—1856.) 1839-ben kezdett a Mátyás-szoborhoz melynek elkészítésére közadakozásból 100.000 frtot akartak gyűjteni. A minta el is készült, de kivitelére sor nem került. Széchenyi, ki Rómában Canova műtermében látta Ferenczyt, nem sokat tartott tehetségéről.

emlékszobraival. Feltűnik nekik némi tömlőczözöttnek sápadt képe; megesik szívük rajta, és rögtön a' tömlőczők' javítása kerül legelső sorra, 's pedig korántsem előleges példa nélkül; mert hiszen megint ott áll Britannia, sőt mi még több, mert tán távullevőbb, belső szerkezetében ismeretlenebb, vagy mert republicai fényben, jöllehet egy kissé igen nagyon is bitorlottban járó — Amerika. — Látnak tudatlanságot jobbra balra, és ezen megesik szívük — bár valahára magokon is megesnék egyszer, 's ezt ne felejtenék — és ím tüstént születik a' *useful knowledge* gyermeke, és az sem a' levegőből kapva, de szintugy a' régi, a' tapasztalt Anglia vezérlete alatt.

199. És ez mind Anglia mind Amerika' útmutatása szerint történik. Felséges! Boldog Isten, milly édes ámitások közt tartod mindig magyar teremtedet! Csakhogy tán egyetlen egy angolnak és egyetlen egy amerikainak sem jutna eszébe, ki félig meddig belé van avatva a' nemzeti kifejlődés taktikájába, és tökéletesen bele van avatva a' magyarnak fejletlen létébe is, mi kettő competens ítéltre egyiránt szükséges, egy illynek sem jutna mondom eszébe, ott kisdédóvó-intézeteket, nemzeti szobrokat, kényelmes tömlőczőket, *useful knowledge*-társaságokat javasolni, tervezni, és || illyfélék által az ugy is felette gyér közerőt eldiribolni, elfecsérteni, hol a' felnőtteket, 's csakhamar minden felsőbb-ség' hegyibe nőveket korlátozni, és kicsapongásiktul megóvni a' hazát, áll 'a legsűrűtöbb napi renden; hol a' 19-dik század' botrányára, 800 esztendő alkotmányán ülő vagy inkább alvó és egyes tagjai után ítélve, olly annyira elbizott nép szabadsági álomkóróságának 's nyavalgó képzeletének örök rabja csak még sár-utaibul sem bír kigázolni soha, 's mint kacsza úgy ül, mint darú úgy áll émedygető mocsáriban 's undok por-sivatagin, 's még is mintha a la Nagy Sándor, áttört volna már a' Granicuson, nem ritkán uf! kettépattanásig felfúja magát; hol a' becsületes embereknek nagy része dinnyével 's maléval él, hajót húz 's kuncsorog, 's hol csak most kezd szürkülni azon idő — 's erre vigyázzunk — mikor a' népet, mint súlyos nyavalyából az életre visszafordulót, csak lassanként és a' legkényesb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megismertetni.

200. Angliának, Amerikának példáját követni sokban jó, igen; mert valamint arannyal gazdagítja meg az ó világot az új világrész' felfedezése, úgy háramlik a' szárazföldre Amerikából és Britanniából arannyal becsesb kincs; és ekkép elkerülvén az új világi arannyal jött sok nyavalyát, mint nemkülönben az angolmániával járó nem ritkai hóbortosságot, állítsunk nálunk is nem egy kisdédóvó-intézetet, nem egy nemzeti emléket, nem egy czélirányos tömlőczőt, nem egy 'hasznosokat' terjesztő társa- || ságot; de ezeket csak akkor tegyük — és itt a' dolog' veleje — mikor ott állunk, hol angol és amerikai most áll; ma pedig — és ez a' dolognak még inkább veleje — azt tegyük, mit ők tettek akkor, mikor nemzeti állásukat tekintőleg körülbelül olly lépcsőn valának, mint mi vagyunk ma, 's melly józan logikájuknál fogva oda is emelkedtek, hol fénylenek; midőn nem egy nép

lépett le a' világi színpadrul, vagy azon csak alárendelt sőt egyedül szolgál szerepeket játszik, 's csak azért, mert vagy semmi vagy visszás logikában lépett elő, 's többet akart mintsem bírt, vagy éppen semmit sem akart és így legkisebbet sem bírt.

201. Nincsenek mind illyesek nálunk napi renden még, 's fájdalom, hogy nincsenek, 's még nagyobb fájdalom, hogy mindaddig nem is lesznek, míg alapjuk meg nem rakatik; mihez képest ma nem is egyebek, mint a' számolni és ekkép kormányozni nem tudó, magát mindig ámitó 's másokat öröklek csábító érzelemnek kisdedei, vagy néhányaknak — és ez is meglehet, de én soha nem hihetem — a' nélkül, hogy a' sokak azt észrevennék, szép szavakba és szép köntösökbe burkolt ármányterve, mikép a' hazai pyramis alap nélkül szántsándékkal felfordítva rakassék, és emélfogva nemesak azon magasságot el ne érhesse soha, melly után annyi hű kebel szomjadoz, de még azon kicsi is hegyünkbe düljön, mi a' régi elég alacsony építményből fenmaradt, vagy újabb időkben emelkedett egy kissé az Isten-adta, vagy ha úgy a- || karjuk, a' magyarvér szerzette hazai földszínen fel; mitül velem együtt viszont, tudom, nem egy hazai kebel retteg.

'S e' kettő közt nincs közép, 's ha segítség nem nyújtatik, gát nem vettetik rögtön, még mikor idő van: vagy a' mindennap növekedő álmjárás, vagy a' netalán valahol lappangó Macchiavelli okvetlen lángba lobbantja és örök gyászba süllyeszti a' hazát.

Kezdetek ezek egyébiránt mind, nem tagadhatni; valamint nem tagadhatni azt is, hogy nagy sikerük eddigelé nem volt, hála az ég; 's ekkép felette kicsinyeseknek látszhatik — megengedem — illyféle kis erőlködések miatt sok lármát ütnöm, és a' tágkeblűeket magukalkotta mennyországokból illy szűkkeblűleg kizavarnom; de ábrándozás ragadósb mint mirigy, a' képzelet' szárnya kimondhatlan sebes, és egy szikra tűz, mellyet sok észre sem vesz, csakhamar, ha, mielőtt erőre kap, nem fojtatik el, mindent lángba borít; így forog hazánk' léte is egy felette kényes tengely körül.

Herder, ezen az emberi eseményekbe olly mélyen beható ész, süllyedésünket jövendölé; és fogunk is süllyedni okvetlen — mert, mi tagadás benne, nemzeti és alkotmányos létünk hajszálon függ — ha megmenekedésünk' kimondhatlan szövevényes, 'valóban a' csudálatossal határos létét el nem ismerjük, és az önkény 's anarchia közti olly szűk utunkat csak egy kissé is elhibázzuk; mikép e' közleménynek Virág Benedektől kölesőnzött jelszava szerint, bár mondaná el magának minden és kivált a' másokat vezetni akaró honfi naponta sőt óránként ezeket:

202. || 'A' magyar népet a' világnak megtartani, és nemcsak megtartani, de az emberiség' diszére nemzetté, nagy, erős, dicső nemzetté emelni, lehet; de ez a' lehetetlenséggel határos, és egyedül a' minden szenvedelmektől ment, és minden ábrándnak 's szívgerjedelemnek parancsoló 'hideg ész' jelelheti ki ennek útját.

Egy hajszálon függ az egész, drága Honosiak, egy elhibázott vonás — és minden helyrehozhatlanul el van veszítve. — Ez állapotunk

diagnosisa. De azért nem vagyunk gyengék, korántsem; és ebben fekszik felvirulhatásunk' titka, hogy csak mi magunk vághatjuk ketté azon hajszálat, mellyen függünk, semmi más erő nem; csak mi magunk hibázhatjuk el a' józan vonást, senki más nem, sőt minden elhibázott vonás, nemzeti és alkotmányos létünk elleni minden vágás, melly kívülről hatna ránk — 's annyira nőttünk fel már — csak erősítené, csak szilárdítná létünket; mert azon nép, melly már megízlelte az arany szabadságnak lelkét emelő kéjét, mellyben felebredt az emberi méltóság' érzete, 's melly már sejteni kezdi: mi nemzeti nagyság, mi nemzeti üdv, az, habár csak egy maroknyi volna is, csak maga sértheti, egyedül saját kezeivel gyilkolhatja meg magát.

203. Minkezeinkben van tehát, vagy inkább "azok kezeiben" van fajtánk' sorsa, a' magyarnak egykori magas léte, vagy csak kevés idő alatti elsüllyedése, kik fénykörüknél, és — hogy ne éljek azon ellenséges kitételrel, mellyel a' főrendiek büntettetnek sokak által születésükért minden alkalmmal, 's egy idő óta || különös gonddal t. i. a' 'véletlen-nel' — *igen nagyon megérdemlett népszerűségüknél fogva*, a' kolompot viszik elé, és a' lehető legelésb fegyverrel vannak ellátva.

És most jer ide kedves Fiam, te éppen olly véletlenül született gróf, mint véletlenül született magyar, mint véletlenül született szőkehaju és fekete szemű! véletlenül függ hazád' léte, véletlenül saját sorsod is; húzz fiam, hogy kissé közelebbről tekinthessük, az eddig megjelent Pesti lapnak 22 száma közül; véletlenül akármellyikét.

Igy! jól van, 's nézzük, mellyik számot huztad? A' 18-dikat. Sajnálom, mert ezzel akartam bevégezni ez úttal soraimat, azonban még sem árt; mert éppen 18-dik Brumaire-re emlékeztet, azon napra, melly 'egy csapással' — és harmincz millió egy ajkú, egy vallású test, közbevetőleg legyen mondva, olly csapást tarthat ki, mint millyen valami négy millioi jó ajku ugyan, tisztelet becsület, de sem egy vallású, sem egy nézetű, sem egy irányzatú testecsket úgy csap agyon mint legyet — melly nap mondom "egy csapással" a' respublica' helyébe állítá — mert hiszen respublica az egésznek csak függczímere volt — az önkényt.^{a)}

a) Brumaire Franciaország forradalmi naptárában a II. hó okt. 23—nov. 21-ig. Ennek 18-ikán (nov. 9.) 1799-ben ragadta magához a hatalmat Bonaparte mint első konzul, mi a köztársaság végét jelentette.

204.

Kezdjük tehát a' 18-dik lappal. 'S valóban mindegy, akármellyikkel kezdjük; mert a' szerkesztőnek saját kezével irt akármellyik sorából — szinte mondhatni — egyenlően és éppen úgy kitetszik az ömledező érzelem utáni felfogásnak okozatja, mint az angol tengeri had' minden 's legkisebb kötelein keresztül bizonyos 'veres fonál' tűnik elő, melly elorzás' megelőzése végett van oda beszöve. És az a' baj, az a' felette nagy baj, hogy éppen a' szerkesztőnek soraibul 's okoskodásibul tűnik elő a' tévútra vezető ezen 'veres fonál', ezen szívsgalási modor; mert hogy olly lapbul, melly minden nézetnek, minden iránynak 's a' felfogás' minden lépcsőinek nyittatek, tökéletesen ki legyen küszöbölve minden középszerű és minden fallacia, és az mindig 's kirekesztőleg csak talpra esettet nyújtson: az teljességgel lehetetlen, mikép ezt nem is kívánhatni, sőt, ha ez jól megemésztett kész anyagnak mindigi elégséges léte miatt lehetséges lenne is, tán még sem volna újságlapban célravezető azért, minthogy semmi sem untatja a' közönséget inkább, mint a' szakadatlan axiomakénti előadás, mert illyes nagyon könnyen megy pedantismusba út, és száraz léténél fogva könnyen bizonyos doctoralis és leczkéző hangot is ölt magára; ki pedig untatja a' közönséget,

205.

és azt kelletin túl lecz- || kézi, elvégre Horatius' egy pontját sem nyeri el. — Nem gáncsolom tehát egy cseppet is; 's kívált, mert nálunk olly kevés tökéletesen megemésztett anyag létezik még, hogy a' Pesti Hírlap, melly mint minden hírlap, a' nemzetnek úgy szólván tulajdona, mulattatóbb fallaciákat is felveszen, sőt, mint mondom, ezt még célirányosnak tartom; mert semmi sem tanulságosb és egyszerűsmind jobb időtöltés is, mint lá'ni: a' képzelet' tág körében álló bitorlásokat mint szállítja le zsarnoki trónjokrul a' hideg ész' hatalma, 's látni: mint olvadoz végre a' legfényesb körben századokig gyökeret vert mámor is az értelem' sugarátul úgy el, mint egykor Babylon' bálványai is leomlának az Isten' örök szabályait hirdető jóslók' szavai előtt. — Helybenhagyhatónak, vagy hogy világosabban mondjam, felvehetőnek tartom én ennél fogva a' Pesti Hírlapban eddigelé közlött majd nem minden cikket. De nem a' szerkesztőtül várom — és e' körül forog a' dolog — a' esalképzetek' felhordását; hanem éppen homlokegyenest ellenkezőleg, azon lap' szerkesztőjétül várom a' esalképzetek' minden módoni megigazítását, melly lap, magyar egünkön eddigelé soha nem látszott tünemény, és ekkép olly kívánatos, sőt nemzeti fölébredésünk' tekintetében olly elkerülhetlenül szükséges lett volna, hogy most, miután minden felébredt, minden él már, valami

206. jötevő, mindent érlelő 's szelíden világító nap tűnjék fel 's hasson ránk, 's nem cometa, melly veszélylyel fenyeget, és a' helyett hogy melegítne, eljleszt, a' helyett hogy hazai köteleink, || korlátink és gátaink' számtalanságát, mint valami ezentúl szükségtelet állítná előnkbe, nemcsak óvakodásra int, sőt azokban, kik előrelátóbbak, vagy tán egy kissé félénkebbek, még azon eszmét is gerjeszti alkalmasint, nem volna-e tanácsos: Noeként valami mentő 's szabadulásra vezető bárkanak előleges elkészítése körül, míg idő van, szorgoskodni, mellyel aztán, midőn majd bétörik a' ránk kényszerített özön, család- és vagyónostul tán csak el lehetne érni valami Araratnak biztos partját.

Most, miután minden felébredt, minden él honunkban, illy melegítő, minden kisdéd érdeket egy nagy nemzeti érdekbe szelíden összeolvasztó világ lett volna napi renden; vagy inkább 'Semmi'.

A' Pesti Hírlap' 18-dik számának vezércikkje — 's csak senki ne mondja, hogy vezércikk bizonyos követeléssel nem jár, vagy ha nem jár is, hogy legalább bizonyos szint nem visel; ez természete minden hírlapnak, 's még annak is, melly egyedül másokbul szed és compilál, 's annál inkább természete annak, melly okoskodik, 's még vezércikknek' nimbusával is ellátja magát, úgy hogy 'színnélküli' hírlap mai nap többé nem létezik, és csak abban áll az egész különbség, hogy egynek színezete, árnyékata gyöngéd 's burkolt, a' másiké ellenben nyilván, minden tartózkodás és lepleg nélkül kitárt — a' Pesti Hírlap' 18-ik számának vezércikkje egy mesterül festett kép, és rám felette nagy benyomást tön; mert megvallom, én azon szerencsétlenekhez tartozom — 207. egyébiránt úgy hiszem, || sok ilyen van, ki *bona fide* éppen azt tartja, hogy "valószínűleg" és mint a' Pesti lap' szerkesztője mondani meri "kétségtelenül" Bay J. szörnyű sorsa vár rá, t. i. azon sors — az elevenül eltemtetetés — melyet a' Pesti lap' szerkesztőjének valami levelezője mesélt, és mit ő mint '*pittoresque*' nagy hatással járó borzadalmat egy kissé mohócskán, mint később mutatkozik, felfogott — igen, én is azon szerencsétlenek' egyike vagyok, kik fejökből nem verhetik ki néha az elevenen eltemtetési felette aggasztó prognostikont, miként nem ritkán én is érzem, milly hangosan (?) koczog keblemben oldalbordáimhoz a' férfias, vagy tán éppen olly jól mondva a' képzelet-fias szív, minek következtében, 's hogy ez uttal megmutassam: mennyire bántam meg a' pálinkaégetők elleni kikelésemet (!) — oh irgalmas Isten, ne hagyj minket még el, 's mentsd meg magyar népedet még ezennel is — előlegesen el is rendelém: temetésem előtt kivegyék sokszor gyanuba vett és most, tudom, tökéletesen hitelét vesztő szíve-met, 's üvegbe szorítva pálinkában fűroszszék; mi azonban tökéletesen még sem nyugtat meg, mert hátha elfelejtik kérésem, vagy rendeletemet 'azért sem teljesítik', mert rendelém, mi ma napi rendű; és ekkép tán hármás koporsóba szorítva befalaznak úgy, mikép még csak a' sírbolt' ajtajához se huzzolhassam magam, és egy felső kínzó hatalom elég erőt ad, illy szűk körben napokig, tán évekig, a' kárhozatnak emberi erővel el nem birható kínai közt létezhetni, miről — ha igaz —

208. szintén van példa.) || Oh már ismét hallom (!) koczogni férfias szívemet, miszerint ha valaki, bizonyosan én ohajtanám, 's ha csak önzésből volna is, hogy minden elkövetessék az elevenen sírba eresztés' örök elmellőzésére.

Miután azonban kialuttam magamat borzadásombul — mit a' Pesti lap' szerkesztője azon szempontból látszik kárhóztatni, hogy illyféle kialakások után régi nyugalommal semmit sem teszünk; és e' tekintetben tökéletesen igaza van, és én csak azon ohajtást szeretném hozzáragasztani: bár életbe vágót soha se teennék, míg egészen nem aluttuk ki magunkat, vagy a' német felette jó példabeszédként: míg előbb egyet nem alvánk a' felveendő tárgyak felett, 's minden szenvedelmek bennünk nyugalomra nem tértek — miután mondom kialuttam magamat, a' dolog' gyakorlati részét kezdém fontolgatni 's fejtegetni, hogy valljon valami hasznót fog-e hajtani az érintett 'Halottas házakról' szóló vezércikk, mikor okoskodásom' fonalán odebb és odebb indulva, azon előttem éppen nem váratlan — mert igen ismerem az illyféle themákat — de tán mások előtt felette váratlan következményekre jutottam, hogy ezen cikk miatt alkalmasint egyetlen egy eleven emberrel sem fog kevesb ezentul eltemettetni Magyarországon, és így haszna a' pillanati ideg-felesiklandozáson kívül = 0; más részről ellenben több illy cikk, de csak az érintett cikk is untig elégséges lehet, ha a' benne lappangó szikra fogékony anyagra talál 's oltó kéz nem segít, az egész most fejledező magyar nemzetet homlekegyenest dön- || teni sírba; mikép a' felettünk leszakadó boltozatként függő veszély viszont, és egyedül egy kis borzadalom' festése végett, határtalan.

209. És ez oka, férfiai — 's nem ám asszonyaim! kik — tisztelet, becsület, de igazság is — illyesekhez érzélgő szívüknél fogva nem értenek — ez oka, miért sajnálom, hogy a' véletlen (lásd 203-ik lapon) éppen az "Elevenen sírba sülyesztési cikket" vonatá magzatommal legelsőben, és ennélfogva annak bonczolásával teszem a' kezdetet, mert azzal akarám és azzal fogom bevégezni, ha bírom, ez úttali kínos epedések közt irott soraimat; mikép világosan álljon az előtt, ki látni akar, ki látni még bír, hogy ha nemzeti családunk' bár minden 1000-dik tagja taszítatnék is elevenen sírba, az ebből következő nyomornak summája még sem volna olly nagy, mint ha egész nemzetünk temettetnék el, és annyi felébredt hű kebel előtt ismét és örökre bezáródnék az egy idő óta anyaföldünkre olly szép reményekkel nyiladozó ég; mitül sok nem tart, de tartok én, és ha nem hisztek szavaimnak drága Rokonok, legalább "kétkedjetelek Tinmagatok' tiszta fel-fogásán!" Ezzel akarám és ezzel fogom, ha el bírom, bevégezni vérző keblemben visszatükrözött értelmem' szózatát, mikép fajtám iránti kötelességemet teljesítem lélekisméretem szerint én, ha más nem; és illy kínos végnek elejét vehesse, 's e' végveszélytül, melybe okvetlen belébonyolodik, megmenthesse magát, ha akarja a' magyar. Ezzel tehát, nehogy a' véletlentül kijelelt sorozatot megbontsam, adós ma-

210. || radok; addig is a' 18-dig szám vezérezikkére visszatérvén, melly, mint mondám, hihetőleg semmi vagy tán csak felette csekély hasznót fog hajtani, más részről azonban olly fáklya, mellynek csak 'anyag' kell 's 'hátráltatlan működés', mikép lángba borítson mindent.

Sok, tán minden embernek megvolt azon időszaka, mikor a' képelet' ereje belsejében leginkább működvén, őt mind az iránt különösen szenvedelmessé tevő, mi a' 'költészet' és a' 'csudálatosnak' körébe vág. Én is éltem ezen korszakban, és volt idő, mikor én is inkább emelkedém a' 'költészet' szárnyain — jöllehet soha magaméin, de mindig csak máséin — mintsem hogy a' 'prosának, kivált a' magyar prosának, valljuk meg, sokszor felette émelygős útain izzadoztam volna szívesen; volt idő, mikor a' 'közönséges' napnak sokszor olly zsidbasztó fordulatát és annyi unalmakkal járó árnyéklatit én is a' 'különösnek' és a' 'csudálatosnak' felkeresésével törekedém enyhítgetni. És így történt, hogy egykor meglehetősen sokat foglalatoskodám somnambulismussal, sőt még necromantiával is. — Miket tapasztaltam e' tekintetben, miket nem, és mi általában fogalmam a' más, vagy ha akarjuk, a' 'szellemvilág' összeköttetéséről földünkkel, vagy minmagunkkal, az nem ide való; és ekkép erről ez alkalommal hallgatok. Annyit azonban mondhatok, hogy bármily nagyon kívántam volna, 's bár mindent el is követék, mi csak hatalmamban volt: soha 'lélek' annyi figyelemre nem méltatott, hogy egy kis látogatással megbecsülte volna nem éppen

211. Ta- || más, de más részről viszont nem könnyen minden mesének 's minden árnyak hitelt adó személyemet; és ez uttal annyit is mondhatok, hogy saját gyakorlatomban soha legkisebb jelt sem találtam, de csak egyetlen egynek is 'elevenen sírba sülyesztéséről', jöllehet mondhatom, sokat forgolódtam egy időben haldoklók, halottak, temetők és felnyitott sírboltok körül; sőt ez utolsó tekintetben, mert valóban sokszor kínzá fiatal képzelődésemet illyes végnek kétségbeejtő pokla, különös szorgalommal voltam, és sem időt, sem fáradságot, sem semmit nem kiméltem — és vajmi sok sírboltnak felnyitásánál valék jelen, és vajmi sok mendemondának jártam a' végére — csak hogy valami jelét, bár legkisebbét is találjam az időelőtti eltemettetésnek, de hasztalan; mert mindenütt tisztán mutatkozott a' mese, vagy egyedül valami ámitásra tervezett koholmány.

Minden tájnak, sőt minden falunak megvannak illyféle meséi, valamint lelkek is mutatkoznak néha néha itt ott; meg a' 'medve' minden határban, 'bizonyosnak' mint parókát letépte bőrröstül koponyájáról haját; meg a' 'farkasok, mellyek pánczélán kívül tisztán felemésztették a' szerencsétlen vasas németet; meg azon erős ember, ki úgy törí a' patkót, mint mi 'közönségesek a' kávéba való szarvast; meg azon zsidvány, kin fegyver nem fog 'sat. 'sat. Mik azonban egy kissé férfiasb vizsgálatot ki nem állván, rendszerint mint hasztalan pletykák, vagy mint valami mellékes haszon' elérésére alattomosan koholt fufangok tűn- || nek elő; és netaláni hasznok egyedül abban központosul, hogy jobb anyag' hijával, a' rövid napok' esteit ki lehet azokkal

212. nek elő; és netaláni hasznok egyedül abban központosul, hogy jobb anyag' hijával, a' rövid napok' esteit ki lehet azokkal

ínfelrázó 's idegrezgető borzadalmak közt húzni, és a' pajzán negéd, ha ügyes, illyesekkel kénye szerint fagyba merevít némi kis-, vagy éjféli táján paplanai közt jól megizzaszt némi vén-asszonyt, vagy tán 'vén asszonyost'.

Egész Európában alkalmasint nem temettetik elevenen el 20 év' leforgása alatt egynél több; mikép azon, jöllehet pokoli, de éppen azért csak pillanati nyomor, melyet az 'egy' bizonyosan szenved, aránylag csak egy igen kis töredék a' nyomornak azon nagy summájához képest, melly nemcsak az emberi sorshoz van kötve felsőbb 's láthatatlan hatalmak által, hanem melly nyomor legfőkép emberi ál felfogások és ál rendeletek következtében éri, 's nem az 'egy' de a' 'sokat'. De ha minden évben még 10 temettetnék is elevenen Európában el, mi bizonyosan nem történik, még akkor is az elevenen sírba szállítás aránylag csak kis töredék volna. Ám pedig tán a' 'soknak' és nem az 'egynek' üdvét eszközzeni előlegesen, az országtudomány' fő elve, nemde úgy; mikép az asszonyi szív vagy a' képzelet-fias velő, mellynek nincs szigorú gazdája, nem is járhat illyesekben jó sikerrel 's haszonhajtással el; mert minden egyes esetnél, minden kivételnél, melly képzeletére egy kissé erősen hat és szívándalgásra mozdít, tüstént kész megsemmisíteni a' fő szabályt, azaz tüstént kész feláldozni a' sokat az egyért; és mi legkülönösebbnek látszó, jól- || lehet nem egyéb, mint a' szívömlések' szoros lánczolatban levő következménye, mindig azon édes áltatások közt, hogy a' 'sokak' érdekéért, a' 'sokak' jólétéért hadakozik — tán nem volna rosszul mondván 'hadarász.'

213.

Kár is volt ez okból azon lap' vezércikkében illy aránylag csekély érdekű tárgyat felhozni, melly laptul Magyarország' ujászületését várja sok magyar, 's bár meg ne csalattassék; valóban kár volt 's legfőképen azért, mert még e' tekintetben is nézetem szerint több kárt mint hasznot hajtott, 's pedig azon egyedüli, de hiszem, az életből vett okból, mert az egész egyébiránt mesteri kézzel festett kép a-tul z-ig, mit később a' 23-ik szám' 186-ik lapján be kellett vallani, nem volt egyéb, mint azon mystificatiók' egyike, mellyek most napirendiek, 's mellyek csak egy' kissé hosszabb időforgás alatt úgy hatnak a' közönségre, mint a' sok tűzre és a' sok farkasra kiáltás; t. i. hogy az, kit sokszor hiába fellármáztak: menne tüzet oltani, sietne farkast kergetni, végre, mert mindig mesének tartja a' zajt, akkor sem indul, mikor valósággal dúl a' tűz, mikor *bona fide* gazdálkodik a' nyájban a' farkas; és ekkép ezen gyakorlati okoskodás fonálán indulva, az érintett és a' magyar életbe vágó vezér czikk után sem lesz most semmi esetre több, de alkalmasint sokkal kevesb gond a' halotti vizsgálat körül; mert kiki azon áltatásban van, hogy jól végzi dolgát, és ekkép nem szeret magán paczkáztatni, kivált ha illyesnek semmi egyéb, mint egy vastag koholmány szolgál alapul; miszerint a' halottakkal vagy tetszholttakkal || mai nap foglalkodók visszalökvén a' rájuk, ítéletük szerint nem illő vádat, azért sem fognak az eddigi eljárásmodtúl távozni, és ha távoznak, az csak abban álland — mert az ember, ha méltat-

214.

lanul illetik, meg szokta bicsakolni magát, mire, közbevetőleg legyen mondva, jó volna néha néha egy kissé megemlékezni — hogy a' halotti deszkán fekvőket ezentúl még szaporábban fogják koporsóba szegezni 's a' gyászos gödörbe sülyeszteni az illetők, mikép tettleg megmutassák, hogy eddigelé is nemcsak nem hibáztak, sőt még kelletén túl is teljesíték tisztüket. Miből azt tanulhatni, hogy az, ki bár akarva, bár sejdítlen 'egyért' feláldozá a' 'sokat', elvégre még az 'egynek' sem használ. A' szív' okoskodása pedig elmulhatlanul mindig illy kelep-czébe' hoz, mi okbul veszélyes is annak sugalása után ide oda kapkodni, kivált Magyarországon, hol férfiúi feltámadás és alkotmányos nemzetesedés, a' lehető legnehezebben feloldható problémák közé tartozik 'sat.

215.

Távul vagyok azonban vitát kezdeni, miért nem választott a' 18-dik vezércikk' számára becsesb themát a' Pesti lap, 's szerkesztője valami jobbat miért nem irt; mi francia példabeszéd szerint valóságos "német vita" volna, mellynek távulról sem vagyok barátja, Isten mentsen! *Dat pira et poma* 'sat.^{a)} mint a' latán mondja, és "rosz ember, ki többet tesz mint sem bir", mit megint a' német mond; távul vagyok azért minden e' pont körüli vitátul, sőt meg akarom engedni, hogy a' szóban levő borzadalom-festésnek || következtetésében a' jó lélekisméretű és bersületes emberek' száma, kik illy tárgyakkal bajlódnak, nőni fog, kikre a' Pesti lap' szerkesztőjének az érintett cikk' második hasábjá 45-ik során látható nézete szerint, inkább van szükség, mint a' tudományosokra; mihez én azt ragasztom *'hic Rhodus, hic salta!'*^{b)} — meg akarom engedni, hogy ezen borzadalmi kép után a' gazdagabb községek à la Hufeland^{c)} — milly gondosságnak a' Pesti Hírlap szerkesztője, mint mondja, csak "örvendhetni fog" éljen! — mindenütt halottas szobák fogják ezek' hiját pótolni; meg akarom engedni még azt is, mikép e' hajszálatat felmerekítő felszólítás után a' községekben, hol ezentul mindenki azt hiendi: bizonyosan ő maga vagy kedveseinek egyike jut a' megfertőztetett Vestakénti áldozat sorsára, több gond fog fordítatni a' holtak- mint az élőkre, mi valódi nyereség, és illő párja lesz azon lettdolognak, miszerint nem egy magyar még inkább, mint nem egy nép, akkor kezdi szeretni honosát csak, mikor már holt, minek kis oka egyedül az, mert erősebben gyűlöli másban a' fényt, mint szomjazná a' hazait; mind ezt meg akarom engedni, sőt megengedem még azt is, "hogy azon köztiszteletben álló lelkes hazánkfia, kinek az orvosi politia' országos főnökévé neveztetését az egész nemzet köz' örömmel fogadta, a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének reménye és buz-

a) *Dat pira et poma* = ad körtéket és almákat, azaz mindent.

b) *Hic Rhodus, hic salta* = itt van Rhodus, itt ugorjál. Hivatkozás Aesopus 203 meséjében egy diésekvőre, ki tanukra hivatkozik, hogy mekkorát ugrott Rhodusban, mire valaki azt mondja, hiszen itt van Rhodus, tehát ugorj.

c) Hufeland Chr. Wilh. (1768—1836) orvos, itt Makrobiotik c. munkájára hivatkozik Széchenyi.

216. dítása következtében, nehogy várakozásán innen maradjon, annyira fog törekedni, mikép ezentúl hazánkban de || egyetlen egy tetszholt se temetessék el soha is", 's mit fogunk nyerni? Nem csekélyet ugyan, mert ha csak egyetlen embertársunk mentetik is meg azon habár egy perezig tartó, de még is borzasztó irtózáttul, melyet eszméletlen levő ember feltörhetlen sírban érezhet, 's már nagy a nyereség, 's ekkép bizonyára nagy figyelemre méltó szempont; csakhogy ezen nyereség, bármily nagy legyen is, ha a' szenvedések' azon roppant summájához állítatik, mely az élőket és a' sokakat illeti, 's őket minden pillanatban érinti, 's melyek nemcsak orvosolva nincsenek, sőt orvoslásukra eddigelé legkisebb sem tétetett, még sem több, mint egy kis fractio. — Igen, nemzeti 's fenálló kinokhoz állítva, e' nyereség nem több, mint vajmi kis fractio!

Korántsem tartom én azonban — és értsük egymást — a' halottas házak körüli javítást azért elhanyagolhatónak, és egyáltalában elhanyagolhatónak mind azt, mit a' Pesti Hírlap szerkesztője 18-dik számú lapjában az eleveneknek sírba sülyesztéséről mond, mert az e' tekintetben teendő javítások a' nemzeti jóllétnek nagy summájához egyedül kis fractiókként járulnak; Isten őrizzen! hiszen a' kis fractiókból leszen a' nagy summa, és bár teljesítné lélekisméretesen és becsületesen — *sed hic Rhodus, hic salta!* — kiki saját körében köteleességét, és jót allok, csak hamar más képet mutatna Hunnia, és rögtön több megelégedett és szerencseteli kép mosolyogna előnkbe anyaföldünk' határai közt.

217. || A' kérdésben levő czikk is tehát dicséretre méltó, a' mennyiben a' köz szerenese' nagy summájához bizonyos részecskével járul; melyhez bizonyosan járulna is, ha tartalma nem koholmányon, de valami valósággal megtörténtén alapulna, 's aránylag felette becses is volna, ha a' szerkesztő tisztán nyujtana a' magában becses részecskét, és nem ragasztana semmi mást hozzá.

De a' baj az, hogy valamit hozzáragaszt, és ezen 'hozzáragasztás' olly deficit-be helyezi a' netaláni nyereségnek kis fractióját az érintett cikkben, mint kötlevel sem nyujt nyereséget, hanem nagy deficit-be bonyolít, ha például 100 forint activ, de egyszersmint 100,000 forint passiv adósságról is szól.

Kár volt ennél fogva a' felvett themánál meg nem állapodni, és így az aránylag szép hasznót a' magyarnak tisztán nem nyujtani, és ez által honunk activ létét egyenesen nem emelni, de a' helyett olly themákba divagálni, melyek ha köz tapsot nyernek — mint én fogom fel a' dolgot — a' Pesti Hírlap 18-ik számú vezércikkje által a' tán és csak tán nyujtandó = 100 haszon' hegyibe olly veszélyt hozandnak hazánkra, mely = 100,000 és sokkal hihetőbben bekövetkezendő, mintsem hogy bekövetkeztetné az = 100 hasznót, t. i. hogy ezentúl vélt-holt nálunk többé el ne temetessék.

Igen is a' 18-dik számbeli vezércikknek lehető haszonhajtása = 100, hihető károkozása pedig = 100,000.

218. || És ha csak ezen czikk kalandoznék illyféle veszélyes themákba, ám hagyján; mert hiszen ki az, kin néha meg nem esnék, hogy egy kissé el ne hibázná a' czélt, egynek egynek a' lábára ne háгна, itt ott ne sértene, sőt vigyázatlanságbul még a' házat is néha ne hozná tűz-veszélybe; ez mindenkin megesik, mikép a' mozgóbbakat tekintve, ha valahová, bizonyosan ide illik a' *hanc veniam petimus damusque vicissim*;^{a)} mert hogy az, ki sokat mozog, sokat beszél, sokat ír, olykor meg ne botoljék, nyelve őt soha el ne ragadja, 's néha néha olyvast ne írjon, mellynek se füle, se farka, vagy inkább igen hosszú farka és még hosszabb füle ne volna, az emberi gyarlóságunknál fogva tökéletesen lehetetlen. Nem dobok én ennekokaért, a' jó útbuli néha megeshető kitérések miatt senkire is követ, távol legyen ez tőlem; mint-hogy hiszen ez által mindenkit feljogosítnék, személyemet kövekkel tetőtől talpig elborítani, mert irgalmas Isten! hányszor botlottam én, hányszor botlom ma, 's hányszor botlandom alkalmasint még ezentúl!

Ha azonban minden themába belé van illesztve bizonyos 'kedvencz eszme', ha a' legegyszerűbbnek látszó szóalkatbul kitűnik bizonyos 'veres fonál', ha minden themából kifénylik bizonyos *Carthaginem censeo esse delendam*^{b)} 'sat. és felfogásom szerint ezen kedvencz eszme, ezen veres fonál, gyulasztó anyag, és bizonyos eltörlések, ítéletem szerint csak a' magyarnak eltörlésével eszközölhetők: akkor — jöllehet ezt is a' véletlen és éppen nem valami rossz || akarat vagy szántszándék' okozatának tartom — nem mulaszthatom el, hogy, valamint most teszem, a' veszélyharangot erőm szerint meg ne húzzam.

219. Amde a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének, nem mondom éppen minden, de valóban csaknem minden sorából, akármiről írjon is, kitűnik bizonyos 'kedvencz eszme', bizonyos 'veres fonál', bizonyos '*censeo esse delendos et -das*' 'sat. mi egyebiránt, mint mondám, korántsem valami szántszándéknak, de egyedül a' pusztá véletlennnek okozata, 's mi több, alkalmasint a' szerkesztőnek tudta sőt sejdítése nélkül foly ki pen-nájából.

Vannak némi virtuózok, kik annyira telvék, annyira saturalvák bizonyos themákkal — és ez teszi kitűnő mesteri természetüket, mivel egész erejük egyre van központosítva — hogy bár akarják bár ne, és akárhol 's akármin kezdjék is a' nótát, elvégre mindig a' kedvencz, és úgy látszik minden csepp nedv- és vérükben létező áriába esnek át, 's rendszerint a' nélkül, hogy ezt tudnák, vagy csak legmesszebbtől is észrevennék. Így például Bellini noha ezer arnyéklatu, még is mindig csak egy themát variál; 's ki csak egyetlen egy művének hatott is bájtítkaiba, mindenütt ráismer az angyali karbul kiragadott ugyanazon egy magzatra. Így Byron; és ki csak úgyszólván egy versét olvasta volna is e' halandónak, akármely gyermekén, mennyire füzte legyen

a) *Hanc veniam petimusque damusque vicissim* = ezt a szabadságot kérjük s viszont adjuk is. Horatius *De arte poetica* 11 sor.
b) *Carthaginem censeo esse delendam* = Karthagót elpusztítandónak vélem. Cato major mondása.

is azt virágokkal körül, egy kissé mélyebb tekintettel rögtön feltalálja a' fekete sereg' fejkességét: a' kis szarvat.

220. || A' Pesti Hírlap szerkesztője éppen ez esetben van; mert kezdje bár themáját akárhol és akármin, bár akarja bár ne, mindig kitűnik soraibul elvégre bizonyos 'veres fonál', mely nem egyéb, mint "Minden birtoknak, minden felsőbbbségnek gyanúba hozása, gyűlöletessé tétele". — Igen, ez azon thema, mely körül variál a' Pest Hírlap' szerkesztője a' határtalanig. De ezt nem teszi valami rossz szándékból, előre kitervezett valami mellékes célból — Isten őrizzen, Isten mentsen! — hanem éppen úgy sodortatik ezen themába — 's meg vagyok győződve, a' nélkül hogy maga is tudná, a' nélkül hogy csak észre is venné — mint sodortatának a' francia forradalom' hősei egykor; és szinte 's tökéletesen ugyanazon egy kút-főből meríti ő is tanítmányit, melyből meritének ezek, 's mely kűtő nem egyéb, mint az andalgó szívnek, az olvadozó érzelemnek, jóllehet felbuzdításra és célkitűzésre gyönyörű, de kormányzási tekintetben átkot terjesztő forrása!

Ez azon forrás, mely az emberiségre valódi Pandora' szelenczéjeként elvégre legtöbb átkot terjeszt, és azért olly veszélyteli; mert az ember-szeretetnek és az irgalomnak seraphi tisztaságába állított büvereje által, a' jobb, a' fiatal kebelre olly varázsszal hat, mikép alig van, ha egyszer erőre kapott 's szabadon buzog, belőle menekedés.

- A' 18-dik számbeli vezérczikkben Bay J. szörnyű sorsának leírása után, átmegyen a' Pesti lapnak szerkesztője annak elbeszélésére, mit látott légyen saját szemeivel, mikor *"tegnap egyik külvárosban va- || la' a' nyomort és inséget honos rejtekében házankint meglátogatni."* Az előadás mesteri és annyira felrazó, mikép a' legzsugoribb harpax is, ha olvassa, minden bizonynyal úgy megindul, hogy már már zsebébe nyul, onnan valamit a' nyomor és inség' enyhítésére ki-markolandó. És eddig jól van, és tudom, csak illyféle zsugori harpaxoknak sujtása és magukba térítése volt a' Pesti lap' szerkesztőjének nemes, lehet mondani, szent célja; de fájdalom, egyszerre kitűnik valamint Byronnál a' 'kis szarvacska', úgy itt a' 'veres fonalacska', mely a' 3-dik hasáb' 4-dik sorában kezdve így foly: *"és e' méregért — t. i. hogy a' házbirtokos beveszi házába a' lefestett nyomort és inséget — még is 2—3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni!"*

Itt van kitárva egész fényességében a' gyönyörű 'veres fonál', a' vajmi mély forrásból kutatott 'gyönyörű politika'!

"A' szívtelen gazda!" 'S ugyan miért? szeretném tudni. Tán jobb szívű volna, ha éppen be nem fogadná a' nyomort, vagy mámoros ittasságában, illy dolgozni nem akaró kóborlók miatt — kiknek kilenez tizede saját bűne 's baromiséga által sülyedt nyomorúságba, és még most is kiemelkedhetnek abból legnagyobb része, hacsak akarna — feláldozná magát és elsülyesztne saját övét!

Ha egy fiatal tanuló, kinek szíve van, de még esze nincs', belé

222. toppan a' nyomorúság' illyféle barlangiba, 's legelőször életében: ám igen elértem, hogy || rögtön haza fut és édes anyjának hosszú értekezést ír az emberi méltóságrul, a' szívtelen gazdákul, a' nagyoknak ördögi szívéül, a' hatóságok' undok restségérül, és rögtön testestül lelkestül Lamennais' apródjává lesz, és mezitlen ajkának daczára rögtön kész lándzsát törni az országtudományynak sorompjai közt, az ezüst szakálu és arany becsű tapasztalással — ezt elértem; mert heves a' fiatal vér, 's kezdőben illyes megbocsátható bűn; de ha olly lap' vezércikkében, és nem egy, de szinte minden vezércikkében fordul elő illyes anathema a' birtok ellen, mellytől nemzetének újjaszületését várja sok magyar, 's melly most mint egy nagy fáklya világít honunk felett: az, ha szántszándékos volna, valóban a' 'legnagyobb gyűlöletet érdemlené'; de így, mert csak véletlen — 's bocsáss meg Isten nekik, mert valóban nem tudják, mit mivelnek — egyedül a' legmélyebb szomorúságba süllyesztő!

223. Az érintett szapora felfogási czikkbül, ha hideg vérrrel olvassuk azt át, tisztán tűnik elő, hogy a' Pesti lap' szerkesztője azon áltatásban él, mintha úgy szólván ő találta volna fel mind ezen nyomort és inséget, mellyet ő olly mesterileg fest. — Illyes, kivált felingerült állapotban sokszor meg szokott de még a' legokosabb embereknél is, történni. Tudok egy fiatal franczhonit, ki azt hitte: a' híres karnioliai stalactit-barlangot — mert felőle nem hallott még semmit — ő lelte fel legelőbb, 's igen bámult az ottani közönség illy csuda körüli tudatlanságán 's csigavérén; írt is, || ha nem csalatkozom, egy kis röp-cikket e' nagy felfedezésrül. de az, mint a' kézben repedő puska, természetszerint csak saját őt sértette és senki más. — Valami három évvel ezelőtt találkoztam egy 'jó haszonnal' utazott honfival, ki nem tudott eléggé csudálkozni: 'mennyi szederfa van Olaszországban, 's milly hasznos volna annak terjesztése honunkban, mintha itt éppen senki sem gondolkozott volna a' dologrul még, és nekem monda ezt éppen, ki e' tekintetben már régóta gyakorlom az ismert amerikai szójárást: "*Don't talk everlastingly; but go a head*", mi körülbelül annyit tesz: 'Ne fecsegi örökleg; de állj elé 's cselekedjél.' — Ismerek végre egy angolt is, pedig egy nagy tudományút, ki *bona fide* azt hitte: miként Magellan^{a)} a' szorost, úgy találá fel ő Buda-Pestet, a' két porost. — Van illy önámítás sok a' világon, és szívesen megneveznék többet. ha személyességektől nem tartanék — miktől igen kell nálunk tartani, mert az emberek itt még nem szokták meg a' minden aranyozás nélküli 'igaz' és főkép 'koholt' labdacsokat — kik azon muszka várparancsnokra emlékeztetnek, ki későn kelvén vagy későn nézvén ki ablakánál, nem vette észre, hogy éjjelen át és hajnalkor mennyi szemetet, mennyi mocskot, néha néha egy dögöt is vittek ki; irgalmatlanul szitkozódott, ha még is itt ott vett észre piszkot, és azon hiedelemben levén, mikép a' községi elöljáróság éppen semmit sem tett — mert

a) Magellan, Magelhães Fenão, portugál hajós (1480—1521.) Dél-Amerika déli csúcsán Dél-Amerika és a Tűzföld közti szoros fölfedezője 1520-ban.

mindent egyszerre tenni nem bírt — a' restség, tunyaság és megvesztegethetés' pelengérére állítá azt.

|| A' Pesti lap' szerkesztője azonban igen csalatkozik, ha azt hiszi, hogy azon temérdek baj, inség és nyomor, melly Pest városában létezik, és melly minden nagyító üveg nélkül is felette nagy, 's minden költészeti declamatio nélkül is felette szívreható, elkerülte volna a' hatóságok figyelmét. Valóban ezt nem tette 's nem is tehetette; mert ezen baj, ezen nyomor aggasztólag nő napról napra, 's már annyira tornyosult fel, mikép velem együtt, ki, mint választott kis polgár, csak vajmi kis töredéke vagyok az itteni hatóságnak, nem egy becsületes jóllehet 'hivatalban levő' ember szívzsugorodva érzi, 's nem rögtöni felfogás de érett megfontolás után, hogy az e' tekintetbeni gyökeres segítség, ha nem mulja is fel a' hazai közerőt, még is a' bajak azon sorába esik, mellyek' valódi és nemcsak ideig óráig 's egyedül ámitgatási enyhítésére, olly alapok' rakása szükséges mellyek egyesek' vagy egyes városok' és egyes vármegyék' körét túlhaladják. Ne higye azonban a' Pesti Hírlap' szerkesztője, hogy azért, mert illy nagyobb nemzeti javítások reggele nem tűnt még fel, és azért mert illy nagyot nem vihetne végbe tüstént, most 'semmi' nem történik. Távol ettől! De a' bajak tömege olly nagy, hogy az, mi történik, meghiszem, aránylag 'semminek' látszik, kivált azoknál, kik mint az angol mondja, a' dolognak mindig csak egy oldalát látják, a' kérdések mindig csak egy részét bírják feloldani, vagy mint a' magyar latán mondja, egyedül scyllát képesek kikerülni, vagy egyedül a' charybdist, de mind a' kettőt nem.

225.

|| Magyarorszában nincs pont, hol az életnek nagyobb jelei mutatkoznának, mint Pesten. Ezt szinte érezhetni. És ne fejtgesse az ember ennek okát bár, ne lássa át, még is hiszi, mintha ebből valami nagyobbak kellene lenni, mintha e' pontnak okvetlen nőni kellene, mintha itt valami jövődőnek be kellene következni. Rám legalább Pest mindig illyes benyomást tett, 's most tisztán tudom okát is, midőn, például Padua, valahányszor voltam ott, mindig azt érezteté velem, mintha ott soha semmi nevezetesbnek többé nem kellene bekövetkezni. Pest a' jövődőnek, a' fiatalságnak városa, és így esik — mert az élet, az ifjuság' melege mindent magához vonz — hogy nincs pont Magyarorszában, mellyre aránylag több henylő, több korhely, és megengedem, több valóságos ügyefogyott is tódulna; a' kereset aránylag könnyű, és ekkép a' keveset és könnyet dolgozni szerető heréje is az országnak jobbadán ide kerül, mikép a' két város számos, azt hiszem, hét hatóságainak daczára (!!!) és kivált az 1838-diki árvíz' hozzájárulta után, melly elég lett volna egy idejében félig meddig lepergett várost fél-századra lökni vissza, sőt tökéletesen tönkre verni, a' fél ország' selejtése itt gyűl össze, mi azokat, kik a' bakon ülnek és ez erőművet tartják, azon meg nem szűnő dilemmába helyzi, milly dilemmában a' röpiró et Co helyezve szerencséjére nincs — mert alkalmasint ő szintugy vagy még előbb megakadna — hogy ők az emberi és természeti jogok, és a' szeretet 's irgalmasság' nevében sze- || gényekkel, ügyefogyot-

226.

takkal betű szerint elfulaszszak Pestet, és fejledező Hunnia' fővárosát Pestet betű szerint a' pest-isnek gyulpontjává sülyeszszék, vagy a' szoros kénytelenség, az írgalmatlan kétszer-kettő-négynek szava szerint, a' sok tolvaj- és kóborlóval együtt véletlenül néha néha egy egy szent-hez közel álló ügyefogyottat is önsorsának engedjenek át. 'S kérдем, ki csak félig meddig van is avatva a' pesti szegények' és a' pesti szegény legények' dolgaiba, és erről nem egy kis sétá, nem egy kis láta — revue — következtetésben hoz ítéletet, ugyan nem érzi-e magát sokszor a' most érintett, valóban felette kellemetlen dilemmába helyezve? azon dilemmába, melly egyébiránt emberi események közt, mikor az 'enyim és tied' körül forog a' kérdés, és ollyasrul, mi ezen körbe vág, olly sokszor zsibbasztja a' gyalró és mindennek elejét venni nem tudó embert.

Oh volna a' világ, vagy — hátra az agarakkal — volna kised földi golyónk csak félig meddig olly tökéletes, mint vajmi szép szívű és jó fejű, de kormányzási tekintetben még sem elég mélyen látó hazánkfia azt ohajtaná, kit szeretek, tisztetek, becsülök, de valaminth jó erőművesnek úgy jó országembernek legtávulabbrul sem tartom: — ej beh dicső volna az! egy olly paradicsom — oh mennyei érzés! — melly még Rousseaunak az ember' primitiv' létéről festett képét is túlhaladná, hol nincs első, nincs utolsó, de minden egyenlő, szeretet uralkodik csak, és dolgozni sem kell; mert mindent a' nagy — és egyedül a' romlásnak induló embertől később megfertőztetett —

227.

ter- || mézset önként nyújt, hol a' szükségek egyszerűek, a' nyavalyák, a' társaság' e' kinövései ismeretlenek, hol senki sem kénytelen izzadni, egy cepp vér sem foly soha, mert még az oroszlánok is szénával élnek és annál inkább az emberek, 's hol minden, mint egy nagy család, tag- és rokonkeblűleg üdvözli a' teremőt meg nem szünő imában. Oh beh dicső volna mind ez!

A' bajak' azon tengeréből azonban, mellyek ide lent agyagsorsunkhoz kötvék, illy andalgás, illy mámor ki nem emel, ki nem ment soha, valóban nem. Itt egyedül, és az is csak bizonyos pontig, a' férfiúban lakó cherubi szikra, a' legfőbb értelem — 's nem az asszonyi érzelem, melly, ha eléri akmejét, 'furia' — vezethet egyenként és annál inkább egész népeket a' gyalró emberi erővel elérhető üdvnek révpartjába.

Es illy révpartot földi golyónkon mindenütt nem véletlenül, de értelem által érhetni el legbiztosabban, és annál inkább kis Hunniában, hol a' gyenge test ki nem tart erős crisist, hol minden — csak a' becsület többé nem — még hajszálon függ.

Nyomor és inség az emberi nemet mindig fogja nyomni, 's a' tökélyesedés' bármilly progressiv lépcsőjén fejlődjék is ki léte, addig míg él, míg e' földet lakja, egyesnek mint népnek boldogsági köre határozott leend. A' feloldandó országtudományi csomó tehát mindig csak az marad, hogy a' lehető legnagyobb szám legyen boldog, és a' köz szerencsének fő summája legyen a' lehető legnagyobb.

228.

|| Ugy látszik, legalább nekem, ez 'egészséges alap'.

'S tudom, szívömlendező, érzelő Barátim chorusban felkiáltanak: "Igen ez az egészséges alap! Ez, bizony ez". Áldott gyermekek, örülök rajta; tehát egy uton vagyunk, ugy-e; mert hiszen nekem is csak ez a' czélom. "Egy, egy uton!"

Gondoljátok? Én azt mondom azonban 'nem'; mert csak czélotok az, melly enyim, de nem útaitok, vagy legalább nem azon út az, mellyet a' Pesti Hírlap' szerkesztője mutat; mert ez nemcsak egyenesen oda nem vezet, hova Ti jutni véltek, jutni sóvárogtok, de ollyféle út, mellyen a' magyar még kerüléssel sem éri el soha is, szegény fajtára nézve az ígélet' honát. Valóban soha!

És milly különös, vagy csak inkább ennek látszó — mert éppen nem különös, de felette természetes — hogy mind azok, kik a' Pesti Hírlap' themáján indulnak, csak észre sem veszik, hogy nem czéluk' egyenes elérésére, de éppen ellenkezőleg annak el nemérésére, vagy legjobb esetben annak csak késő és veszélyteli elérésére dolgoznak; azért természetes pedig, hogy ezt észre nem veszik, de nem is sejtik, mert ki egyszer a' szívdalgási kör' határt nem ismerő sphaerájában kering, és nemcsak el nem ismeri, milly felette veszélyes elem ez, sőt abban, azt a' legdicsőbb emberi pályának tartván, még *con amore* hősösködik is, az végkép annyira bonyolodik az érzelmek' tömkelegibe, hol minden ámitás, minden esalfa báb, hogy elvégre tudta nélkül szintugy él ál felfogások és || ál theoriák közt, mellyek szerint cselekszik, 's mellyekkel proselytáz, mint az sem veszi észre, hogy valami rossz bűzben van, ki abban már sokáig lakik, vagy abba csak lassú lépésönként süllyed; vagy mint alchymistái és szerelmi illusioi közt Faust sem sejdíté, hogy üdvének legutolsó kártyáit eljátszá, 's többé nem magáé, hanem valaki másé már.

Hogy pedig a' szívbjajokok czéluk' elérésére nemcsak nem dolgoznak egyenesen, de annak elérését nehezítik, hátra lökik, sőt szenvedelmes játékosként még tökéletesen el is koczkaazzák, az nem felfogási, nem vélekedési tárgy, mellyről Péter így, Pál úgy ítélhet; de olly lettldolog, mint a' száraz $2 \times 2 = 4$, mellyről mind Pálnak mind Péternek, bár apostol bár nem apostol, bár akarja bár nem, szórul szóra egyenlően itélni kell. 'S ugyanis, mi az optimisták, philanthropok és ideologok' végezélya? — t. i. azon optimisták-, philanthropok- és ideologoké, kik őszinték, és kik mint hőbortos utopisták nincsenek tökéletesen minősülve Charenton, Bedlam, vagy nem sokára, remélem, Vácznak tébolydóira — mi ezek végezélya? kérdem. Azt hiszem, nem egyéb, mint a' lehető legnagyobb számnak lehető legmagasb és legtartós boldogsága.

Ez a' czél ugy-e? 'S most nézzük, mikép dolgoznak annak elérésére.

Vagy jobbadán 'kivételek' körül részleteskednek, vagy mint Krisztus: jobbadán 'a' már megfogott de csak néhánydarab halat, az ezerek közt buzgólkodnak || felosztani', minek következtetése az, hogy okvetlen

mindig azon jószívű falusi borbély' szerepébe esnek, ki a' kocsinából kiszabadultnak vagy inkább 'kivittnek' mindig csak lábujját kötözgette, mert ez tünt neki leginkább fel, 's kötözgette mindig, mikor ez már többé nem is volt; a' néhány darab halat illetőleg pedig, ha böles rendelkezésekre hagyatnék az üdvözítő' csudatétele, azt eszközlenék, 's pedig elkerülhetlenül — mert hiszen hét ezer száj több száj mint hét száj, hét ezer gyomor több gyomor mint hét gyomor, hét hal pedig — kivált ha nem czethal — nem hét ezer hal — azt eszközlenék mondom, mi ilyféle philanthrop éretlenségeknek vagy tán inkább túl-érettségeknek, ha sikerülnek, mindig elmulhatlan következése szokott lenni: hogy Neked sincs, Nekem sincs, és Senkinek sincs, és a' Père Infantini 'polgár ideál' az ilyféle országgazdasági drámának utolsó felvonásában, végre olly hosszú képpel néz viszonylag egymásra, mint Demerara^{a)} erdeiben bizonyos hosszúszerű család' egyénei néznek a' legfuresább képekkel és csudálkozva magok körül, mikor elfogyott a' valami jötevő szélvész lerázta dió és magyar-ó!

231. Illyest cselekeszték Barátim, valóban illyest, Ti becsületes, erény-
teli Rokonok, kik nem bírjátok most, miután jól felébredtetek, eltűnni — 's oh mennyire tudom felfogni sőt még méltányolni is ezen lel-
kesedést, melly jól irányozva lehető legnagyobb csudákat visz végbe —
honunk' alacsony, még mindig valóban igen alacsony, még elég szé-
gyenteli állását, és e' miatt kapkodtok jobbra balra, és a' legelső
gőzkoesi- || ra felugrani készek vagytok, török vagy szakad, csakhogy
minél előbb érjétek el Hunniával a' dicsőség' szentlakát. Illyest cse-
lekeszték Barátim, és a' nélkül hogy tudnátok, mit miveltek; mert
ha tudnátok, lehetséges volna-e, hogy mindazon gyönyörű hazaszeretet,
azon komoly kitűnni tudás, mindazon polgári erény, melly bennetek
lakik, ama vízbe fuladóéhoz hasonló ide 's oda kapkodásokat egy kissé
ne igazítná meg, mellyek egy idő óta — fájdalom mondani, de úgy
van — némi magyar publicistákat annyira jellemeznek. 'S pedig esz-
közléstek' nagy summája valóban nem egyéb, mint részletek utáni
ide oda kapkodás, vagy Magyarország' aránylag felette csekély kin-
eseinek kisebb darabok' elosztására való törekedés; mihezképest esz-
közléstek' végeredménye legjobb esetben is csak parányi, vágyainkat éppen
ki nem elégitó és felette késő lehet, sőt, mert a' kivételek mindig
sértik az egészet, okvetlen visszas és mindent gyászba sülyesztő leend;
holott azt hiszen — és itt egy kis figyelmet kérek — itt volna ideje
már, az egészre 's csak az egészre lenni tekintettel, és feloldani elvégre
azon Magyarországon olly könnyen feloldható problémát, miszerint
megszűnjék valaha már a' mostani közboldogság' úgy is elég kis
summájának eldiriboltatására napról napra növekedő és már alig bur-
kolható irigy sovárgás, minek netaláni kielégítése semmi esetre sem
nevelné a' hazai kincset, de legjobb esetben Pál' vagyonát Péterre
232. ruházván át, ugyanaz maradna a' régi summa; valóban itt van ideje,
hogy vége szakad- || jon ezen, jöllehet csak egy idő óta, de napról
napra kitünőbb irigy sovárgásnak, és az efféle nyomorult, mindenek

felett igazságtalan, és utoljára mindent sarkaibul szükségkép kidöntő 'gyermek velejü' és igen 'szűkkeblü' étvágyak, vagy inkább 'másnak tulajdona utáni vágyak' helyébe napi rendre álljon elvégre polgári erény és köz lélek, mellytől ihletve nagy és kicsi, egymást becsülve vagy legalább kimélve, és egymásért szentnek tartva, ereje szerint törekedjék — és ebben lelje szomjának legédesb kielégítését — lehető legmagasbra fejteni ki a' haza minden kincseit; mikép a' király' szent személyétől kezdve, mennyire ez gyarló emberek közt földi pályákon csak lehetséges, a' legutolsó ügyefogyottig, mindenkinek a' lehető legnagyobb mértékben megnyitassék a' megelégedés, a' szerencse' bájlaka, és ekkép a' magyar boldogság 's dicsőség' summája növekedjék naponként; melly problémának feloldása, mert honunk erre alkalmas és csak tőlünk függ, vajmi könnyü, és egyedül a' szántszándékos rendbontók, a' szántszándékos rozsracsabítók érezzék, de ezek is csak szeliden a' "nagy számok" felett örkedő törvények' büntetését. Nem! Még ezt sem. Mert egyedül Isten büntethet embert, és élőknek élők közt tökéletes igazsága soha sincs, vagy csak kivételként van, és ekkép a' rendbontókat, az ál profétákat is csak annyiban érintse a' törvények' hatalma, mikép a' 'nagy szám egyesnek' soha fel ne legyen áldozva, de inkább, ha kell és ez semmi mód el nem kerülhető, az 'egy a' nagy számnak'.

233. Eszközöl-e azonban a' Pesti Hírlap' szerkesztője és azok, kik themáján indulnak, illyest? Korántsem! Ők csak áltatásban vannak az iránt, hogy illyest eszközölnek; mert a' helyett, hogy a' nagy számnak volnának szóokai, védői, pártolói, miknek tartják magokat, jobbadán kivételekre szorítkoznak, mi által mindig megsértik a' fő szabályt, és *in ultima analysi* még egyéneknek sem hajtanak hasznót, kikért lándzsát törnek; minthogy egyénekre is valódi haszon 's így valódi meglegedés, valódi szerencse, csak a' közboldogsági forrásból háramolhatik bőségesen és tartólag.

Látnak bús koldust és megesik rajta szívük, a' mellette csinos hintóban vigan elhajtó ellen viszont keserűség támad bennük; 's volna hatalmukban — és csak ne csalják magukat — elvinnék ettől az ő felfogásuk szerint — mely azonban mindig csak felszínen marad, és nem ritkán egy kis irigy adaggal is vegyült — a' 'feleslegest' és adnák az emberiség szent ügyének nevében az ügyefogyottnak, kinek ők azonban rendszerint azon ürügy alatt semmit sem, vagy csak felette ritkán 's csak egy kevesecskét adnak, minthogy nem olly gazdagok mint azok, kik náluknál gazdagabbak, 's ám tegyenek illyest a' 'nagyok, a' gaz- || dagok' kiktől az kitelik, habár munkátlanság miatt, melyet kiki előmozdít, ki jótéteményiben és azokra buzdításiban nem óvakodó, százezzerre nőne is fel csak Pesten a' 'szegények' száma. A' bús koldus többnyire: nem valami semmirevaló gazember, nem valami kitanult hypocrita-e — mit vakon embertársáruul hinni, kirül mindig a' legjobbat kell hinni, bűn ugyan, de azért, mielőtt igen mélyen nyulnánk zsebeinkbe, nekünk, kiknek illyesekben sok praxisunk, 's vallunkon, jöllehet magában nem sok, de gyenge erőnkhez képest felette sok teher van, tán föltennünk még is csak szabad; mert hiszen valaminem minden arany, mi fénylik: úgy vajmi sok varázsló külső vajmi sok pelengérre való belsőt takar, 's kiki legjobban maga tudja, és más éppen nem, hol szorítja őt a' saru — a' bús koldus egyébiránt, mint mondok, nem valami semmirevaló, nem valami hypocrita-e, az mindegy, az nem vizsgáltatik; mert hiszen 'az emberi méltóság' 'sat.; a' csinos hintóban vigan elhajtó viszont nem valami meleg emberbarát-e, ki százaknak nyújt kenyeret, és ezreknek nyújtana, ha az isten-adták csak egy kicsit akarnának kevesebbet henyelgetni, csak egy kissé akarnának többet dolgoztatni, ez is mindegy, és még kevesebbé vizsgáltatik; mert hiszen itt megint a' 'napi renden levő méltatlanság' 'sat. Elég az, hogy az elsőnek nincs semmije, és tán

235. ezért jó benyomást, a' másinak ellenben van valamije, miért ez megint 'visszás benyomást' tön, kivált ha lova eső után a' roszt kövезeten gödröcskébe csuszik és valaki illy baleset által egy kissé meg- || fecskendeztetik, és azért a' 'tollvitel' tehetsége szerint' protectio az elsőnek, és anathema a' másakra, és "éljen a' nyilvánosság"; melly, mint ebből látszik, mindig és minden esetben éppen annyit jelent, mint: 'örök igazság' és soha nem egyeb, mint a' 'józan utbul soha ki nem vágó csalhatatlanság', 's ekkép minden népnek, minden honnak, akár szakálatlan még, akár fogatlan már, egyiránt azon istápja, melly nélkül 'nem'! Amen.

Összeakadnak projectánessal, valami ujnak feltalálójával, vagy inkább 'valami ujnak világra hozása közti vajudóval', 's tüstént áthatja őket a' nagy eszme. Meteort látnak feltűnni a' magyar' egén, és jaj, ha a' 'nagyok, a' gazdagok', kiket illyféle nagy eszmék nem hatnak olly sebesen keresztül, és kik közt hála Isten' van még némi Tamás, ki nemcsak nem hisz mindent, sőt azt sem hiszi, hogy minden 'tollvitelben tehetséges' és Ellrich szerint^{a)} hozzá szeretném tenni: minden *Verunglimpf-Virtuos*, ki is tudná jelezni 'nemzeti sakkjátékunkban az ok- és időszerinti vonást'; jaj, mondom, ha a' 'nagyok és gazdagok' — 's uszú rájok az Acheronnak minden tollas és pennás hősei — jaj ha kétszer, háromszor nem adakoznak illy meteorok' fentartására, és ha az egész kísérletnek terhét saját vállukra nem veszik, 's pedig meglehet, tán csak azon gyöngéd érzésből nem veszik, mikép a' szivandalgó képzelet' hősei se legyenek kirekesztve illy üdvül, de ők is részesülhessenek az emberiséget ezentúl minden bajaiból minden bizonynyal (!)

236. kirán- || tó nyilvánosság' szent oltárának felemelésében. Vagy tán mindenkor és mindenben csak a' 'néhány' vívja ki illyesfélék körül a' csatát, és ha nem bírja kivívni azt, még sárral is dobáltassék, miért nem győzött?

Instantiát nyújt nekik valaki, és erős szárnyuk' hathatós pártolása alá áll, és íme már olvadoz a' jó de magának egy kis 'udvart csináltatni' olly igen szerető szív, a' panaszlott ellenben mint hajthatlan kőkemény zsarnok mutatkozik a' képzeletben; ha a' kérelem levélnek gyökérokra pedig 'testület', akkor mindnyáját *in corpore* illeti a' 'damnetur', és a' kivétel úgy tűnik elő rendszabályként, de természetesen mindig csak a' képzeletben és aztán a' papirosn, mint bizonyos török utazó, ki Londonba vasárnap érkezvén, azt tudta, a' dolog kivétel ott és a' henyelés napi rend, vagy mint sok magyar helybenülő megint azt hiszi a' testamentum szerint: vagyonosabb körben minden erény kivétel, és csak a' bűn napi rend, midőn a' 'szegénység' hajlokában minden erény és minden kristálytisztá.

Holt testet lelnek az utcán, vagy ha illyest nem lelnek is, hanem ezt csak hallják, csak olvassák, és tüstént, 's a' helyett hogy megvizsgálnák egy kissé előbb, valljon nem koholmány, nem valami szemképrázási ármány-e az egész: reszket kezük, szemük rögtön köny-

a) Célzás Ellrich Aug. Die Ungarn wie sie sind művére. Berlin, 1831.

nyekbe borúl, 's jöllehet "úgy elvonulhat fejük fölött napfény és zivatar, miként a' szikla fölött", mint mondják, és illy óriási lelkülettel, melly mindent felülmul, mit halandó magáru! még mondott, milly csudákat
 237. le- || hetne mivelni: még is görcsösen összeszorul fájdalomtul szívük egy pusztá 's később visszavonandó hírtül; és a' farsang, melly annyi embernek, a' lámpa-gyermektül és a' hideget tűrő fiakkertül kezdve száz kezeken át a' hajfodrásig, annyi keresetet, és ekkép ki keresi, annyi kenyeret is ad, "baromias gyönyör-mámor, potencirozott romai saturnaliak" színében tűnik elő — természet szerint csak az ittas és magát túlbecsülő képzeletben — és kész a' mesterileg festett borzadalmi kép, és a' természet szerint igen sok üdvöst szülő malaszteli függécsimer, mellyet azonban csak egy kissé később aligha helyben hagy a' 'kis biró', és ha lehetne, tán szívesen kivakarna, és mellyen, ha megtudja, bizony jó ízűt nevet, mint efféle magyar rodomontádokon szokott és méltán, a' külföld; meg még Adam Smith, vagy nem bánom Smith Ádám, koporsójában, habár tán kivették is előbb szívét, még is feleszmél, hogy a' borzadalmak' legnagyobb kínai közt ismét elszenderüljön. És éljen a' nyilvánosság, melly mint állítatik, alkotmányunk' lobogóján veres fonálként vonul keresztül; mirül nekem is színt ezen felfogásom van, csakhogy ezen 'veres fonalat' nem éppen annyira ónak, mint inkább ujnak tartom.

Huszonötöt kap egy szerenecsétlen; 's német szójárásként betű szerint nadragukba esik szívük — milly szerenese, hogy szoknyát nem viselnek, mert hova jutna még akkor a' szív — és az igen is cifra poroszlok, kik alkalmasint becsületes, szinte szegény, de jó viseletű
 238. emberek, és azon kis czifraságot, mel- || lyet viselnek, megint más szegény családok készítik, mint igazi ördögök jelennek meg, természet szerint egyedül a' szívandalgó, szép theoriákban elmerült képzeletnek, 's volna csak hatalmuk — mert hiszen ez ugyanazon lajtorja, mellyen Marat és Robespierre kezdték pályájukat 's emelkedtek egy kis lépcső-kezdettel lassan vagy inkább olly felette sebesen olly magasra — 's volna mondom csak hatalmuk, és a' szennyes rongyokba burkolt sápadt, elfonnyadt arcú rabok, kik mint meg annyi ártatlan áldozatok jelennek meg a' romlott vagy spartacus-i képzelő tehetség' tükreiben, a' rabok mondom nyernék a' cifra öltözetet, 's alkalmasint a' poroszlok a' huszonötöt; 's hát a' tanács, melly illy embertelent rendelt, valljon mit nyerne még az? Tán az utolsó viaticumot, és mind ezt a' gyönyörű 's utánzásra olly igen ajánlható franczia példaként, és Ellrich' állítása szerint 'con amore!'

Statariumrul szól valaki; és vagy elájulnak — mert olly szép az élet, 's több olyanokat ismerek, kik csirkevér-ontásnál is rendszerint ájuldoznak jó szívüleg, de azért még is igen nagyon szeretik, ha nem mondom is éppen a' 'sült galambot', de minden esetre a' 'sültet' — vagy olly indignatioval fordítanak hátat, hogy majdnem az kerül statarium alá, ki se nem rabolt, se nem ölt, se nem gyújtogatott, és kit *in flagranti* meg sem csíptek — pedig beh szép a' becsületes emberre

239. nézve is az élet, kivált a' meg nem zavart élet — hanem ki, sajnos, és nemcsak saját, de Angliának sőt Amerikának példája szerint — hol szinte felakasztják a' 'képzeletnek ár- || tatlan emberét', de még az ártatlant is, ha túl liberalis, megszurkozzák és megpamutozzák felette furesán, sőt halálig — azt meri állítani, miután a' soknak bátorsága nagyobb szempont mint az egynek jólléte sőt élete is, hogy statarium — fájdalom — még néha tán szükséges, míg polgári lét, nevelés, megigazított közvélemény (!!!) 's illyes felette hasznos, sőt tán nem egészen 'szükségtelen' előzmények az illy irtózatokat, miknek én is tartom, más és humánusabb óvszerek által gyökeresen kipótolva, tökéletesen és örökre szükségtelenné nem teendik 'sat. 'sat. 'sat.

Mikor még éltem tavaszában voltam, és Schiller 'Ideal'-ja melegíté fejledező keblem' vágyait, 's minden iránt, kivált mi nem valami fész, korlát, rend és fenyték' szigorú képeiben jelent meg, olly tágbizodalmú vala szeretetdús kedélyem: akkor tudom sokszor nem bírtam felfogni, miért lehet olly kegyetlen a' bíró és miért nem olvadoz szíve felebarátjának kínain, melyeket ő dictált, és csak egy szóval enyhíthetne, 's szivemből gyűlöltem minden bírót; akkor minden pénzes ember is utálat' tárgya volt szívemnek, mert láttam, milly nehezen keresi garasát a' szegény napszámos, midőn a' banquier 's vajmi dőltyős uraság gyönyörű házban arany, ezüst és lakomák közt éjjelez, és többet nem tesz — gondolám — mint számlálni 's elíre verni a' sok pénzt, és megfogadtam, ha majd én teszek egykor elég (!) pénzre szert, többé tudom nem lesz sem szegény, sem koldus; akkor a' királyok- 's kivált tanácsadóiknak, bizony mon- || dom, nem igen jó embere vagy inkább nem igen jó gyermeke, de megrögzött republicanus voltam; mert vérezett szívem azon méltatlanságon: miért lehetnek a' trónon ülő fejedelmek 's kivált szűkkeblű tanácsadók olly kegyetlenek, és miért nem boldogítanak mindenkit; miért nem törlik mindenekelőtt azon igen is 'nyilvános' négy oszlopu nyári palotákat el, melyek a' 'középkor' undok maradványai; miért nem szabadítják előlegesen ki mind azon szerencsétlen rabokat tömlöczeikből, kik olly irtóztatólag csörtetik lánczaikat, mik ifju képzeletemre leginkább hatottak; miért nem veszik a' szegény adóst a' szívtelen hitelezők, ezen nagylelkű uzsorások ellen még a' törvényeken túl is pártfogásuk alá, jóllehet már a' honi törvények is — meg kell vallani — 'szépen' és elég 'tágkeblűleg' gondoskodtak az adósokról, de, mint akkor gondolám, még sem elégségesen; mert úgy történt, hogy szinte mindig az adósokkal voltam egy categoriában, és ha jól emlékezem, soha a' hitelezőkkel, mikép ezekkel akkor nagy antipathiát, amazokkal pedig felette nagy sympathiát érzett is jó szívem. Valóban illy szép vágyakkal volt teli fiatal keblem, 's megesküdtem magamban, hogy majd egykor, mikor tán engem is ki fogna hallgatni a' király 's legközelebbi tanácsadói, olly szépen, de olly szépen fognam kérni őket, hogy ne hagyják a' szegény népet olly nyomorúságban, hanem tegyenek mindenkit 'szerencsése' — mit olly könnyen eszközölhetnének önerszényeikből — ha pedig ezt tenni még sem akarnák,

240.

241. *flectere si nequeo su- || peros*^{a)} 'sat. ám vennék el mindazon szívtelen kereskedőktől, azon szívtelen uraságoktól, kik henyélés közt dőzsölnek 's kimeríthetetlen arany- és ezüsttel bírnak, a' fölösleget, és adnák: a' kinek nines, miben aztán én is fognám segítni őket tágkeblűleg 'sat. 'sat. 'sat.

Később azonban, midőn a' mindennapi száraz factum kegyetlenül szétpattantá az ilyféle gyönyörű szívábrándok' bármilly édeni, de még is nem egyéb mint csak gyermek- vagy nyavalgó képzeletben létező szappanbuborékot, 's jóllehet epedő de még is tiszta kebelvel valék kénytelen tapasztalni, hogy az emberi dolgok nem mehetnek olly tövistelen, olly simán, mint azt a' jó szív ohajtáná, de még is jóval tövistelenebben és simábban mennek, mit meg kellett ismernem, mint ha azok a' szívömlédezők' és a' mindenkit szerencséssé tevők' felfogása szerint forognának: akkor nem tudtam tagadni, hogy érzelmi kiömlések csak költészetre vagy mások' mystificatiojára valók, de kormányzásra vagy abbai avatkozásra éppen nem; melly felfogás később, 's mondhatom, vajmi kínos tapasztalások után bennem végre azon szilárd hitté vált, mellytől el nem dönt ezentul semmi, hogy az emberi Seraph, milly őszinte 's milly szeretetre méltó volna is egyébiránt — pedig sok ilyest tisztelek honunkban — kormányzási tekintetben *in ultima analysi* többet árt mintsem használ; az pedig, ki a' Seraphot csak szerepként játsza, hogy így céljait könnyebben érje el, minthogy ez azon szerep, melly által legkönnyebben juthatni a' sokaságnak, a' népnek kegyeibe, az min- || den egyéb 's inkább akármicsoda, csak Seraph nem. És vannak, vannak, kik másoknak legelrejtettebb veséikbe ily mélyen hatnak bé.

242. Igen, ilyeseket álmodtam gyermekkoromban, 's különös, hogy most, jóllehet már régóta felébredtem, és egy cseppet sem álmodom többé, mintha ebbeli álmaim most honunk' színpadárul némileg kecsesgető ugyan, de végfelvonásaiban vajmi borzasztó, 's nem költött de valóságos tragoediaként tükrödnének ki lelkem felé. És úgy van; mert az, mit állítok, nem képzeleti nyavalya, Messieurs — vagy mit is mondok, de már rám is ragad a' franczia — 'Uraim!' hanem lettdolog, mert hiszen nincsenek-e napi renden ezen képek, mellyeket ábrázolék? és *mutatis mutandis* nem hű másai-e, themában és kivált ama minden keresztlől szótt veres fonálban azon origináloknak, mellyek szerint ma megint annak orra alá törd a' borsot, kinek valamije van, és ki valami társasági polczon áll; 's melly originálok, mint a' legmélyebb, legüdösb politika, minek olly felette mély bölcseségét én azonban csekély eszemmel soha sem tudtam és most sem tudom felfogni, sokaknál mindent felmuló varázsszal bírnak, és még a' legjózanabbaknak látszókat is — ennyire ragadós a' szívömlédesi bűvölet — már már minden hidegvérű ítéletnek hozhatásátul megfosztják; 's mellyek a' Pesti Hírlap' szinte minden vezér- és nem vezér czikkeiben előtűnnek, legyenek azok aztán bár a' szerkesztőtől magátul, bár adeptjeitől írva.

a) *Flectere si nequeo [superos, Acheronta movebo. Vergilius Aeneis VII. 312. sora. Ha nem bírom meghajlítani az isteneket, a poklokat hívom segítségül.*

243. Valóban teliden teli van a' Pesti Hírlap illyféle || fűszerrel, és az efféle kincsek' mennyisége olly nagy, mikép francia szójárás szerint *dans l'embarras de richesses* nem könnyű az elhatározás: minek adni elsőbbséget, a' "*pénz' szükének*"-e, melly vezércikkben a' kalmárvilág keféltetik nyerészkedőnek, és hol a' szerkesztőnek hazáukra nézve még különös nézetei is vannak, 's mellyek valóban igen különösek: vagy a' "*nyilvánosság*" és a' "*szelid tortura*"-cikkeknek-e, mellyek olvasásán mi csontunkon bizonyosan még inkább keresztül futott a' hideg, mint a' szerkesztőnek csontain: mert mi nem érezzük olly sziklaerőseknek magunkat, mikép fejünk fölött napfény és zivatar ártástalanul vonulhatna el, 's minket a' viszontagságok még annyira meg nem edzettek: de éppen nem azért futott meg a' hideg, mert a' mesteri ecsettel festett torturák itt ott honunkban kivételként még léteznek — egyébiránt százszor, sőt mondhatni ezerszer kevesebbé léteznek, hála az ég, mint ezelőtt csak 10 évvel is, mi közbevetőleg legyen mondva, nem rossz "*saltus*" — hanem azért borzadoztunk 's borzadozunk mindegyre az iszonyatos képektől vissza, mert felette kevés kivétellel a' társaság' minden kötelékit 's viszonyait látjuk, 's egyszerre felvonva olly kárpadra, hol — ha ez még sokáig így megy — alkalmasint minden hazai kapcsolatok tökéletesen ketté fognak szakadni 'sat.: vagy nem érdemelné-e inkább elsőséget, a' "*nemzeti játékszín ügye*", vagy a' "*gyermekkórház*", vagy a' "*birtoktalanság*", vagy a' "*kisdédová*", vagy a' "*hívatás*", vagy a' "*bot, vessző, korbács*", vagy a' || "*nemzeti veszély*", melly cikkben a' szerkesztő a' vészjövendőnek előérzetében egy istenszózat' hatalmas hangjával szeretné a' magyar nemzet' fülébe dörögni, hogy az: "öngyilkolás, ha megvesztegettetni engedi magát, 's lelkét vásárra bocsátja a' magyar"; melly szózat aranyba foglalva, vagy mint a' jerichoi trombita, bár hatna a' magyarra olly hatással, mint hatott egykor az ígérlet' országába vezető Josuenak szava a' napra, és a' corteseknek a' nyilvánosság' e' hőseinek uralkodása elérné ez által valahol a' *nec plus ultra*-t: — csakhogy dörgő szavak e' számoló jelenkorban, félek, nem sokkal egyebek, mint dörgések, mellyekkel sok zápor, sok jégeső, sok villám, és felette kevés haszon jár; miszerint én nem dörögve, de mennyire csak lehet, hideg számokat használván, annak megmutatására fogok törekedni, mikép nálunk magyaroknál a' nemzeti veszély — mert én is a' Pesti lap' szerkesztőjeként, nemzeteket csak öngyilkolás által hiszem meghalhatónak — sokkal mélyebb gyökerekben rejtezik mint abban, hogy a' tökéletes szegénységre jutott nemesember elkótyavetyézi egyedüli kis vagyonát, 'szabad (!) voksát' mivel ez éppen nem 'ok' hanem egyedül 'okozat', 's melly nemzet-sülyesztési gyökérokoknak egyike megfordítva tán éppen az, hogy a' kellenén túl vitt nyilvánosság' következésében — minthogy annyi, a' teljes világhoz még nem szokott szem és velő, mint tapasztaljuk, olly igen káprázik és szédelg — olly kérdések' elhatározása például, 244. "mikor és mikép düljön az ősiség", úgy függ || néhány akó savanyú boron, mint függött Damocles' kardja hajszálon, azon különbséggel
- 245.

mindazáltal, hogy Damocles' kardja le nem szakadt, mi ha megtörténik is, csak 'egyed' snjt, midőn nálunk, ha a' szívbajnokok hajtják a' hazai művet még csak egy darabig, elmulhatlan 's nem sokára — min egyébiránt azt hiszem, valóban senki egy cseppet sem kételkedik, ki csak egy pillanatig is ki akar és még ki bír lépni a' mystificatiok' bükköréből — minden török és minden szakad, 's éppen ellenkezőleg, nem az 'egynek', de a' 'soknak' kárára.

Teli minden lap a' legdúsabb következményeket ígérő, és nem kevés követeléssel járó 's nem csekély pompával nyújtott anyaggal, úgy hogy valóban nehéz lenne meghatározni: mellyben van egy részről több 'emberszeretet', más részről több 'bors'; egy részről kevesebb 'terv szerinti felfogás', más részről szakadatlanabb 'veres fonál'; egy részről kevesebb 'új építmény', más részről több 'deleatur'-ra vezető 'előkészítmény'; egy részről több 'mesterileg festett kép', más részről kevesebb 'országstudomány'; egy részről több 'seraphi andalgás', más részről kevésb 'cherubi felfogás' 'sat. 'sat.; mikép az embernek — mint a' szomszéd mondja — igazán szinte a' "szíve fáj", mellyikhez nyuljon legelőbb.

246. És ez legyen apologiám, miért távoztam el annyira a' Pesti Hírlap' 18-dik számának közelebbi fejtegetésétől; leginkább csak *embarras de richesses* miatt, vagy tán még jobban mondva, azon okból, || hogy valamint nem tudja, a' hajótörésnek hajtott recsegő vén gályának, mellybe minden oldalról víz ömledez, mellyik lyukát tömje be előbb a' kétségbeeső hajós; és nem tudja, a' sok szalma és széna közt hol kezdje a' megijedt háztelkes oltani 's elnyomni a' mindenüvé elszórt gyulanyagot, 's a' mindenütt már már lobra fakadó szikrát: bizony szintúgy valek 's vagyok én is kínos zavarban, hol és mi módon tün-tessem elé legjobb haszonhajtással, a' hazánk fölött mindinkább össze-vonuló borút.

247. Miután azonban könnyű azt állítani, mit én állítok, hogy t. i. a' Pesti Hírlap nem egyéb, mint egy nagy revolutioi syllogismus, mert nem az értelemhez de az érzelemhez szól: hogy a' mit én mondok, nem vélekedési tárgy, mellyről Pál így, Péter amúgy ítélhet, hanem mellyről nemcsak Pálnak, nemcsak Péternek, de a' kalendáriom' minden szenteinek, mint valami változhatlan problemául egyformán itélni kell: hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztője homlokegyenest megfordított, tökéletesen ellenkező taktikát követ, hazánk' állását és körülményeit éppen nem fogja fel magasb szempontból, szövevényes körülményeinkbe korántsem hat elég mélyen be, de e' helyett teli a' legsajnosb esalképzetekkel, és egyedül pillanati felhevülés és rozslu értett, irgalom-okoza ide oda kapkodásokkal, nem olvasztja hazánk' százezer kis érdekeit egy nagy nemzeti érdekebe össze, de inkább azokat élükkel egymás. ellen állítva, a' kicsinyeket a' nagyok, a' szegényeket a' gazdagok, a' resteket az iparko- || dók ellen felfengerli, feluszítja; mind ezt könnyű állítani, valamint azt is, hogy minden piszkot, minden aljast, legkisebb tapintat nélkül feltúr, kivételeket rendszabályokként korhol, minden vagyont gyanússá, minden felsőbbséget pelengérre állítani, minden

municipiumot lehető legnagyobb depopularisálni törekszik, minden, mit ír, veres fonallal van keresztül szöve, 's mind ezt teszi a' nélkül, hogy csak tudná is, mit tesz, 's mintha abban lenné legfőbb hivatását, hogy most, valamint azelőtt a' németnek, úgy ma megint a' nálánál többet bírónak, a' nálánál magasabb helyen állónak tőrné a' borsot orra alá 'sat.; miután mondom mind ezt könnyű állítani, de bebizonyítani nem olly könnyű: ám fogjuk fel a' kérdésben levő 18-dik vezérczikket pszichologiai tekintetben és nézzük: mit akar általa elérni a' Pesti lap' szerkesztője, és egy úttal milly benyomást kénytelen az illyféle szaválás tenni mostani körülményeink közt a' mai magyarországi közönség' külön osztályira. Ha ezen cikkben — melyben korántsem tűnik egyébiránt elő olly kézzel foghatólag egy részről a' szívömledés, más részről a' 'veres fonál', mint sok másokban — már megeléjük az egyet és mást: ám akkor kezünkben a' rejtélynek, a' sok által fel nem oldható, de a' még több által nem is sejtített rejtélynek kulcsa, mellyel aztán mindig könnyű lesz felnyitni azon kútlot, mellyből a' meg nem szűnő thema buzog.

248. A' szerkesztő mindenek előtt valami felrázó képet kívánt festeni, 's ezért felette elfogadható volt rá || nézve a' levelezője által beküldött történet, mellyen, mint tapasztaltuk, mohón is kapott, mielőtt még megvizsgálta volna, nem valami mystificatio-e az egész. És hogy ezt tette, természetes. Mert a' szerkesztőnek, kivált most ujsága' megindításakor, nem lehet nagyobb 's közelebb érdeke, mint nevelni az olvasók' és ekkép saját közönségének számát, mi — és sajnos megvallani, de úgy van — semmi által nem eszközöltetik olly szaporán 's olly biztosan, mint mulatságos 's kivált a' szívre és a' képzeletre ható elbeszélések által; alapuk való-e, koholmány-e, az mindegy, mert ezt a' nagy szám, vagy legalább bizonyos szám, nem veszi tekintetbe. A' szerkesztő tehát kapott az alkalmon, mit egy cseppet sem roszalhatni, mert hiszen ezen fogással a' francia Charivaritul kezdve többé kevesebb minden lap él a' terjedelmes angol Times-ig, melly, hogy minden osztálynak nyújtson eledelt, és azoknak is 'legyen', kik csak 'képzelnék', de nem 'ítélnek', még különös 'irtózatkoholókat' is fizet, mint tudva van, kik aztán a' munkának Adam Smithtől kijelelt elosztása szerint — mit a' magyar mindig practizál, de nem ám Smith Adám szerint — elvégre olly mesteri ügyességet érnek el felrázó és ideg-merevítő koholmányok' gyártásában, hogy aztán nincs hajsza koponyán, nincs szív kebelben — 'de természet szerint csak a' szívandalgók' és a' képzeleti eledellel jóllakók során — melly fel nem állana, — a' hajsza t. i. — 's melly nem koczogna, — természet szerint a' szív. — Publicumának nevelése volt tehát legelső czélja a' pesti szerkesztőnek, mellyet elérni akart, mit nem helyesleni lehetetlen, valamint azt is, hogy azt illy módok által akará elérni; mert ugyan miért ne élne a' Pesti lap' szerkesztője is azon kiváltsággal, mellyet úgy szólván minden újság használ, hogy magát minél kedvesebbé tegye a' közönség előtt; 's aztán ki magának nem jó embere, akárki mit mond is, bizony másnak és

a' közönségnek sem jó embere soha; és végkép mit ér olly hírlap, melly untat, mellyet senki nem olvas, úgy hogy minden írónak, ki hatni akar, némileg a' közönséghez kell alkalmazkodnia, mit a' külföld' példája szerint, és a' magyar közönség' pezsgőbb részét jól ismervén, felette éles tapintattal tett is a' szerkesztő; és mi több, nehogy egyedül borzadalmi lap maradjon a' Pesti lap, de a' magyar életbe is hasson, és egy úttal népszerűségét 's közönségét nevelje, mindig valami politikai fűszert is ragaszt hozzá, melly, minthogy a' szívhez szól, felette kedves is; csakhogy még Franciaországban is — jóllehet ott a' nagy crisis után az efféle politikai borzadalmak napról napra divatküntiebbek lesznek, 's még nagy Lamennais is elvégre kiesik a' közkegyből, és inkább csak úgy szikráznak kifelé, mint a' tűz is rendszerint kártétel nélkül fut ki az ottani kőházak' kéményin, és inkább a' körül álló boglyákat 'sat. veszélyezteti — bizony még Franciaországban is nagy veszélyt okozhat illy anyag; és a' közértelemnek súlya, legalább eddigelé tán csak vén Angliában olly nagy, hogy ott a' nagy szám nevet az embereknek 's kivált asszonyoknak egy kis felrázására és

250. || levegőben nyargaltatására számított borzadalmak és politikai kísérletek' koholmányin úgy, mint itt megint a' kisebb szám kaczag a' felhevült vagy felhevített képzelet' fűfángain, a' biztosító társaságok pedig csak egy pillanat alatt annyi vízzel szolgálnak — t. i. Angliában — hogy ott ideig óráig legalább nincs mit félni valami nagyobb conflagratiótul; midőn nálunk a' sok széna, meg még a' több szalma közt, nem tudom, illyféle készítmények nem helyezik-e honunkat éppen azon veszélybe, mint, ha mielőtt egy kissé jobb anyagból volnának építve házaink, majorjaink 'sat. minden szalma- és nád-viskóba belé vinnők, a' 'nyilvánosság'nak minden bajainkra olly bizonyosan (!) írt hozó léténél fogva' a' lehető legvilágosb, t. i. a' hírlapi fáklját. Erre azonban a' Pesti Hírlap' szerkesztője, mint eddigi lapjaiból látszik, nem fordított fő figyelmet, noha ennek rá nézve ugyan nem, de rá n k nézve a' lehető legfontosabb szempontnak kellett volna lenni. Mert hiszen nekünk magyaroknak mai állapotunkban — 's hiszen azt nem tagadja senki — nem annyira képzelet-felhevítésre, felbuzdításra, mozgásba tételre — minthogy ezen már átestünk — mint inkább ítelet-igazításra, jó irány-adásra és üdvös öbölbei vezetésre van 's pedig legsürgetőbb szükségünk. Hogy pedig a' Pesti Hírlap' szerkesztője nem fordítá legfőbb figyelmét arra, vagy legalább nem tette eddig azt, m i n e k ü n k legközelebb, az nem egyéb, mint azon mindennapi pszichologiai eset, melly szerint ha közelebbi érdekeink jönnek ellentétbe távolabbi érdekeinkkel, és || kivált ha az 'enyim' és a' 'tied' jön ellentétbe: akkor rendszerint, a' nélkül hogy csak tudnók is, az első felé hajlunk, olly nehezen győzi meg illy alkalmaknál, mellyek emberi létünkben tán a' legkísértőbbek, a' hideg számolás a' szenvedelmet, a' jobb ember a' gyarló port; mikép felette ritkán sikerül is halandónak élete' illy pontjaiban elhatározni a' 'se innen'-t 'se túl'-t! És ezt a' Pesti Hírlap' szerkesztője ez alkalommal vagy — czikkeit tekintve — legalább

251.

eddigelé, elhibázta; mert a' közelebbi érdek a' rá nézve 'enyim' felé tülhajolt, azaz ujságát '*coûte que coûte*' 'teljék mibe telik' vagy magyarosan mondva 'bár törik bár szakad' népszerűvé kívánta tenni, és ezen rá nézve fő tekintet felé annyira hajolt és bizonyosan tudta nélkül, hogy azt, mi Magyarországra nézve volna fő tekintet, eddigelé legalább tökéletesen szemből szalasztá; mert eddigelé, felette jól sejt-vén, hogy nálunk, hol szákszorta több az érzelem mint az értelem, olly áru kelendőbb fogna lenni, mellynek becsét képzelet, mint a' mellynek becsét ítélőtehetség bírálná, alig tett egyebet 'képzelet-felhevítésnél, felbuzdításnál, mozgásba tételnél'; és az által gondol hazai kincstárunkba *en revanche* egy felette becses ritkaságot letenni, 'hogy az olvasók' számát nevelte', mintha bizony minden levegő, minden táplálék, minden mozgás 's minden könyv p. o. még a' franczia Justin⁹⁾ is hasznos volna.

252. A' Pesti Hírlap' szerkesztője e' pontnál hibázta el a' jó utat, és itt tévedett az érzelmek' — politi- || kában — olly szerenésetlen mezejére. És lássuk csak. — Miután felrázá az olvasót Bay J. sorsá-nak leírása által, az egészségi politianak általán véve honunkbani legnyomorultabb lábon állását hozza elő, miben mint valami minden által éppen olly ismeretesben, mint például, hogy az országnak szinte egy ötödrésze pangó moesár, egy ötödrésze pedig hasztalan sivatag, vele tökéletesen kezet fogunk, és kezet fog kivétel nélkül mindenki. És miután ennek okát a' legelső szóalkatban senkire sem tolja, ám *valeat quantum valere potest*,^{a)} és adja Isten, hogy nem sokára 's nem pium desideriumokként, de tetteleg az országnak mind anyagi mind erkölcsi egészsége növekedjék, és azon politia ellen, melly illyeseket eszközle, és alkalmasint rég eszközölt volna már; kivált ha illyféle dolgokba minden avatatlan belé nem kottyán, ne éppen azok keljenek ki legerősebben, kik annak nem létét most annyira sínlik. De a' két következő szóalkatban mit látunk? 1-ször azon állítást, hogy az egész-ségi politia' nyomorult lábóni állása idézi elé — 's *per excellentiam* — a' gyermekgyilkolást; 2-szor hogy mi azt gondoljuk: teljesítők köte-lességünket illyesnek eleje vétele iránt, ha rém gyanánt hóhért állítunk a' háttérbe; és 3-szor hogy mi azt gondoljuk; megtettünk mindent, a' mit tennünk kell, midőn anyátlan gyermekek' gyámoltalan serege segélyért sir fel az égre 's az emberekhez, ha azokat bérdaikához adtuk, kinek szabott bére évnegyedenként 4 (?) pengő forint. — Már kik illy
253. mély belátásu, illy messzire kiható gon- || dolók kik nem, azt nem tudom, de nem is vizsgálom; elég az, hogy ím itt kitűnik egy részről az emberszeretet, mert vézik a' szerkesztőnek szíve, hogy a' gyermek-gyilkolás ellen és az anyátlan gyermekek' rimánkodásinak megszünte-tése végett, nem áll hazánkban még fen jobb szer mint hóhér a' háttérben, és fejenként 4 pengő forint; más részről viszont kibujik a' 'veres fonál', mert illy állítás más szavakkal bizony nem sokkal többet tesz, mint: Te városi Tanács, Te vármegyei hatóság, Te Hely-

a) Valeat quantum valere potest = használjon, amennyit használhat.

tartó-Tanács, Ti 'hazánk' gazdag semmirekellői 'sat. Ti mindnyájan annyit nem értek, mint egy pipa dohány; mert kötelességteknek, nem, de a' legegyszerűbb emberi hivatástoknak sem feleltetek legtávolabbról is meg. — Ezt azonban bizonyosan nem gondolta, és így értetni bizonyosan nem akart a' szerkesztő. Ő azt hitte, ha felrázza a' könyörület' hurjait, ennek hatása majd az lesz, hogy ezentúl a' városi tanács, a' vármegye, a' helytartó-tanács valami czélirányosbat csak ki fog gondolni, nagyobb szorgalommal tán csak el fog járni mind ezekben 'sat; a' nagyok pedig és a' gazdagok, — kiknek igen szívesen megadjuk a' 'véletlenül' nyert nagy czímet, ha erszényeikről disponálgatnánk — ha többet nem cselekszenek tán, a' 4 pengőről még is 8-ra emelendik a' fejenkénti dajkabért; mi által aztán, ha gyökeresen segítve nem leend is, a' 'szegények' sorsa még is enyhülend, mit nékem fognak köszönhetni 'sat. És adja Isten áldását az illy curához! csakhogy psychologice véve, illyféle vádak egészen más következményeket szoktak

254. szülni, kivált ha olly helyről jönnek, || mellynek varázsköre és hitele nagy, 's ekkép mind az mi onnan jő, nem esúszik figyelem és benyomás nélkül a' közönségen úgy keresztül, mint mindazon gondolat- és szó-moslék, mellyekkel annyi magaunt megajándékozza a' világot. Igen, psychologice véve egészen más hatást szoktak illyféle vádak szülni, és ugyanis: a' népben tökéletesen eltörlik a' felsőbbbségek iránti minden bizodalmat, minden hódolatot, a' gazdagok iránt pedig megsemmítnek minden méltánylást, sőt végre az igazságot is; 's ugyanis, ha szegény — ki nem tudja, de nem is tudhatja az emberi társaságban mikép vág egy karika a' másíkba, mi ok, mi okozat, és ekkép az ő oeconomia-politikájánál fogva rendszerint tökéletesen meg van győződve, hogy minden jól menne a' világon, csak azok a' gazdagok ne költenének annyit, de adnak inkább a' szegényeknek, és minden felsőbbbségben, kivált melly szigorú rendet követel és szenvedelminek kicsapongását nem tűri, egyedül szívtelen zsarnokát látja — ha illy szegény, mondom, azt hallja, hogy a' gyermekgyilkolásnak eleje vétele végett máskép nem intézkedtek a' hatóságok, mint egy hóhérnak rém gyanánti háttérbe állítása által, hogy 4 forintnál a' dúsgazdagok többet nem akarnak adni egy szegény ártatlan gyermek' megmentésére, ők, kik milliókat költenek hiábavalóságra; ha azt hallja, hogy 100 illy szerencsétlen közt 80—90 elhal, a' megmentett 10 pedig tán az utcán fagy meg; ha mind ezt hallja, 's ollyastul hallja, ki szenvedett mint ő — mi rá nézve már elegendő ok sympathiára — ki, mert bizonyo-

255. || san ő miatta exponálta magát (!) érette szenvedett: és nem természetes-e, kérdem, hogy lelkében olly antipathia, nem, de olly gyűlölet és megvetés fejlődik ki minden felsőbbbség, minden vagyonos iránt, miszerint aztán nem kell egyéb, mint egy kis alkalom és egy kis vezér, 's im keselyű-hosszúra vonulnak körmei, és kész kívágni szemét — milly gyönyörű képét a' szerkesztőnek kölesönnenni bátorodom, csakhogy éppen ellenkezőleg alkalmazva — akárkinek, de még legnagyobb jótévőjének is, kire bálványai csak uszítják;

- mert lettdolog, hogy, "lelkesülés kezdi, örvöngés kíséri, és megbánás követi a forradalmakat"¹⁰). A' 'hatóságok' és nagyobb birtokosok' egyéneire pedig milly hatást tesznek illy könnyelmű meg nem gondolt toll-exercitiumok? megmondom. Ezer árnyéklat közt, melly ezeket egymástul megkülönbözteti, tán három fő osztályba oszthatni őket még is. Vannak, kik nem mások' de maguk' sugtából cselekszenek, 's kiket ekkép sem dicséret sem gáncs nem mozdít, t. i. olly dicséret 's olly gáncs, melly kívülrül jó. Ezek jobb vagy rosszabb kedvvel mindig eljárnak emberi kötelességükben. Vannak megint, kik ha nem sovárognak is jutalom és dicséret után, mégis megkívánják az elismerést, a' méltánylást; mi ha elmarad, vagy mit ha szemrehányás, korholás, sőt rágalom pótol, jó kedvüket vesztvén elfordulnak. Vannak végre olyanok, kik soha másnak vagy a' közönségnek hasznost nem tesznek, és ha erre erővel hajtának, malitiából azért sem teszik, sőt még rosszabbat tesznek. Az első' száma nálunk, mint || minden gyermek nép-nél még felette kicsi; a' másik osztály, hálá az ég, napról napra nő, és ebből emelkednek aztán az első osztályba, ha vaskéz nem törí ketté a' még mindig gyenge és inkább csak most fejledező művet; a' harmadik osztályuk végre mind szűkebb körre szigetelvek ugyan, hol azonban meg kell vallani, vitézül tartják magukat. — És most summázzuk össze a' hasznót. A' jók rossz kedvbe tétettek, a' meg-lehetőselek elkedvetlenítettek, a' selejtesek pedig még inkább megbicsak-lák magukat; miből, közbevetőleg legyen mondva, azt hiszem, elégségesen kiviláglik, milly felette éles fegyver hírlap, kivált valami fénykörben létező hírlap, és főkép olly honban, hol a' közvélemény még olly kevéssé van kifejtve és okszerinti alapokra állítva, mint Magyar-országban; mikép valóban azzal legnagyobb csudákat is mivelhetni ugyan, de az viszont a' legkisebb indiscretio által is valódi méreggá válhatik, 's természetszerint annál erősebbé, min l nagyobbak és sűrűbbek az indiscretiok. És valóban, ha felütjük az emberiség' évrázait, nem fogjuk tagadhatni, hogy indiscretiok által sokkal több nyomorúság háramlott az emberi nemre, mint malitia által; mi más szavakkal nem egyéb, mint az, hogy a' gondolatlan háromszor gyújtja meg a' házat, míg a' szántszándékos csak egyszer; miből azt következtethetni, hogy nincs az emberi események közt nagyobb felelet-teherrel járó praesumptio, mint másokat vezetni akarni, mint másoknak de csak legkisebb irányt is adni akarni, mielőtt 's minden ámitgatás nélkül egészen tisztában vol-
256. || nánk magunkkal: hogy az, mit tanítunk, jó, hogy azon út, mellyet kimutatunk, minden bizonynyal üdvös célra vezet is; mi megint azoknak szolgáljon feleletül, kik azzal gondolják minden felelőség' terhétül 's pedig ugyancsak diadalmasan felmenteni a' Pesti lap' szerkesztőjét, mert — mint állítják — "nem volt elkészülve a' dologra, és őt úgy lepte meg egyéb foglalatosságai közt az ujságszerkesztés, mint egykor ekeszarvánál lepte meg Cincinnatust a' consuli rőzse". Mintha bizony az ügyetlen operatort, ki az életbe visszavarázslás helyett azokat, kik szerencsétlen kése alá kerülnek, hadesbe küldi, kimentené az, hogy
- 257.

nem volt elkészülve, szerszámai nem valának tiszták, segédjei ügyesek 'sat.; 's mintha Magyarország jövődjét biztosítani, 's erőre és magasra emelni a' magyart könnyebb műtétel volna, melly körül ekkép mindenkinnek szabad sőt dicsőséges lenne kontárkodni, mint egyént operálni, 's helyre állítani vagy legalább kifoltozni porhüvelyét; 's mintha kevesebb felelőség fekünnék azon, ki nemzeti műtételeket hibáztat el és így ezeket, mint az, kinek egyéni műtételek nem sikerülnek, és ki ekként csak egyeseket sujt.

258. A' szerkesztő azonban 'népszerűség utáni szomjában' — mellynek napi divat szerint mindent alárendel, minthogy sok magyarral azon áltatásban van, mit a' *hivatásrul* szóló vezércikkében minden kétségen túl bebizonyít, vagy inkább 'elárul'; hogy népszerűség nélkül nem használhatni, holott igen sokat lehet használni 'népszerűség nélkül', valóban igen sokat, csak || akarjon az ember, de "fényleni, éljeneket aratni nem", és csak e' körül forog a' kis különbség — a' szerkesztő, mondom, népszerűség utáni szomjában azonban meg nem elégszik azon sympathyával, mellyet, a' háttérbe állított hóherral és a' fejenkénti 4 pengő forint dajkabérrel már ugy is annyira biztosított magának a' népnél; de még tovább megy, és mikép elmulthatlanul megnyerje a' szavazatok' többségét — minthogy alkalmasint mindenütt, de Magyarországon bizonyosan a' restek, a' munkakerülők 'sat. vannak többségben — andalgó, 's a' nyomort és inséget házankénti meglátogatásában, a' szerencsétlen gazdákat állítja *pro coronide* mint szívteleneket a' pelengérré, 's pedig: egyedül azon felette mély országtudományi okbul, mert ingyen nem engedik át házaikat mind azon szerencsétleneknek, kiket Pest' ifjusági varázsereje olly aggasztó számban vonz magához, hogy tőlük már már alig van szabadulás. — Ő azonban nem akart rosszat, bizonyosan nem; nemes célja csak az vala; "menynyire lehet, leszállítani a' szegényeken vett házi bért", és egyáltalában megnyitni a' vagyonosabbaknak szívét és erszényét ügyefogyott felebarátaik iránt; vagy tán bizonyos egyes gazdát, kihez nincs szerencsénk, de ki tán előtte ismeretes, 's ki — elhiszszük nagyon — megérdemli a' büntetést, és ha kezébe jut a' lap, tán javítani is fogja magát, egy kissé megkorbácsolni.

259. A' cél tehát szent, és vajmi szép világba helyzi a' szerkesztőnek jó szívét, kár hogy a' házgazdákra, kivált a' külvárosiakra, kik általán véve szinte nem || felette pénzes emberek, de nem ritkán nagy családokat házuk béréből mint egyedüli jövedelmükből tengetik bajosan, alkalmasint nem a' várt hatást szülte ezen 'festemény'; de a' helyett jóformán nevelte a' népek, minden kész vagyonra ugy is naprul napra növekedő étvágyát, és így jót tágitott azon irigy szemüvegen, mellyen keresztül a' szegényebb mindig szívtelen harpaxot lát a' birtokosban, 's ennek több vagyonát, több tehetségét soha nem keresi nagyobb értelmességében és nagyobb szorgalmában — mire őt figyelmeztetni tán nem volna éppen rossz. — Milly sajnós következményeket szül egy fejledező országra, ha ilyféle anti-oeconomia-politikai elvek csepegtet-

- nek az irgalom' szent szavánál fogva a' népbe, azt tán minden megmutatás nélkül elhiszi mindenki, ki csak egy pusztá meggondolásra akar magának elegendő időt és elegendő fáradságot venni, mi tán nem olly igen nagy áldozat volna; valamint tán azt is elhiszi, mikép a' községre nézve csak egy kissé hosszabb időleforgás alatt jobb volna, ha a' helyett, hogy a' tehetséges gazdák mint szívtelenek állítanak pelengérre, ők inkább példa gyanánt volnának kimutatva; mert hiszen ők sem loptak vagyonaikat, de felette kevés kivétellel, rendszerint kínos verítékkal szereztek azt. 'S pedig, hogy illyest a' szerkesztő ne tudna, és készakarva kiáltana a' munkásságra, a' szorgalomra anathemat, 's szántszándékkal gyujtana a' munkátlanságnak, a' henyelésnek gyertyát, az terebélyes olvasottságánál 's különös elméleti tehetségénél
260. fogva teljességgel lehetetlen; mikép az egész 'viszáson || rakott készítmény', a' 'minden tervnélküli sakkvonás' nem is egyéb, mint egyedül és egyenesen az érzelmek' tömkelegében keringelő felfogás' magzatjainak azon egyike, melynek Arthur Young, Adam Smith, vagy illyféle hideg számolónak tisztes képében 'az értelem' semmit nem dörgött fülebe, 's melly illyféle jótékony dörgés' híja miatt édes atyjának tollából *bona fide* és azon édes illusioi közt folyt ki, hogy a' Pesti Hírlap' 18-dik czikkének következtében ezentúl kevésb, tán senki nem fogja szenvedni az elevenen temettetés' borzadalmát, 's valami jobb egészségi politia' behozatalát is megkedvelendi a' község; és mi legfőbb, adakozóbbak fognak a' birtokosok lenni, és a' hatóságok is ezentul jobban megfogják magokat becsülni — mert hiszen mindenik kikapta a' magát; miszerint bizonyosan nem sokára lelencz- és kórház is épülend mindenütt, vagy ha nem is tüstént, legalább illyesnek meg van vetve elvégre valami jobb alapja (!) és mindenünnen valósul azon édes érzet, hogy roppant léptekkel halad Hunnia! És mind ezt a' jó szív tisztán látja, 's a' gyönyörű képnek annyira örvend, 's gondolván: felette hasznosan 's ekkép felette dicséretesen (!) járt el tisztében, magával annyira megelégszik, hogy alig bírja magát, és egyre olvadozván, legott kész tüstént megajándékozni a' hazát ismét valami új és szintoly szaporán készült köz szerencsei 's köz dicsőségi phantasmagoriával, melynek édeni léte — mert mit nem képzelhetni — olly ellentáthatlan varázsszal ragadja magával a' honnak számtalan 'szíveseit',
261. mikép aztán ki nem számolhatni, || milly progressioban nő, milly tébolydókba bonyolít az illyféle köz bajja vált, köz nyavalyává nevelt 'szívborjázás', mi sok magyarnál, kik közül sok néha és némiekkben igen jó tapintattal bír, de éppen nem jó philologos se nem jó psychologos, 'észbörjázás' alatt ismeretes, de vajmi hibásan; mert a' magára hagyott jó ész' termékei mindig, a' magára hagyott jó szívnek termékei ellenben csak kivételként és felette rövid időre jók; mikép aztán ki nem számolhatni mondom, milly progressioban nő és milly tébolydókba bonyolít az illy egyszer köz nyavalyává nevelt, és kölcsönös 's végkép kótyavetyekénti felingerlés által lázzá fajult 'szívborjázás', ha nem létezik a' közvéleményben olly értelmi súly, melly úgy szólván minden

szegletből, a' Pesti lap' 18-dik vezércikkét illetőleg, nem hangoztatja illy módon szavát: "Utopia emberek közt nincs, és nem irgalom, de munka a' közgazdagság' talpköve; és azért az, ki egyes esetek miatt egész hatóságokat törekedik gyanúsakká tenni, 's kivált olly időben, hol a' hatóságok nem rosszabbulnak, hanem javulnak, 's ki egyes fősvények miatt minden birtokost ügyekszik gyűlölet' színében festeni, és kivált olly időben, hol a' birtokosok nemcsak szabadabb pályákat nyitnak keresetre a' birtoktalanok' számára, mint önmaguknak volt, sőt némileg a' kész vagyont készek velük megosztani; az, ki így cselekszik, bármilly becsületes ember, bármilly nagy talentum volna is egyébiránt, 's bármilly szépeket, nagyokat 's bizonyosokat ígérne is a' sokaságnak, az nem jó tanácsadó, az nem vezet jó útra."

262.

|| Miből az foly, hogy ott, hol illy szilárd alappal bír a' közvélemény, ott mindent elmondhat bár a' legnagyobb auctoritas is kártétlen, mint például Britanniában: hol ellenben éppen nem létezik közvélemény, vagy az, melly létezik, hyperbolán, hypothesisen és fallaciákon alapul, mint Magyarországon, ott megint sokat teljességgel el nem mondhatni 'kártétel nélkül' 's kivált ollyasok nem mondhatnak el sokat 'kártétel' sőt mindent veszélybe hozás nélkül, kikre mint oraculumra tekint az ítélni nem tudó, és az inkább szívének engedő mint eszét fárasztani szerető sokaság.

'S ím a' kules, a' Pesti Hírlap' állásunkhoz szabott becsének méltánylása.

263. De nézzük a' Pesti lapnak valami más számát. 'S lássuk, mellyik? A' 12-dik lap. A' vezércikk "Halál és nyomor". — Jól van. Ebből is úgy ki fog tűnni, mint akármellyikbül, a' nép' szenvedésivel sympathizáló, vagy inkább a' nép' szenvedelmivel coquettirozó thema, valamint Maestro Rossininek sem jár egy darabja is bizonyos *crescendo* és *impetuoso* nélkül.

Az egész cikk' alapja, mellybül mint valóban felette jó ízübül már bátorkodánk itt ott egy kissé csipkedni, szinte 'koholmány', vagy ha ezen kitétel nem tetszik, azt sem bánjuk 'egy ártatlan kis tévedés', melly egyedül Pest városa' egy igen érdemes polgárának szavaibul vevé eredetét, kinél a' Pesti Hírlap' szerkesztője mint mondja — 's mit hiszünk, és miért áldja meg az eget' ura — melegebb emberbarátot nem ismer: ki azonban, mit szinte hiszünk — mert mint látszik '*homo primae informationis*', 's egyébiránt mint látszik, nem felette nagy' syllabizáló talentummal csörtet elő — *et c'est ainsi que l'on gouverne et que l'on régénère les peuples* ¹¹⁾ — tán minden egyébre alkalmasb, mint éppen hírek' atbocsatására, vagy 'nemzeti vezércikk'ek' sugására.

264. Ezen körülmény azonban elkerüli a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének figyelmét, és hogy ne? mert hiszen az őt meglátogató emberbarátnak szíve olly jó, mi- || kép híre sem lehet rossz; minélfogva olly rögtönzéssel fogja is fel a' magusi hatással járó vezércikk' alapját, melly mögött messze marad hátra még a' patroclusi hecatombe is, mikép ő is elfelejt, mielőtt vezércikkkezni kezdene, bizonyos 's csak most érintett operatiot, mellyet a' közéletben 'syllabizálással', a' mostani divat szerint pedig 'betűzéssel' szoktunk kitenni — és furcsa, de megesik az embereknek 's pedig még a' legkitünőbb egyéneknek is, hogy szívandalgó állapotban, midőn a' 'szenvedelmek' pápaszemein néznek keresztül, nem tudnak, bizony nem tudnak jól olvasni, de még csak tisztán syllabizálni sem mindig 'sat. — 's így lön, hogy rögtön, 's mielőtt többet lehetett vala tenni a' 'szegény halottak' vagy mit is mondok: a' 'szegény hatóságok' büntetésének egy kis enyhítésére, mint a' nagy betűkkel kitűzött vezércikk'hez egy, kis betűkkel irt kis visszavonást vagy kisimitást ragasztani; mielőtt mondom az éretlen gyermeknek életben tartása végett többet és sikeresebbet lehetett volna tenni, bizony prés alá jutott az utcán talált szegény 280 halott. És éljen a' sajtószabadság, 's kivált az, melly — tán csak egy kis kísér-

- letül — némileg maga szárnyára hagyva, nem találja saját tapintatunkban azon határt, mellyen túl még 'ne'. Oh irgalmas Isten! és az, ki ha nem is keselyű-szemű, de csak egy kissé bir hidég megfontolással tenger-szővevényű körülményeinkről itélni, és kinek hona csak egy kissé drága, az fel ne jajduljon? — Csak néhány éve, hogy ki-
- 265.** bontakoztunk a' holt latán' sorvasztó karjai közül, mikor || tán Törökországban is — ha csalni 's örökké csalni nem akarjuk magunkat — több valódi nyilvánosság vala, mint nálunk; mert hiszen azon 'veres fonál', melly a' Pesti szerkesztő szerint nemzeti lobogóinkon villogott mindig keresztül, évrajzaink' inkább azon időszakát illeti — ha ismét nem akarjuk magunkat csalni — mikor hazáért és szabadságért karddal küzdve, rendes elmesurlódás nem vala 's nem lehele még napi renden, és ekkép azon nyilvánosság, melly akkor inkább tettek mint vélemények fölött létezett, természetére nézve egészen különbözik azon nyilvánosságtul, melly a' sajtószabadságnak, ezen legszebb isten-adománynak szülöttje; csak néhány éve mondom, hogy szinte több nyilvánosság vala Törökországban, mint nálunk, 's íme, miután e' tekintetben eddigelé úgy szolván, egy messzely vala egy adagi engedményünk, előttünk a' száz akós hordó, hála az ég, tehát kevesb korlát! és úgy járunk, mint szüretkor a' szőlős gazda, kinek messzelyenként nem szabják elébe az éltető nedvet, hanem ki kénye kedve szerint meríthet az ég-adta forrásbul 'sat, csakhogy ő ismét kialuszsza magát; azon szem azonban, melly sokáig, felette sokáig volt igen nagy sötétben, habár ezerszer keselyű- sőt százezerszer sas-szem volna is, megvakul, ha rögtön nagy világosságba állítják; melly, tudja Isten a' lehető legnagyobb jó — én is ennek tartom, 's tán a' mennyország sem egyeb — csakhogy lépcsőnként szokhatik hozzá 's emelkedhetik oda a' gyarló ember.
- 266.** || 'S valljon ki merít ezen kűtföbül mellyet mindig sajátunknak hittünk, mellyért küzdénk, és mellynek megmentéseért soha nem mulattuk el a' rajtunk elkövetett sérelmek' fájdalmas harangját keserű panasszal meghuzni, ha azt állíták a' felsőbbek "még nem nekünk való, mert azzal magunk' károsítása nélkül nem volnánk képesek élni", 's melly most — tán csak egy kis kísértetül vagy inkább kísértetül — ha nem is tökéletesen, de sokkal nagyobb mértékben 's kiterjedésben van saját tapintatunkra és saját discretionkra hagyva, mint nemzeti életünk' akármelly korszakában — ugyan ki az, ki olly 'lelkesséssel' merít e' kűtföbül, mikép egyedül 'közmezmámorosítás' és ebbül folyó 'anarchia' — melly alkalommal aztán könnyebben 'el lehetne végezni' egyet és mást — vagy az ismét 'adagkenti egy messzely engedményre tétel' azon kirekesztő előlátmány, melly a' lehetőségek' egybeállításibul kisül? ugyan ki azon ügyes, azon felette szerencsés dispensarius, ki nemzetünket ezen olly annyira kéjteli dilemmába helyzi, hogy örömtül betű szerint bőrébül szeretne pattanni az ember, valljon ki ezen jó lélek? Alkalmasint valami tavasz-életkori, tapasztalás nélküli jámbor andalgó, kit "nem edzetek még meg a'

viszontagságok, ki fölött napfény és vihar el nem vonult még haszonnal", és ki ekkép azon édes hiszemben él: vajmi jótékonyan rug egyet az 'elvnek', az 'ügynek' 's a' 'nemzetnek' előmozdításán, ha mennyire bírja, megnyitja az eddigelé mindig olly szilárd kézben tartott csapot; 267. mikép némi 'lelkes' segédeinek || hozzájárultával meg is nyitja a' csapot úgy — és kár, hogy még mindig van idegen kéz a' csapon, mert ám, ha ollyas éppen nem volna rajta, még akkor látnok, milly 'tágkeblüleg' nyitná meg azt — úgy megnyitja mondom a' csapot, hogy alig több, mint egy évnegyed' lefolyta alatt több szemképrázási, több szemfényvesztési 'világosság' buzog az ezelőtt csak kevéssel tökéletes sötétségben élt és tartott magyarra, valóban sokkal több, mintsem hogy azt nemzeti testünk haszonnal magába szívni, táplálatilag megemésztetni, és egészségileg elkülönözni de csak egy fél század alatt is bírná.

És erre mit válaszolhatunk? Oh fájdalom! Oh mindenek felett kínos érzés! Nem azt: hogy ezt valami súly és hitel nélküli túlbuzgó cselekszi, ki nemzeti felébredésünk' titkaiba nem hatott, nem hathatott, kinek világi tapasztalása nincs, 's illyes nem lehet, és kinek szavát mint felette gyengét ekkép hatástalan' elvinné a' játszi szellő, 's hatástalan' eltörlené a' nap. Nem, ezt nem válaszolhatjuk, és mint 'Macbeth'-ben az Ur' imádságához nem ragaszthatjuk az 'Ament'; mert hiszen azon érett férfiú miveli mind ezt, kiben a' magyar legszentebb jogainak megsértését vélte szemlélni, és kiért ekként felette sok hasznosnak elmellőzésével 's felette sok szép drága idő feláldozásával, olly lelkesedéssel vívott meg a' legtöbb hatóság és számos egyes, milly gyönyörű lelkesedéssel ha mindenkoron megvív, 's mind belülről mind kívülről *pro aris et focis* is a' magyar: jót állok, nincs hatalom, mely 268. || csorbát ütne nemzeti 's alkotmányos szüzeségén. — Oh Egek! a' nemzeti nagy kedvencz mivel illyest, kit olly korlátlan bizodalommal ruház fel nemzetünk' tavaszi osztálya, kinek minden részeket egyeztető, minden hazai erőket összpontosító vezérletéhez olly édes-örömet állna a' tenni, a' cselekedni olly annyira buzgó férfiú, kinek roppant tehetségén és nem kisebb népszerűségén olly édes 's olly dús reményekkel csügg az aggastyánnak, az elgyengültnek szeme, hogy majd ő fogná felfogni a' fonálnak végét ott, hol az kezeikből kiesék, és ő fogná tetteleg a' dicsőség és boldogság' azon magasságára vezetni a' magyart, milly magasság csak kecségtető álmaiknak vala néha néha sejtett keser-édes rajza. Igen azon férfiú cselekszi mind ezt, kinek felemelésére és különös nimbusba állítására olly ritka esetileg fognak kezét a' valóság — mert ki merne kételkedni roppant elmebeli tehetségén — és a' képzelet — mert hiszen tán azt sem merné tagadni senki, hogy nem egy állítja őt olly magasra — és kik így cselekszenek, tán nem legjobb vagy legalább nem 'leghasznosb' barátjai — hol halandó, kivált egy kissé hosszabb ideig éppen nem, vagy csak felette 'keservesen' tarthatja fen magát. Igen ő mivel illyest, kitől annyit várt a' haza és méltán, és azt hiszem 'megérdemletten' is; mert, ha valakitül,

valóban ő tőle telik ki még - - - a' legnehezebb is; és mi a' megérdemlettét illeti, azt hiszem, ő legalább is annyival adósa, ha többel nem, az őt oly szilárdul védte honnak, mint a' haza neki.

269.

|| Búba merül a' lélek 's egészen elesügged, ha illy ritka capacitást a' hazának e' tekintetben úgy is felette szerény tőkéjéből oly kevés haszonnal, sőt annyi kárral látja kiadatni uzsorára ez valóban fájdalmas; 's tán csak az — legalább engem csak az — nyugtathat meg némileg, hogy van még idő kilépni a' szívandalgások és szív-sugалások' azon örvényéből, melyben ki kering, sem vezérnek, sem országembernek nem való, és éppen oly kevéssé organumnak, mely közvéleményt alapítson és azt kiképezze. Pedig ez lett volna a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének hivatása, ezt vártuk, valóban ezt, és nem kevesebet; mert ha lapja egy közönséges pletyka- és koholmány-lapra süllyed, hol csaknem oly sűrű a' visszavonás és a' *meu culpa*, mint az állítás és a' *tua culpa*, melyet minden irka-firkász, minden elméncz, minden 'nem legjobb akaró' — pedig hány van ilyen — ki nem bujhatólag megczáfolhat, és hitelét napról napra soványabbra örölvén a' közönséges gúnymosolynak színpadára állíthat, hol az utolsó jelenet mindig a' divatból esés, és elfelejtés vagy megsemmisülés, ha illyes történnék, ez ránk 'haladókra' nézve valóban a' lehető legkeserűbb körülmény volna; minthogy hitelünket minden módon nevelni azon szempont, mellynél magasb ránk nézve most nincs, most, midőn Europa, kezd ránk tekinteni, és tőlünk felette sokat, 's ekkép nem csak emberit, de férfiuít is vár, nem csak Europa, 's nem csak a' külföld, de nemzetünknek azon jó hizsemű becsületes része is bizodalmasan vár, mely nemzetiessé jövendőnknek egyedüli alapja. És pedig okvetlen illyessé fog süllyedni a' || Pesti lap, ha, míg idő van — de felette sok már nincs — ki nem lép, hírlapját tekintve, az érzelmi andalgások és szív-sugалások' azon örvényéből a' szerkesztő, melyben most kering, és mellynek csábító, szédítő és végkép elsüllyesztő tántorításából elvégre ki nem bír menekedni még a' legszerencsésb alkotású, és a' legdúsabban felkészített fő is. Igen, ez leszen, ha az érintett önmagát 's másokat csábító, és tévutakra vezérlő körből, míg ideje van, ki nem lép a' Pesti lap' szerkesztője, lapjának elmulthatlan sorsa. — Ezt jövendőlni merem — és emlékezzék meg szavaimra — jöllehet egy cseppet sem tartom jóslónak magamat, de azért, valamint más emberek is tudják, kik szinte nem jóslók, úgy tudom én is előre megmondani, hogy például tönkölyből mindig tönköly, csermakkból mindig cserfa lesz, vagy csak illyes lehet, és szinte ezen tapasztalási kules szerint azt is tudom, hogy az érzelmeknek az értelem által fékben nem tartott ömledései, ha gátot sehol nem találhatnak — és illyest magukban soha nem találhatnak, mivel magukban nincs határ — ki-esapongásokra, és végkép őrzöngésre fajulva, okvetlen mindig zavart és veszélyt szülnék, mellynek szintolly okvetlen végeredménye a' többé alig vagy éppen ki nem pótolható kár, és az ezzel szorosan egybefüggő keserű megbánás, vagy tőkéletes kétségbeesés. 'S mert ez eddigelé

270.

mindig és kivétel nélkül mindenütt így történt, most, midőn hála az ég, a 'sajtószabadság' isteni áldásának következtében napról napra inkább jó divatba az ész' uralkodása, a' Pesti Hírlapot is okvet-

271. || len elérendi, bármily fényes és ragyogó legyen is pályájának kezdete, bármily sokat mozdítson, és mily nagy következményeket huzzon is maga után, a' megbánásnak sőt a' közátoknak marcsona büntetése egykor; 's tán előbb, mint sok gondolná, ha a' szerkesztő, míg ideje van, a' szívandalgási körből egészen ki, és a' csalhatatlan számú értelemnek körébe egészen be nem lép. Vegye tekintetbe szavaimat, vagy legalább emlékezzék meg azokról egykor. — 'S most meglátjuk: a' Pesti Hírlap' szerkesztője nagyobb ember-e, mint nagy ügyész; valósággal magasabban áll-e, mint hazánkban egykor olly nagy fényben állott 's itt ott még most is eléggé fénylő hősei a' rabulának; 's végkép hazánk' javát, a' magyarnak felemelkedését szomjazza-e inkább, mint saját nimbusának 'teljék mibe telik' fentartását, és van-e előtte magasb szempont, mintsem hogy eddigi modorját, eddigi taktikáját védje.

'S most, mielőtt a' Pesti lap' 12-ik számának további syllabilizálására mennék át, azt kérdem: köz dolgaink' latán pertractatiója' korszakában, melly úgy szólván szinte csak tegnapelőtti, volt-e sok nyilvánosság honunk' köz egén? Mire a' felelet nem lehet egyéb, mint az, hogy világunk valóban nem volt sokkal több, mint mikor éjjel a' hold és néhány csillag monopolizálja azt, és minden, mint politia nélküli kis városban, világítás nélkül az álom' legvastagabb mánakját eldéli, 's tán csak itt ott pislog egy kis mécs, mellynél ritka hazafi eseng Isten' oltára előtt a' honért, vagy mellynél még

272. ritkább böles || viraszt; mi után megint azt vagyok bátor kérdezni: ugyan üdvre vezet-e a' '*saltus in natura*'? és nemzeti kifejlődés a' természet' nem azon legszövevényesb, legkényesb működésinek egyike-e, melly olly ritkán éri el befejezését, miszerint alig látunk valódi férfiúságra felvirult nemzetet; és kérdem tovább: olly sötétséghez képest, mellyben a' latánság' zsibbasztó bilincsei századokig tartanak, és a' szegény magyarnak sorsa nem igen volt különb és híresebb, mint híres Kaspar Hauseré^{a)} — 's köszönet azoknak, kik illy kegyesen tartanak, hogy orrunkra ne bukjunk, 's kik tán azért, mert a' Pesti Hírlappal nem tartok, most azt hiszik: megtértem és velük tartok; mint nem különben üdvözet és halhatlan név azon német-magyar versfirkálókna is, kik, mert mint mondják, már férfiak lettek, sinlik azon sötétséget, mellyben valánk, 's mellynek alapján tán könnyebb lenne saját személyileg emelkedniök — illy sötétséghez képest mondom, melly szemeinket századok' leforgása alatt minden nagyobb világtul tökéletesen elszoktatá, nem lehető legnagyobb '*saltus*' volna-e a' minden korlát nélküli sajtószabadság? Mikből azon következményt huzom — 's Istenért, vegyük végkép a' dolgokat, nem mint

a) Hauser Gáspár (1812–38.) soha föl nem derített eredetű talált gyermek Nürnbergben, kiről akkoriban és azóta sokat írtak.

azoknak 'lenni kellene', hanem mint 'azok vannak' — hogy nálunk Valaminek még kell korlátozni e' világítót, mert hozzá még nem szokva bizony elszédülünk 's egybekeveredünk, és ezen 'valaminek' — oh magyar! ne verd mindig tenmagad a' tört kebledbe — ezen 'valaminek' mondom, 'magunknak' kell lenni; mert más-

273. || kép az idegen kéz' beavatkozását mi magunk teszszük szükségessé, ha vak szenvedelemtül, vagy tudja Isten milly szenvedelemtül hajtva, nem kívánjuk egyenesen azt, hogy minden főtül talpig felforduljon. 'S mire nézve midőn az angol mozgonyárral az egy kissé tágabb és szorosabb csavarokrul 148-ik lapon felhozott 'velem történtet' ez alkalommal emlékezetbe visszahozni bátorzkodnám, és a' sajtószabadságrul keblemben hordottak' részletesb kitérését máskorra hagynám, addig is az itt következő előleges kis okoskodással végzem be a' Pesti lap' 12-dik számátul eltérésemet. 'S ugyanis:

A' sajtószabadság olly világ, mellynél bár a' leggyulasztóbb anyagok közt is lehető legnagyobb bátorságban problemákat fejt a' böles, és mellynél eddigelé még csak nem is sejdített fokozatban közelítend az emberiség a' tökélyesedés' céljához, mellyben azonban felette könnyen megperzseli magát a' világossághoz nem szokott, de azt hasonlólag lehető legnagyobb jónak tartó, és azért abba olly buzgón 's olly lelkesedéssel siető 'légy'. Mihez azon őszinte kis ohajtást ragasztom: 'oh magyar, hogy erős, nagy és dicső légy, soha 's kivált most ne légy magadat megperzselő légy!' 'S hozzáragasztom engedelemmel még azt: valamint egyén, úgy nemzet is megszerezheti magának a' természet' minden kincseit, és ekkép a' sajtószabadság gyönyörű áldását is, de egyedül bölcsesség által; minek hijával viszont a' levegőtül kezdve, mi tán legártatlanabb, a' nagy természet' minden adományaig, minden

274. méreggő, sőt minden átokká válhatik; és a' saj- || tószabadság, ezen, a' szó után lehető legnagyobb áldás, okvetlen olly fegyverré válik is, melly számtalanszor több egészségest gyilkol meg, mintsem műtételezne — operálna — rothadt részeket.

Térjünk azonban a' 12-ik laphoz vissza, hol azon pontnál maradtunk, hogy az egy kissé hirtelen syllabizálás' következtében bizony prés alá került az utcán talált szegény 280 halott.

Már miután *fama crescit eundo*, és félig meddigi igazsággal nem követelhetni, mikép a' szegény sorsu, kinek számára nincs még iskola, nincs még tanító, jobban syllabizáljon mint a' pesti meleg emberbarát, vagy a' Pesti Hírlap' olly ritka tehetségű szerkesztője maga, és ezen felül lélektanilag véve, a' gyarló ember mindig szeret elbeszéléseihez egy kis hyperbolácskát ragasztani, hogy az, mit embertársának 'jószívu'leg' nyújt, egy kissé ízletesb legyen: alkalmasint Soroksáron már azt beszéli valaki: 2,800 holt testet találtak a' pesti utcákon, a' Kunságon keresztül Erdélyig pedig tán már 28,000-re nő a' szám — és ez nem olly lehetetlen, mert hiszen mindig csak egy kis nulácskát ragasztok hozzá — míg végre egy franczhoni igazgató, vagy is inkább 'izgató' lap 280,000-re teszi az utcán halva talált szerencsétle-

nek' híret; mi aztán, ha illyes pestis által történt, a' magyar határszéli veszteglő rendőrséget, ha pedig csak úgy minden dögmirigy nélkül történt, és ha nem nagyítva, de csak az originalis textus szerint nyer is hitelt: a' kormányt és a' budapesti hatóságokat, hol nádor, hely-
 275. || tartó-tanács, vármegyei 's városi hatás 'sat. helyben, valóban igen szép világba helyzi; és lélektanilag véve — 's kivált, ha úgy szólván minden lapban van illyes vagy legalább illy színű — erősen kénytelen — minthogy úgy is kész mindenik 'tenni', és ekkép tán nem ártana annyi különöst nem irni, és annyi embert el nem kedvetleníteni — erősen kénytelen mondom, nevelni azon egyeztetői és kézfogási kapesot, melly nélkül anarchiába igen, de jobb állapotba bizony át nem megyünk, 's mellyet — hiszem én, de tán nem hiszi sok más — czélul tűzött ki magának a' Pesti Hírlap' szerkesztője.

Illy hiedelmeket, illy híreket nagyítani, felcizfrázni, felpaprikázni, valóban kár, 's kivált 'vezércikk'ek' által; mert a' hatóságok' azon egyéniben, kik becsületesen iparkodnak eljárni recsegő vén machinánk' valamiképeni összetartásában, felette rossz vért okoz illyes; a' közönségben pedig, melly illyféleket elhisz, egyenesen azon gondolat' alapját veti meg: nem volna-e jobb az egészet felforgatni egy egészen új kezdet' tétele végett; mert ott, hol egy ország' fővárosában a' 19-dik században, egy télen át, minden háboru, dögmirigy és efféle nagy esemény nélkül azon "*solennellement comique*" vagy inkább azon "*solennellement tragique*" eset adhatja magát elő, és úgy szólván 'napirendileg', hogy 280 holt embertest találtassék a' nyílt utcákon, ott valóban olly eből, sőt olly kutyául állnak a' dolgok, hogy már nagyobb zavar nem lehet, 's ekkép bizony be se várjuk egy csigamenésű reformatio-
 276. || nak annyi unalmas renddel ránk lassanként systematisált, és minden sült galambocska nélküli bekövetkezését; de üssünk dobra, kótyavetyézési dobra — mint mikor valamit elárulnak, valamit eladnak az emberek — mert hiszen okos ember mai időben nem revoltál, és szüntessük, bár törik bár szakad, a' régi zavart, és segítsük emelni az egészet jobb rendbe; az az: népesítsük helységeinket, mint a' 'Xenien'-nek magyart gázoló' írója javasolja, tüstént svábokkal, 's ne theoriázzunk sokat hiábavalólag, de legyünk jó, szófogadó németek, kivált ha ő kerül parancsnoki székbe; hiszen több rend lesz akkor 's több esendőség hazánkban, bizony több, de tudja az ég, kevesebb valódi 'élet' is, és — bár mennyi poeta pengesse is 'mandolinját' — sokkal kevesb 'valódi poesis is'. És azért honunk' egykori szebb állása kedveért, hazánk' Reményei se 'túl', de Istenért — mint a' 'gázoló' — csak 'innen' se!

Vagy ha nem hiszi a' közönség a' 12-dik lapban felhozott Valmont-i: 'Cherchez moi la misère'¹²⁾ féle themákat, mi egyébiránt könnyen megtörténik, ha illyesek sokszor taláztatnak fel, és azt veszik az olvasók észre, hogy az efféle étkek csak festett étkek, vagy csak olly készítmény, de semmi eledel, mint a' millyent az angol halász köt horgára, és bizony szintugy vagy még jobban megfogja vele a' pontyot,

a' csukát, a' menyhalat, meg a' pizstrángot, mint mi: akkor már sülyed a' Pesti lap, mit csak most érinték — és ez volna legelső
 277. stadiuma — a' pletyka- és || koholmány-lapok' sorába, és aztán feljajdul a' szerkesztő, és a' mi legszebb, ő másban mindig mindent, magában soha semmit sem vesz észre; honnét Magyarország átellenében a' 'martírságot' mintha némileg monopolizálni is kívánná, 's panaszló rimángással azt hozza elő, "hogy feljajdult ellene a' szűkkeblűség."
 "Mindenki — úgy mond — akarná, hozzunk napfényre hiányokat, de csak azokat ne, melyek az ő becses személyét érdeklik, mert az a' kis kör, melyben drága önje mozog, szent, miként a' föld, melyen Mózes állt; e' kis kör' küszöbén le a' sarukkal, mint a' muzulmán, ha szobába lép; érintsünk bajokat, mik orvoslásért kiáltanak, de — Istenért! — csak azokat ne, melyek é vagy ama testület, é vagy ama "rend" gyöngéjét megilletik; ehhez ne közelítsen vakmerő ujaival a' nyilvánosság. Illyen a' mi helyzetünk, uraim!"

Már ki azon 'mindenki', ki bír olly különös 'gustussal', olly ritka étvágygyal, ki azt akarná, hogy napfényre hozzon a' szerkesztő minden hiányokat és pedig *in superlativo gradu*: azt nem tudom; valamint ahhoz sines szerencsém és azt sem tudom, ki az, ki csak becses személyét veszi ki a' fő szabálybul, jöllehet illyes a' szerkesztő urra tán éppen olly jól illenek, mint akárki másra; annyi azonban, noha orvos nem vagyok, még is világosnak látszik előttem, hogy hánytató jó lehet, ha kivált az adag nem olly nagy, és ím ezen tapintattal
 278. függ az egész, ezen bi- || zonyos *plus et minus*-on forog a' dolog, mikép a' testben létező mocskok mellett még a' test' organicus részei is mind kifelé kényszeritessenek, mi nem volna üdvös, jöllehet ez aztán ugyancsak mindent kihozna a' lehető legnagyobb világosságra, de éppen ez okbul — *car les extrêmes se touchent* — csak szaporán a' lehető legnagyobb sötétséget t. i. a' halált is bekövetkeztetné. Fel-fogom: tán érvágás is jó lehet, ha az álom mély és nehéz, 's nem ollyan, mint a' munka után pihenőé; de semmi esetre nem hiszem, mint a' franczia mondja, *au blanc* azaz a' fehérig való lecsapolást jó-tékonynak, kivált olly testben, melly csak képzeletben 'nagy', de valóságban igen 'piczi', és mellynek sokkal több heterogen nedve, mint homogen vére van 'sat.

"Szabad lesz-e ama 280 halott' ügyében néhány szót szólnunk?"

Ezen szerény kérdéssel folytatja most a' szerkesztő koholmányra állított előadását; mire, én legalább, de csudálkozva azt válaszolom: 'tes-ék'; csudálkozva pedig azért, mert legalább az én tudomra a' szerkesztő eddigelé nem igen mutatta annak jeleit, mintha igen kért volna szabadságot valaminek végbevitelére, mire magában hivatást érzett; mikép az irtóztató vagy is inkább 'irtóztatós' mesének alapján egy olly képet fest is, mellynél nehéz mesteribbet készíteni a' hatóságok és pénzesek' utálatosb világba állítására 's ekkép gyűlöletesbé tételére a' nép előtt, valóban mintha Ninive városában laknánk és Sardanapal
 279. volna a' mostaniak' bálványja. Ki kell neki en- || nekokáért mondania

is: mint azt a' kérdésben levő lap' harmadik hasábján olvasni szerencsénk van, "*mikép nem jótékonyság, hanem lélekismeret' elaltatása azt gondolni: hogy a' tíz garassal, mellyen az asszony-egyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk, az egy forinttal, mellyel az újévi köszöntgetés alkalmatlanságát nyakunkról leráztuk: már betöltöttük Isten' törvényét, melly felebarátunkat szeretni parancsolja mint minmagunkat.*" Már megint, ki azon 'szűkkeblű' vagy inkább azon 'tág lélekismeretű', ki illyes tíz garas vagy egy forint árut gondol, 's ki és milly egyes után ítél a' szerkesztő a' nagy számra illy felette nagy igazsággal 's illy felette mély felfogásilag, mind azt hasonlólag nem tudom — jól lehet nem ritkán tapasztaltam az életben, hogy sok gyakran maga után ítél másokrul — mit azonban távol vagyok a' szerkesztőtől állítani akarni, ki — tudom — minden életkellemeiről lemondván, valódi cynicus életet élván, és magát 's övéit mindig egészen elfelejtván, mindig kész, miye van, másokkal osztani; de annyit ez alkalommal bátor vagyok állítani — és itt kérek figyelmet — noha egyszer, mint emlékezem, már illyfelét elmondtam, hogy nem azért van nálunk annyi szegény, annyi ügyefogyott, mivel azok, kiknek van, szűkkeblűek, vagy a' hivatalosok 'elsőtől utolsóig' vagy csak 'nagy részint' is alkalmatlanok lennének — t. i. alkalmatlanok, nem némi jó gyerekeket, hanem hivatalukat tekintve — mit igen szeretnek gondolni, 's még néha a' legtagabb keblűek is, főkép ha nin- || csenek hivatalban, mibe lépéstül és minek beneficiumaitul azonban — rejtett veséikben — nem olly igen idegen mindnyája, milly tapasztalásban minekünk magyaroknak, a' franczia szójárás szerint '*ôte toi delà pour que je m'y mette*' már többször volt elég szemfelnyitó részünk; valóban nem ez, vagy mit is mondok, valóban nem az oka, hogy nálunk annyi a' szegény, és annyi a' hátramaradás: mintha szűkkeblű volna a' gazdagabb, vagy mintha becsületes és jó lélekismeretű hivatalosoknak tökéletes hijával volnánk; de azért van ez mind úgy, és nem is lehet máskép, mert olly sokáig aluttunk, és mióta felébredénk, nem volt, nem lehetett idő, mindent, de még csak a' legsürgetőbbet is elvégeznünk; mihez képest nem 'rosz akarat' ezen mint számtalan egyéb bajainknak oka; de egyenesen az, hogy 'tehetségünk' elégtelen, sőt elmondhatni, hogy alig van ország a' világon, melly annyi bőkezűségnek mutatná jeleit, mint magyar honunk, mert alapítvány tornyosul alapítványra, és alig van nép, melly annyi visszá intézkedéseihez képest és roppant számú más fajták közt örökleget olvadozva, még is olly annyira megőrizte volna 'emberségét', mint vérünk.

Nemes érzelmekben soha nem maradt el a' magyar, de vajmi sokszor hagyá magát éppen érzelmei által elragadtatni; és mikor hibázott, valóban egyedül érzelmeinek felesordulása által hibázott. Miért ébreszti tehát a' Pesti lap' szerkesztője tüzzel vassal benne éppen azt, mi egy kis részében úgy sem alutt egészen soha is, és mi most a' nagyobb részben tökéletesen || felébredt? miért akarja tehát őt — mondom — éppen e' tulajdonában, mellyben úgy is felesordul, és

mellynek túlpezsgése az emberi életben olly szükséges 'óvakodáson' rendszerint esorbát üt, még inkább felforrasztani? és ugyan miért idézi csak, és miért nem követi az általa felhozott Bülaunak^{a)} felette jeles szavait: "*In einer übel geleiteten Wohlthätigkeit besteht der edelste aber nicht der unschädlichste Fehler der Zeit*"; mi nem annyit tesz, mintha ezen legnemesb hiba nem volna nagyon kártékony hiba, hanem annyit tesz, hogy ezen hiba a' mai időknek nem legkisebb hibája, mit Bülau, ha ismerné körülményeinket, és tudná: az egymásra tornyosult alapítványok, jó építőmesterek' híja miatt, milly alacsony kis tornyocskára olvadoztak; és ha tudná, hogy most ismét szünet nélkül 'adatok erre, adatok arra, adatok mindenüvé', és éppen olly 'mélyen kigondolt' tervek szerint szolítatunk fel, és ha nem győzzük — 's valóban minden 'előre látható romra' nem is szívesen adakozunk — akkor mint szívtelen zsugori harpaxok mutattatunk bé a' népnek, melly, mint a' mai napon megjelent 32-dik számú Hírlap' vezérczikk' negyedik hasábján olvassuk — melly 32-dik lap előttünk úgy tűnik elő, mintha valami mód' ezen munkánkrul részletesebben értesítve volna már a' szerkesztő és ekkép az ellen dolgoznék, míg kibocsátva nincs, és e' szerint sajátunk; egyébiránt meglehet, hogy ez csak véletlen, *et que nos beaux esprits se rencontrent* — mint harpaxok mutattatunk be a' népnek, melly nép, mint a' Pesti Hírlap' érintett helyén olvassuk, "*azért maradt el annyira mindekkorig, mert megszokta volt önmagáruul saját erejével nem gondoskodni; megszokta, mindent, a' mit kap, mások' kegyelmétül várni, és nem jutott el meleg érzetére a' gondolatnak: hogy a' ki magán segíteni igyekszik, azt Isten segíti meg 'sat.'*" Ha mind ezt tudná Bülau, 's más részrül ismerné Hunnia' keverék népét, mellynek rest indolentiaját olly graphice festi a' most idézett, de tudom a' néptül egészen más értelemben vett sorokban a' szerkesztő: akkor tudom Magyarországrul azt mondaná: "*Wer unter so losen Gehorsambanden, so weniger Ehrfurcht für alles Höhere, und so grossem Hang zum Müssigung, wie dermalen in Ungarn so allgemein wird, die Höheren in Masse ohne alle Discretion herabwürdiget, und die Armuth der niederen Klassen der Nachlässigkeit oder dem Geitz der Beamten oder der Reichen vorwirft: der liebt entweder sein Vaterland nicht, oder weiss wirklich nicht, was er in seinem Wahne beginnt.*" — És hát ha még tudná Bülau: mennyire vagyunk készek minden engedményre, és ekkép milly nagyon visszásan esik, 's e' szerint milly nagyon feltartóztatólag sőt visszalökőleg hat, és okvetlen kell hatnia minden efféle túlhajtásnak nemzeti, már olly szépen fejledezett kiképzésünkre; ugyan mit mondana még akkor, kivált ha értésére jutna egy uttal még az is, hogy az emberi vagy inkább az 'asszonyi' irgalmat felpiszkaló Pesti lapban | ő is fénylik, mint auctoritas, jóllehet mint bitorló; mivel hiszen ő egészen ellenkezőt tanít, és itt úgy látszik — mert hogy jó éppen az ő mondása a' "baromias gyönyörmámor,

282.

283.

a) Bülau Friedrich (1805—1859.) politikai filozófus. E hely Der Staat u. die Industrie (1834.) művében van.

a' potencirozott romai saturnaliak közé", valóban nem igen érthető — mintha tán megint a' syllabizálásnál történt volna egy kis rögtönzés 'sat.

Hogy pedig a' népnek némi 's tán nem felette kis számu egyénei nem azon értelemben veendik a' most érintett sorokat, mintha nekik azt mondanák: 'Ti jó, de felette rest gyermekek vagytok, és lássátok, bajatoknak ez legfőbb oka; ám dolgozzatok többet, és bajotok kevesedni fog' 'sat; hogy nem ezen értelemben fogják tán venni sokan a' szerkesztőnek, egyébiránt igen hiszem, legjobb szándékból folyó leczkéit: azt abból gyanítom — és tán psychologice véve nem egészen hibásan — mert a' *szelid tortúra* (7-ik szám) *Nyilvánosság* (8-ik szám) *Bot, vessző, korbács* (26-ik szám) 'sat. vezérczikkek által már olly jó hangulatúvá, olly fogékonnyá tétetett a' nép; a' *Birtoktalansági* 9-dik számu, az *Aprócska kényurak*-hoz szóló 28-ik számu vezérczikkek által pedig — és ha a' most érintett cikkek helyett másoknak kihuzását parancsolja a' nyájas olvasó, minthogy nem szükség a' nagy válogatás, mert mindenikben elég 'előre készítő' anyag van, azt sem bánom — vagy ha megelégszik ezekkel is, ám az utolsósor idézett két vezérczikk által pedig annyira feleszmélttetetik a' nép, hogy neki sem *planum tabulare*, sem *gratia*, de tán még szabad birtok *ex gratia* sem kell, de egyedül || 'elidegeníthetlen jogainak visszaadása, emberi méltóságába (!) visszahelyeztetése'; miszerint félre 'szokással', 'praescriptioval' 'sat. az az, félre minden akadályllyal, minden akadályoztatással, és ekkép minden renddel 'sat. mert 'mi uraim, nem koldulunk, de csak igazságot keresünk, csak igazságot, hallják az urak, csak igazságot' 'sat.' mikép, csak szóljon tovább, valami roszul syllabizáló — és ez megesk néha az emberen — falusi doctinaire, kívált ollyas, ki még szívében hordja azon méltatlanságot, melyet a' nagyok követtek el a' szegény ártatlan pórokon Zemlénnyben, mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője olly jószívuileg és egyeztetőileg, és olly ország-emberi keselyű-éles tekintetileg 14-ik számu lapjában olly szépen előhord: — és ím kész a' leggyönyörűbb, a' Pesti Hírlapban szórul szóra előforduló dictio. 'S ugyanis: "Pajtások, tudjátok-e miért maradtunk mindekkorig annyira el? Azért, mert megszoktuk volt önmagunkról saját erőnkkel nem gondoskodni; mert megszoktuk, mindent, mit kaptunk, mások' kegyelmétül várni; és mert nem jutottunk még el a' gondolatnak azon meleg érzetére, hogy a' ki magán segítni igyekszik, azt Isten segíti meg; és azért ne várjunk kegyelmet másoktól, 's milly kegyelmet várhatnánk is azoktól, kik minket kényük kedvük szerint az 'ütlegvirtuózok' által számlálatlanul veretnek, bakba huzatnak, gúbsba köttetnek (Pesti Hírl. 7-dik szám) 's pedig nem ám 'kivételként' — mi mindenütt megesk a' világon, hiszen a' 'tolvaj-szarka' operában is szinte felakasztják a' szarka helyett a' szegény leány- || zót — de nálunk rendszerint és általánosán, mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője ugyan nem mond, de mit mi így 'syllabizálunk' — kik minket 'hegedűbe' vonatnak, mit ha nem tennének, és kivált nyolczat, kilenczet közülünk kísérne egy pandur, alkalmasint keselyű-hosszúra nőtt körmeinkkel — jó körmös gyermekek levén —

284.

285.

mindennek neki szöknénk, nemcsak szemeknek, de mindennek, 'mi fényes', és kik minden nyilvánosság nélkül kíntaggatnak (Pesti Hírl. 8-ik szám) 's kik minket Mittermayer' "*Menschencürde und Prügel*"-je daczára nem négy fal közt, de nyilvánosan botoztatnak, vesszőztatnak, korbácsoltatnak, holott még az austriai büntető törvénykönyvben is világosan benne van, hogy illyesnek a' fogház' falai közt kell történnie (Pesti Hírl. 26-ik szám) mi ellen egyébiránt alkalmasint protestálnak a' nyilvánosságnak — *sine qua non* — felszenteltjei; — milly kegyelmeket várhatnánk illy szűkkeblüektől, és azért ne is kérjünk, ne is várjunk kegyelmet senkitől is; de kössünk frigyot a' császárral, mint cholera' ideje alatt, és ne kiméljük a' kaputost" 'sat. 'sat. — míg a' drámának vége, és mind a' két részre nézve olly felette hasznos vége: megint a' sok hiába ontott embervér, 's megint a' sok bot, bitó, meg a' két, három vagy négy oszlopu léglak 'sat.

286. Halad azonban az idő, vastagszik a' könyv, és kinek eddigelé nem tudtam felnyitni szemét, annak én legalább nem bírom felnyitni soha is, vagy legalább ez egyszer nem, és azért lépjünk berekesztésül — de ezért nem ígérjük, mikép itt ott, ha éppen kedvünk csosszanna, más czikkeben is ne csipkednének — egyenesen az e' pillanatban utolsó 32-ik, és az ezzel szorosb kapcsolatban levő 14-dik számú vezérczikkék' mezejére, minthogy ezekben még inkább kitűnik azon általános 'delendos és delendas'-féle thema, melly a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének iratibul — ha körmöt hanggal lehetne összehasonlítani — 'ex ungue leonem'-ként kihangzik. És használjuk ez alkalmat egyszersmind a' néhány nappal ezelőtt annyira a *tempo*, mintha 'meghagyás' után készült volna G. T. betűk alatt^{a)} a' 'Pesther Tagblatt'-ban megjelent 'Xenien' egy kis taglalására is, melly elmeszülemény mint igazi isten-áldás valóban soha nem jöhetett volna illőbb időben szőnyegre, ha nem is az egész álladalomra, legalább rám nézve; minthogy felette sokat könnyítend annak megmutatásán, mikép ha nálunk a' 'túl' sem jó, az 'innen' még rosszabb. *'Contraria juxta se posita' sat.*

287. A' 32-dik számú lap' vezérczikkében, mintán az agitatio, discussio és cselekvés' stadiumait fejtegeti a' szerkesztő, és nem tudom, milly-féle és honnan jövő, de malaszteli ihletés után — oh bár érkezett volna ez akárhonnán is, de csak előbb — ezt mondja: "minden fő kérdésekben az első stadiumon — az agitationnak stadiumán — már alkalmasint egészen túl vagyunk"; az alkalmasintot azért valék bátor kitünőbb betűkkel szabad sajtó alá boesátni, mert ím ez azon

a) T. Gy., kiről itt szó van, Tretter (Járy) György, élt 1804—1875. Ismeretes, mint műfordító, a Toldy Handbuch der ungar. Poesie. II. kötetéből. E fordítások többektől külön is megjelentek Blumenlese stb. c. a. Wien, 1828. Xeniai akkor nagyon feltűntek s a lapok majd mind elítélően foglalkoztak velök. Megjelentek a Pesther Tagblatt 1841. 94. számában. L. Világ 1841. ápr. 24. 33. sz.; Pesti Hírlap ápr. 24. 33. sz.; Jelenkor 1841. ápr. 24. 33. sz. Az utóbbi lap részletesen foglalkozik a Xeniai-kal s egészen elítéli őket; de megrójjá a lap kiadóját, Heckenast Gusztávot is, aki nyilatkozatot adott ki ugyanitt (35. sz., május 1.), hogy ő, mint kiadó, nem felelős a lap tartalmaért. A Jelenkor e mentséget nem fogadta el, mert Heckenast nemcsak kiadó, hanem laptulajdonos is. A Pesti Hírlap u. e. napon megjegyzés nélkül közölte Heckenast nyilatkozatát. E Xeniai-kra válaszolt a Pesther Tagblatt 94. sz.-ban K. . . I . . . , ki vitába is kész volt bocsátkozni Tretterrel. Nyilatkozatát Saphir Zsigmond, a szerkesztő nem adta ki s ezért az Athenaeum-ban jelent meg. (832. l.) E Xeniai-kal nemcsak a Kelet Népe foglalkozik, hanem Hazay Gábor (Vörösmarty) a Kelet Népe ismertetésében (Athenaeum, 1841. II. 680. l.) és Pongrácz Lajos rópirata 34—35. l., ezeket is felhasználva Széchenyi ellen.

kapocs, minthogy az íhletés alkalmasint az 'alkalmasint' helyett 'egészen'-t sugalt, azon kapocs, mellyen, hála az égnek, tán valahára megtörténik a' bekanyarulás, és végkép a' felpaprikázott, felborsozott mezőrül a' hidegvirü discussio' mezejére jutunk — miután mondom, a' szerkesztő valódi oraculumként vagy illyesnek sugta után szól, és abban látszik megállapodni, "hogy most a' második stadiumnak, t. i. a' discussio' stadiumának vagyunk derekán, a' harmadik stadiumon pedig nem mindenre nézve vagyunk még, de sokra nézve még is már ott vagyunk", miben — t. i. hogy az agitationak stadiumán már tul vagyunk — tökéletesen kezét fogok vele; végre miután eddigelé jobbadán 'érzelmi táplálékkal', jobbadán csak 'szívcesemegékkal' tartatánk jól, a' 32-dik számú lap' 3-dik hasábján, ezen felette öröndetes, és legalább előttem felette 'váratlan' sorokat olvassuk: "*Az értelem' világa olyan mint a' nap, azt nem lehet olajlámpaként egy fordítással most lobogtatni, majd lefojtani vagy éppen el is oltani tetszésünk szerint.*"

288.

|| Es Isten mentsen, hogy az értelem' napját, de csak egy kis szikrácskájában is csorbítani kívánnók, távul ettül; mert emberileg, sőt angyalilag is szólva, soha nem lehet az értelem elég nagy. A' kár csak az, hogy miután mesterileg festi a' szerkesztő a' mostani magyar közönség' némi árnyéklatit, és azok mellett, "*die der Dinge harren, die da kommen sollen*" — 's pedig sok illy 'kiváncsi' van, tudom — tán csekély személyem is feltűnt emlékezetében, mikor azokat festé, "*kik az agitatio' korában magokat szabadelmű javítóknak vallották, 's a' száraz (!) discussio' korában visszavonulnak 'sat.'*", meg mikor azokat ábrázolgtatja "*kik öt hat specialitást tüstek ki czélul magoknak 'sat'*"; csak az kár mondom, hogy azon imént idézett sententiát, mikép t. i. "az értelem' világát nem olthatni el, mint olajlámpát" 'sat. éppen nem azon értelemben vette a' szerkesztő, melly értelemnek annyira örülök én, azaz: annyira örülnék, ha t. i. a' szerkesztő végkép az 'érzelmek' üstökös csillaga helyett az 'értelem' végre mindennek parancsoló napját tüntetné fel magyar egünkön. De ő körülbelül olly értelemben adja sententiáját, mintha a' velem egy nézetűekhez, vagy — mondjuk ki tartózkodás és minden tétova nélkül — mintha egyenesen hozzám így szólna — és azt tán senki szerénytelenségnek nem tartja, ha a' Pesti Hírlap' szerkesztőjéhez fordulva, illy fenhéjázónak látszó módon, és jobbára engemet illetőleg, magyarázgatom mondását, mit valóban nem is tennék, ha ő a' Nemzet előtt, vagy mit || is mondok: Pest vármegye 1840 November 19-iki közgyűlésén a' 'legnagyobb magyarrá' engem fel nem emel, mi azonban, jöllehet illy emelés felette magas, korántsem szédített el, sőt rendkívülig érezteté velem: becsületes szándékomon kívül milly felette 'piczike' vagyok — mintha egyenesen így szólna hozzám: Te riasztottad fel a' nemzetet (!) halalos álmából; Te gyujtád meg a' haladás' fáklyáját; miért akarsz tehát megállni (?) 's miért ellenzed Te azokat irigy szűkkeblűséggel, kik — és most a' 14-ik vezércikk' 2-ik hasábjára megyek át — "bizodalommal feléd fordulva, első léptedben felkarolnak" — és magátul értetődik: 'hordanak' a' hová akarnak', and that's

289.

the point, minthogy legalább mechanikában, a' felkaroló visz és nem a' felkarolt 'sat. — "*ha volna* — és az tán Te volna — *ki tulságos önhittségben a' világkereket (!!!)* — tán csak nem a' Pesti Hírlap' szerkesztője által forgatott kereket — *megakasztani, vagy a' józan (???) huladásnak, melyet kormánybólcseség vezet (???) kor' szüksége (?) parancsol, nemzeti lelkesedés (!!!) intéz, utját állani akarná; ha volna ilyen* — — *de hiszen mi erősen hiszszük, hogy nincs. Ha van e' nemzetnek rendeltetése — van pedig* — ezt minden esetre jó tudni — *az bizonyára teljesülni fog velök és általok (?)* — miért általok, hiszen ötödik kerékre sehol nincs szükség — *ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök, ha kell.*" 'S most menjünk megint a' 32-ik lap' általános értelmére,

290. t. i. azon értelemre át, melyben a' szer- || kesztő a' fenérintett, többé el nem oltható nap körüli mondását nyújtja, 's ugyanis "Ne törekedjél ennek okáért — azaz én ne törekedjem — azon világot, melyet gyújtál, mérsékelni vagy irányozni akarni, illyes körül hiába ne pazaroljad erődet; mert az olyan, mint a' nap, melyet nem lehet olajlámpaként egy fordítással most lobogtatni, majd lefojtani, vagy éppen el is oltani tetszésünk szerint 'sat.; fejetekre nőtt a' gondolat és a' kor, melynek kegyelem nem kell (!) minthogy az csak jogot és igazságot követel (!!!) és azért — 's most ugorjunk megint a' 14-dik vezérczikk' 2-ik hasábjára sorainak értelmére egy kissé vissza — menjen az egész míg megy — t. i. tökéletes 'lepergésig' — veletek, általatok, ha nektek tetszik; vagy nélkülületek sőt ellenetek is, ha kell" — ha t. i. nektek nem kell. — A' mi más szavakkal körülbelül ez: "Mi szívesen azon ámitásban akarunk Titeket hagyni, hogy vezetőink vagytok mindaddig t. i. míg arrafelé nyomultok, a' merre mi akarjuk — és ekkép ha az ország' hasznára és a' nemzet' dicsőségére ezen valóban férfiúhoz illő gyönyörű szerepet, melyet Nektek szántunk, s' mely igen nagyon emlékezetbe hozza az egykori boldogemlékezetű Dózsa-féle diadali járadalomnak kezdetét, el akarjátok fogadni: ám akkor "veletek és általatok"; ha ellenben elég következetlenek vagytok, a' megkezdett munkát bevégezni nem akarni, vagy másképp mondva: azon katlant, mely azelőtt jég hideg vala, és melyet Ti tüzeltek fel, kettépattanásig mindegyre nem tüzelni: akkor 'nélkületek', sőt 'ellenetek' is!"

291. || És ím előttünk prototypusa azon 'túl'-nak, mely szerint — t. i. soknak nézeteként — a' meggyújtott világot mérsékelni, irányzni nem lehet; mert az olyan, mint a' kézből hajított kő, esik hová esik, éri azt kit ér, gyújt mit gyújt; és ekkép ki azt meggyújtá, vagy legalább annak meggyújtásához járult, annak az általános lobba menést is el kell túrníe, sőt még, mint valami felette üdvösségest, melyből aztán új diszben tűnend fel a' hazai test — mert "*Il faut s'aigner de temps à autre le genre humain*" ¹³⁾ még előmozdítani is szent kötelesség, és ki azt nem teszi, vagy 'szűkkeblű' vagy 'hypocrita'. Így hangzik a' 'túl'-párt' okoskodása; és mi nem egyéb, mint bizonyos magyar entusiasták' lobogói felírása, kik azt hiszik, vagy ha nem

hiszik is, másokkal hitetik el, vagy legalább 'elhitetni akarják': hogy az, ki feltétlen velük nem tart, 's feltétlen minden hóbortukban nem osztozik, bármilyl érett férfit, 's bármilyl jeleit adta legyen is hazafiságának 's hajthatlan jellemének, már testestül lelkestül eladá magát a' kormánynak, sőt egyenesen a' rossz léleknek; éppen bizony, mintha e' közt, és 'jamborságuk' vagy inkább 'éretlenségük' közt 'férfiúnak' nem volna egyéb választása.

Ez az egyik *extrême*, mely legelsőben is charybdisbe vezet a' magyar nemzeti gályát, és csak aztán közvetve a' scyllának ormára, midőn a' másik *extrême*, ennél tán practicusabb, 's maga hasznát jobban értő, minden keringés nélkül egyenesen tart a' scyllának, mely 'innen'-nek, vagy hogy világosabb legyenek, mely inneni *extrême*-nek prototypusát viszont legszebb világában leljük G. T. Xenien-jében; és azért, hogy lássa a' szegény magyar, miként sokan őt vagy boldogságának kifejtésében túl-hajtani, vagy azon elemtől, melyben egyedül lehet boldog — nemzeti és alkotmányos felvirágozásátul t. i. — mindig visszatartani sőt rántani törekednek: ám fordítsuk figyelmünket G. T.-nek olly alkalmas időben nyújtott positiv verseire.

Versekben, jóllehet nem éppen mondhatni: göthei tisztaságukban, de versekben adja elő mondokáját a' szerző. És ezt jó számolásilag, valóban jó tapintatilag cselekszi; mert ha annyi 'prosát' és olly kevés 'poesist', mint a' mennyit Xenien-jében nyújt, prosában nyujtana, aligha a' nagyobb szám, legalább nálunk — a' prosának legvastagabb hőseit kivéve — igen is nagyon prosaicusnak nem találná; nálunk, hol a' törzsök csak azt termi nektek, mi a' földnek, a' fa nemének és az éghajlatnak megfelel, de ezt bőségben termi és díszben (Xenien Nro 10.) de így elősegíti a' prosát a' fellengző költészet. Nem becsmérlem én azonban a' bizonyos jó célbul nyújtott 'prosát' t. i. a' 'csupa anyagit', távol ettől; sőt egy cseppet sem vonakodom itt egyenesen kijelenteni, hogy mostani állásunkhoz, vagy jobban mondva 'mostani szökéseinkhez' képest több igazat, több lettdolgot, több tanulságosat egy lapra összesaráglyázva alig olvashatni, mint a' mennyit G. T. 45 dystichonjaiban felhord; csak hogy valamint a' Pesti lapban, mely szinte dús a' legtalpra-esettebbekben, a' 'túl', a' 'veres fonál' tűnik min- || denütt elő: úgy itt viszont — a' Xenien-t értem — mindenünnen az 'innen', és a' municipalis autonomia helyett mindenünnen a' municipium nélküli autocratia, bizonyos 'fekete-sárga fonál' bujik ki.

"Kérdezzed — ugymond Xenien Nro 7. — a' legjobb hazafiakat t. i. a' legjobb, a' legbuzgóbb kiabálókat — nem tudjuk tisztán, kiket ért nyájas G. T.: de azt mondják, hogy bizonyos Pest-városi követ felette jó hazafi, felette éles hanggal is bír, és nem mindenki által engedi könnyen 'befogatni száját' — mikép népesítik meg a' falut, melyet újra megalapítanak — erriichten — és megvallják a' honi nyelv minden tiszteletének daczára, németeket választanak, munkás békeszerető a' nép.¹⁴⁾

Es ím, mint magát napsugárzó krokodil, mely azt véli, senki

nem veszi észre, előttünk az illy practicusok' politikai hitvallása és rejtett szívügya, a' mindenünnen kibujó fekete-sárga fonál, mely a' vesék' legelrejtettebb redőiben — 's vannak vannak, kik előtt némi emberek' veséi egészen tárva állnak — körülbelül illyféle themát rejt: "Nemzetiség! szép szó, larifari; majd bizony, az okos ember mai időben pusztá képzélet után fog vadászni, most midőn az az ember, kinek van — t. i. kinek pénze van — és az az okos, ki a' hivatalos, és ki parancsoló székben ül; bár vinné is azért a' - - - - mind ezen felette alkalmatlan magyar enthusiastákat — de hiszen minden magyar: enthusiasta — kik minden bajainknak okai, 's bár volna Magyarország' lakosa "csupa munkás, békeszerető és szót fogadó nép."

294. || Professorilag elő is hozza azért G. T. — Xenien Nro 6 — hogy "*nem takarékpénztárok, löversenyek, casinok* — és itt szegény fejemet sujtja, mi, megvallom, nem kevésbé fáj, mert hiszen egykor, midőn tévedőleg azt gondolta — miben több másokkal közös, mit azonban különös jó tapintatánál fogva csak szaporán észrevett, és még jókor 'fordult' — én volnék azon nap, mely planeta létére fényt sugározhatna, felém gravitált, és ha emlékezetem egészen meg nem csal, nagy Winkelrieddel^{a)} hasonlítván egybe, mint ezt a' keblében felfogott szuronyok tették halhatatlanná, úgy ő engem versei által emelt felhőkbe, ¹⁵⁾ mellyekben azonban hála az ég, magamat tekintve, nem szédültem meg, őt tekintve de éppen nem vakultam el; nem azért fáj pedig sujtott fejem, mintha verseit sínleném, vagy mert ő most rá nézve bizonyosan célszerűebb nap felé gravitál; de az fáj szívemnek annyira, hogy olly kevésbé feleltem meg várakozásának, olly nagyon maradtam költészeti hősén innen, kihez feleltem, és még inkább fáj az, és ez tudja Isten, minden tréfán kívül valóban nagyon fáj — mert illyes honunk' rothadási symptomáihoz tartozik — hogy ő is azon némi magyarországiaknak egyike, kik teli a' legnemesb vágyakkal, csakhogy tán egy kissé tulköltészetileg indulván meg az élet' pályáján, sz. Pál apostolilag rögtön, 's tudja Isten mikép, a' positivitásnak olly annyira lépnek mezejére, mikép őket tán 'verscsinálásaikon kívül' minden költészet elhagyja; holott azon férfiú, kit én tartok férfiúnak, prosai nélkül sem, de ugyan költészeti eledel nélkül sem létezhetik —
295. *nem takarékpénztárok, löversenyek, casinok, hirlapok* — ugymond — *javitják az ország' állását, nem illyesek teszik a' népet megelégedetté. Tegyétek őt munkássá: és gazdaggá és szerencsésé teszték őt; saját tűzhelyeik' megalapítói legjobban alapítják meg a' közbiródat.*" ¹⁶⁾

És ezen Nro 6. felette sok practicus nézetet foglal magában; mert valóban, ki a' népet munkássá teszi, az rajta sokkal több jót követ el, mint az, ki még a' kész sültet rakná is asztalára, miután munka az emberi megelégedésnek egyik legfőbb alapja: csakhogy valamint nem támad tyuk minden szegény ember' fazekában rögtön,

a) Winkelried Arnold hősi halállal elesett svájci polgár 1386 júl. 9-én, ki önfeláldozásával győzelemre segítette a svájciakat a Sempach melletti csatában Leopold osztrák hg. ellen.

296.

milly jószívuileg kívánjon is illyest dicsőteljes emlékezetű Henry IV, ha ezen gyönyörű 's felette jóízű kívárat mellé nem ragaszt még valami egyebeket is Henry IV: úgy, mint legalább én tapasztaltam eddigelé, egy pusztá parancs után, bármilly nagy energiával parancsoljon is illyest bár a' legnagyobb városi tanácsnok is, sem igen lesz, legalább jókedvűleg, tartósan, 's ugy szólván saját ösztöne után — pedig tán ez volna a' szegnek feje — igen munkás a' nép, ha még valami egyéb nem ragasztatik a' parancshoz mi a' népben azon szellemi szinte sz. Páli, de az érintettnél sokkal dicsőbb, habár rögtön tán nem is olly hasznos fordulatot megtegye, hogy egy rest, tunya állati testből, kiképzett lelkes ember legyen, melly fordulat azonban, ha az eddigi világtapasztalás nem hazudik, éppen olly kevésbé megyen bizonyos előkészítmények nélkül végbe, a' millyenek például: szabad, biztos birtok, ezt megelőző jó törvény, ezt megelőző elmesurlódás, ezt megelőző egybepontosítás, ezt megelőző kedvessé tétele a' hazának és bizonyos helyeknek 'sat. mint búza sem igen terem bár a' legjobb földben is, ha ez előlegesen fel nem szántatik, meg nem boronáltatik, gyomtól — és annál több gyomot táplál a' föld minél jobb, mit Magyarországon untig tapasztalunk — ki nem tisztítatik 'sat. mikép még József császár' energiája sem szül előkészítmények nélkül sikert és annál kevesebbé aránylag olly piczinyek' pezderkedései, mint a' millyenek mi vagyunk, habár még városi tanácsnokok és egyszersmind poeták is vagyunk, ha egy kissé el nem készítgetjük előlegesen azon tért, mellyen a' közjóért nemcsak parancsolással, de haszonhajtással is munkálodni kívánunk, melly térnek elkészítése egyébiránt természetesen egészen más országgazdasági elvek szerint történhetik, mint ha valaki csak önmagáskának törekednék megvetni ágyascakáját, mint ha a' nemzet' feldicsőítéséhez járulása helyett, valaki csak saját személyét felemelőleg töprenkednék felmászni az uborkafácskára. Hogy azonban casinok, lóversenyek, de még azon hiába való takarékpénztárok is ollyas előzményekhez tartoznának, minthogy nem felsőbb parancsok' kifolyásai, mellyek a' népet parancs és fenyték nélkül munkássá 's ekkép gazdaggá, és ekkép — mint G. T. mondja — szerencsésé is tennék: azt nem vagyunk elég arcátlanok erősíteni akarni — távul ettől: jóllehet sok enthusiasták azon édes áltatásban élnek, mintha a' casinok és lóversenyek csak hoztak volna egy egy garast a' nép közé, 's mintha a' takarékpénztárok igen nagyon segítették a' munkás takarékoság' szellemét a' népben elő, melly enthusiasmust szegény fejem is tökéletesen osztja, és még akkor is szintolly tökéletesen és őszintén osztaná, habár a' pangás' központjából venné is eredetét a' takarékpénztárok' életbe hozása; minthogy azt olvasom a' Xenien Nro 8. 3-ik versében — én, ki igen fogékony vagyok a' szentírás szerint akárkitül is elfogadni a' jó tanácsot, habár a' tanácsadó maga nem cselekszik is szerinte — hogy: *"távul legyen az erőszak, és mindenek előtt a' lélekismereten gyakorlott kinos erőszak,"* 17) és ekkép természetszerint a' politikavallás

297.

körülti lélekismereten gyakorlott erőszak is, mely tan felette gyönyörű, kivált ha gyakoroltatik, és ha — miként G. T. Xenien Nro 10. 2-dik verse' végén felette graphice, valóban szinte nyulat fekvésébül ugratóként mondja — *nem hordoztatik fényesen egyedül a'* — magát oly sokszor nemcsak gyanússá, de néha felette nevetségessé is tevő — *szájban.*" ¹⁸⁾

Jóllehet azonban a' most érintett és egyéb kis vállalatinkat mi — hazánk' egykori dicsőségét tekintve, mely köz dicsőség után mi sovárgunk — korántsem tartók valami nagy előzményeknek: azért megvalljuk, még is azon édes illusioban valánk, mintha azok a' nagy egészhez és ennek kifejtéséhez, egy egy kis téglácskaként tán még is járulhatnának, sőt — én leg-|| alább, és mi tagadás benne — dologtalan unalmimban — Xenien Nro 12. 3-ik vers ¹⁹⁾ — még oly hiú és oly balgatatag is valék, 's mi több, az önmegelégedés' bizonyos kéjérségével még ekkép is elmélni: 'Bár tenne nemzeti méhkasunkban mindenki ereje szerint csak annyit, bár vinne kiki tisztá lelküleg, ha többet nem, csak úgy mint gyenge vállam, egy egy kis mákszem a' haza' felerősítésére; tán aztán, ha nem rögtön is, de egykor bizonyosan, más fényben ragyogna, oh vajmi más szerepet játszana Europa' színpadán a' keleti raj! mint ha egyedül nemzeti költészet nélküli versekben illusztráltatnék és irányoztatnék léte.'

Megvan azonban valamint az álmoknak, úgy a' felébredésnek is ideje, 's mennyivel édesb az, annál kínosb ez; 's így lön, hogy bár kínosan, de tökéletesen felnyitá szemeinket G. T. Xenien-je által, és most midőn látjuk, milly kevés haszonhajtással éltük le napjainkat, elvégre már most azt is felfoghatjuk — mi, megvalljuk, ekkoráig bennünk nem kevés botrányt szült — miért nem járult G. T. pesti polgár, pesti tanácsnok, és a' jó (!) utbul kikalandozókat oly orthodox sentenciákkal sujtó létére: soha de egy mákszemmel is sem takarékpénztárak, casinok, versenyek, gőzhajók, sem az álló híd, gőzmalom, pesti kikötő, 's illyesekhez soha is; sőt ezek, ha véletlenül népszerűtlenek valának, vagy oda fent szurtak szemet, ő benne nevének tökéletes értelmét miért lelék oly állhatatosan? Csak azon okbul, mivel ő mind-ezeket egye-|| dül nyavalgó képzelet' szüleményinek, magyar hőbortoknak, egyedül hiú viszketegeknek tartá, mikép inkább magasb 's tisztább sphaerakban gyakorlá is talentumait, hol nagy uszorával költé azokat; mert számtalan versei, parancsai és közhasznu intézkedései mellett, mellyekkel gazdagítá a' hont, a' halhatatlanság' azon repkényét is füzé érdemtelen polgár-halántéki körül — miért már áldja őt a' jelenkor, melly előtt ismeretes ez, és miért őt még inkább áldani fogja a' jövő kor, mirül gondom nekem lesz, mert tisztelet annak, kit tisztelet illet - - - - - hogy több közvetlen munkát szerzett ugyan a' népnek G. T. mint akárki más; de kétlem, hogy az által gazdagabbá és szerencsésebbé is tette volna azt, vagy általán véve javította legyen az ország fővárosának és így az országnak létét; midőn minden esetre százszor nagyobbra nevelte a' városi port, mint azok, kiket Xenien-je

Nro 11. 3-dik és 4-ik versében ²⁰⁾ gunyol; miszerint tán megbocsátható, ha a' szegény nemes, kit legalább azoknak, kik éppen azzá kívánnának lenni, tán míg még nem azok, jó volna egy kissé kimélni; mert máskép a' Xenien Nro 9. 4-ik verseként "Igen is gyanús a' Ti hatalmas kiabálgatástok" ²¹⁾ ha mondom, a' szegény irigylett, gyűlölt nemes illyféle kellemek' megvásárlása végett nem szeret igen mélyen nyulni zsebébe, hogy - - - - 's tán csak azon városiak' kincseit nevelje, kik szinte semmire sem adóznak — és itt felhivom G. T-t, ugyan adózott-e már valamire élteben egy garast is? —

300. de vajmi szívesen beszedik a' 'do ut des' themáján ma- || gokra nézve az a-dó-t, t. i. némelyek, és kik bókolásban nagy mesterek, vajmi áhítatos képpel tudnak hajlongani, habár az emberismerő észreveszi is, mennyire kaczag belsejük, sőt illyes néha néha indiscret negédjükben belőlük még a' kevesebb mély belátásnak' számára is teljes világban kifakad, míg t. i. 'Semmik'; rögtön C betüből a' pompás D betű imposant formáját öltik azonban, ha már 'valamik', magukra, 's volna csak annyi hatalmuk, mint van ambitioi szomjuk, és nem egy, kivált hit és politikai vallásban tőlük különböző, ha volna velük dolga, majd csuszhatna 's mászhatna a' porban kis fejedelmi székük előtt. 'S a' nem ritka, de ha ritka volna is, azért mindig felette sajnós tapasztalás valóban azt mutatja, hogy minden hihetőség' ellenére többször igen mint nem, éppen azok lesznek a' legnagyobb lármázók és önkénykedők, éppen azokból válnak a' legcsinosb kis despoták, ha egyszer rájuk kerül a' sor, kiket illyes, mikor még soron küntiek, leginkább botrányoztat; mihez képest 'míg helyen kívüliek' a' legnagyobb szelídség' szerepét is játszik állhatatosan, ha t. i. magokról néha el nem felejtkeznek; vagy ha igen: magokat mindig elég szaporán össze is bírják szedni ismét.

Igen következetes e' nézeteknél fogva tehát, miszerint G. T. ki nemcsak hiszi — Xenien Nro 6. 4-ik vers — hogy a' saját tűzhelyének megalapítója leginkább megalapítja a' köz birodalmat, de ebben felette dicséretes példaként elől is jár — miért

301. nem is mulaszthatám el ez alka- || lommal kötelességem szerint, mint választott pesti polgár, közbevetőleg nagy érdemeit egy kissé kitüntetni — valóban igen következetes mondom, mikép G. T. csekély fejemet még erősebben sujtólag — Xenien Nro 12 — ím ezeket hozza elő:

Vakmerőn előidézi a' mélyből a' lelkeket a' merész büvész, de fékezni azokat rendszerint nem bír erővel: így opponál gyakran 'Némi' csupa dologtalan unalombul — az ember azt gondolná: 'unalombul' inkább verseket csinál az ember — és aztán igen bámul a' szapora sikerén. "VILÁG" vala a' jelszó; ez azonban egyedül a' napnak hirdetője; ne nehezéj tehát, ha most éget és megperzsel ²²⁾ - - - -

'S most legyen szabad egy félreugrást tennem. De ezzel saját személyemnek tartozom. — Sokan azt vetik a szememre, mintha mind szavaim- mind irataimmal igen is sokat forgolódnám saját drágalátos személyem körül, mi nem volna szerény, 's nem volna jól

302.

nevelthez vagy legalább illy követeléssel járóhoz egy cseppet is illő. És igaz: illyes rendszerint nagy hiúságra mutat, azon fatalis nyavalyára, mellyben mi magyarok igen nagyon szenvedünk, és ekkép bizonyosan szenvedek én is; minthogy habár nem választásilag is, de magyar vagyok, 's mivel az vagyok, belőlem legalább, jót állok, soha más nem is lesz. Én is alkalmasint sínlek tehát ezen csunya nyavalyában, jóllehet igen óvakodom tőle, mellynek befolyásánál fogva egy kissé túl szoktuk becsülni magunkat mi magyarföldiek, és így meglehet, hogy valamin a' Pesti Hírlap' szerkesztője azon áltatásban van — mit sehol sem tüntet elő olly kézzel foghatólag, mint mikor hírlapja 31-dik számában olly irgalmatlanul sújtja Egressyt és még azon édes hiszemben, hogy igen szerény — t. i. ő maga a' sújtó — sújtja pedig Egressyt azért, mivel "ez a' színpadi martyr úr vele, éppen vele szemközt mer illy hangon szólni" — lásd nyájas olvasó ezen valóban felette nevezetes elucubratiot, és éljen a' száraz szenvedelem nélküli discussio, mellynek stadiuma a' Pesti Hírlap' szerkesztője által olly bölesen és olly utánzásra méltólag ki lön tűzve; éljen a' szerénység, melly mint tapasztaljuk, mindig minden hiúságkeverék nélküli is; és éljen mindenek felett azon fellengős reformatori szellem, melly felmagasztalt buzgóságában, vagy is prosában mondvá, vak hevében még az intelligentia' sajátát is megtámadja; azon sajátot, melly legszentebb, minthogy ahhoz fáradság és munka után többé kevesebb a' legszegényebb legény is juthat, 's melly legszebb tulajdont, az értelmi kiképzettséget a' Pesti lap' szerkesztője a' haza' nevében — oh szegény haza, mi minden nem történik nevedben, 's mennyi meggy rovásodra — 19-dik lapjában a' szerencsétlen magyar színészekben támadja meg — mit mint hallom, de éppen nem csudálkozom rajta, utána rivalg több más hírlap is — 's igazi Döbrögi szellemben mint rablókat állítja pellengérre, 's valljon miért? mert olly drágára tartják, noha mások által el nem zárt — igaz — de alkalmasint önként sokszor elzárt négy falak és sok studium után kiképzett talentumaikat, s bizonyos taxaért mint béreseket nem akarnak beállani. Vagy a' talentumokat is nivellálni akarja a' szerkesztő? ki, ha szabott árok, tariffák és czéhek ellen ragad tollat, tudom, rögtön megint azok ellen vet papirosra felrázó philippikát, kik a' hazát, illy középkor-gondolta békők és bilincsek közt tartani merészlik — valamint mondom, hihető, hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztője azon illusioban van, hogy az ő szenvedései a' hazaért olly nagyok valának, mikép a' haza' nagy színpadán játszott szerepe, úgy szólván fejedelmi szerep volna azon kis szolgálócsoport szerepekhez képest, mellyekbe a' sors Egressyvel együtt szám-talan más kis nullításokat helyezett; G. T. pedig tán azt hiszi, annyira fénylik már felmagasztalt fejére a' fejedelmi nap' sugára, mikép a' velejéből pattant 'Minerva' 's ennek versek által kibocsátott szava nagy súly, 's ugyancsak mint a' német mondja, *Ein Wort zu seiner Zeit wäre*: úgy tán én is azon illusioban vagyok, hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztője engem forgatott eszében, midőn 32-dik és 14-dik vezér-

303.

czikkeit ír; holott meglehet, hogy senkire nem gondolt kevesebbé, mint éppen rám, s így tán a' körül is csak önkecségtető illusioban vagyok, mintha a' vakmerő bűvész, a' dologtalan maga-unt opponens által csekély személyemet, és a' nagy betűkkel kitűzött 'VILÁG' által pennámbul folyt olajmécsecskémet akarta volna Winkelriedileg érinteni G. T.; holott szintén úgy meglehet, hogy neki sem volt esze-ágacs-kájában is csekélységecském.

304. Legyen a' dolog egyébiránt akármiként, nem mulaszthatom el, hogy valamint már eddig untig tettem, ezentul is még többször és még hosszasan csekély személyemmel a' nyájas olvasónak terhére ne legyenek, és ugyan is ha nem mondja a' Pesti Hírlap' szerkesztője: 'Te Sz. I. Te indítottad meg a' mozgonyt, és ekkép csak hajtsad tovább is', bizonyosan van sok más jó barát, ki engem illy magasra állítván, illyest mond; 's szintűgy van még számtalanabb jóakaró, ki hozzám fordulván, vagy inkább tőlem igen savanyú képpel elfordulván, megint azt mondja, ha G. T. nem mondja: 'Kár volt vakmerően világot gyujtani, most *per se* vissza szeretnők tartani azt, de ahhoz gyengécské vagyunk, és ekkép ha most minden zavarban megy, az egyenesen csak a' Te munkád!' — Nem mulaszthatom el ennél-fogva, korholva a' felette-sárga fonalasoktul, miért nem ettem megelégedve és csendesesen mint ők, én is a' bécsi zsemle; korholva viszont a' veres fonalasoktul, miért nem ülök az érzelmek' tátosára 's miért nem vezetem a' szittya fajt a' magyarnak már Besse^{a)} is kereste de nem találta — pénzemert vitte 's vissza nem adta, de azért nevemet szabad sajtó alá bocsátotta — honába; — 's ily körülmények közt *libentissime* felfüggesztve egy részről, ha illyes kis műtétel botrány nélkül történhetnék; édes-örömet, rossz hazafinak, szűkkeblű oligarchának, csak színlett szabadelműnek, hypocrytának nyilatkoztatva megint más részről, 's ma holnap, ki tudja — mert *l'appetit vient en mangeant* —

305. nagyobb világosság megszokása végeit tán még egy kissé valami lámpáscskához is felvonva; — illy körülmények közt mondom, hol úgy szólván — mint a' szegény új magyarral volt az eset, ki bizonyos alkalommal, noha a' legkisebb vala, még is a' fő szerepet ő játszá — saját bőröm körül forog a' kérdés, nem veendi tán senki is rossz néven, és részemről szerénytelenségnek, ha mint úgy szólván két oldalról vádolt *delinquens*, mentségeim közt néha *in persona*, vagy legalább *in effigie* fellépek is, hogy megmenekedjem azon jó szív gondolta — de hiszen a' szív nem gondolhat, tehát sugta — dilemmából, melyben sok annyira igazságos, és még inkább jól nevelt oly igen szívesen szeretne mindig tartani. 'S ugyanis: ha vádolt személyemet nem védem, akkor: "Aha! — ugymond felette mély felfogást áruló képpel — rossz a' lélekismerete, báméskodik, megijedt a' mozgalmon, nem mer válaszolni, elismeri tehát bűnét, és nagy bölcsen hallgat, pedig ő mindennek oka"; ha pedig védelmemre kelek, akkor megint

a) Besse Ján. Kár. magyar keleti utazóra és Voyage en Crimée stb. (1838) művére célzás.

e' szavak esnek ki a' jó nevelést követelő, és ekkép nagy udvarisággal ránczba szedett szájból: "Ej be szemtelen hiú ember ezen Sz. I., mindig magáru! szól, mintha bizony sokat nyomna, és ő volna valami nevezetesbnek oka!" — 'S kérdem őszintén, nincs-e így, vagy tán más-kép van?

306. Legyen tehát szabad, szerénység' megsértése nélkül, néha saját kis személyemet a' beszédbe szőni, és annál inkább, mivel tulajdonkép nincs rólam szó; mert hiszen én semmit nem indítottam meg, sem semmit || nem tartandok fel, sem semminek irányt sem nem adtam, sem nem adok; de én csak, tán mert idősb mint sok más, vagy függetlenebb, vagy mert más nem tette, egyedül alakot adtam a' köz sejtésnek, egyedül szavat a' sokakban levő gondolatnak, és ekkép úgy szólván egyedül csak czíme vagyok a' dolognak, melly czímet egyb-iránt szintén nem én magam adtam magamnak, hanem mellyet mind 'tuli' mind 'innyi' ragasztott rám egyenlőleg, jöllehet kétféle okbul, 's ugyanis: a' jószívü 'tuli' azért, hogy kicsapongásainak — mellyeket, mint állítja, nem mérsékelhetni, vagy tán hibátlanabbul mondva, mérsékelni nem volna mindenkire (!) nézve hasznos — alapjául személyemet mutassa be a' hazának, mit ha elismerni vonakodom, és illy imputatiót indignatioval lökök vissza, gyáva következetlenséggel vádol, és széttépetésemmel — de tán csak nem a' keselyü-körmökre kinyuló ujjakkali széttépetésemmel — fenyeget; a' még jobb szívü 'innyi' pedig azért ragasztja rám a' hazai bajak' czímet nagylelküleg, hogy a' szegény magyarnak egykori Kaspar Hauser-féle voltára, mellyben a' szerencsétlent tartani ő kegyeskedett, egy kis fátyolt vonjon, mikép őt ne csak ne érje méltatlan (?) boszú, de ha tán nem volna még késő, még egy utolsó kis kísérletet tehessen, valljon nem lehetne-e eszközteni és végbevinni valami mód', még mindig egy magasb (!) szempontbul felfogott, általános közbirodalmi assimilatiót.

307. Illy körülmények közt, hol 's mint látjuk, éppen nem valami felmagasztaltatási vagybul, de egészen el- || lenkezőleg: engem lebilincselni, 's mozgalmink' nyavalygós kinövéseit rám kenni akaró 'jószívü-ségbül' személyem némileg a' köz ügygyel azonosítva lön; illy körülmények közt tehát, mondom — Istenben bizom — lesz még magyar egünk alatt igazságos ember, ki magát tökéletesen helyzetembe gondolván — 's csak így ítélhetni másrul igazságosan — megbocsátandja, ha *in persona* állók ki mind a' veres mind a' fekete-sárga zsinórosak ellen a' síkra.

308.

'S most alkalmasint fölöttem mind két részről illy hangu ítéletnek hallom hozását: "Aha! tehát a' *'juste milieu'* hőse az úr, mit már rég gyanítgatánk; jó, hogy egy kissé felingerlettük, mikép egészen 's tagadhatlanul kimutatta tollát, 's most legalább mindegyik rész a' felső és alsó is tudja, hogy nem veheti hasznát!" — Igen, alkalmasint illy sententiában pontosuland össze a' két legvastagabb színezetű résznek irántami ítélete; 's bár pontosulna nézete és ítélete illy egybehangzólag olly tárgyak körül is össze, mellyek a' hazának nagyobb érdekeit illetik.

Az 1832-ik évi Február' 13-án — azon időtájban mikor legelőször ültük a' most épülésnek indult budapesti álló híd' névnapját — névnapját; minthogy születésnapja jóval előbbre esik — 's többen az általam meghívott ülnökök, de nem táblabírák, hanem csak hid-ülnökök közül azt gondolván: nagyon érett szegény főm már a' soha meg nem érő Vácra, igen nagyon lekaczagtak, 'mennyit nem akarna a' szarka' 'sat. — 1832-dik Február' 13-kán meglátogattam Pesten bizonyos kereskedőt; okos és gazdag a' frater, de nemzetiség, nemzeti kifejlés, nemzeti dicsőség, mindannyi fel nem oldható és ekkép hasztalan hieroglyphok előtte; 's bár mikép buzogtam is őt a' költészet' ma-

309.

gasb köreibé felcsigázni egy kissé, hol nem méretik minden a' 24 órai szükségek, kereskedői *Soll és Haben* tabellák, haszonrőfök és gyümölcsöző kamatok czirkalma szerint, de a' halandó nemesb vágyainak is olthatja némileg szomját; azonban hiába, nem érté nyelvemet, 's nem birtam őt — mikép nemzeti felébredésünk' tekintetében az ő részvétét is megnyerjem, és ez vala czélom — de csak egy hüvelknyi magasságu felemelkedésre is számoló asztalátul, mellyhez leszegezettnek látszék. Más nap, 1832-iki Február' 14-kén megint bizonyos táblabíró keresek fel, ki viszont különös lelkületű, vajmi szép zománczozatu teremtés, csakhogy ezt megint sehogy sem valék képes a' költészeti körbül, de csak egy pillanatra is levonni a' 24 órai életunalmak' mezejére, melly mező rideg ugyan, mellyen azonban, akár tetszik akár nem; keresztül gázolnod elkerülhetlenül kell, ha nem akarsz több lenni, mint ember, melly vágy egyébiránt ide lent mindig ellenkezőleg sikerül, azaz, kevesebb, csak 'fél ember' leszesz; ezt pedig azért keresém fel: venne egy kis részvényt valami anyagi vállalatomban, miszerint egyenlő lépttel teste és lelke is nőne a' honnak; de szintén hasztalan. Biz én elszalasztám mind a' kettőt, vagy inkább mind a' kettő — egyik üres kebellet, a' másik üres kézzel. — engem szalasztott el. Minden haszon nélkül azonban még sem pergett le előttem e' kis

310. jöllehet mindennapi, de rendszerint még sem mindig nagy figyelemre méltánylott tapasztalat; mert véletlenül, de biztos kutfőből értésemre jutott — || 's tudja Isten miért; mert hiszen politiát nem tartok, sőt' ez tart inkább engem, de nekem az emberek felette sokat meg szoktak sugni — hogy a' felhozott, vagy jobban mondva, a' fel sehogy sem hozható kereskedő sok tisztelettel ugyan, de még is némi szána-kozással illyest monda rólam: milly gyönyörű gróf volnék én, 'bár csak egy kissé practicusabb volnék, és ne nyargalódnám annyit a' levegőben'; a' táblabíró viszont szinte sok tisztelettel, de még is némi szána-kozással megint ekkép nyilatkozott felőlem: "hiszen igaz, igaz, sokat fárad ezen jó gróf; bár csak ne meritné ki minden tehetségét aránylag olly alárendelt anyagi kifejlések körül; minthogy a' szellem ad nemzetnek életet és erőt; oh, csak ne volna olly pénz után haj-hászó banquier!"

311. 'S ím — legjobb oldalról tekintve, minden későbbi, rendszerint kölcsönös viszontorlásból eredett keserűség és indulatosság' keveréke nélkül — az Innenieknek úgy, mint a' Tuliaknak néhány fő voná-sokkal ábrázolt rajza. Az egyik azt mondja: "hagyjatok békét az enthusiasmussal", és a' gumpoldskircheni kocsmárosként, mindig illyféle ritornellre kerül vissza: "beszéljünk egyszer okosan, és együnk tehén-hust"; a' másik viszont: "kiméljete meg illy anyagival, hadd lakjam inkább jól elvvel és ügygyel"; midőn én a' harmadik, vagy ha tetszik, a' közép hasábon álló megint azt mondom: 'Ide a' téhénhussal — én nem bánom, ha ez bécsi is; minthogy a' bécsi jobb a' pestinél — de ám ide a' jó ügygyel, a' szeplőtelen sza- || badsági elvvel is; éljen bennünk a' számoló banquier, de azért a' költő se alügyék el; szóval: adjuk meg — a' mint számtalanszor, 's hol csak lehetett, pengetem már — a' testnek úgy mint a' léleknek is, eledelét'; miszerint üljön nem ám számoló asztalához mindig, de néha pegasusra is az érintett kereskedő; a' szép lelkületű táblabíró viszont tanulja elvégre meg — mi egy cseppet sem fog ártani, sőt elkerülhetlenül szükséges — a' *Soll* és *Haben* kettős számolási könyvvitelt, mihez képest soha ne felejtse el, hogy nálunk annyi tekintetben kettőn áll a' vásár, és hogy az, kire nézve a' '*Haben*', kivált a' gyakorlati értelem' súlyát tekintve, szenvedőleg mutatkozik, az okvetlen a' '*Soll*-nak, mi magyarul annyit tesz mint 'kell', szenvedésteli kelepcejébe jut, honnét nincs kibujás. 'S ki ezt nem érti, annak megint bonyolodott helyzetünk' annyi külön tekintetek által feltételezett kérdése olly hieroglyph, milly hieroglyph vala a' felhozott kereskedőre nézve, ha úgy mondhatni: nemzet-költészeti nyelvünk.

Az emberek mindenütt így szakadoznak: prosaiakra és poetákra, egyik nem érti a' másiknak nyelvét, igaz; csak hogy részint heterogen egybeköttetésünknel, részint saját heterogen létünknel fogva — mert nem egyedül magyar lakja Hunniát — ha valahol, bizonyosan Magyar-országban éri el ezen 'elszakadozás', ezen 'egymást nem érthetés' legkönnyebben és leghihetőbben, azon akmét — ha t. i. mind a' két

312. színezet, míg idő van, saját haszna sőt legsürgetőbb || szüksége végett nem nyitja fel szemét, és egymás hajlaminak viszonzlag engedve, nem egyesül — melly akmére, ha személyes hajlamok mellett még politikai nézetek is feltüzelik, felszenvedelmezik a' közönséget, hol az egyik rész csak a' sárga-fekete, a' másik ellenben a' veres lobogóban, az egyik a' száraz földön, a' másik a' pusztá levegőben véli feltalálhatni üdvét; melly akmére mondom, ha feltüzelve, felszenvedelmezve lesz a' közönség: elvégre olly nyomorra, az élet' olly kinteli napjaira mérgesül minden társasági lét, és annál bizonyosabban honunknak olly kevert léte, mint a' házas élet' körülményei is okvetlen pokoliakká válnak, ha a' társak külön eleműek, külön irányuak, 's nincs annyi felfogás, nincs annyi értelem bennük: egymás felé hajlani, vagy legalább egymás' hajlamit kimélteni 's kellő tekintetben tartani.

'S most alkalmazzuk a' mondottakat azon kettős, vagy inkább két oldalú gáncsra, melly szegény fejemet mind a' sárga-fekete mind a' veres zsinórosak' részéről éri, ha t. i. a' dolog' könnyebb fejthetése végett csakugyan gyenge személyemet akarjuk a' magyar nemzeti felébredés' és az újabb mozgalmak' egyik okául kitűzni.

G. T. a' Xenien' írója, és a' vele egy zsinóron levők azzal vádolnak: "miért indítám meg a' hazai erőművet; miért irtam a' Hitelt, a' Világot, Stadiumot 'sat; miért törekedtem szóval és tettel — 's tudja az ég: éjjel és nappal, mennyire csak birta gyarló erőm —

313. mozgásba hozni a' magyart; miért nem hagytam || mind ezt a' kormánynak át? most borúra sötétednék az ország 's veszély fenyegetne mindenünnen, mit jobbadán csak nekem lehetne köszönni; mert mind az, mit ma olvasunk, minek ma vagyunk szemtanúi, csak az én munkámbul tükörödzik ki, csak az én mondásimnak vizshangja; minélfogva ha nem egyedül roszul fékezett enthusiasmusnak, nem egyedül valami pillanat-sugta szép álomnak következményei volnának cselekvéseim, de én mind azt, mit tettem, terv, előlegesen kiszámított terv szerint cselekszem: akkor valóban minden jobb gondolkodásunak (!) megérdemleném gyűlöletét, megvetését 'sat." Mire feleletem — mindig föltéve, mintha valósággal szegény fejem lett volna illy nagy, vagy legalább egyénhez aránylag még is igen nagy eseményeknek mozdító oka; holott én alig voltam a' nemzet' csak egy töredékének is csak érzelmi tolmácsa is — feleletem ez:

Mind azt, mit tevék, egyedül azért tevém, mert magyar vagyok. Elaljasodásunkat, szégyenteli állásunkat, mellyben 'nemzeti költészet', egyes lelkesek' kínos panaszait kivéve, alig vala már, nem birta eltűrni, habár olly sokszor az agyagra süllyedő, de néha jóllehet csak villámként, még is a' legfenségesbhez is felemelkedő lelkem! — Törjek, szakadjon bár — gondolám magamban — az egész, még ez is nyereség; mert nemzeti önfertőztetés okozta koreszlétnél minden jobb, még a' tüsténti halál is százszorta jobb. Induljon tehát az egész romnak vagy ujja-születésnek. — 'S Ti lelkesek, kik értitek e' nyelvet, kikben a' lélek'

314. || fenségét nem nyomá még egészen el a' mindennapi kenyér után

fejdelező testi anyag! ugyan bűnhődjék-e fejem azért, mivel az Isten' kezéből tisztán született magyar létemre illy érzelmektől hevült keblem? Én azonban, noha hosszú évekig hordtam — mint már fentebb érintém, hol úgy is annyit szólék magamról, hogy alkalmasint gáncsnak teendém ki magamat; de én is felkialthatok, 's tán több joggal, mint sok más: 'Nem kegyelmet, csak igazságot követelek' — noha azonban hosszú évekig hordtam mondom, a' legkínosb fájdalmakat keblemben, kitörni azokat mindaddig még sem engedém, míg nem fénylett előttem, és nem érzem sugta, de értelem mutatta-ki reménysugár, miszerint felébresztése honunknak, ha némi kis koczkáztatással járna is, még sem volna olly 'szerencsejáték', mint például a' veres- és feketének ²³⁾ vagy a' pharaonak játéka, hol egyedül a' vak véletlen uralkodik, a' legmélyebb combinatio is csuffá lesz, és hol elvégre csak mindig egy — t. i. a' banquier — nyer. Csak akkor, midőn illy világban tűnt előttem fel nemzetünk' állása, vagy akkorról szólva inkább 'fekvése', 's tisztán állott előttem az is, hogy dynastiáknak soha nem volt valódiilag hasznos híve az, ki a' magyarnak elaltatását, a' többiekkel lassankénti összeolvasztását tanácslá; mert "vedd el szabadságát, gyilkold meg benne a' nemzetiséget, 's azt hiszed: megtöréd, elolvasztád? Igen, selejtesét; de nem a' keleti független rajnak virágát, mely megsemmisülhet ugyan, de kores soha sem lesz;" — csak akkor, midőn tisztán állott előttem mind ez, 's hogy a' magyarban van még feltámadhatási erő, a' magyar még 'lehet', és ez bennem nem volt andalgó szívabrándnak csalfa képe, de hidegvérű, sok keserű tapasztaláson megtört velőm' mutatóványa: akkor nagy enthusiasmmal ugyan, de sem enthusiasmusbul, sem álomjárásban, hanem mennyire birtam, előlegesen kiszámolt terv szerint, mennyi erőt az Isten csak adott, megindítani törekedém a' honi erőművet — egy cseppet sem tagadom. De egy pillanattal sem tevém ezt előbb, mielőtt ezen tiszta ismerethez nem jutottam volna, valóban nem; mert noha szabadsági bálványzásom, és azon kimondhatlan vágy: nemzetünket felemelkedve látni, sokszor, mert ki nem törhete, csak a' legnagyobb kínok közt fért epedő keblembbe: azért még sem birta e' vágy kettétörni soha is azon emberi szent kötelességet, mely szerint valamint felette nagy bűn másokat vezetni akarni ahhoz való hivatás nélkül: szintugy nem kis véték, másokat erővel olly elembe ragadni akarni — például a' prosait a' költségzetibe, és a' fellengősöket viszont a' rideg élet' mezeire — mely elem nem az övék, csak a' mienk, és melyet ha megkedveltetni lehet, egyedül lassanként, 's egyedül győző okok által kedveltethetni meg. — Minden csepp véremben sejtém, lelkem' legbelsőbb rejtekiben érzém azonban, nem, de még a' tiszta csalhatlan számok is azt mutatak, hogy a' fejedelemtől lefelé Hunniának minden lakosa, vagy emberileg szólva — mert ugyan hol nincs kivétel — a' lehető legnagyobb

315.

316.

szám fog nyerni, ha a' ki- képzett nemzetek' sorába állna a' magyar; minélfogva nem csak feloldva érzém magamat azon kínos bűvölet alul, mely szerint olly sokáig magamba fojtám nemzeti nagyság után

sovárgó szomjamat, sőt azon kötelességérzet támadt bennem legelőn-
kebben fel: tenni, mit csekély erőmhöz képest csak tehetek, hogy
végre felébredjen a' magyar.

317. És kérdem: mióta mi újabbak lépénk fel, és a' magyar nem-
zetiség' dolga biztosb lábra tétetett, és az alkotmány többszöri surló-
dások alá került, szóval: mióta felébredt a' magyar, valljon vesztett-e
az egész, — az egész, mondom, és orszagtudományilag csak erről
lehet szó, mert hogy egyesek még a' lehető legüdvös 's legcsendesebb
átmenetekben is, hol a' közönség a' legnagyobb zavar- és sötétségből
a' legnagyobb rendre és világosságra tér át, legalább ideig óráig
éppen ne károsítassanak, az kün fekszik a' gyarló ember' sőt tán még
az Isten' tehetségén is, ki, mint legalább e' földön látjuk sokszor
megrövidít az egésznek java végett egyeseket, mint például járókelőket
az utakat elrontó, de a' nagyobb számnak üdvös esők által 'sat. —
ugyan vesztett-e az egész? kisebbedett-e Magyarország' tekintete, 's
mi ennél sokkal több, 'becsűlya'; sokkal több pedig azért, mert
valamint egyesnél, úgy nemzetnél is sokkal nagyobb tekintet az, hogy
'ne legyen baja', ha azt hiszik is: 'van baja', mint ha ezt nem hinnék,
sőt ellenkezőt hinnének, de 'volna baja'. Vagy felléptünk óta tán csorbult
a' közbirodalom' hatalma? vagy tán a' velünk egy || honban lakó más
fajtája nemzetségek' természeti jogain üttetett seb? vagy végre: az
emberiség' közös jogai egyesek' nagyobb bitorlásai alá kerültek-e
azóta? Én nem hiszem; mert ha nem akarunk azon édes költészeti
képekben elmerülni — mellyek azonban korántsem azon nemzeti
nagyság' költészeti képei, mellyek után én sovárgok — miszerint
Visegrádnak felette szűk ormain ült a' legnagyobb király, Mátyás'
budai palotája volt a' leghíreseb, kár hogy romjának egyetlen egy
— kissé tiszteségesb — kövére nem akadunk, Szent István volt a'
legbölcsebb országalapító, a' magyar alkotta a' legelső boszorkány-
elleni törvényt, *extra Hungariam non est vita* 'sat.; ha nem akarunk
ezen édes költészeti képekben tökéletesen elmerülni, és némi minden
vágásból 'kicsapongóval' azt hinni, hogy Magyarország már vén, mert
ezer évig tudunk valamit róla, és ekkép nem lehet belőle már semmi;
ha, mondom, mind ezen szép, csakhogy rákféle enthusiasmusokat, és
felette mély gyakorlati eszből forrt nézeteket nem osztjuk, és a' kül-
földet is nem csak könyvek 's mappák után, de tetteleg ismerjük: ~~ami~~
akkor nehéz lesz tagadni, hogy csak újabb idők óta, 's főkép mióta
a' Duna' használata javított félig meddig honunk' csak-létén, kezd egy
kissé ismeretesb lenni Hunnia, csak azóta emelkedik némileg belbecse,
mióta a' birtoknak biztossága nőtt némileg, és nem sokárai tökéletes
megalapulást ígér; 's csak mióta az 'Enyim' és 'Tied' közti viszony,
's egyáltalában minden kötelek lassanként kivétetik a' patriarchalis
318. nexus- || nak noha nagyon szépen hangzó 's regékbe vajmi szépen
illő, de míg szenvedelem uralkodik a' gyarló emberen, még is felette
bizonytalan köréből, hogy a' törvények', ha nem is tökéletes, de minden
esetre biztosb mezejére állíttassanak a' polgári élet' minden viszonyai.

- 'S valljon nem az újabb idők' szüleménye-e az is, mikép a' kormánynak némi jelesb férfiakban mintegy isteni ihletés által feltámadt elvégre azon mély felfogási eszme is — bár szaporodnék számuk és növekednék hatalmuk — helyrehozni a' régi hibákat, és Magyarországot, az austriai birodalom' ezen legkifejthetőbb kincsét örökleg paragon nem hagyni, és ellenkezőleg a' közállomány' legvilágosb érdekeit mindig félreértett régiebbekkel, szakadatlanul nem gázolni a' magyarnak éppen virágán, azon részén, melly önálló, 's mert az, 's ekkép nincs oka valamihez támaszkodni vagy mástul koldulni fényt, egyiránt hű nemzetéhez 's koronás fejedelméhez, mellyet azonban csak sajátsága szerint használhatni, vagy sehogy sem; melly isteni ihletés egyébiránt: méltánylani 's megbecsülni tudni a' nemzetnek olvasztatni, szabadságibul magát kivetkeztetni nem engedő részét, ha ezelőtt nem szállta meg a' kormány' embereit, 's most sem szállja tán meg mindnyáját, valóban nem csuda; mert volt hazánknak mindig bizonyos prosai, se nemzetiségre se alkotmányra nem tartó része, melly közvetlen haszonért, anyagi kéjekért, némi kis álfényért, minden nemzeti zománczából magát kivetkeztetni mindig *paratissimus et obsequentissimus* vala, 's most is elég van illyes; mi- || kép ha a' kormány ki nem birta látni a' mindenhez simulók', a' legtökéletesb amalgamizálásra mindig készeknek zavart vegyületébül, hol leginkább magyar gázolta a' magyart, milly dicső lehetne még a' magyar 'telivér', ha nemzeti kifejtésében 's olly nemes szabadsági vágyában magasb szempontilag segítették elő a' nemzet; ha ezt a' kormány ki nem birta látni mondom, és ezen életkérdés körül sok főember még ma is ingadoz: ám tudja az ég, 's téged hivlak bizonyoságul nemzetünk' nemtője, az soha nem vala a' mi ugyanazon politikai hitvallásu eldődink' hibája, sem nem saját hibánk. — És azért, ha egyet és mást, mit kifejlésünkre nézve üdvösnek tartánk, a' kormány' segítsége nélkül kezdénk meg és iparkodánk végbeinni, azt Isten és igazságos ember előtt nem roszalhatja senki; minthogy a' kormánytul azon rossz szag- és hitelnek következtében, mellyben előtte, habár érdemetlenül, állánk, nem lehete sokat várnunk. 'S valljon a' honunkban létező szláv, német, görög és oláh nemzetségekre sebet ütünk-e mi újabbak az által, hogy mintán ők anyanyelvük' dolgában ugy is olly annyira biztosítvak, és mi is szeretnénk élni, nem őket, de a' latánt megtámadva, a' holt helyett az élő — és egyedül csak Hunniában élő — magyar nyelvnek vívtuk ki a' hivatalos állást? A' szláv, kinek nemzetiségi urodalma Pétervártul Ragusaig terjed; a' német, ki Grönlandtul Brassóig függ szakadatlan lánczolatban; a' görög, kinek uj hazája támad; az oláh, kinek szintén van saját elkülönzött bölcséje és hazája; oh az nem veheti rossz néven, fel- || téve, ha félig meddig igazságos, 's nem akar alattomosan elnyomni, mikor a' legkisebb nyomás ellen olly élénken kikel, oh bizony nem veheti rossz néven a' szláv, német, görög, oláh: ha a' magyar is élni akar, és felebredési 's életmentési küzdésiben egyes tagjai a' kölcsönös igazság 's méltánylat' határin néha túl törnek; mit azonban a' meggondoltabb

rész a' *'quod tibi non vis fieri'* 'sat. törvénye szerint soha nem hagyott 's nem is hagyand helyben. — 'S kértem elvégre: hazánk' lakosinak azon nagy száma, melly nem csak hogy ki vala egészen zárva az emberiség' legszebb jogaibul, de mintha úgy szólván sokak által kész-akarra tartatott volna sötét butaságban, nem lépett-e ki már némileg a' kényuraság' undok hatalma alul; 's nem valánk-e mi újabbak azok, kik Hunnia' minden lakosinak barátságos kezet nyújtván, a' hazafiság' szent kötelekével iparkodánk körülfüzni és egyeztetni minden vallást, minden lépcsőzetet? 'S ha visszatekintünk ős apáink' sas-röptére, kiknek Berzsenyiként ércz buzogány rezegett kezeikben, és egyszersmind a' 18-ik század' derekán élt szoba-idomított hajporos magyarnak nevetségés képe is feltűnik előnkbe, 's feltűnik továbbá: már már, hála az ég, kidülő magyarkáink' kártya közti, pénz-fecsérlő, időt és nemzetet ölő unalom-teli tengése: valljon — 's legyünk igazságosak nemcsak le- de felfelé is — nem úgy látszik-e, mintha a' mai szerencsésb születésű ivadék még visszaüthetne űk apáira, és a' M. Theresiai magyar, mikor a' nemzet csak pihent, nem jelenik-e meg, mintha egyedül dajkája lett volna a' mai nemzedéknek?

321.

|| Nem csak legkisebb megbánást nem érzek tehát, hogy az Istentől rám bizott tőkét fajtám megmentése 's felemelkedése végett, mennyire birtam, a' lehető legnagyobb uzsorára iparkodám adni ki. valóban nem; de áldom sorsomat, hogy körülményeim kedvezőleg fordultak, 's kötelességem' érzete bennem, még mielőtt rám nézve késő lett volna, tetteleg is felébredt, 's nem valék hazámnak sem koreza, sem heréje; 's ám, bár jöjek még százszor a' világra illy körülmények között, és ha éppen nem is mindent — mert ugyan melly halandó nem kalandozott néha ki a' józan útbul — de legfőbb vonásokban, hazámat 's politikai hitvallásomat tekintve, hazámhoz és magamhoz változatlanul hű, ugyanazt cselekedendem mindenkor, mit cselekvém eddigelé, 's ezt ünnepélyesen nyilatkoztatom; midőn egyszersmind kérdezem, nem volna-e nekem 's a' velem egynézetűeknek, nem volna-e nekünk, szintugy jogunk G. T-t a' Xenien' íróját, 's kivált hatalmasb rokon keblűeit szintén felelet' terhe alá vonni, és tőlük viszont azt tudakolni, valljon mi joggal merészlenek ők — kiknek a' haza 'semmit' de éppen 'semmit' nem köszönhet, csakhogy tán az ő makacsságuk okozza jobbadán azon visszahatási tulságot, mellyben, egyes makacsokat még mindig a' többségnek tartván, a' Pesti Hírlap' szerkesztője és annyi más engedődzik, 's jobbra balra jót és rosszát egyenlően sujt, holott nemzeti kifejlődésünk legfőbb kérdéseiben már már megnyertük a' diadalt, és ha ismét visszalöketünk, az nem egyéb, mint a' túlhajtási

322.

|| békövetkezni kénytelen okozatja — kérdem, mi joggal merészlenek ők nekünk szemrehányást tenni, ők, kik miatt már rég elsülyedett volna, nem, de minden pillanatban örökre elsülyedhetne a' magyar. De e' joggal élni, vagy inkább időt hiába veszteni nem akarok; mert ezen osztálynak megrögzött része, ha tán még akarna is javulni, nem javulhat, minthogy, mint mondják,

323.

a' csonttá vált prosát soha nem olvasztja fel többé semmi. Az egészen meg nem csontosult-félék pedig, kik fiatal korukban teli valának poesissal, férfi korukban viszont prosátul csordulnak fel, életük' alkonyán alkalmasint maguk is rá jönnek — és ez okbul kár volna unalmukra válni, vagy inkább velek bajlódni — hogy valamint semmi ember az, ki fészket becsületesen elrendelni nem törekszik — Xenien Nr. 6. vers 4: *Saját tűzhelyeik' megalapítói legjobban alapítják meg a' közbirodalmat* — úgy, ha nem kevesb, bizonyosan nem is több, mint félemler megint az, ki mindig csak másra támaszkodván, soha saját, de mindig az erősbnek viseli czímét, mi felvisz ugyan néha felette magasra, ha jó tapintattal jár, de egyet, minek szükségét fiatalsági hevében, ambitioi ittasságában sok nem érzi ugyan, mi nélkül azonban annál kínosabbak az agg kornak napjai, midőn elpárolognak az illusiok, egyet a' legnagyobb fény, kincs és bókolas közepette még is mindig nélkülöz, t. i. az ön megbecsülhetést. 'S hogy illy körülmények közt a' Xenien, Pia desideria-k 'sat. írói és magas társaik rám mindaddig nem tarthatnak || számot, és velük soha semmi politikai együttmunkálásra kezet nem fogok, míg magyar nemzetünket tekintve, inkább kevesebb verseket faragván, egy kissé költésziebben nem éreznek, azt tán nem szükség erősítnem, minthogy az, úgy hiszem, a' mondottakbul eléggé kiviláglik.

Ha azonban, gyarló emberi felfogásom' következtében még is tévutakba bonyolódtam volna, 's tévutakba csábítám a' magyart, mellyekbül nem volna menekvés, 's mellyeken ő ellentállhatlanul sodortatnék végveszélybe, és e' gyászos borút én idéztem volna fel hazánk' egére: ám akkor törjék velőmet ketté, érje nevemet átok, legyen nevemen utálat' bélyege, szél hordja el por gyanánt halandó részemet, 's legyen sorsom megsemmisülés, eltűröm. — Nem szomjaztam fel-emelésem, saját dicsőségem után, e' büntül ment vagyok; czélom őszinte és nemes vala; a' világi egyetemben egy féreg, egy észrevehetetlen parány, még is sovárgott lelkem a' legnemesb felé, és ha porhüvelyem' elbomlása után soha nem ébredek is fel többé, mert eléggé ki nem képzett és eléggé ki nem tisztult lelkem nem bírhatná el az örök égnek világosságát, a' megdicsőültek' mennyei kéjeit: nem ragadhatja el, míg eszmélek, tőlem semmi erő azon kéjérzetet, azon öntudatot, hogy előttem is megnyílt néha az ég, és emberi gyarlóságim árja között honomért mindig hűn dobogott szívem.

324. De azért, mert fel van tűzelve, meg van indítva az erőmő, miért kellene annak egész kettépattanásig is peregnie; mert érezzük és átlátjuk, hogy honi lakunk — a' nagy számot tekintve — felette szűk, 's nem olly czélszerű 's kényelmes, mint lehetne, és azt illyessé módosítani törekedünk, miért volna elkerülhetlen annak tökéletes felforgatása; mert felébredt a' magyar és létét érzi, miért volna azért kénytelen ellentállhatlan rohanni végveszélynek; 's végre, mert a' magyar' felébresztésében, némi káros korlátok' meggyengítésében, a' honi erőműnek feltűzésében 's megindításában részt vettem, ugyan miért kellene éppen nekem illy tulságokhoz járulnom: — mind ezt csekély logikám szerint én valóban nem látom át. — "Mindenütt így ment" — mondják — "azért nálunk is így kell menni, hol fejünkre nőtt a' gondolat, 's érzelmünket sérti a' kor, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel." Egyedül emberveszteség találtatá fel a' mentesség-szellentyűt, és ekkép nálunk is csak illy áron találhatni azt fel; mindenütt embervérrel vásároltatott meg a' köz szabadság, és így a' magyar sem vásárolhatja meg e' köz áldást olcsóbban. — Valóban gyönyörű okok! Mert másutt rosszul mentek a' dolgok, és a' ki nem fejtett népek fölött tévedésből || vagy előbbi tapasztalás' híja miatt az értelem' világa helyett mindig az érzelem' világát gyújtak fel, melly világot a' Pesti Hírlap' szerkesztője is öröklek összekever — és ez bűne — az értelem' világával, 's erről csak szól, midőn mindig a' másikat lobogtatja, és csak azzal világít, egyedül azzal csábít; azért, mert másutt rosszul mentek, okellenileg fejlődtek a' dolgok, azért nálunk is így menjenek, és tán mi is éppen olly keserű könyűkkel, 's tán még éppen annyi embervérrel is vásároljuk meg a' czélszerűbb 's általános polgári állomány' állását, mint földgolyónk' előttünk járt népei az emberi közcsinosodásnak olly sötét lépcsőin vásárlak meg mostani állásukat? Valóban, ez felette szép volna! 'S pedig, ha az érzelem' fáklyája világít, mellynek a' sokáig sötétségben tartott közönség olly visszatartóztatlan rohan, mint oktalan állat a' tűznek: akkor olly bizonyosan bekövetkezik a' könyek' sűrű zápora, de még embervérnek gyászos ontása is, mint bizonyos az, hogy az érzelmeknek határa 's maga ereje általi megállapodása nincs. — Valóban fejledező nemzetünknek igen nagy becsületére válnék, ha most, magának annyi századok óta csudateli fentartása után, mikor már már közelít a' 'köz polgárosodás' gyönyörű öblébe, úgy esnek az egykori angol és újabbi francia forradalmak' vonaglásiba — 's ne felejtsük, hogy ugyanazon
- 325.

- ok mindenütt ugyanazon okozatot szüli — mint cholera' idejében egy ostoba falu a' másik ostoba falut követé kiesapongásiban a' nélkül.
326. hogy csak legkevesbé is okult 's tanult vol- || na tapasztalásán, mint medve, mint farkas, mely ma úgy esik kelepcebé vagy verembe, mely neki ügyesen rakatik és ásatik, mint esett Noe' sikeres hajózása, sőt földgömbünknek medvékkel és farkasokkal ellátott teremtese óta! 'S kivált azok' ajkai közt hangzik illy tökéletes felrázásnak 's minden mocskok' egyszerrei felhordásának szüksége nagyon szépen, vagy inkább vajmi 'gyanú-szépen', kik amyi lelkesedéssel fogják fel 's olly költészeti esettel festik az emberi méltóságot, az emberi nemnek tökélesülhetését, és a' sajtószabadság' isteni adományát. Én is a' tökélesülhetésnek vagyok szószólója; előttem is szent az ember méltósága, mert magam is ember vagyok; én is az emberek által nyert minden diadalmaknak elébe teszem a' sajtószabadságnak az emberiség' jogait bizonyosan kivívó áldását. De éppen azért, mert illy világban tünteti előmbé az emberiség' kifejtését, s az erre szolgáló legsikeresebb eszközt velőm, éppen azért hiszem mostani létünk' átmenetét egy jobb létre, minden olly erőltetett crisis nélkül lehetőknek, mint a' mellyet a' Pesti Hírlap' szerkesztője okvetlen hazánkra kényszerít, ha, míg idő van, nem gyújtja fel az 'érzelmek' minden érdekeket visszas helyzetbe tevő fáklája helyett — mellyet egyenesen el kellene oltani — az értelem' minden részeket összeegyesítő napját'. Mostani létünknek minden erőltetett crisis nélküli átmenetelet egy jobb létre pedig azért hiszem lehetőknek, jöllehet egy cseppet sem gyermeki játéknak, mert
327. hiszen tárva előttünk más nemzetek' eddigi ta- || pasztalása, tárva a' sajtószabadságnak, habár csak eddig külföldi, de azért még is ropant haszna, és mindenek felett bennünk még — ha szavára hallgatni akarunk — aunyi viharok közt szerzett öntapintatunk, mikép, ha mi is esünk, ha mi is bukunk, mint az előttünk járt — alkotmányi tekintetben — minden előbbi tapasztalás és minden utmutatás nélküli népek: a' bűn csak azoké, kik a' régibb tapasztalásnak szavára nem hallgatván, a' szabad sajtó' eddigi gyümölcseit nem ismervén, vagy jól meg nem emésztvén, 's a' magyarnak eddigi viharáibul semmi mélyebb tapintatot nem meritvén, a' Lamennais-i szívábrándnak veres lobogóját hordozzák elől. — Tökéletesen el is távolítom ennélfogva személyemmel együtt a' velem egy véleményűektől azon méltatlan ráfogást, mellyhez képest nekünk kellene tulajdonítani a' netalán bekövetkező teljes conflagratiot; éppen bizony, mintha azok okoznák a' gőzkatlan' kettépattanását 's az azzal járó átkot, kik azt jéghideg létből felmelegíték; és nem-e inkább egyenesen azok, kik minden tapasztalást felretevén, minden intést gyanúszinbe állítván, minden segítséget mint félelem' okozatát, maguktul lökvén, édes ön-túlbecsülésükben mindegyre hordják hordják a' tüzet a' katlan, vagy is inkább a' nemzeti nagy áldozat alá. Nem is hallgathatok ezért; mert valamint bűn lett volna, vagy legalább én annak tartanám, ha politikai pályán éppen nem, vagy más uton indulok, 's én is 'innen' maradok; és még sokkal

328. nagyobb bűn, ha, mint sok más, én is az igen is 'túl'-ban kezdem, és onnét || az igen is 'innen'-re estem volna át: szintúgy hinném magamat bűnösnek, 's minden férfiúi következetesség 's minden jellem nélkülinek, ha most a 'népszerűség' varázsátul elragadtatva, 's egyedül hiúságomnak áldozva, nem csak nem emelném a 'tapasztalás' intő szavát, sőt honfitársaim' szenvedelmait saját ephemer kis hír- 's fényem' emelése, vagy más czélok' elérése végett használva, még én vinném elől a' mindent okvetlen lobba hozó érzelmek' és szíva-brándok lobogóját; most, midőn nem vagyunk már — mint a' Pesti Hírlap szerkesztője is felette bölcsen észreveszi, de azért még sem követi — az agitationak, a' feltűzésnek stadiumán, de az érzelmi körből ki, egyedül az értelem' körében eszközölhetünk nemzetünkre nézve kettős, nemzetiség' és alkotmány' feladatában kivihető 's valódi jót. — És kérдем, ha én is engedném magamat a' most felette kicsi, de vajmi nagyra nőhető cometa által sodortatni, nehogy egészen elveszítsem népszerűségemet, milly félével aztán, oh irgalmas Isten, valóban ugyan sok szépet lehetne mivelni (!) — kérдем: nem kellene-e minden jobb magyarnak, ha ezen mámor egyszer megszűnik, és én-de csak nem is motszantam volna, szánakozással, sőt az utalat' legmegvetőbb érzésével tölem elfordulnia? minthogy annak — ítéletem szerint — ki függetlenül felszólalt 'felfelé', annak elengedhetlen kötelessége függetlenül szólalni 'lefelé' is, ha kell. Valamint nem vagyok tehát azoknak barátja, sőt valóban nem igen nagy becsben tartom őket, kik prosai felfogásuknál fogva mindig csak a' 'hasznosbhoz', 's nem rit- || ka esetileg, mindig csak a' 'hasznosb baráthoz' színak: úgy nem fogok a' Pesti Hírlap' szerkesztőjével is kezeti; mert ő megint szíva-brándi, költészeti, és nem az életből, de theoriából merített rögtönzésivel olly mezőre viszi a' magyart, mellyen a-tul z-ig mindennek le kell peregni. Mit midőn állítok, attul sem vonakodom egy cseppet is, ezennel legünnepélyesebben kinyilatkoztatni, hogy felfogásom szerint nagy nimbusánál fogva bizonyosan tönkre teszi a' Pesti Hírlap' szerkesztője a' magyart — ha rögtön ki nem lép az érzelmi szenvedelmek' felingerlő köréből, azon körből, mellyben már már támadnak őt is túlhaladó hősök; és ha ezt őnmaga rögtön saját szántából nem cselekszi; őnmaga saját szántából pedig azért, mert minden felsőbb megszorítás, minden idegen kéztől rakott alabor^{a)} csak visszahatást okozna, 's kivált most, miután itt van ideje, hogy egy kissé saját lábainkra hagyassunk, de azokon állni meg is tanuljunk valaha már, mi felett ha valakinek, valóban a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének volna tiszte örködni; minthogy nem kevesebbet várt, de azt — ugy hiszem — megérdemletlen is várta tőle a' haza. És csak Istenért ne ámitsa magát, mintha ujjaszülötésünk' folyamatának éppen azon úton kellene történni, mint a' melly úton a' külföld érte el mostani állását, 's mintha nekünk is, ha azon munkálaton átestünk, olly kifejlés és olly magas állás jutna osztályrészül,

a) Alabor = Talp vagy vályúforma eszköz, melyet a meredek ereszkedőkön a kerek talpa alá tesznek.

330. mint a' millyenben, más nemzetekhez arányozva áll Gallia, 's kivált a' földgolyónak parancsoló országa, Bri- || tannia. — Ha nemzeti-ségünk erős lábon állna, még akkor is irtóznám minden erőszakos szerektől, mert azok szükségtelenek, sőt hátrálókk, de ám akkor még is eltűrhetném, minthogy habár felette drága áron is, 's mert mint szokták mondani: "több veszett Bécs alatt", végkép meg volna valamikép vásárolva a' szebb polgári lét, mint azt Francia- 's kivált Angol-országban látjuk: ám menne akkor minden zavarnak 's tökéletes forradalomnak, türném és némileg megbarátkozhatnám a' gondolattal; de kérdem: ingadozott-e ott nemzetiség úgy, mint — ha csalni nem akarjuk magunkat és a' világot — ingadoz az nálunk, hol megállapodása csak hosszabb időnek lehet munkalatja, kérdem ezt? Mihezképest ha mostani állásában szorítatik a' magyar az ujjászületési forradalom' lombikába, és a' végett, hogy aztán abbul újra öntve szebb alakban lépjen ki: meglehet ugyan, egészen ujjászülette lép abbul valami nemzet ki, de a' magyart hiába fogja keresni az illy műtételt kísérő vegytanár a' lombikban, 's természetesen; minthogy ha mind azon keser és savany, azon elfojtott keser és savany, melly annyi kebelben lappang a' szegény magyar ellen, forrásba, kényszerített forrásba jő, mikor sem municipium, sem országgyűlés, de mindenütt vészharang, felsőbb segítség' szüksége, provisorium 'sat.: lehetetlen, hogy végkép el ne olvaszsa 's tökéletesen meg ne semmisítse a' magyart, kitűzött kettős czélunknak érdekesbét, nemzetiségünket t. i., melly nélkül — ne felejtjük — vajmi rideg pálya a' hosszú élet! 'S || ím ezt 's Pesti Hírlap' szerkesztőjének lelkére kötöm. Nem; spanyol kastélyok-, kártyaházakként valóban nem játszhatni a' magyar' olly szövvényes létevel.
- Előre látni nem volt egyébiránt nagy mesterség, mint fognának maguk körül kapkodni a' hosszú álmokórságbul felébredők, ha egyszer észre fognak venni: milly közel valának már a' leggyávabb, még szá-nakozást is alig érdemlő elsüllyedéshez; 's mint fogná sok — mint vízbe fuladó cselekszik halálszonyatában — még visszalökni is a' neki segítségül nyújtott kezét, 's a' 'mentésére sietőt magával huzni az örvénybe. Mind ennek az emberi természet' egy tulságbul másikba rögtön szökni szokott tulajdonánál fogva elkerülhetlen be kellett követ-kezni; 's ekkép el is vártam. De hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztőjét is, kit olly magasra emelt a' közvélemény, e' sorban, 's ebben legalább még most — de nem fog sokáig tartani, mert ha szenvedelem kor-bácsol szenvedelmet, nincs akkor többé megállapodás, mikép bizonyosan nem sokára rajta is túltesznek mások — hogy őt e' sorban legalább még most legelől lássam, az, ha — megvallom — előttem nem vala is egészen váratlan, legnagyobb szomorúságba süllyeszt; mert ha azok nem élnek a' hatalommal jól, sőt azzal visszaélnék, kiket a' közvélemény olly hatalommal ruházott fel, mint felruházá a' Pesti Hírlap' szerkesztő-jét, most, midőn heterogen összeköttetésünknel fogva lehető legnagyobb érdekünk azt parancsolja: csak Istenért semmiben se ragadni el a'
332. gyeplőt, hol az megtágitaték, nehogy azt ismét szorosabbra || vonják,

vagy visszahatási célból egészen neki eresszék: oh akkor kérdem, ránk kisebb hatalmakra nézve nem sisyphusi munkává lesz-e anyaföldünk' kifejtése körüli minden törekvésünk, 's nem válik-e illy minden tapintat nélküli eszközések által nemzeti létünk valódi tantalusi kinná; most, midőn saját lábainkon egy kissé szabadabban állni, és nemzetkifejlési dolgainkat sajátlag rendelgetni el volna az — mert hiszen mi magyarok tudhatjuk leginkább, ha tudni akarjuk, mi bajunk — minél üdvösbet nem csak ránk, de az austriai közbirodalomra nézve is elérni alig lehetne; most, midőn olly szép indulásba jött már honi erőművünk, mihez képest tökéletesen napi renden van is már — úgy hiszem — azon alap' megrakásához járulni elvégre, mellynek eddigelé mindig hijával valánk, azon alapnak t. i., mellyen Magyarország mint az austriai birodalomnak integrans része ugyan, de tökéletes sajátságában, 's nem csak papiroson, diplomák és elvek után, de tetteleg és egészen kifejlett életileg emelkednek a' saját 's keveretlen zománczozatu nemzetek' sorába; mikor, minden elnyomási, elolvasztási szándékkal örökre felhagyva, egymást viszonzlag tisztelve, végre őszintén kezét fogna magyar és német, 's nem egymásnak utjába állva, hanem egymást barátságosan elősegítve, futnák a' végzéstül rendelt egymás melletti ugyan, de azért még is külön 's egymástul független pályát. Illy üdvös alapot azonban, mellyen emberi prosa nemzeti költészettel

333. karöltve emelkednek, 's melly alapnál ránk nézve üdvösségesb || nincs, valljon mikép lehetne a' sikernek de csak legtávulabbi hihetőségével is rakni, ha a' haladó rész' vezetői, a' fejledező közvéleménynek leg-hathatós irányzói, nem birnak azon saját kormányzási tapintattal, melly tapintattal ki mai időben nem bír, olly okvetlen jut vezető kézbe, valamint a' gyermeknek sem oldja fel járszalagát a' dajka mind-addig — ha t. i. szíven fekszik a' kised, és azt, mert néha alkalmatlankodik, nem gyűlöli — míg mindenbe fejét nem ütven, nem bír egy kissé saját lábacsáján is állni biztosabban. Nem, illy tapintat nélkül, üdvös alap' rakásául de csak álmodni sem lehet; 's ne nyargaljunk e' kérdés körül a' légben, de ismerjük meg végkép a' dolgok' valódi fekvését száraz milétükben, mert máskép — bizony mondom — soha ki nem bír lépni a' magyar a' provincialis fénykörnek vajmi halavány holdvilágából.

Nemzeti hitelünket nevelni, im ez a' legfőbb feladat. Saját kormányzási tapintat' híja azonban nemzetek' hitelét nem igen szokta nevelni, valóban nem, de úgy állítja azokat sequestrum alá, valamint a' pénz' hitelét vesztett egyed is a' sequestrumi házasság' vajmi csendes ugyan, de — kivált nemzetileg érezve — nem felette dicső házi szerencséjére kerül.

A' Pesti Hírlap' szerkesztője azonban — mint hallom — és felette sok más, kik közt némi felette komoly tekintetű — mit megint bizonyosan tudok — azt mondják; "Hiszen mit a' Pesti Hírlap tart,

334. azt a' Hitel, a' Világ, a' Stadium 'sat. rég megpendité || már; miszerint ha én merném szavamat a' Pesti Hírlap ellen emelni, akkor csak

egyenesen saját állításimmal czáfoltatnám meg, saját fegyverimmal sujtatnám le, és saját, egykor olly annyira körmölő körmeimmal szakítatnám ketté."

Dicsőséges logika, mellyen, jöllehet felette szomorú lelkem, még is jóízűt kell kaczagnom, 's ennél megeczáfolási bevezetésnek valóban nem cselekedhetem egyebet; minthogy tökéletesen emlékezetembe hozza bizonyos angol idomár' felette mély kutfőből eredt veterinarius tudományát, ki mindig irgalmatlanul vágatá keze alatt lévő lovainak ereit; 'Istenért — így szólék egyszer hozzá — bizony megöli lovait, hiszen már alig másznak; miért csapolja le minden vérüket!' "Én? — vala a' felelet — én csapolnám le? Korántsem; hiszen én csak úgy cselekszem mint Robinson ²⁴⁾ 's azért soha nem is vágok eret, mint csak akkor, mikor 'kell', és akkor sem eresztek soha is több vért, mint éppen csak annyit, mint a' mennyi kell." — Felséges utánzási ügyesség, vajmi mély felfogás! — 'Mi a' tatár! nem üthetem fel a' tojást; galambocskám mit mivel?' "Csak én is úgy megfőztem, mint a' szakács; hogy tán egy kissé továbbá főtt, hiszen az mindegy!" — "*Per amorem Dei*, megfuladok!" 'Mi baja?' "Fánkocskát ettem a' Vice-Ispány úr példájára; igaz, 101 darabot, mint a' hány ágyút el szoktak löni Urunk' születésnapján 'sat." — Vagy több példát is hozzak elő? tán azt, mikor a' legyet | gazdája fején akarta agyonütni bizonyos komornok, 's a' legyet elhibázta, de a' gazdát ugyancsak jól eltalálta! 'sat.; — még több példát hozzak elő, kérdem, miből még inkább kivilágoljék: hogy, valamint érvágás és érvágás, tojásfőzés és tojásfőzés, fánkevés és fánkók evése, légyütés és a' légy helyett ember-ütés közt, igen igen nagy különbség van, jöllehet a' thema mindig ugyanazon egy: úgy lehetnek és vannak a' politikai mozgalmaknak is, vagy más szavakkal, a' közönség-felostorozási és felkínzási műtételeknek is, a' felébresztő szertül kezdve a' heleborusig, mellytül a' halak kiugrálának a' vízből, bizonyos árnyéklatok és lépcsőzetei, mellyek szintugy, mint az igen is kevés étel is rossz, az igen is sok pedig még rosszabb, minden következmény nélküliek, vagy következményük nem kevesb, mint lángba lobbanás és okvetlen halál.

Ne mondja tehát senki, hogy a' Pesti Hírlap is csak azt miveli, a' mit én miveltem; mert ha ezt mondja, nem állít annál de legkisebbé is bölcsébbet, mint ha azt akarná erősíteni, hogy mivel egy, tíz, száz is szám, azért egyenlő szám; mert egy font és ezer mázsa hasonlólag súly, azért ugyanazon súly; mert egy palack bor üdvös és kedvemelő lehet, azért egy hordó bornak is üdvösnek 's kedvemelőnek, és tán még öregbítő fokozatban annak kell lenni; mert a' hat láb hosszú felette kényelmesen fürdik öt láb mélységű vízben, azért ha nem tud is uszni, bátran belé lökhetni öt a' Dunába akárhol is 'sat. 'sat.

336.

|| Távol vagyok azonban mind ezek által azt mondani akarni, vagy legkisebbé azt követelni, mintha csak én értenék az érvágáshoz, csak én tudnám, mikor és mennyit kellene a' veres nedvből lecsapolni;

vagy egyedül én volnék az ügyes szakács, kellőleg megfőzni a' tojást; vagy egyedül én bírnám kiszabni minden gyomorra a' fánkok' aránylag üdvös számát; csak én volnék azon ezermester, úgy elűtni a' gazda orráról a' legyet, hogy orra' vére igen nagyon meg ne eredjen; vagy végre csak én volnék azon nagy homoeo- vagy allo-patha, ki mint valami nemzeti ordinarius monopolizálni merhetném a' magyarnak helyreállítását; mind ezt nem követelem, ítéljen erről, valamint a' Pesti Hírlap' szerkesztője közt és köztém, egy harmadik, ítéljen rólunk a' jövő kor; csakhogy ne mondja senki is, hogy a' Pesti Hírlap szerkesztője csak azt miveli, a' mit én miveltem, csak ő is azon uton jár, mellyen én jártam; mert ezt mindig kereken tagadni fogom. 'S ím ezért — mert igazolásomra sem ok, sem hely — ezennel fel-szólítom a' Pesti Hírlap' szerkesztőjét, álljon ki a' síkra, hol úgy szeretne — mint mondják — velem szemközt találkozni. Ám bonczolja politikai pályám' minden lépteit, hozza napra minden mondásim- 's írásimat, bár kutathatná ki legrejtettebb gondolatimat: 's vajmi édesen érzi keblem, hogy széttéphet, a' nagy szám előtt gyanussá, gyűlöle-tessé tehet ugyan, de politikai következetlenséget minden ügyessége mellett sem fog, legalább a' szenvedelem nélküli igazságos rész előtt,

337. rám bizo- || nyíthatni soha is. És azért adjon bátran szabad utat azon fulánknak — hiszen ugy sem bírja elég ügyesen rejteni — mellyet minden felsőbb 's kivált a' szerencsétlen fő rendűek ellen, kik neki nem hódolnak, érez keblében; 's ki tudja, ha egyszer *con amore* és minden tartózkodás nélkül kitalalhatja az olly nehezen elfojtott neheztelésnek, sőt gyűlöletnek keblében rejtező árját: ám akkor tán megszűnend, azon szerencsétlen egymásra fogási és viszontorlási szenvedélyességet, melly a' fő rendek és a' nemesi rend közt valódi átokként már ugy is olly élénken létezik, még nevelni; minthogy tán akkor felébredend azon édes illusiobul, mintha ez által, tudja az ég, mi nagy jót nem tenne a' hazának; és kérdek minden elfogulatlant — 's tagadja, ki meri — ugyan nem tátong-e ezen eloszlási, naprul napra inkább elágazó örvény azóta százszorta aggasztóbban, és nem szakadozunk-e kézfogási, egyetakarási tekintetben, mint vert had, naprul napra kisebb csoportokra, mióta egünkön feltámadt a' Pesti Hírlapnak lángözöne? Néhány hónapja csak, 's miként siet már most is, mint végvonaglásnak induló testben, minden egy tökéletes szétbomlásnak. 'S azért pontosítsa össze a' Pesti Hírlap' szerkesztője mind azon nemes indignatiót, mellyet személyében rejt, egyenesen rám; öntse felette jó, de sokak ellen felette elkéseredett szívének minden felsordultát fejemre; 's tán megszabadul a' haza azon, minden szenvedelmeket felingerlő, 's minden érdekeket

338. ellentétbe hozó themának valóban bámulatos munkássággal com- || ponált változataitul, mellyek ha nem variálnak minket fejledező állapotbul lázlobba, és meglehetősen tág körbül felette szűk körre, akkor azok éppen ellenkezőjét fogják szülni mind annak, mit eddigelé a' visszahatás' törvényei szerint minden túlzások okvetlen hoztak az emberi nemre; és akkor e' dicsőség kirekesztőleg a' Pesti Hírlap' szerkesztőjeé lesz.

Csakhogy senki ne mondja, mintha mi — a' Pesti Hírlap' szerkesztője és én — ugyanazon egy uton járnánk, és ő is csak azt mivelné, mit én miveltem; mi ellen — remélem — annál kevesb kifogás lesz, miután a' most legközelebbi 37-ik Hírlapban a' 304-ik lapon maga a' szerkesztő állítja felette bölcsen azt: mikép *“nem ritka dolog, hogy a' két fonál örökös hosszát, mellyeknek egyike égnek, másika pokolnak visz, ugyanazon egy guzsalyrul orsóztuk”*; mit egyébiránt korántsem az okbul hozok fel, mintha én a' fonál' végét az egekbe orsózni tudó ügyességet követelném, hanem csak azért, mivel a' Pesti Hírlap ugyanotti felszólítását ösztönül veszem, hogy egymás iránt türelemmel legyünk a' véleményben.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

339. De ha szórol szóra, betürül betüre, 's éppen annyi mennyiségben 's szintazon vegyületben teszi is adományát a' Pesti Hírlap' szerkesztője a' haza oltárára, valamint én nyújtám azt a' közönségnek, mit nehéz lesz bebizonyítani: lehetne-e azért mondani, hogy ő is csak azt eszközli, mit eszközlek én, az ő működése is csak azon hatást fogja szülni, mit az én törekedésem hozott maga után. Ugyan lehetne-e ezt igazsággal mondani, kérdem? vagy nem sül-e inkább ellenkezőleg az ki — ha t. i. emlékezetünkbe akarjuk hozni: mikor irtam, mikor agitáltam én; és mikor teszi mind ezt a' Pesti Hírlap' szerkesztője, és ha honi körülményeink' akkori és mostani egészen megváltozott miséjét felfogni is képesek vagyunk — nem sül-e akkor tökéletesen ki, hogy, ha én fel felébresztgetém a' mélyen alvókat, 's a' honi erőmű' jéghideg katlana alá tüzet hordottam, a' Pesti Hírlap' szerkesztője a' már tökéletesen felébredteket lázba, a' már ugy is elég meleg katlant szétpattanásra hajtja; mert ugyan — 's tagadja ezt ki meri — nem áll-e néhány, 10—15 év' leforgása óta nemzeti diagnosisunk homlokegyenest ellenkezőleg, és nem ment-e azóta a' nagyobb szám az igenis innenbül 's legmélyebb alvásból, az igenis túlba, a' lehető legnyugtalanabb éberségre át, és nem || vesz-e nemzeti gályánk, midőn egy partnak szerencsésen elkerülénk ormait, napról napra aggasztóbb irányt a' más partnak örvényei és súlyosztó zátonyai felé? Ki nem lát itt különbséget, kérdem? — Mire azt felelhetni: csak azok nem, kik szenvedelemtől tüzelve, mint a' magyar szokta mondani "vérszemet kaptak", és nem látnak semmit józanul többé.
340. Néhány évvel ezelőtt, mikor az "*Extra Hungariam non est vita*" nevetséges dolyfe vala napi renden, mikor a' *Partis 1-ae Titulus 9-us*' kis szigetében minden lehető veszélytől menten biztosan elérni remlétté végnapját a' kiváltságos, mikor mindent, mi magyar, vakon dicsérni kötelesség vagy legalább közdívat vala, hibát találni viszont és kereken ki is mondani azt alig merte valaki, szóval midőn nemzeti és alkotmányos tekintetben azon vastag álmát alutta a' magyar, melly — ha esalni nem akarjuk magunkat — közel járt haláli álmához, és ő még is annyira egészségesnek hitte magát, mikép úgy szolván bámulást sőt irigy versenyyegést követelt a' külföldtől: akkor, azt hiszem, ingerlő, felébresztő szerek valának az illők, miszerint azokkal úgy tartom egy kissé bátrabban is szabad vala előállani. — Ha marasmusból nem akar ébredni valaki, még spanyol viaszszal is szokták égetni talpát, mi, mint

341. mondják, sokszor felette jól sikerült; de midőn marasmusából már egyszer felébredt a' nyavalygó, és nem csak felébredt, hanem ezentúl megint legkisebbé sem tud pihenni, sőt tökéletes helyreállítási küzdésiben nyughatatlanságtul kész- || ve saját erején túl akar cselekedni: akkor én legalább csekély eszemmel azt hiszem, nem csak égető spanyol viasznak nincs helye többé, de éppen ellenkezőleg, csilapító, nyugtató szereknek szüksége lép a' teendők sorába.

Istenem! ha visszatekintünk mind azon borzadalmakra, melyek az erőszak és önkény által csak kevéssel ezelőtt anyaföldünkön végbevitettek, lehet-e nem pirulnunk, 's nem áll-e tisztán előttünk — mert minden embertelen tettnek beérkezik boszuló órája — hogy annyi bűnök, és mi több: annyi el nem ismert bűnök közt, melyek terhelék a' hont, Isten' áldása nem lehele anyaföldünkön; mihez képest "teljék mibe teljék" ketté is kellett szakítatni azon elbizott önámításnak, melly szerint ha nem is mindenki, de a' sokkal nagyobb rész azt hitte: mind azon szívtelenségeknek, melyekkel ember illete embert, 's egyáltalában mindennek, mi szokássá csontosult Magyarországon, okvetlen változatlanul meg kellene maradni, nehogy tönkre dülne az egész.

Tökéletesen megfordult azonban e' tekintetben a' közvélemény, és ha nem is mindenki, de bizonyosan a' nagyobb rész átlátja 's elismeri már, hogy 'sok bűn terheli a' hont, és közjavulásra ha élni akarunk, lehető legsürgetőbb szükségünk van'.

342. Nem mondom, hogy, kivált polgári viszonyainkban már elértünk volna valami nevezetesebb lépcsőt, távol ettől; hiszen úgy szólván semmit, mi már életbe lépett volna, nem értünk még el — legalább ahhoz — képest, mit saját ítéletem szerint elérnünk kell — mert hiszen még ma is állatilag teng vérünk' legnagyobb része, és jöllehet sokkal kisebb mértékben, de azért úgy verik, úgy korbácsolják, úgy tömlöczözik, úgy akasztják őt, és szintén olly alant áll ő még most is, mint azelőtt; de azon fordulaton csakugyan átestünk már — és e' tengely körül forog honi létünk' egészen megváltozott diagnózis — hogy ezelőtt a' nagyobb rész éppen nem kételkedett, sőt tökéletesen meg volt győződve arról, mikép bot, vessző, akasztófa éppen olly szükséges a' magyar pórnak, mint neveltség őt saját lábaira állítani és minden polgári jogokban részesülésre felemelni akarni — — — most azonban, ha mátul holnapra nem lép Hunniában mindenki magasb lépcsőre, és még nem jutott minden magyar emberhez illőbb állásra, az nem azért van, mintha illyest a' nagyobb rész tőle ezentúl is megtagadni akarna, hanem azért, mert az eszme' tettelegi alkalmazása nem olly könnyű, mint annak javaslása és papirosra vetése.

E' körül forog a' dolog! És abban csatlakozik a' Pesti Hírlap' szerkesztője sok mással, hogy nem fogván fel honi létünk' általános létét 's voltát, bizonyos tenni nem akaró, makacs egyéneket tart egyedül szeme előtt, miszerint mindig azon hiedelemben van, mintha a' többség még mindig nem akarna, holott jót állok, hogy a' többség már

343. akar, de nem tud, azaz szívesen bevenne alkotmányi bárkájába mindenkit, ha tudná, ezt mikép eszhözölhetné saját elmerü-|| lése nélkül; és csak azért vonakodik, mert nem látja még át, hogy a' legnagyobb igazság a' leghasznosb tett is, és becsületességnél jobb számítás e' földön nincs.

Az akarat már megvan: kezet fogni, előre menni, és Magyarország egykori dicsőségének talpkövet megvetni, 's e' tekintetben egyedül a' tulhajtás lökhetne ismét vissza; mert ha megízlelte az ember egyszer, milly kéjézés minden felebarátját szerető szívéhez szoríthatni saját károsítása nélkül, semmi nem tartja őt illy öröm megszerzésétül többé vissza — a' hogy a' tapasztalás mutatja — mint tapintat nélküli kényszerítés; minthogy kényszerítés kettétöri az önmelegedés, ezen legszebb jutalom utáni sovárgásnak minden báját, és a' helyett, hogy előmozdítna, inkább ellenszegülést szül.

Mi kiváltságosok és magunkat jobban bírók most, hála az ég, Magyarország' kiváltságtalan és tehetetlenebb része iránt olly hangulatban vagyunk, mint valánk ujabb időkben a' lengyelek iránt: 'Teli készséggel segítni rajtuk, de nem tudva, mikép', azon különbséggel mindazáltal, hogy legjobb akarral sem vala igen tehetőségünkben segítni a' lengyelen, midőn saját vérünkön bizonyosan segíthetünk 's nem magunk' megrovidítésével, hanem éppen ellenkezőleg saját létünk' felemelésével, biztosításával - - - de csak akkor, ha a' szívábrándozási körből kilépvn — minthogy illy szövevényes műtételhez 'akarat' nem elég, de 'tudás' kell — kibírjuk jelelni a' 'miképnt'-t.

344. || Ez van tehát napi renden, kimutatni t. i. a' 'miképen'-t; mert hogy tennünk kell 's tennünk hasznos, azt már nem csak elismeri a' nagyobb rész, sőt ezen érzelemtül kelletén túl fel is csordul.

Felette szűk és nedves házunkrul, mellyben laktunk és most is lakunk, csak kevésel ezelőtt a' nagyobb rész azt állítá: "milly dicső lak ezen régi lak, kár volna csak egyetlen egy tégláját is kimozdítani helyéből". — Kérdem, milly gyógyszer illet illy állapothoz? Nézetem szerint a' felingerlő, észrehozó bors, atticus só, szurás, vágás, piócza 'sat. Mit mond azonban most a' nagyobb rész? "Bizony felette rosz' lak ezen régi lak, a' kevésnek sincs aránylag kényelmes és biztos helye benne, a' nagy rész pedig egészen ki van zárva fedele alul; romboljuk azért le, és építsünk újat 's dicsőt." 'S ezért most megint mi van a' teendők során? Nemde, vagy legalább az én logikám szerint, éppen nem a' régi építménynek tulságos gáncsolása többé, mert annak hibás részeivel a' benne levő minden jó is az egy tulságbul a' másikba menő sokaságnak anathemája alatt fekszik, hanem 'valami jobb ujuak okszerinti kimutatása', és a' 'réginek mindaddigi megtartása, míg a' kész újat és valósággal jobbat helyibe is lehessen állítani — ha kívántatik rögtön'; mert valóban, jöllehet már az is felette nevetséges, szűk és nedves lakban 'palotai illusiok közt döbrögieskedni', ezért még sokkal nevetségesb tetőtől talpig lerombolni a' bármilly szűk és nedves lakot is, hogy aztán az egész nemzet sza-

345. bad - - - || igen, a' szabad ég alatt lelje magát, mielőtt az uj vagy a' reformálandó építmények' rakása nem csak megkezdve nincs, sőt terve sem kész még; mi más szavakkal vagy más képpel előadva nem volna egyéb, mint bizonyos 'négy lábunak' esete, melly az árnyékért elejté a' fogai közt levő konczot; milly szerepben én legalább magyar rokonomat látni nem kívánnám!

Ha valaki tehát azt mondja: "a' Pesti Hírlap' szerkesztője és én csak egy methodust követünk", az körülbelül illyeseket is elmondhat éppen annyi logikával: Mert igen hasznos és szükséges az indulni nem akaró vagy rest lónak egy kis sarkantyut adni, azért a' jó indulóban levőt kétszeresen, a' kantárt ragadót pedig háromszorosan kell sarkantyuzni. Mert hegynek fel ostor-bontás és a' csapatnak összeszedése nem árt sőt szükséges, azért völgynek le még szükségesebb a' feltüzelés és az ostornak meg nem szűnő pattogása. Mert a' tudatlannak és még is elbizotttnak néha néha egy kis leczkét adni tán czélszerű, azért a' 'bölcseségnek diadala': a' nyakra főre tanulókat, a' hazai bűneiken mindegyre pirulókat leczkézni, leczkézni, leczkézni végtelenig. Mert tökeletesen rendén van az illetlen bánásmódot férfiúilag elintézni, és elégtétel nélkül becsületsértést tüzni a' jobb vér nem fog, azért szeme közé kell annak csapni, ki például nyájas udvariassággal ebédre hív. Mert czélirányos: jó móddal és ahhoz való sippal a' madarakat a' háló közelihez csábítgatni, azért 'felette mély felfogás' — mint kótyavetyén — dobra verni, hogy aztán annál inkább || megszeressék a' vad szabadságért ajánlott cserét. Mert Istentől adott állásunk szerint minékünk kiváltságosoknak szabad sőt kötelességünk, noha illendőséggel, de még is férfiúi elszántsággal védni alkotmányunk' alapjait minden sőt fejedelmi megtámadások ellen is, azért ugyancsak talpra esett következetesség minden kormányi lépés és intézkedés ellen mint vak légy szegülni, és abban keresni független tartást — mint van köztünk némi uraság — hogy Urunk 's fejedelmi családja' egyéneivel szemközt egyenesen áll mint nyárs 'sat. 'sat. 'sat. 'S éljen a' jó logika, és mindenek előtt a' mély felfogás. O' Connellnek e' tekintetben — sejtem — finomabb tapintata 's jobb logikája van.

Egyébiránt kérde, nincs-e különbség könyv és ujságlap közt? — Az egyik egyszerre, bizonyos összefüggésben, és csak az érettebb közönségnek nyújtatik, úgy szólván mint 'pezsgő' nagyobb alkalmaknál; midőn a' hetenkénti két ujságlap meg nem szűnő ingerlésben tartja a' közönségnek nem csak érettebb, de illy eledelhez el nem készült nagyobb részét is, mikép oly hatással is van, mint pezsgő és fűszer, melly naponta nyújtatik.

Mondják tehát, hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztője eltalálta a' czélt, és én elhibázám azt; hogy ő józanabb szempontból fogá fel honunk' diagnosisát mint én; hogy ő áldást terjesztend a' hazára, midőn én annak csak kárt tevék: ám legyen, eltűröm, ítéljen köztünk a' jövőendő; csakhogy senki ne mondja, hogy egy uton járunk, és az ő methodusa az enyim.

347. || A' fő kérdés az, mit akarunk? azon keserűséget enyhíteni-e — és mint a' német mondja '*uns Lust machen*' — mely keserűséget minden magyar, ha szereti hazáját, keblében hord, hord pedig azért, mert érzi, hogy részint saját, részint mások hibája által olly mélyre süllyedt, mikép bizony nincs min örülnie, minthogy egy olly egyénhez hasonlítható, ki nem felette jó haszonnal tölté idejét, és ekkép ha a' jobb érzés őt egészen el nem hagyá még, sem helyzetével sem magával egészen meg nem elégedhetik; ha ez legfőbb célunk, ám akkor toljuk egymásra 's kivált a' kormányra hátramaradásunk' okát, ingereljük, boszantsuk egymást 's mindenkit tehetségünk szerint, törjünk borsot minden orrok alá, fuvattyúzzuk a' viszálykodás és türelmetlenség' honunkban már olly sok szépet és dicsőt (!!) végbevitt tüzet, mennyire bírjuk, és emeljük a' szívsgalási szenvedelmek daemonának oltárt: 's higyük el, rövidebb idő alatt mint gondolnók, megnyílik előttünk a' sír, mellyben habár nem díszes is, még is enyhülésre némul elvégre minden képzelet és valóságos kín. — Ha azonban célunk ennél magasb, 's élni 's mint nemzet nagyra nőni kívánunk, akkor adjunk bucsút minden lágyszívű gyermeki andalgásnak, nyomjunk el keblünkben minden keserű negédet, uralkodjunk szenvedelminkben, 's hozzuk józan 's hidegvérű számolásink által helyre nemzeti életünkön ütött mind azon csorbát, mellyek után még most is annyira sínlődik a' magyar.

348. És azért ne ingereljük, ne ébreszszünk szenvedelmeket, és ezeket ne uszítsuk egymásra systematice, 's szakadatlan, mint a' Pesti Hírlap' szerkesztője; systematice 's szakadatlan mondom, mert hogy itt ott 's kivételenként nem volna többé szükséges a' kis buzdítás, sőt itt ott még a' megszegényítés is, azt nem akarom állítani. Minden még tenni való; 's jóllehet gyönyörű lelkülettel bír honunk' reménye, a' mostani nemzedék, és minden nemesre kész, azért van még elég selejtes is anyaföldünk' határai közt, kire még igen illik — jóllehet kiestünk már idejéből — mindenféle 'szelíd tortura': csakhogy illyes ne legyen, kivált olly lapnak meg nem szünő themája, melly olly nagy nimbusban áll, mint a' Pesti Hírlap' de ez inkább egyenesen a' 'miképen'-t mutassa ki jó számolásilag, melly szerint mostani aránylag alacsony állásból biztosan magasra emelkedjék Hunnia.

349.

Az időből kifogytam, 's jobbadán: mert, hála az ég, más, és mondhatom jobb 's tán egy kissé hasznosb dolgom is van, mint szónokolni 's irkafirkálni egyedül, mi noha szép — ha t. i. szép — még sem tett, 's csak annyiban neveli a' nemzet' szellemi 's anyagi kincsét 's ekkép hatalmát, a' mennyiben hasznos tette gerjeszt, 's hasztalan 's káros tetteknek elejét veszi; minthogy szó és betű nem több mint szerszám, mely magában semmi, de csak alkalmazása által válik hasznos- vagy károsná; mikép sokszor a' legélénkebben éljenezett szónoklat és declamatio, meg a' legnagyobb divatu könyv sem ér valódiilag annyit, ha t. i. tettbe és életbe nem megy át haszonhajtólag, mint ér a' szántóvetőnek minden tanu és taps nélküli csak egy órai szántása is.

Csonka munkát vagyok tehát kénytelen benyújtani a' közönségnek, valóban felette csonkát és csak általánost, melyet azonban, ha élek 's csak egyetlen egy magyar van is, ki tiszta szándékomat felre nem ismeri, okkal móddal folytatandók.

350.

Mielőtt berekesztném azonban e' soraimat, nem mulaszthatom el itt még némieket felhozni, mik a' mondottakkal szorosb, és részemről úgy szólván ígérati összeköttetésben vannak, és mik propylaeum- || okúl szolgáljanak azon 'Miként'-nek, mely szerint én hiszem a' magyarnak felemelését lehetőnek, 's mit — mennyire tehetségem és a' körülmények engedni fogják — minélelőbb közitélet alá bocsátni szándékozom.

Néhány évvel ezelőtt egy híres prókátort látogatók meg Pesten. Alig végeztük magunk közt a' tiszteletkészi szóváltást, bizonyos német könyvet ad kezeimbe, mely — ha jól emlékezem — körülbelül e cím alatt: "*Was ist ein Liberal?*" mint valódi szörnyeteget, gyujtogatónál, rablónál, anthropophagnál feketébb színekkel festi a' szerencsétlen liberalisokat. Megtérítésemre célzott a' derék ügyész, és — mert feketék' mosásával igen, de szerecsenek' mosásával nem szoktam bajlódni, 's ekkép nem válaszolék és csak mosolylyal hallgatám az antiliberális anthropophag atrocitását — *quasi re bene gesta* azon tanácsal végzé be jó szándékú, 's mint mondá, practicus szívességét: Bár szereznék inkább egypár jövedelmes házat, mintsem hogy köz dolgokban fáradnék, és én is iparkodnám lenni 'valami' — t. i. egy kis 'hivatali' — minthogy ez józanabb volna, 's inkább biztosítva köz megtiszteltetést, mint a' liberalismus' sat. — A' jó öreg Verböcziánus nem akarta, vagy szenvedelmes antiliberálisusa mellett valósággal nem bírta fel-

351.

fogni, hogy a 'liberalis' nem olyan elhatározott valami, mint például medve, mellyről egyrül mint másokról, mint menagerieban szokás, el lehet bizonyos formulare után petyegni hazáját, szokásait, ösztöneit, 's miként eszik mézet ha szert tehet rá, 's mi-||ként nyalja viszont talpát, ha télen más mulatsága nincs. 'S így elérhető, miért gyűlöle ő annyira a' liberalist; mert ha a' liberalis valóban nem egyéb, mint ugyanazon egy kaptafára vont, más birtoka 's kivált felesége után sovárgó, mindent helyéből kimozdító, minden bevett elvet 's szokást lábaival tapodó, minden vallást becsmérő, minden felsőbbiséget bemocskoló, 's tán itt ott néha néha okkal móddal egy egy ezüst kalánkat vigyázatlanságbul vagy természeti ösztönből magával vivő izé, és nincsen nemes, erényteli liberalismus, és ennek nincsenek bizonyos árnyéklatai, mellyek körülményektől 's akaratinktul föltételezvék: akkor, tudom, minden becsületes ember rögtön hátat fordít minden liberalismusnak, és túlságig antiliberalis leszen. Ámde ezen szó 'Liberalis' éppen olly kevésbé elhatározott szó, mint például 'fa', 'hal', sőt 'ember'; mihez képest ha ki azt mondja: 'gyűlölöm a' liberalisokat', az éppen olly józanul illy következményeket is vonhat, mint például: 'Mert fenyőfa nem alkalmas fa szebb bútorra, tehát egy fa-nemnek sem lehet e' czélra venni hasznát'; 'Mert egy kis menyhal alkalmas táplálék a' gyengébb emésztőnek, tehát — minthogy hal csak hal — bizonyosan egy kis harsa, sőt egy kis czápa sem lehet gyomorhábortó'; 'Mert felette sok gyűlöletes ember van — mint-hogy ember csak ember — az emberiségre új vízőzönt kell előidézni'; 'Mert végkép a' liberalismus' emberszerető köntösében sok hypocrita lappang, meg még több sült bolond jár. azért mind azokat is Auto-||da-fe-ra kell elítélni, kik az Isten' minden teremtetésével őszinte rokonszenvet éreznek, és kik emberszeretetet nem csak ajkon hordva, de tetteleg gyakorolva, nagyobb szerencsét is bírnak az emberiségre 's hazára árasztani, mint néha néha egy kis krajczárka alamizsnát.'

352.

Meg kell határozni előbb szorosán, mi a' liberalismus, mi a' philosophia; mert mindaddig, míg ez nem történik — 's illy szoros elhatározások' nem léte: oka annyi emberi nyomornak — barát 's testvér meg nem szünőleg fog egymás keblében dűlni.

És így van a' profanált, nevetségessé tett '*juste milieu*'-vel is, 's elannyira, hogy alig meri valaki magát a' régi '*medium tenere beati*' papjának vallani, jöllehet mind az 'igenis inneninek' mind az 'igenis tulinak' czéliránytalanságát a' régi Sangrado' és Brown'²⁶) systemáitul kezdve a' politikának újabb szövevényes pályájáig, 'mindenben tapasztaljuk.

De ugyan ki a' 'közepes'? — Ha az, ki 100 forinttal tartozik Isten 's ember előtt valakinek, és neki az ő képzelte '*juste milieu*' szabályai szerint 50 forintot ajánl; ha az, ki a' rábizott sajátot éppen e' szabály következtében, csak feliben őrzi híven meg; ha az, ki felebarátját csak fél testtel rántja ki a' tűzből; ha az, ki az embert mint ember csak felig akarja emelni ki a' lelketlen portéka és állati

tengés' miségébül 'sat. ha illyes a' 'közepes', ám akkor teli torokkal: Ki — Le — sőt Fel vele!

353. En azonban más értelemben veszem a' 'közepet', és mintánálunk azt szokták '*juste milieu*' hősének || nevezni, ki sem a' kormány' sem a' divat' bálványinak színét nem viseli; minélfogva, mint mondják, bennük soha nem bízhatni tökéletesen: ez uttal ismét és ismét kijelentem, mint már többször tevém, azon mezőt, melyen a' kormány és haza közt én állok, és mely mezőn halni is remélek, és ha erőm tökéletesen el nem hágy 's idiota nem leszek, minden bizonynyal fogok is.

Vért és életet — vagy, mert vérrel és életvesztéssel nem használhatni mindenkor, ámbár ezekkel is, ha kell — de minden esetre munkát, megtörhetlen állhatatosságot, nappali verítéket és éjjeli virasztást legőszintébben síromig azon kormánynak, mely őszintén nyujt kezét nemzeti 's alkotmányos főlemelkedésünkre. Ha ezt azonban nem cselekszi: *oppositio* tagja vagyok, de tisztelő megbecsüléssel mindig; mert dynastiánk' legtöbb tagját nem csak mint előkelőt, hanem mint embert is tisztelem; egy sem méltatott sokra, egynek sem köszönök sokat, egytől sem várok semmit is; és ekkép nem háladatbul vagy valami kedvezésnek fejében szólok így, hanem mert meg akarom adni, mi Istené, 's éppen így a' fejedelemtől lefelé minden embertársomnak, ha nem is hízlekedve, de szoros igazság szerint, mi az övé; 's mert nem hihetem, hogy okszerinti de illendő ellenzés, hol arra szükség van, vékép ne vezetné dynastiánkat azon útra, mely rá nézve is a' leghasznosb és legdicsőbb; mert ma a' felvilágosodás' idejében, úgy hiszem, nem csak határtalanul dicsőbb, de minden kétség nélkül || hasznosb is, erőtül pezsgő, egy testű, egy lelkű nemzetet kormányozni, mint uralkodni elnyomott, magát emésztő népen. — Szintugy esküszöm hűséget és ajánlok fáradhatlan 's legőszintébb, 's bármilly alárendelt együttmunkálást minden hazámfának, a' polgári lét' akármiily alacsony lépcsőjén álljon is, ki ész, tudomány és tapasztalás jelelte-ki uton a' nemzetiség' és alkotmány' lobogóját viszi elől; midőn erőm szerint 'munkás leendek azok' felébresztésében, kik alig bujának még a' tojásbul ki, 's jöllehet felette egyszerű viszonyait sem bírják elrendelni férfiúilag, 's házaikban nem ők, de az asszony és házi barát az úr, még is már respublicákat, 's tudja az ég, milly nagyszerű sikerleteket terveznek, és mint personificált indítványok, erővel akarják uj mintába önteni a' hont; pedig vannak vannak sok illyféle jó lelkek. Nekem sem a' sárga-fekete lobogó nem kell, de ugyan a' francia propaganda büze sem tetszik; és illy értelemben 'közepes' voltam, vagyok és leszek is, habár a' lehető legnagyobb singularisban is, síromig.

354. E' közlemény' 130-dik lapján ezt mondam: 'Keblem, erszényem minden engedményre tárt, minden teherhordásra nyílt', 's egy uttal azt ígérém, hogy később lepleg nélkül és tökéletesen ki fognám tárt, mennyire nyílt keblem és erszényem kézfogásra, vállvetésre. — Részletesen erről azért nem szólék fentebb, mert szék vala a' hely; most

355. pedig azért nem szólhatok részletesen és okokkal támogatva a' dologrul, mert kifogytam az időbül. Elmellőzni minden szó nélkül azon- || ban az egészet még sem akarom; és azért addig is, míg ismét gyakorlatilag alkalmazva és az életbe hozva fogok okoskodhatni a' tárgyrul: általános szabályokban ím ezekkel ajánlkozom, némi föltételek alatt mindazáltal, melyekről később, vagy inkább 'máskor.'

Kész vagyok aránylagosan minden köz terhekben részt venni. 'S értsük egymást; nem bizonyos terhekben egyedül, mint például a' házi pénztár viselésében, hanem kivétel nélkül minden lehető terhekben, 's nem szabad ajánlkozasként egyedül, de törvényes kötelességileg; 's mi több, a' rám vett adónak mire fordítását sem kívánom ellenőrizni mindaddig, míg a' polgár és pór illyesbül ki van szorítva; mert — köztünk maradjon a' szó — egyedül nem-fizetési ürügynek tartom, 's nem egyébnek mint hypocrisisnek ezen sokszor hallott szójárását: 'Szívesen adózom, ha felelős a' ministerium'; mi más szavakkal nem egyéb ezen — egyébiránt senkit, ki csak egy kissé okosabb, többé rá nem szedhető — syllogismusnál: "A' ministeriumot papirosan tán igen, de gyakorlatilag feleletteher alá nem vehetjük; miután illyes tehát mai körülményeink közt életbe nem fog lépni: ám pengessük csak szép hanggal, hogy édesörömet mi is úgy viselnők a' köz terhet, mint a' polgár, mint a' pór, mint a' zsidó, csak felelettel tartoznék a' minister, és a' liberalitas nem csak legszebb, de ugyancsak constitutionalis szagában állunk a' többség előtt 'sat." Illy olcsón sőt 'ingyen' én legalább nem kívánom megvásárlani vagy inkább bitorlani

356. a' liberalitas' szí || nét; de midőn soha nem kívánok és nem fogok dolgozni a' restért, és szerzeményemet mindenki ellen erőm szerint védendém, a' haza' terhet testvérileg vagyok kész hordani hazám' minden szülöttjével, és mindaddig legkisebb feleletteher' kívánása nélkül is, míg az ő adójáru' sem számolnak. — Legyünk ebben tökéletesen egy lábra állítva, 's azt hiszem, semmi nem fog testvéri 's nemzeti egybeolvasztásunkra sikerebben működni ----. A' hiányok sokfélék, 's még a' bűnnek, a' gyalázatnak is van bizonyos hiúsága, mit sokszor tapasztalhatni; mert hányszor nem halljuk, milly fenhangon 's milly meglegedett büszke negéddel emlegeti sok, állati kicsapongását és elszórt életét. Így sok azzal dicsekszik — mi Magyarországon nem felette ritka thema — hogy soha semmit közhaszonra nem dolgozott, és soha semmit közhaszonra nem adózott; midőn inkább — nekem legalább úgy látszik — az lenne dicsekedési tárgy, ha valaki igen sokat dolgozik és igen nagy részt vesz a' köz terhek' hordásában, és amaz nem volna egyéb, mint 'fitogatás'. Én mindennek felett gyűlölöm a' herének szerepét, 's szívesebben sülyedek köz teher alatt - - - ha nemzeti, köz rokonkeblű összetartás nem birja kivívni magának az ellenőrség' jogait - - -. Illyes alkotmányos fő elv azonban csak akkor léphet életbe 's igazi gyakorlatba, mikor nem csak egy része a' nemzetnek, de a-tul z-ig az egész nemzet követel 'adó-mire-fordítási számadást'. És ám addig,

357. míg tökéletesen felnemzetesül a' ma- || gyar, kész vagyok, mint mondtam, három évről három évre, t. i. minden országgyűlésen szintűgy ellenőrség nélkül kivetni magamra is az adót, mint most vetjük ki azt Magyarország kiváltságtalan lakosira - - - -.

Büntető törvényt rám, családomra és az ország' minden lakosira egyenlőt, és szigorút kívánok. Ki állati, büntetessék állatilag, és szűnjék meg végkép azon botránkozató különbség, mely szerint éppen az legyeztek egyben, mi irgalmatlanul sujtatik másban; de józan irányba hozassék más részről azon puhaszívű ábrándozás is, mintha ki lehetne küszöbölni közülünk minden állati büntetést, márul holnapra, és mielőtt köz nevelés kiemelé legalább a' nagyobb részt, az állati tengés' köreiből.

A' haza védelmére írjak össze velem és fiaimmal együtt az ország' minden lakosít különbség nélkül, hadd huzzunk sorsot mindnyájan 'sat. 'sat. 'sat.

Systemámat, hogy t. i. a' szívnek országglásban más szerepet nem szabad játszani, mint javasloít, felbuzdítót, és egyedül a' hideg észét illeti a' kormányzás — mely systemát, jöllehet régi mint a' világ, elég szerénytelenül 's y s t e m á m n a k' nevezem; de csak azért, mert a' szív' működéseinek teljes kirekesztésével minden tétova és habzás nélkül rendszerezve azt soha sem nem olvastam, sem nem hallottam más által előadva még — e' systemát is ez uttal terjedelmesben, és alkalmazási tekintetben kívántam volna szőnyegre hozni; de nem győztem, és ekkép ennek is később szándékozom adni tökéletesb felvilágosítást.

358. || Mi pedig a' Pesti Hírlap' cikkeit 's kivált vezércikkeit illeti: hogy ezeknek is sokkal nagyobb részét *quasi re infecta* kell ez uttal és mindig csak a' hely' és idő' szűke, 's könnyen 's szaporán dolgozni éppen nem tudó tulajdonomnál fogva minden érintés nélkül hagyni, különösen sajnálom; sajnálom pedig azért, mert egy kissé több üres idővel felette sokat hozhattam volna fel annak megmutatására, milly időkünti és mostani nemzeti diagnosisunkhoz éppen nem illő modor szerint, kezelte a' Pesti Hírlap' szerkesztője köz polgárosodásunk' legérdekeseb themáit. Leginkább sajnálom, hogy a' Pesti Hírlap' 9-ik számu vezércikkébeni azon tisztos öregnek, ki mint mondja, magyar, de nem nemes, valóban nagyon pompás, de azért és tán éppen azért még is felette nevetséges declamatiojára nem válaszolathatok részletesen és *ex asse* akárki — nem bánom a' legközöségesb bécsi alma- és körte-eladónó — által, ki csak felig meddig bír gyakorlati ésszel, mely válasznak esontváza körülbelül volna: Ne nevetesse ki magát, 's hagyjon fel ily szívandalgási felcsordulással, jó öreg úr; bizony mintha nem tudná, 's csak most venné tátott szájjal észre, hogy a' nemtelen nem bír Magyarországbán ingatlant; az úr talán azon magyar, ki Napoleont felemelkedési phasisaiban csak a' consulságig kísérte ²⁶), és ha az: ám megsugom az urnak — mert hiszen már a' bécsi közpiacson is megtudtuk mindnyájan, és ekkép csuda, hogy illyes az úr előtt titok maradt; vagy tán csak csintalanul dévajkodik

359. és || csak úgy tettei magát, mintha nem tudná — hogy a' legutolsó

országgyűlés óta — 18^{39/40} 9-ik t. cz. 7-dik §-a — mindenki s z e r e z h e t urbéri ingatlant Magyarországon, és már már csak hajszálon függ az ősiség, és bizonyára nem sokára le is szakad, mikor aztán szerezhetha maga is, ha van pénze, untig valót; és csak az által erősödhetik azon hajsza, mellyen függ az ősiség, ismét erősebb kötélle, ha túlhajtják a' dolgot és jacobinus sapkát vonnak hegyibe; minthogy sok olyan ember van, ki mint ló, az árnyéktul sőt mindennapi eledelétül, az ártatlan szénátul is megijed. Ne lamentáljon tehát olly színházi- és szívzaggatólag, mint kérés fuvattyú, ne is keressen elavult adatokat a' codexben, mert hiszen az már nem szükséges, minthogy a' közös haszonnak argumentuma már győzött, és kár azt gyengébbekkel beködözni 's betömkelegezni; de keressen inkább pénzecskét zsebében, és másokat felingerlő praedicatiók helyett vásároljon urbéri telket 's majd hamar allodiumot; minthogy 'ingyen' elosztani a' hazát és minden szerzeményt, a' sült galambot váró tunya, tudatlan, hóbortos 'st. eff. színezetűek közt egyenlőn, soha nem vala senkinek is szándoka, azokat tán kivéve, kik - - -

Azért szerettem volna pedig ez életkérdésről részletesben szólni, hogy megczafolatlanul adhassam elő, a' 'mit és miképen kellene tehát eszközteni' hosszú során mennyire volna azon óvakodás is felette szükséges, hogy

360.

|| Olly tárgyakat, mellyek köz kedvezést nyerének, 's már már ki lehet tűzni felettük a' diadali dandárt, mert hasznuk bizonyos és elismert, a' Corpus Jurisnak tömkelegibe többé vissza ne vigyünk; 's pedig egyedül azon egyszerű okbul, mivel a' mostani században a' közhaszon olly ok, mellynek a' többség nem, de csak egyes ügyesek szegülnek ellen, kiknek hasznuk nem a' köz haszon; ámde ha a' világos oknak nyilvános mezejéről a' Corpus Jurisnak éppen nem nyilvános mezejére vitetik a' kérdés, mint például az ősiség dolgában, nem játszatik-e az egész dolog egyenesen illy egyes ügyesek' kezeibe, 's nem alacsonyul-e le a' legtisztább és leggyönyörűbb országgkérdés egy szövevényes prókatori vitatásra, minthogy — és e' körül ne csaljuk magunkat — ha B talál idomtalan könyveinkben valamire argumentumokat, C fog ismét ellen-argumentumokat találni bizonyosan, és kész minden szövevényivel és idővesztéséigével a' tabularis pör, 's míg latolásban van az elv, teng sőt bukik az ügy, 's rútul ki van játszva a' köz kívánat. — Nem mondom, hogy tiszta elhatározott törvényeinket gyámokul ne hozzuk fel, 's kivált ott, hol még győzni kell; korántsem állítom ezt, Isten mentsen, sőt azt ohajtanám, bár lennének törvényeink olly világosak, olly okszerintiek, és módosíthatnának időről időre 's okkal móddal nemzetünk' növésehez annyira, hogy azoknál erősebb gyámokokat ne kellene keresni; ámde elavult törvényeket 's kivált, ha azokra már nincs szükség, és ekkép egyedül

361. egy kis prókatori tudománynak fi- || togatása végett előidézni, nem csak a' most fentebb érintett okbul, hogy t. i. valami jó és világos mezőről soha nem kell valamit rossz és ködös mezőre vonni, a' leg-

szerencsétlenebb tactika, de legfőkép azért is, mert ha mi magunk rázzuk meg a' praescriptionnak alapját, mi emberek közt a' stabilitásnak legerősb és legtöbb esetben egyedüli sarkalata — olly kevésbé tökéletes az emberi lét — ám akkor igen sokat veszünk, sőt Magyarországot is egyenesen és rögtön a' szláv nemzetségnek kezére kell szolgáltatnunk, minthogy anyaföldünket sem birjuk más jognál, mint a' praescriptionnak jogánál fogva. Nem is menti meg és emeli fel hazánkat e' szerint, valamint mást sem emel soha is fel, 'ügyési ügyesség', és elavult törvények' kikeresése 's ügyes magyarázgatása, valóban nem —; illyes nagyobbyszerű' sikerére ennél több kell, 's mi nem egyéb, mint országtudományi magasb felfogás.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

362.

A' 'Mi'-nek és 'Miként'-nek minélelőbb életbe léptető sorát illetőleg pedig szintén legnagyobb általánosságban, és addig is, míg minden tárgyra egyenként ismét visszajöni alkalmam lesz, és egyebeket 's fontosabbakat, csakhogy jelenleg nem annyira napi rendüeket is hozhatok szőnyegre, im ezeket tűzöm ki ez uttal is némi propylaeumokul:

A' magyarság' terjesztésével, mint már fentebb érintém, felette esinnyán kell haladni, 's köz neheztelés érje azt, vagy inkább köz ellenzés, ki bár legtisztább szándékból is, de olly móddal jár el ezen minden magyarnak legszentebb tisztében, mikép eszközlésének nem haladást, hanem okvetlen visszahatást kelljen következtetnie. E' helyett azonban az alkotmánynak mindenkire terjesztése mozdítassék elő lehető legsebesebben, mi természetszerint éppen nem eszközöltetik 'túlhajtás', hanem egyedül azon lépcsőzet által, melly aristocratiai létünknel fogva az alkotmányban 's nem az alkotmányon kűn fekszik; minthogy akármennyire terjedjen is vágyunk *in ultima analysi*, anarchia nélkül nem haladhatunk egyéb formákban elő mint aristocratiaikban, anarchiából pedig ránk nézve nemzeti-ség' tekintetében soha nem forrhat ki ujjaszületés, de szövevényes ál- || lapotunk- vagy inkább nyavalyánknál fogva okvetlen be kell következni a' halálnak; mit soha nem szabad felejtenuünk. — E' kérdést egyébiránt most se részletesebben se világosabban nem magyarázhatom.

363.

Ereink' vagy inkább: erőink' egy egy célra összesítése végett elmulthatlanul központot kell alkotni, melly parancs nélkül és egyedül varázsa által minden színű 's minden körülményű magyart néha magába vonzzon, és hosszabb időre is ott tartson; minthogy egyedül illy központ hozhatja illő arányba azon szétágzást, melly municipális alkotmányunk' következménye. Bécs központja a' közbirodalomnak ugyan, de nemzeti kifejlés tekintetében egyedül Buda és Pest válhatik a' magyarnak természetes gyűlpontjává; Budát és Pestet kell tehát, 's ha másképp nem lehetne, nemzeti közerővel vagy legalább nemzeti pártolással nem csak minden lehető és kivált vízveszélytől gyökeresen megóvni, de minden magához vonzó varázsszal is ellátni; — 's mennyire lehetséges söt aránylag könnyű ennek eszközlése, 's elannyira, hogy kevés év' leforgása alatt senki rá nem foghatna ismerni Buda- és Pestre, 's mind nyári mind teli lakásra e' két város Európának legkellemesb városaihoz lenne a' legszigorúbb igazság szerint sorozható; ezt be tudom bizonyítani, 's engedjenek szabad kezét, 's pártoljon csak a' nemzet okszerintileg, végbe is viszem.

364. Az ősiségnek az ország' belbecsét 's ekkép egészségi erejét elnyomó zsibbadéka — minden visszaható erő, és a' fiscalitási jogok csorbítása nélkül egyebiránt, okkal móddal — miről szinte máskor — mi- || nél előbb küszöböltessék ki anyaföldünkről. — Emeltyüre van szükségünk, mind azon kincsek kiemelése végett, melyeket most sivatag és moesár főd. A' földbirtokost kell tehát hypothekával megajándékozni mindenek előtt — ez a' szegnek feje — mert csak ez vonz maga után nem mesterkelt, de valódi közgazdagságot; nagy hypothekája azonban mindaddig Magyarországon általán véve a' földbirtokosnak nincs, míg igazi tulajdona nincs, igazi tulajdon pedig és ősiség összeférhetlen ellentét.

365. Miután szabad és biztos közlekedés nélkül éppen olly bágyadt egészségű és beteg a' hon, mint azon test sem pezseghet erőtül, de csak hervadólág teng, melynek ereiben szabadon 's élénken nem foroghat a' vér: készüljön — minthogy hazánkat lehető legjobb egészségre emelni minden módon kell, és ehhez minden magyarnak a' legnagyobbttal a' legkisebbig tehetése szerint járulni legszentebb kötelessége — készüljön mondom, Magyarországon keresztként átvezető biztos közlekedés keletről nyugotnak és éjszakerül délnek Pesten keresztül, legyen az bár kő- bár vas-út, bár vízesatorna, mi hely és körülmény szerint legezelszerűbbnek fog mutatkozni. Ezek' eszközlése társulatokra legyen bízva, melyek azonban, hogy meg is alakulhassanak, és ne csak papirosra veszzenek el, vagy már kezdetkor bukjanak meg, úgy álljanak az ország' pártolása alatt, mikép a' vállalatnak száztul öt tiszta jövedelmét minden esetre biztosítsa a' hon, ha t. i. a' nemzeti ellenőrség alatt álló vállalatok || nem vergődhetnének legalább is illyes jövedelemre azon vámpénz után, mely a' törvényhozás meghatározásával, vagy ha illyes részletekbe nem kívánna ereszkedni, annak legalább helybenhagyásával mindenki által volna fizetendő. — A' már tervezett, vagy mi több: már életbe lépett közlekedési módokat pedig, melyek azonban köz bizodalom 's egyedül, mint gondolom, ennek híja miatt, mint például a' Pozson-Nagyszombati vasút, nem bírják az idő' mostoha fordulatának, vagy inkább a' mesterségesen (!) ráuk hozott eseményeknek most egyszerre olly rögtön berohanó árja ellen sajátlag, minden segítség nélkül kivívni a' sikert, az efféle hasznos vállalatokat is szintilly pártolásra méltassa az ország; mert bár hol mutatkozzék is a' nemzeti testben rothadási jel — tönkre dülő vállalatok pedig nem egyebek — az egész test sínlik utána.

Miután nemzetet tekintve éppen olly balfogás pénzt nem venni fel, vagy mesterséges pénzt nem készíteni, hol erre bizonyos hypotheka van, mint balfogás adósságokba vergődni, vagy papiros pénzt kibocsátni, hol viszont arra hypotheka nincs: ám alakuljon legalább is 50 millio pengő forintnyi mesterséges pénzt kibocsátó nemzeti bank; minthogy ha illy kibocsátásoknak van helye valahol a' világon, 's nem csak haszonhajtási de hypotheka-nyujthatási tekintetben is: ugyan hol volna annak helye inkább mint Magyarországon; mert kérdem, hol van

366. több lappangó, és csupán csak pénz' híja miatt annyi ki nem fejlett || kincs, mint éppen Magyarországbán. Életbe is kell ezért léptetni illy intézetet minél hamarabb, 's nem csak a' köz meggazdagulás olly fontos tekinteténél, hanem azon még sokkal fontosabb oknál fogva is, miszerint, miután vérünk is sokkal élénkebben kering most, mint azelőtt, 's ekkép a' cselekvési és kiállítási vágy is sokkal nagyobb bennünk, mint vala, tágabb cselekvési 's erejét valamiben gyakorlói mezőt is kell nyitni a' magyarnak, mint a' millyennel eddigelé birt; előlegezett pénzerő nélkül azonban illy mező meg nem nyilhat, minthogy illy előleges hypomocion nélkül a' legszebb, legjózanabb vágy is bizony csak vágy marad örökre, vagy rossz hatást vévén, mint mikor a' töltött puskának csője bé van hegedve 's elsül, felette nagy szerencsétlenséget okozhat; mit jó volna azoknak, kiket ezen óvakodási sor illet, néha egy kis gondolóra venni.

De sokkal fontosb mind ezeknél a' köz nevelés' tárgya. — Én csak kevéssel ezelőtt az általános nevelés ellen valék — mit sok tudom borzadással fog hallani — de nem különcségből valék ellene, vagy azért, mert kedvem éppen így csosszant, mi tán nem egy fényes indítványnak legmélyebb sarkalata; hanem egyedül azért, mert valamint nem tartom jó logikának — pedig csak ez visz sima uton célhoz — ha valaki növendéket illetőleg azt mondaná: 'csak nőjön, csak erősödjék, csak vastaguljon előbb, majd megtágítjuk köntőseit azután'; de azt tartom jó logikának, ha valaki, úgy is tudván hogy nőni fog a' növendék' 367. teste, már elő- || legesen tágitatja ruháit, mikép ne csak semmi ne hátráltassa növéstét, sőt ezt mozgás, gyakorlás 's egyáltalában gymnastica által még nevelni is lehessen, és a' nélkül hogy szétszakadjon a' köntös: úgy azt sem tartom józan logikának — ha t. i. egy tökéletes forradalmon nem akarjuk áthajtani a' nemzetet, hanem ingadozás nélkül kívánunk nagy nemzetté emelkedni — ha nevelés által még mester-ségesen is tágitatik a' már magától is mindegyre növekedő nemzeti test, mielőtt elég tág köntőse, azaz 'elég tág politikai léte' volna, mellybe azt megbomlási veszély nélkül úgy szolván, belé is lehetne nevelni. — Forradalom ránk nézve legveszélyesb halálos betegség, nemzeti élet pedig a' legfőbb cél; ám reformáljuk tehát magunkat ingadozást okozó crisis nélkül, és e' tekintetben már már meg van nyerve némileg a' csata, ha most némi nemzeti sakkjátésszók' túl-tüze de inneni felfogása miatt nem megy minden ismét veszendőbe; mert hiszen "kezd kezd lenni, sőt van van Magyarország' minden lakosinak tágaeskább politikai léte már", és ekkép hála az ég, valamint a' terhes nyavalyából kilépettnék, ha bizonyos fokra felerősödött, szabad mozogni, és egygyel mással élni is, mi csak kevéssel ezelőtt tilos vala: úgy a' haláli álmából felébredt magyarnak neveléséről is lehet veszély nélkül, sőt kell ezentul már gondoskodni, 's adjon Isten erőt, 's ezen legfontosb, legszentebb tárgynak okszerinti vizsgálásával is eléállok 368. mmélelőbb.

Jóllehet első felfogásra, sőt hosszabb megfonto- || lás után is a' nevelés' tárgya mutatkozik nagy nemzeti sakkjátékunk' azon vonásának,

mellynek józan logika szerint minden más vonást alá kellene rendelni, mert ha nem akarjuk tagadni, bajaink' legfőbb oka tán az, hogy nincs hazánkban, mint szokás mondani, elég 'gátra való alkalmas legény', de e' helyett inkább csak szónok, irkafirkász, vagy egyedül nagyokat 's kicsapongókat tervező van általánosan köztünk, és hibázik viszont azon józan, és minden látna 's pompa nélkül tenni 's cselekedni tudó osztály, mellyből minden hivatalra 's minden dologra lehetne találni elég, választásra alkalmas egyént, mi azonban korántsem lelki tulajdonunk vagy értelmi súlyunk hijából, hanem egyedül nevelésünk' fonák és még is olly bonyolódott létéből veszi eredetét; mert valóban, ha csálni nem akarjuk magunkat, sehol sincs annyi 'sokat tanult' 's még is annyi egészen haszonvehetlen ember, mint nálunk, azoknak pedig, kik köztünk életbe vágóbb szerepet kívánnak játszani, kivált hivatali tekintetben — mert annyi a' törvény, rendelet, szokás, tudni-való 'sat. — valóban mindenhez értőknek 's igazi ezermestereknek kell lenni, ha rögtön meg nem akarnak akadni, vagy ki nem esni; nevelésünk egészen elhibázott, és így mint mondtam, úgy látszik, mintha semmi nem lehetne sürgetőbb, mint ennek minélelőbbi elrendelése, 's kivált most, miután már tágul az általános politikai lét, 's e' szerint a' legjózanabb logika után is minden kettészakítási veszély nélkül lehet növesztetni a' nemzeti testet és lelket; de mind e' || mellett a' nevelés' tárgya még sem a' most teendő legelső vonás, 's nem csak azon logikai, némileg még most is álló okból, hogy a' nemzeti politikai köntös noha sokkal tágabb már, még sem elég tág még — és sima uton emelni a' hont a' legfőbb szempont — hanem legfőképp azon okból nem a' legelső vonás, mert ezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktól; mihez-képest olly vonások vannak napi renden, mellyek ha nem volnának is teljesen szabad kezileg a' leglogikaibb vonások, az által lesznek azokká, hogy egészen tőlünk függnék, és eszközlésükben nincs hatalom, melly hátráltathatna - - -. Más két tüsténti vonást ajánlok tehát addig is, míg e' nagy nemzeti kérdés megéri, s' jót állok, mikép ha tetteg életbe lépnek, elmulthatlan be fog következni hazánkra boldogság és nemzetünkre dicsőség. 'S ugyanis:

Ne toljuk ezentúl a' hibákat 's nemzeti hátramaradásunk' okát, mint eddigelé vala szokás, általán véve mindig egymásra, 's kivált a' kormányra, 's viszont; jöllehet ezt igen sokszor tehetnők igazsággal: de keressük azokat egyenesen magunkban; mert ha nem lelünk is minden hibát és hátramaradási minden okot magunkban, ám találunk váltig valót, egy cseppet se kételkedjünk, mikén ha javítunk, rögtön óriási előmenetelt tesz honunk; mert semmi, de egyáltalában semmi nem neveli, legyünk erről bizonyosak, va'amelly nemzetnek valódi erejét annyira — és erre van szükségünk — mint ha minden tagja ugyan- || csak derekasan betölti és férfiasan megállja maga helyét; illy jó gondolatra — és nem hiszem, hogy ennél, fejledező nemzetünket tekintve, jobb gondolat lehetne — azonban csak akkor

szokott jöni az ember, mikor mindigi másutt keresés és másra tolás helyett, magával számoló hangulattal saját keblébe nyul; 's azért tegyük ezt minél előbb 's minél többen, és felette rövid idő alatt olly előmeneteknek leszünk tanúi, melyeken magunk is fogunk csudálkozni, kivált ha nem mulasztjuk el az ennél nem kevesebbé sőt tán még üdvösb vonást is minél előbb életbe léptetni, mely nem egyéb, mint

Bizonyos 'kötelességérzet'-nek felébresztése és közönségessé tétele, mely minden magyart, bár nagyot bár kicsit, bajnoki érzéssel kössön hazájához, mint egy elhagyott, 's védlést 's pártolást még mindig annyira megkívánó honhoz. Állna honunk erős lábon, ám akkor némileg fel volnánk oldva azon hősléltű kötelességérzettül, mely minden derékban, ha nem alszik vagy nem felejtí el magát, minden lépteiben tetteleg él: "Védni a' gyengét." — Ámde kit magyarrá teremtett a' legmagasb Ur, és nem szégyenli elhagyott, még annyira gyenge vérének nem fogni bajnokilag pártját: az, ha nem alszik — és jó volna e' részben elvégre egészen felébrednie — ha nem alszik mondom, és éber létben képes minden segítség nélkül magára hagyni a' gyámolást még mindig annyira megkívánó hont, az, bármily magas, fényes helyzetű legyen is — legalább az én szótárom szerint — || nem derék. Bajnoki pártolása honunknak azonban korántsem azon fellengős entusiasmus, mely szerint úgy szólván, mindenki a' kolomp' elővitelére hiszi magát meghíva lenni, vagy éppen a' mai nagy divatú corteskedés, éppen nem; de egyenesen — a' mennyire néhány szóval kitehetni illy felette fontost — bizonyos zarándoki komoly magamegtagadás, mellynél fogva inkább abbahagyni mint ártani, sokkal inkább használni a' honnak, mint fényleni sajátlag, kívánunk 's törekedünk, és mely megtagadási hangulatnál fogva soha bármily kicsire is, mi a' hazát illeti, igen nagyoknak nem, de mindenre inkább igen kicsinyeknek és elégteleneknek hiszszük magunkat, 's nem csak szóval, holt betűkkel, és mások' eselekvéseinek gáncsolásával, de hasznos tettel is neveljük a' köz állomány' egészségét.

Ébreszszük és tápláljuk lelkünkben e' zarándoki érzést minden alkalommal, míg úgy szólván szokássá nem válik az bennünk, 's öntsük azt azokba is bé, kikben az még nem létezik; minek következtében minél előbb ki bírjunk lábolni nemzeti életünk' azon stadiumából, hol még nem a' néma és csendes kiállító erő látszik tetszeini annyira, mint a' maga bőrébe férti nem tudó ifjusági negéd, mely csak ront de nem alkot - - - - és

372. Álljunk ennekokaért mindenek felett, 's mennyire csak képesek vagyunk, minden tetteinkben, az értelem' mezejére, 's legyünk, valamint több előkelő nemzetek, természeti hangulat és régibb surlódás után || felette sokban, legyünk mi a' kelet' népe elv szerint, 's ekkép ha lehet mindenben: az 'oknak népe'.

A' budai hegyekben állítsunk temetőt, egy szabad ég alatti Valhallát. Legyen vérünk' jobb része, vagy ha bukunk kell, legyen a' magyar, kinek ehhez kedve van, halálban legalább egyesülve, ha nem

tudott életben egyesülni és nem birta értelme által az elsüllyedéstől megmenteni magát - - -

Most azonban kezemből esik a' toll; magamra vett tisztem más-hová hív: ám induljon azért a' csonka munka bevégeztesen sorsának.

373. Mi személyemet illeti, sejtem sokak általi lesújtatásomat, minthogy szenvedelmektől forró időkben könnyvel, úgy hiszem, lehetetlen győzni hetenkénti újságlapnak éles, és ha eltompult, igen könnyen köszörülhető fegyvere ellen, 's e' felett természetes, hogy annak több és tapsolóbb közönsége van, ki a' szívandalgások' gőzkocsijával ajánlkozik a' közönségnek, és a' háttérben kész ebédet fest, mint ki a' hideg érznek lassú társzekerével áll egyedül elő, 's csak felette sok munka után ígér kiki maga főzte levest - - - ez azonban mindegy. — Több barátim és jóakaróim' tanácsa sőt kérése ellen indultam ez utnak - - - "sok keserű pillanatot fognek a' jövőben magamnak készíteni, ha szándékommal fel nem hagynék", ezt jóslak, és igaz lehet; mert gyanússátétel, félreismertetés, a' hazafiak' elhidegülése, tőlünk elfordulása 'sat. kivált a' sírhoz közelebb, midőn gyengülnek az idegek, mód || nélkül fáj; de kötelességemnek érzém tenni mit teszek, és azért bizony csak magam tanácsa szerint teszek. — Adja az ég, mikép némileg eltaláltam vagy legalább egészen el nem hibáztam legyen azon czélt, mellyet ez uttal kitűztem magamnak, 's melly nem egyéb, mint elérni azt: mikép kivilágoljék, hogy a' magyar népnek ezen Európában olly annyira elkülönzött és elszigetelt heterogen keleti rajnak kifejtése és virágzó nemzetrei fel-emelése nem olly felette könnyű, mint azt sok igen szép lelkületű és meleg kedélyű gondolja. Ha kiviláglik ez, ám akkor tán óvakodóbban fog ezentul némi, ki még maga lábán áll, haladni, mint tev éddigelé; minek nyeresége felette nagy leend, minthogy a' magyar politikai pályán bizonyos kártétel nélkül valóban csak a' lehető legnagyobb körülnézéssel haladhatni; mikép Isten és ember előtt sokkal nagyobb érdem is azon éppen nem haladni, mint szívsgalási andalgások és képzeleti phantasmagoriák után indulni.

374. A' Pesti Hírlap' szerkesztőjéről sokan azt hiszik: legjobb akarrattal sem tudna többé "engesztelő és csendes reformatioi szellemben írni, olly annyira volna forradalmi anyaggal saturálva, mikép ez már nedv- 's vérebe ment volna át." És ez könnyen meglehet. Én azonban nem tudom, nem akarom hinni. Miszerint azon kéressel végzem is be e' soraimat, hogy tépje bár személyemet a' hogy tetszik minden ceremonia nélkül, de csak Istenért ne használja nimbusát és népszerűségét Magyarországnak zavarba hozására. — Még min- || denre van idő, és azért iparkodtam minélelőbb lépni fel; de nem sokára többé nem lesz, mert mindennek megvan bizonyos pillanata, melly ha lepergett, valamint örökre oda van erény 's becsület, úgy oda van élet is és minden remény.

JEGYZETEK.

375. ¹⁾ Több évvel ezelőtt Londonban késő ősszel azon sötét ködös napok' egyikének reggelén, mellyek' borongós léterül a' szárazföld' lakosának alig lehet fogalma, 's mikor nekem legalább mindig úgy rémlett, mintha az eget' ura, az angol nemzetnek nagyobb értelmi súlyt osztott ugyan, de ennek rovására gyérebben szolgáltatva volna ki a' nap' sugárit mint más népeknek, Mr. Bowring, ki magyar irodalmunk iránt, mint köz ismeretű dolog, annyi részvétet mutatott, kezében emlékkönyvével, hol nevezeteseb magyar szerzőink' többjei neveikkel saját kezűleg feljegyezve valának, szíves volt engem felkeresni, mikép nevemmel és egy kis jó gondolattal én is szaporitnám emlékkönyvében foglalt honosim' sorát. Felöttem a' könyvet, 's noha távol a' hontul, úgy érzem, mintha vérrokonim lebegnének körülöttem, mikor — fájdalom — kirekesztőleg csak latin sentenciákat tapasztalok e' magyarságnak szentelt emléktárában, 's már visszasá érzéssel félreteszem, ha véletlenül — úgy hiszem, a' legutolsó lapon — nem fénylik előmbe Virág Benedeknek e' közleményem' jelszavául választott, a' magyar életből olly mélyen kutatott 'emléksora'. — Milly keserűes kínra olvadozott szívem, ezen dicső honpolgárnak e' kérvonalmin, ki éltében annyit nélkülözött, 's mint élő olly kevesse volt méltatva, nem mondhatom; 's ez idő óta, jöllehet annyival érdemetlenebb, és külförülmények által még is annyival szerencsésb || állapotba helyezett nálánál — külförülmények által mondom, mert nagy erényeinel fogva lelkében alkalmasint boldogabb volt mint én — az idő óta imádságként naponta elmondám én is mint ő: 'Jó hazafinak lenni vajmi nehéz 's kívált Magyarországbán, de azért még: nem lehetetlen'.
- ²⁾ *Frankenstein*: ezíme bizonyos angol regénynek, mellyben bizonyos hocus-pocus szerint valami 'élő lény' készül, melly azonban nem jól üt ki, de a' helyett 'csinálójára üt', 's pedig irgalmatlanul.
- ³⁾ Nézzed Schillernek "*Die Männer-Würde*" című költeményét.
- ⁴⁾ *Ibykus*, midőn az olympiai játékokhoz sietne, meggyilkoltatott, de a' fölötte elvonuló darúk, mellyeket boszúra felhítt, elárulák gyilkosait.
- ⁵⁾ *Kára-katona*: bizonyos gémnék faja, melly nem ritka Magyarországbán, és melly, mind mondják, mindig olly éhes, hogy soha nem bír jóllakni.
- ⁶⁾ *Bunkerhill*: Boston' közelében fekvő domb, hol a' függetlenségért küzdött éjszak-amerikai nép hidegvérű 's jól irányzott puskalövései által igen kitüntette magát, és saját ügyét tekintve jót segített magán.
- ⁷⁾ Azt mondják, hogy Kelet-Indiában bizonyos djéért 14 sőt több napokra is el hagyják temettetni magokat bizonyos fakir-büvészek, kik azonban olly altató mert vesznek be előbb, melly őket mély alvásba süllyeszt. Ha ez igaz, mit sokan mint ollyast erősítnek, ám akkor természet' utján véletlenül is megtörténhetik néha az, mi bizonyos emberek' okozatja, mikép a' sírbani felébredés ellen nincs is jobb specificum, — de ez aztán felette jó — mint vagy szívét venni ki vagy fe- || jét vágni le minden eltemetendőnek. Bár volna az életben is minden baj ellen illy soha nem hibázó specificum!
- 377.

⁹⁾ *Demerara*: déli Amerikának bizonyos nagy erdeje.

⁹⁾ *Justin*: a' francia forradalom' idejében megjelent, utálatos képekkel megtelt, igazi sodoma-gomorrhái könyvnek címe.

¹⁰⁾ "*L'enthousiasme commence, le délire accompagne, et le repentir suit les révolutions*" gr. Corberon-nak legújabbán megjelent munkájából.

¹¹⁾ "S így kormányozzák, így alakítják újra a' népeket."

¹²⁾ *Valmont*: a' híres "*Les liaisons dangereuses*" — 'Veszélyes összeköttetések' — című regénynek hőse, hogy megnyerné a' csábítási célba vett elnök-nének olvadni nem könnyen akaró szívét, kiküldi komornokát, keresne nyomorúságot, melyet ő aztán jószívűleg' ápolna, az elnökne pedig ezt valami véletlen által megtudná, és megcsudálván szép lelkületét, hálójába esnék; mi meg is történt — a' franczshoni regényben t. i. —

¹³⁾ "Az einberi nemnek néha néha érvágás szükséges"; melly recipét bizonyos Marat híres nemzeti orvos találta fel. —

¹⁴⁾ "Frag' Patrioten nur aus, die besten, die eifrigsten Schreier,

Wie sie bevölkern das Dorf, das sie errichten aufs neu.

Und sie gesteh'n trotz aller Verehrung der heimischen Sprache,

Deutsche wählen sie sich, fleissig ist, friedlich das Volk.

¹⁵⁾ Nem tudom: csal-e emlékezetem, vagy nem kereshetem fel saját kis személyemnek nagy Winkelrieddel G. T. írta összehasonlítását. Elég, hogy azzal jelenleg nem szolgálhatok. Szolgálhatok azonban — addig is, míg ez tán elő- || jő — más, ugyanazon kéz által halántékim körül fűzött virágokkal, miszerint láthassa az olvasó, hogy volt idő, mikor meglehetősen állék G. T. gratiájában.

378.

A' Budán megjelent "Der Spiegel" című divatlap' 1831-ki 90 és 91-dik számaiban ezek olvashatók:

Gróf Széchenyi Könyvtár

"Literatur.

Világ. Irta Gróf Széchenyi István. 1831. (Licht. Vom Grafen Stephan Széchenyi 1831.)

Sorglos entblättert den Baum des eigenen Lebens der Staatsmann,

Bis er im Lande gepflanzt schattige Palmen des Wohls.

Graf Széchenyi ist jener wenigen Männer einer, die, gleichsam Wekubren des fortschreitenden Zeitgeistes, ihrer Heimath nicht nur mit allmächtigem Fortrücken treu die emportauchenden Augenblicke angeben; sondern auch, wenn es Noth thut, die Trägen aus dem dunklen Schlaf zur lichtvollen That rütteln. Einer jener Selteneren ist er, die im Schoosse des Glücks, in der Überfülle jugendlichen Dranges nach Wahrheit und Lebensgenuss weder untergingen, noch ihr besseres Theil einbüßten; sondern aus den Fernern der Erkenntniß ihre Seele wie Asbest unversehrt und fleckenlos herauszogen. Nach verbrauchter Jugend sammelte er alle seine Kräfte, die nur voller angeschwollen waren, zu einem Strome, und trieb ihn mit Macht dem vielgeliebten Vaterlande zu. Hier fand sein durstender Geist, sein nimmersattes Herz endlose Nahrung, die er anderwärts fruchtlos gesucht, und an dem himmelanstrebenden Werke der Beglückung seines Vaterlandes arbeiten rastlos seither alle seine Kräfte. Was ihm der Zufall bedeutendes an Glück und Macht zuwarf, was ihm die Natur umfassendes an Talenten gab, was Segenvolles der Himmel in sein Herz gelegt, es ist || nicht sein Eigenthum, seine Habe, sein Stand und Reichthum; Talent und Herz scheinen ihm als ein vom Vaterlande anvertrautes Gut zu sein, das er mit emsiger Sorgfalt wahrt, und nurbringend anlegt; dessen Früchte aber der treue Hüter nicht für sich, nur für die theure Heimath

379.

sammelt. Wenn wir ihn in seiner Totalität auffassen, so ist er dem mächtigen Schiffe zu vergleichen, das mit vollen Segeln und prangenden Wimpeln, bald von dieser, bald von jener, ja von jeder Gegend daherzieht, und fort und fort köstliche Güter abladend, mit neuen köstlicheren unermüdet anlangt, und neben der Fülle, die es an Schätzen und langentbehrten Gütern mit sich führt, des Geschüzes furchtbare Wehr zu Kampf und Vertheidigung im Innern hegt.

Wir glaubten der Beurtheilung gegenwärtigen Werkes dies Bild des Verfassers, wie es sich in seinen Thaten und literarischen Werken abspiegelt, voraussenden zu müssen, weil sich in ihm Mensch und Schriftsteller innigst verschmelzen, weil seine Schriften und Lehren ein Theil seines Lebens sind, und dieses jene fortsetzt und ergänzt. Um uns in den engen Raum, den gegenwärtige Blätter bedingen, zu fügen, wollen wir den aufgehäuften Reichtum des Werkes in zwei Abtheilungen zusammenfassen. Die eine möchten wir des Verfassers Tendenzen und deren Postulate nennen, die andere die philosophischen Ideen desselben im allgemeinen, obschon beide in Wechselwirkung begriffen im innigsten Zusammenhange stehn. Auch diesmal tritt der Verfasser gleich bei Beginn des Werkes, nur noch geharnischter und angreifender, der in behaglicher Ruhe fortvegetirenden Halbheit und Selbstsucht entgegen, und reist ihr die gleissende Heuchlerlarve ab. Er fordert alle Partheien in die Schranken, ein Feind der Schwächen, Mängel und Vorurtheile Aller. Er hebt den Schleier, den Heuchelei um die wahren Fleken des Landes geschlungen, und weist mit treffender Hand auf seinen betrübten Zustand in politischer, 380. || publicistischer, kommerzieller und intellektueller Hinsicht. Er meint, dass wenn unsre Vorfahren sich noch so trefflich auf den Streitkolben verstanden, wir bei aller Verehrung derselben, ein Weiteres zu thun hätten, als drein zu schlagen, und dass man friedlich neben einander wandelnd eine grössere Streke zum Ziele zurücklege als in ewiger gegenseitiger Befehdung. Er glaubt, dass alle Vorrechte den höhern Ständen keine auf fremdes Eigenthum geben und begreift unter letzterem sogar ausgeliehene Gelder. Er nennt ein Schuldenmachen solcher Art Betrug und meint, dass dieser selbst durch lebenswierige Prozesse zu nichts Edlerem sich versteinere. Er ruft jene die im Dunkeln schleichen beim Namen und heisst sie ein Eulengeschlecht, das er mit seiner strahlenden Leuchte aufscheucht. Er zeigt die Verfechter des *status quo* in ihrer ganzen Erbärmlichkeit, in der ekelhaften Blösse niedriger Selbstsucht.

Nachdem er dergestalt den Verstand in sein voriges Recht eingesetzt und unwiderlegbar die Nothwendigkeit eines Fortschrittes dargethan, beruhigt und gewinnt er auch die Zaghaftesten und Selbstsüchtigsten, indem er ihnen mit eben so vielem Scharfsinn als Gewandtheit beweist, dass ihr eigener Vortheil Hand in Hand mit dem Gemeinwohl gehe und sich steigere. Das leitende Doppelgestirn auf der Bahn der Besserung ist dem Verfasser Nationalität und Gemeinintelligenz.

Für Alles, was beide fördert, gegen Alles, was sie hemmt, spricht er mit Flammenzungen der Begeisterung. Daher rath er über die vielfach zerstückte Nation den Zauberstab vaterländischer Sprache zu schwingen, damit sie sich ganz und lebendig als majestätische Riesenschlange wieder erhebe. Der theure Laut, fast schon als Klage-ton nur mehr über den Gräbern der Ahnen verhallend, erklinge von dem Katheder, in den Sälen der Tribunale, an den gesetzgebenden Tafeln des Reichstags, erbaue und veredle von einer Nationalbühne herab, und werde ein festes Band, das die || zerklüfteten Theile vor gänzlichen Zerfallen zusammenhält. Daher wekt er schonungslos den höchsten Stand aus dem lethargischen Schlummer, in den er verfallen und redet nachdrückliche Worte der Wahrheit, wenn er ihn ermahnt, seiner höheren Sendung und der Rechenschaft eingedenk zu sein, die er für so viele auf ihn gehäufte Segnungen dem Vaterlande schuldet. Daher greift er mit starker Hand an die verjährten Vorurtheile des Adels, und zieht die scharfe Linie zwischen wahrer Freiheit und einseitiger Zügellosigkeit. Daher bedauert er, dass der Bürger vieler Orte ein Fremder im Lande sei, und wünschte dessen Herz dem Ungar-

382.

thume und die Lippen dem süßen Wohlhause der Heimathsprache zu erschliessen. Daher wird er zum feurigen Anwalt des akerbauenden Standes, der an dem Pflug gefesselt, keinen weiteren Gesichtskreis kennt, als den ihm die enge Umzäunung der Felder gönnt, die man ihm und dem übrigen Gespann zur Bearbeitung überlassen. Daher dringt er mit dem Rechte der Vernunft und dem Scharfblicke der Erfahrung und ahnender Voraussicht auf Eigenthumsrecht für das Volk, als die unerlässliche Bedingung seiner und der allgemeinen Wohlfahrt. Daher erhebt er sich gegen die Zehnten und Frohnarbeiten. Nachdem er so dem Lieblingswunsche der Ungarn nach Kräftigung der Nationalität, nach dauerhaften Garantien für ihre Existenz begeistert das Wort geredet, verfißt er es nicht minder tapfer vor der Regierung, dass sie bei Entwicklung und dem Aufschwunge der Nationalität nicht gefährdet sei, vielmehr mit dem Volke miterstarke. Zwischen Thron und Volk sich stellend, versucht er es, beider Hände zum ewigen Bunde versöhnend ineinander zu legen. Aber er verhehlt es nicht, dass die Regierung, ihrer Lage nach, dadurch bereits die Hand geboten, dass sie sie nicht dagegen erhebt. Dem Einflussreichen also, den Günstlingen des Glücks lieg' es ob, des Landes Wünsche zu verwirklichen. Dazu seien die Nachbarstädte Pesth und Ofen || der Beste Konzentrationspunkt. Hier könne und soll man die Hände vielfach zu Vereinen und Zusammenwirkungen jeder Art verschlingen, und Institute, wie die ungarische Akademie, das National-Kasino, das Wettrennen seien aus demselben Zwecke entsprungen und haben vorzugsweise dies Ziel zu verfolgen.

Auf gleiche Weise sei dem gelähmten Handel, vorzüglich jenem mit Wolle, Holz, Mineralien, Weinen unter die Arme zu greifen und hierbei lässt sich der Verfasser in die praktischen Anweisungen ein. Dies die Tendenzen desselben. Wir kommen nun auf die zweite Abtheilung, die wir oben philosophische Ideen im Allgemeinen nannten. Hierunter begreifen wir, was der Verfasser über Zufriedenheit, die vier Grundstützen worauf er sie zurückführt, ferner über den Schöpfungshang und das Streben nach Nuzen, als Triebfedern menschlicher Handlungen, über Sprache, Charakterfestigkeit, über Geist und Herz mit anspruchlosem Tiefblicke, oft ebenso überraschend als ehrenvoll für seine Gesinnung vorträgt. Somit hätten wir in Hauptzügen den reichhaltigen Inhalt des Werkes gegeben, der sich selbst sein volles Recht spricht. —

383.

Wenn man die tiefgewurzelten Gebrechen des Landes, den widerstrebenden Geist mancher Partheien, den Stand und Reichthum des Verfassers, die Grösse der Opfer, denen er sich durch seine Vorschläge unterzieht, die bisherige Taubstummheit der berechtigten Wortführer bedenkt; wenn man erwägt, dass er der erste und eben so allein als einzig die Stimme erhob: so ist es nur ungenügend, wenn wir von diesem Lichte, dem vorliegenden Werke, behaupten, es sei ein Vorbote der Feuersäule, die uns Ungarn dereinst durch eine unfruchtbare, dunkle Wüstenei zum gelobten Lande leitet: die Dämmerung des strahlenden Sternes, welcher, Machthabern und dem Volke den Weg zum neugebornen Heiland weist; es sei ein Leuchthurm, der auch dann noch seine tröstende Helle weithin sendet, wenn an || seinem unerschütterten Fusse die dunkeln Wogen in Graus und Nacht sich stürmend zerschlagen. —

Sollte bei so grossem Lichte kein Schatten sein? Wir wollen sehen. Ausser den höhern Zwecken, die der Verfasser in diesem Werke verfolgt, schlägt er noch den Angriff des sonst um Land und Literatur hochverdienten Grafen Desewffy zurück. Wir müssen aufrichtig gestehen, dass wir diesen Kampf für einen ungerechten halten, weil es uns vorkommt, als ob Graf Széchenyi mit zermalmenden Keulen nach pikenden Vögeln schleudere. Die illiberale Tendenz, die geringe Beweiskraft des Angriffs hätten ihn von selbst zu nichte gemacht; doch ist andererseits zu erwägen, dass die gewichtigen Zwecke des *Világ* keinen noch so unerheblichen Anfall und Widerspruch unberücksichtigt lassen konnten. Dies gern zugestanden, sind wir doch immer in Verlegenheit mit dem überflüssigen Köcher, den wir voll kaustischer Pfeile zu sammeln hatten.

Ein zweiter möglicher Einwurf gegen das Werk wäre, dass es unsystematisch zu viele Kreise auf einmal beschreibe, und diese willkürlich in einander verschlinge. Jedoch wie wenig haltbar dieser Einwurf sei, erhellt daraus, dass Gemeinnutzen, des Werkes nächster Zweck, nur durch das möglich grösste Publikum zu erreichen, dieses aber allmählig heranzubilden war, dass endlich auch dies Werk nur eine Säule ist, worauf der Verfasser, wie auf den bereits gesetzten und noch zu setzenden, den freien, schirmenden Tempel seines Systems nach und nach aufzuführen gedenkt. Vielmehr müssen wir bekennen, dass der Verfasser, indem er mit Resignation den anlokenden Kranz für ein umfassendes Ganzes zurückschob, dadurch einen grössern auf sein Haupt drückte, dass er der hungrigen, entblösten Gegenwart doppelt gab, indem er schnell gab.

384. Nach Anzeige des Verfassers steht eine deutsche Übersetzung des Werkes, und zwar die einzige authentische, || vom Verfasser mitdurchgesehene von Michael Paziazi zu erwarten. Wir freuen uns dessen, weil wir uns vor dem Auslande der Gebrechen und Mängel der Heimath weniger zu schämen haben, wenn wir vor demselben eingestehen, dass auch wir sie kennen und daran sind, ihnen abzuhelpen, als wenn wir, Kindern gleich, Mund und Augen verschliessen, um in unserer Blösse nicht wahrgenommen zu werden. (Széchenyis "Világ" ist in Wigands Buchhandlung in Pesth zu haben.) Tr."

Ugyanazon divatlap' ugyanazon évi 97-ik számában pedig ez áll:

"Graf Stephan Széchenyi*)

Die Blume.

Reicht euch in prangendem Kreise zum Kranz, ihr holden Gespielen,
Ihr, auch purpurnen ihr, gebet euch zierlich die Hand.
Uns Zartfarbigen ziemt unduftend sein Haupt zu bekränzen,
Uns anmuthiger Schaar, männlicher Schöne Symbol.

Der Lorber.

Kräftig und stolzkühn führt er den lehrenden Griffel für Heimath,
So wie er ehemals schwang muthig das kriegende Schwerdt.
Knospende Zwillingsschmelen verflecht' ich aus rauschenden Ästen,
Werth zu rühmen vereint Thaten des Griffels und Schwerdts.

Die Strahlen.

Ehren und Reichtum goss ihm der räthsellaunige Zufall
Aus buntwimmelndem Horn reichlich bei seiner Geburt;
Drum umfunkeln sein Haupt wir, schmiegsam gesammelt zum Nimbus,
Mit hinleuchtendem Schein, mächtig verlokender Pracht. ||

385.

Die Eiche.

Gründende Reiser verschling' ich, sprossende Zweige des Wipfels,
Ernst zu schmücken sein Haupt, schattig mit kräftigem Laub.
Heimathliebe besetzt ihn, die Himmelgeborne, Sanfte,
Herzenbändigerin, Seelen begeisternde Kraft.

*) Der hochherrliche Verfasser des erfolgreichen „HITEL“ und „VILÁG“ wurde den 21. November 1831 in der königl. Freistadt Pesth von der ehrbaren Wahlbürgerschaft mit 80 Stimmen, unter 91 Wählenden, zu ihrem Mitgliede erwählt.

Der Stern.

Fügt euch zusammen ihr Pilger in bläulicher Öde des Himmels,
 Bildet ein Lichtdiadem hellen und lauterer Strahls.
 Ihm, dem Freunde des Lichts, dem Strebenden schmücke das Haupt es,
 Ihm, dem Kunder und Schirm freien beklückenden Worts.

Die Dornen.

Hass, rachgieriger Neid, giftvolle, verfolgende Schmähung
 Harrt sein; denn er verflucht gleiches, gemeinsames Recht.
 Drum verschlinget euch dicht zur dürrn und schmerzenden Krone,
 Die den Muthigen ziert, welche dem Dulder gebührt.

Das Immergrün.

Jeglicher Schimmer erbleicht, des Frühlings Sprösslinge welken,
 Aber ich dauere fort nimmer vergänglichen Scheins.
 Schaffende Bürgertugend, die stilleinfache, besitzt er,
 Drum zu lohnendem Kranz wind' ich bescheidenes Grün.

Aber erröthend erschaut er alle die Kronen und Kränze,
 Welche der Genius hält über sein sinnendes Haupt,
 Und er wählet nur zwei aus all dem gleissenden Schmuke,
 Jene von Dornen gedreht, diese vom ewigen Grün.

Tretter."

Oh Istenem! milly iszonyú magasítás, vagy is inkább milly minden mérték nélküli 'felhőkbe repülés!' 's pedig szegény fejemet nem kevesebbé illusztrálta G. T. tíz évvel ez előtt, 's most olvassuk a' tíz évvel később születt Xenien-t, 's szerényen kérдем: valljon melyikünk a' más irányt vett, a' más felé gravitáló? ügyem rosszabbult-e annyira? vagy tulajdonkép mi, vagy inkább ki rosszabbult?

386. ¶ Valóban nemcsak annak, ki néha eltér az igaz-szólás' útjáról — mint a' latán közmondás igen helyesen tartja — de politikai versíróknak is felette hasznos a' 'jó emlékezet', minthogy máskép felette gyanúsak legőszintébb szavaik is.

¹⁹) "Nicht Sparcassen-Verein', Wettrennen, Casino's, Journale
 Bessern die Lage des Land's, machen zufrieden das Volk.
 Machet es arbeitsam, so macht ihr es reich und auch glücklich;
 Gründer des eigenen Herd's gründen am besten den Staat."

¹⁷) "Fern sei Zwang, vor Allem der peinliche Zwang des Gewissens",

¹⁸) " - - - - - fähret ihr glänzend im Mund."

¹⁹) "So opponirt oft Mancher blos aus müssiger Langweil",

²⁰) "Aber eure Person trägt keinen Heller hinzu bei,
 Nützt das Pflaster nur ab, machet gewaltigen Staub."

²¹) "Gar zu verdächtig ist sonst euer gewaltiges Schrei'n."

²²) "Keck entlocket der Kluft die Geister der kühne Beschwörer,
 Aber zu bändigen sie, fehlet ihm meistens die Macht:
 So opponirt oft Mancher blos aus müssiger Langweil',
 Und erstaunet dann sehr über den raschen Erfolg.
 „Sicht“ war die Losung, doch dies ist ja nur der Sonne Verkünd'ger,
 Und so grolle denn nicht, wenn sie nun sticht und versengt."

23) "*Rouge et noir*": szerencsétlen szerencsejáték.

24) Nem "*Robinson Crusoe*", hanem egy newmarketi igen ügyes idomár.

25) *Sangrado* — mint mondják — vízzel, *Brown* borral gyógyított leginkább.

387.

26) Bizonyos tisztes öreg — a' millyen, kivált egy kissé ez előtt közdivatu vala, mikor mi a latátság bilincsei közt levén, Törökországban is több nyilvánosság vala mint nálunk — elvonulva a' világtul, 's annak eseményeiről nem sokat tudva, tudakolá egykor őt meglátogatott és házában magyar vendégszeretettel fogadott || öccsétül: "ugyan mi ujság volna?" mire ez semmi különöst előhozni nem tudván, ismét 's ismét sürgettették a' magyar patriarchátul, ám csak mondana még is valami újat, míg elvégre ez azon mindenki által ismert eseménnyel állott elő, hogy bizony Elba szigetére vivék Napoleont. Min felette csudálkozva, e' szavakat ejté a' a tisztes magyar: "Mellyik Napoleont? tán csak nem azt a' consult?" — Valamint t. i. a' 9-dik vezérczikk' hőse nem tudott vagy nem akart tudni semmit is mind arról, mi az ingatlanbirhatás' tárgyában történt köztünk újabb időkben, azintűgy nem kísérté ezen jegyzet hőse Napoleont is a' consulságnál tovább. 'S illyes néha megesik.

Pest, Junius 8-kán, 1841.

Gr. Széchenyi István.